

ANALELE BANATULUI

Etნოგრაფიე

Volumul 4
1998

Analele Banatului
Etnografie • IV • 1998

MUZEUL BANATULUI

ANALELE
BANATULUI

Etnografie

• Serie nouă • Volumul 4 •

Editura EUROBIT
Timișoara
1998

ANALELE BANATULUI

ETNOGRAFIE

VOLUMUL 4 • 1998

Editat:

**Muzeul Banatului – Secția de Etnografie
Timișoara**

Colegiul de redacție:

Editor coordonator: Florin Drașovean

Redactor responsabil:

Aristida Gogolan

Secretar de redacție:

Corina Dumitrescu

Membrii colegiului:

Lidia Maria Gaga

Lina Bufanu

Maria Mândroane

*Grafica și tehnoredactare
computerizată:*

Gheorghe Neumann

Tiparul:

Artline

1900 Timișoara, str. Tulnicului T1/5

*

Orice corespondență se va expedia pe adresa:

Tout correspondance sera envoyé l'adresse:

Please send any mail to the following address:

Richten Sie bitte, jedwelche Korrespondenz an die Adresse:

Muzeul Banatului

1900 Timișoara, Piața Huniade nr. 1

Tel.: +40-56-191.339; Fax: +40-56-20.132

Coperta I: Covor datat 1871. Checea, jud. Timiș.

Colecția Muzeului Banatului

Coperta a IV-a: Ceapsă. Valea Bistrei, jud. Caraș-Severin.

Colecția Muzeului Banatului

ISBN 973-9336-99-X

I. STUDII ȘI COMUNICĂRI

Mircea Taban	<i>Evoluții sincronice în practicarea industriilor populare din Caraș-Severin.</i> <i>Evolutions synchroniques dans la pratique des industries populaires du département Caraș-Severin.</i> 9
Lidia Maria Gaga	<i>Praznicul casei.</i> <i>Wake Home.</i> 55
Otilia Hedeșan	<i>Povestea lui Ignat. O posibilă lectură.</i> <i>The Story of Ignat. A Possible Reading.</i> 65
Ioan Viorel Boldureanu	<i>Abaraba. – Descifrarea sensurilor obscurizate (Spre o hermeneutică etnologică).</i> <i>Abaraba Deciphering Hidden Meanings (Toward an Ethnological Hermeneutics).</i> 73
Aristida Gogolan	<i>Simboluri cosmice și vegetale în ornamentica bănățeană.</i> <i>Cosmic and Vegetal Symbols in Banat Ornamentation.</i> 77
Angela Lazăr	<i>Ceramica bănățeană, dovadă de cultură materială a unei existențe milenare.</i> <i>The Banat Ceramics – a Proof of the Material Culture of a Millenary Existence.</i> 105
Maria Mândroane	<i>Baba Oara, un orator popular. Portret.</i> <i>La vieille Oara, un narrateur populaire.</i> 113
Alina Bufanu	<i>Teme predilecte în icoanele zugravului Nedelcu Popovici.</i> <i>Les sujets de predilection dans les icones de Nedelcu Popovici.</i> 117
Gabriela Luca	<i>Muncă, bani și etică la carașoveni.</i> <i>Travail, monnaie et étique à ceux de Carasova.</i> 125
Sanda Tașula	<i>Ceremonialul nunții la carașoveni.</i> <i>The Wedding Ceremony in Carasova.</i> 133
Pavel Rozkos	<i>Hrana tradițională a slovacilor din România.</i> <i>La nourriture traditionnelle des slovaques de Roumanie.</i> 145
Elena Rodica Colta	<i>Românii din Elek (Ungaria).</i> <i>The Romanians from Elek (Hungarian).</i> 151
Raluca Dan Smarandache	<i>Structura familială și componența etnică. Însemnări din Basarabia.</i>

	<i>Family Paterny and the Ethnic Component. Notes from Basarabia.</i>	163
Ludwig Baran	<i>Măști, demoni, măscărici în ținuturile Cehiei.</i> <i>Masques et démons en Tchécoslovaquie.</i>	169
Jitka Stankova	<i>Arderea vrăjitoarelor și înălțarea copacilor de mai în Cehia.</i> <i>Le boucher des sorcieres.</i>	181

II. DOCUMENTAR

Șerban Vlad	<i>Un articol regăsit. „Smeii” de At. M. Marienescu.</i>	195
Trintu Măran	<i>Documente din istoria graniței militare bănățene din secolul al XVIII-lea cercetate în arhivele vieneze (II).</i>	207

III. MUZEOLOGIE

Mirjana Maluckov	<i>Piese sârbești și carașovenești în colecția secției de etnografie a Muzeului Banatului</i>	269
Maria Mândroane	<i>Expoziția „Sărbătorile de primăvară în Banat”.</i>	281
Aristida Gogolan	<i>Cronica secției de Etnografie a Muzeului Banatului pe anul 1997.</i>	283

IV. CONSERVARE. RESTAURARE

Tatiana Costinaș	<i>Analiza cromatografică a unor coloranți vegetali</i>	291
-------------------------	---	-----

V. RECENZII

Maria Mândroane	<i>Tudor Pamfile, Mitologie românească</i>	297
Corina Dumitrescu	<i>Ivan Evseev, Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească</i>	299

PRESCURTĂRI BIBLIOGRAFICE	301
--	-----

I. STUDII ȘI COMUNICĂRI

EVOLUȚII SINCRONICE ÎN PERFORMAREA INDUSTRIILOR POPULARE ÎN JUDEȚUL CARAȘ-SEVERIN

Mircea TABAN

Introducere

În studiul de față pornim de la ideea că activitățile legate de domeniul generic al industriilor populare nu constituie, în județul Caraș-Severin, un aspect revolut al civilizației tradiționale sau cel puțin pe cale de dezintegrare, dimpotrivă, argumentele investigației de teren permit afirmarea certă a reiterării mijloacelor tehnologice și relațiilor specifice ale acestora în câmpul socio-economic rural.

De la început se impune precizarea că se au în vedere acele instalații și agregate care sunt acționate de energii naturale (hidraulică, eoliană), lăsându-se deocamdată în afara sferei noastre de interes pe acelea care au drept suport energetic forța musculară umană. Respectiva „omisiune” este dictată atât de realitățile terenului (atari mijloace aproape că au dispărut din gospodăriile bănățene), cât și de un argument de ordin conceptual, termenul „industrie” fiind legat de cel de „mașină”, în speță acele instalații mecanice dezvoltate care comportă în structura lor morfo-funcțională sistemele energetice, de transmisie și mecanice, în fapt morile – termen generic pentru instalațiile de zdrobit diversele materii prime (semințe, fructe, minereuri)¹.

Delimitarea teoretică și conceptuală a domeniului în discuție trebuie să pornească de la cadrul mai larg a ceea ce se înțelege prin cultură populară (tradițională) pentru a ajunge la cel strict aplicat industriilor populare, respectiv celui al civilizației tehnice populare. Primul s-a bucurat de o tratare mai amplă în literatura de specialitate, dar în cazul celui de-al doilea concept contribuțiile științifice sunt mult mai puține.

Istorici, filozofi sau etnologi deopotrivă s-au preocupat, cu mai multă sau mai puțină acribie, de problematica istorico-filozofică a raportului dintre cultură și civilizație, în general, și a celui dintre tehnica populară și cultura populară în particular.

Ștefan Olteanu spre exemplu, opinează că înțelegerea și cunoașterea rolului jucat de valorile tehnice populare în cristalizarea civilizației medievale românești este legată de discutarea problematicii teoretice a sensului și semnificației termenilor de cultură și civilizație². Raportându-se la contribuțiile în domeniu, autorul menționat arată că unii cercetători continuă să susțină caracterul impersonal al civilizației care ar privi doar latura materială, iar cultura pe cea spirituală. Cea de-a doua ar tinde să se izoleze în cadrul național, pe când prima ar transcende teritorial națiunile. De pe poziții materialist dialectice, obligatorii la data apariției studiului, Ștefan Olteanu susținea unitatea dialectică dintre cultură și civilizație, definind cultura drept un ansamblu armonios de valori materiale și spirituale create în procesul practicii social-istorice de cunoaștere, transformare și stăpânire a naturii și societății. Civilizația este în opinia sa, totalitatea bunurilor materiale și spirituale ce se structurează în procesul de obiectivare a valorilor culturale. În respectivul ansamblu, tehnica ar constitui principala modalitate prin care se realizează,

la scară socială, funcția civilizatorie a culturii³. Obiectivul acestei secțiuni nu este dezbaterea amănunțită a raportului filozofic mai sus amintit ci expunerea cadrului conceptual în care este tratată problema industriilor populare. Raportul particularizat dintre industriile populare și civilizația tradițională nu a stat în atenția multor specialiști etnologi, după știința noastră singura contribuție consistentă în această chestiune aparținând eminentului cercetător sibian Cornel Bucur. Întrebându-se dacă noul concept de civilizație tehnică populară este fundamental științific sau o simplă figură de stil (dacă nu chiar un pleonasm), autorul menționat începe prin a declara că nu are în vedere formularea unei definiții exhaustive și imuabile, un enunț „mai lax, deschis unor contribuții pe parcurs fiind în stadiul prezent al cercetărilor mult mai recomandabil”. Considerând că în elaborarea sa trebuie să se pomească de la cele două concepte de bază (civilizație și cultură) cercetătorul sibian afirmă că civilizația tehnică populară este acel ansamblu al „proceselor, procedeele, tehnicilor și instrumentarului activităților umane tradiționale de recoltare din natură, cultivare, prelucrare și vehiculare a bunurilor obținute, în scopul asigurării existenței și progresului societății umane⁴.

După ce stabilește faptul că sistemul de coordonate al cercetării procedeele sau al instrumentarului tehnic este cel clasic al diacroniei și sincroniei, autorul avansează ideea importantă că forța motrice a civilizației tehnice este progresul tehnic considerat ca un lanț de invenții succesive, tot mai evolute, un proces multisecular de acumulare și filtrare lentă a cunoștințelor și practicilor obținute din observarea inteligentă și pătrunzătoare a naturii, spre promovarea de noi descoperiri (invenții) și perfecționarea acestora, cu finalitate în ușurarea muncii omului și sporirea randamentului⁵.

Caracteristicile generale ale civilizației tehnice sunt continuitatea (transmiterea în plan social a cunoștințelor tehnologice dobândite în timp de la purtătorii acestora la moștenitorii legitimi), permeabilitatea (caracterul receptor, deschis, capabil de asimilări, preluări și adaptări, de acumulări și progrese) și unitatea (schimbul permanent de valori în cazul acelor grupări ale aceluiași popor separate artificial, prin bariere politice vremelnice – cazul României – spre unitatea modului de viață⁶. Dincolo de aceste caracteristici fundamentale, factorii dialectici care operează în procesul dezvoltării civilizației tehnice populare (și nu numai) sunt invenția și împrumutul. Balansul dintre respectivii denotă gradul de originalitate sau de universalitate al unei civilizații, invenția fiind acel salt calitativ ce urmează cumulului de observații și experimente, la rândul lor având la bază investigația (cercetarea) și cunoașterea. Împrumutul este preluarea din afară a unei valori, rezultând acordarea unei civilizații mai slab dezvoltate la nivelul superior al alteia⁷. S-a citat mai detaliat acest studiu deoarece este consonant propriului nostru eșafodaj ideatic. În primul rând credem că civilizația tradițională (și cea tehnică în cadrul său) nu este un dar imuabil, fiind vorba de o realitate dinamică, în evoluție/involuție pe anumite coordonate și conform unei anumite logici interne. Investigația etnologică aplicată aici industriilor populare nu are conotații muzeologice, tinzând să surprindă dinamica domeniului și cauzele acestei dinamici, deși considerațiile de ordin științific se aplică unor categorii monumentale specifice. Se consideră, în lumina celor

de mai sus, ca foarte importantă surprinderea pertinentă a balansului dintre tradiție și inovație, așa cum se manifestă în situ.

În final trebuie avansată o precizare de ordin terminologic. În lucrare se va opera cu termenul de complex în două accepțiuni distincte:

a. Complex mulinologic, desemnând o înșiruire pe firul aceleiași curs de apă a unui anumit număr de mori (de obicei cu ciutură), dispuse la mici distanțe una de alta și unitare morfo-funcțional.

b. Complex de industrii populare prin care se înțelege o serie de mecanisme și instalații cu finalități diferite, acționați de agenți energetici și motori comuni prin intermediul unor sisteme de transmisie-amplificare (de ex. puiă, circular, batoză, interconectate între ele și toate la aceeași sursă energetică).

Dimensiuni contemporane ale practicării industriilor populare în județul Caraș-Severin

În prezentul studiu pornim de la ideea că activitățile legate de numitul domeniu al industriilor țărănești nu constituie, în județul menționat, un aspect revolut al civilizației tradiționale sau cel puțin pe cale de dezintegrare, ci dimpotrivă, argumentele investigației de teren permit afirmarea certă a reiterării mijloacelor tehnologice și relațiilor specifice ale acestuia în câmpul socio-economic rural.

Desigur, o atare aserțiune necesită, înainte de toate, analiza factorilor condiționanți ai fenomenului constatat în situ, construcția unui tablou epistemic cuprinzând elementele geo-hidrografice, socio-umane și ocupaționale. Primul constituie un caz obiectiv, respectiv configurația geografică și hidrologică local-zonală, cel de-al doilea conține și anume conotații subiective ținând de „șintele” voliționale ale locuitorilor, iar cel de-al treilea este la rândul său condiționat, în proporții diferite, de primele două.

Dacă la prezentarea structurii geo-hidrologice se poate proceda în mod global și unitar, în cazul celorlalte segmente epistemice expunerea poate fi analogă, adică studii efectuate pe întregul teritoriu avut în vedere, fie în maniera științei sociologice prin „analize de caz”, adică prin cercetări aplicate unor zone și subzone etnografice, unitare din punct de vedere etno-cultural.

S-a optat aici pentru cel de-al doilea procedeu, acesta permițând reliefarea detaliată atât a condițiilor locale care au favorizat continuitatea în practicarea morăritului tradițional, de pildă, cât și a modalităților intrinseci de performare a acestuia (structuri tehnologice, număr și amplasament de unități, relații socio-umane specifice). În sensul celor de mai sus „șintele” analizelor noastre de caz sunt zone etnografice importante din județ și unde industriile populare au încă o pondere însemnată în câmpul economic sătesc.

Alegerea domeniului tematic enunțat drept obiect al cercetării ar putea părea, la o privire superficială, oarecum superfluă dată fiind atenția majoră ce i s-a acordat de către numeroși specialiști, concretizată într-un număr mare de studii publicate. Aceasta cu atât mai mult, cu cât colectivizarea, tendința de urbanizare, forțată sau nu, a localităților rurale și atragerea forței de muncă, îndeosebi tinere, spre mediul urban, păreau să indice dispariția sigură a unor atari mijloace tehnice, neperformante în

comparație cu cele moderne. Dacă ne referim la morărit, pentru arealul menționat evoluția statistică a morilor cu ciutură, cel puțin până la nivelul anilor 60, părea să înfățișeze un asemenea proces, în decurs de numai un deceniu numărul lor scăzând aproape la jumătate.

La începutul anilor 70 s-au manifestat primele pusee ale crizei energetice și alimentare, care odată cu începutul celui de-al optulea s-au amplificat și adâncit cu consecințele cunoscute. În plan etnologic, fenomenul a determinat reluarea în considerare a tehnologiilor bazate pe energii naturale și, în consecință, o spectaculoasă revigorare a aproape tuturor activităților aparținând industriilor populare. Anchetele de teren efectuate îndeosebi în a doua jumătate a deceniului trecut, când situația de criză atingea cote ridicate, au furnizat date certe în sensul celor de mai sus.

În fapt, debutul cercetării s-a înscris sub auspicii strict patrimoniale, respectiv a recenzării tuturor monumentelor de tehnică populară din județul Caraș-Severin, în vederea stabilirii unor obiective și zone de protecție etnografică, ținându-se cont de supoziția, pe atunci indubitabilă, a părăsirii și chiar a dispariției unor asemenea sisteme. Pe măsură ce aria cercetărilor de teren se lărgea, s-au evidențiat anumite elemente de ordin statistic și morfo-funcțional, ce au impus din ce în ce mai clar ipoteza reiterării, iar pe de altă parte s-a ajuns la concluzia că domeniul vizat era și este cu mult mai important decât o simplă evidență patrimonială, ca ax convergent al altor aspecte al civilizației populare, pretându-se și unei abordări pluridisciplinare.

Din punct de vedere metodologic s-a procedat la o sondare prealabilă a câtorva areale situate în puncte diferite ale județului, în vederea unei eșantionări tipologice, respectiv: în sud bazinul Dunării și zona etnografică Valea Dunării, la sud-est bazinul Cerna și subzona etnografică Craina (în zona etnografică Culoarul Timiș-Cerna), în centru bazinul Nera și zona etnografică Almăj, iar la nord bazinul Bărzava și zona etnografică Reșița. S-a urmărit studierea unor centre umane aflate în contexte geo-hidrografice diverse, acoperind aproape toate etajele altitudinale.

Ca o primă constatare este de menționat că toate cele trei domenii — alimentar, textil, prelucrarea lemnului — sunt prezente, în grade diferite, în județ. Cel mai important reprezentat este morăritul, acoperind întreg spectrul tipologic (mori cu ciutură, cu roată verticală, de vânt), cea de producere a uleiului lipsind. Prelucrarea textilelor se rezumă la vâltorit și, cu două excepții, la puiurit. În ceea ce privește fasonarea lemnului, până acum s-au evidențiat doar două unități la Sichevița, dispunând însă de informații ce atestă prezența joagărelor hidraulice și în alte localități (Mehadica-Veredin, Valea Bolvașnița). Anexa nr.1 sintetizează ceea ce s-a recenzat până în prezent. Din totalul celor 189 de unități, proporția covârșitoare este deținută de morile cu ciutură prin cele 175 de exemplare aflate în situ, dintre care doar puține sunt părăsite.

Raportarea cifrelor de mai sus la cele avansate de Cornel Irimie este, dintr-un anume punct de vedere, relevantă. Pentru întregul Banat (împreună cu județul Timiș), cifra totală prezentată este de 656 de instalații, dintre care 569 mori cu ciutură. Pentru județul Caraș-Severin referințele statistice au în vedere doar patru mari bazine hidrografice, după cum urmează:

Repartiția instalațiilor de industrie țărănească în anul 1954 (cf. C. Irimie)8.

Bazin hidrografic	Mori cu ciutură	Mori cu roată verticală	Mori cu turbină	Pive	Vâltori	Gatere
Cerna	231	6	1	2	-	4
Nera	150	4	-	2	-	1
Caraș	31	6	4	-	-	-
Bârzava	-	5	4	-	-	1
TOTAL	412	21	9	4	-	6

După cum lesne se observă, disproporția cifrică este flagrantă, marcând reculul înregistrat în deceniile 5-6 în acest domeniu, cu dispariția multor instalații. Este adevărat că actuala recenzare este în desfășurare, dar și așa este evident că un număr însemnat de obiective s-au distrus. În studiul său, cercetătorul sibian amintește o serie de localități unde astăzi nu mai există nici o instalație: Cuptoare (com. Mehadica) cu 10 mori de ciutură, Mehadia cu 19 unități, Cornea cu 12 — în bazinul Cerna⁹, Teregova cu 18 instalații în bazinul Timiș. În altele, numărul lor s-a redus în mod drastic: la Bozovici din 14 mori mai există doar 4, la Carașova din 11 au mai rămas doar 2 și lista ar putea continua.

Datele colectate în teren par să indice o stopare a fenomenului începând cu cel de-al optulea deceniu, atât prin intensificarea exploatării la cele aflate în funcționare permanentă, cât și prin repunerea în funcțiune a unora mai recent părăsite. Mai mult, operarea unor inovații materiale, executate însă în tipare tradiționale și aplicate multor unități, întăresc indubitabil aserțiunea menționată.

Zona etnografică Valea Dunării

Defileul Dunării reprezintă o unitate teritorială complexă și specifică prin trăsăturile sale geografice particulare pe care le atestă atât în cadrul Munților Banatului, cât și a Carpaților românești. În ansamblu, acesta cuprinde pe de o parte, culoarul dunărean propriu-zis, cu o morfologie complexă datorată alternanței bazinelor largi cu sectoarele de vale îngustă, de prezența versanților cu înclinare mare și neregularități, având o expunere variată. Pe de altă parte include masivele montane care îl jalonează spre nord și sud.

Sectorul care interesează, ca purtător de unități tehnologice tradiționale este cel cuprins din punct de vedere administrativ pe raza comunei Sichevița, respectiv subbazinele Camenița și Liborajdea, ambele tributare în sectorul lărgit al Depresiunii Gornea-Liubcova.

Bazinul Camenița, al cărui colector principal omonim, se bucură de un aport hidrologic constant și relativ bogat (deși perioadele secetoase joacă un anume rol în cuantumul debitului multianual). Avându-și obârșia sub culmea Gârnicului, pâraul își

îmbogățește debitul imediat ce părăsește scurtul sector de chei, cu scurgere generală aproximativă pe direcția nord-sud, pentru a primi apoi aportul Gramenscăi, în care afluează Valea Ravensca, punctul de convergență situându-se în amonte de centrul administrativ, pentru ca mai în aval, în sectorul intravilan central să primească apele Văii Sichevița.

Deși înscris în același perimetru hidrologic, bazinetul Liborajdea ocupă o poziție excentrică, la vest de bazinetul anterior descris, cu un aport mai redus de afluenți (Martinovăț, Vrela, Vârcăluț etc.), analogiile constând în parcurgerea unui substrat geologic asemănător, direcția generală de scurgere și valorile medii ale pantei fiind similare. Versanții abrupti și bogat împăduriți împiedică pierderile de debit mai consistente.

Trecând la analiza celui alt factor epistemic în relație cu domeniul industriilor populare, respectiv cel socio-uman, trebuie menționat că Sichevița este una din cele două comune din județ cu sate de tip risipit în componență, cealaltă fiind Cornereva. Ca suprafață deținută și indice demografic este a doua ca mărime din Caraș-Severin, după cea menționată mai sus, cu care se aseamănă din multe puncte de vedere (tipuri de așezări, dispunere în teritoriu, structură și nivel ocupațional).

Revenind în actualitate, primul element care a atras atenția cercetătorilor a fost tipologia așezărilor. Această comună este singura cu așezări de tip risipit din Clisură. Centrul său administrativ este de tip adunat de-a lungul drumului, ca rezultat a cunoscutei „trageri la linie” operată de fosta administrație austro-ungară, căruia îi sunt subordonate 17 sate și cătune cu case risipite, răspândite relativ unitar în sectoare interfluviale, fiecare vale fiind flancată de una sau mai multe dintre aceste așezări. Morăritul, vâltoritul și fasonarea lemnului sunt domeniile de industrie populară practicate aici, la care am îndrăzni să adăugăm, din rațiuni ce vor fi mai jos prezentate, o nouă categorie tipologică — producerea energiei electrice. Anexa din final motivează următorul tabel sintetic structurat pe areale bazinetale.

TABELUL II

Unități de industrie țărănească de pe raza comunei Sichevița la 1 septembrie 1994

Nr. crt.	Denumire	Tipologie	Dispoziție hidrologică		
			Bazin	Subbazin	Bazinet
1.	Moara de sub Bișteg	Moară cu ciutură	Dunăre	Camenia	-
2.	Moara lui Codreanu	"	Dunăre	Camenia	-
3.	Moara Creța a Bătrână	"	Dunăre	Camenia	-
4.	Moara Creța a Nouă	"	Dunăre	Camenia	-
5.	Moara Zăslone	"	Dunăre	Camenia	-
6.	Moara la Stupă	"	Dunăre	Camenia	-

7.	Moara de la Cioacă	"	Dunăre	Cămenița	-
8.	Moara de la Cioacă	"	Dunăre	Cămenița	-
9.	Moara din Luncă	"	Dunăre	Cămenița	-
10.	Moara lui Drăgan	Moară cu ciutură și generator de curent în regim alternativ	Dunăre	Cămenița	-
11.	Moara Raii	Moară cu ciutură	Dunăre	Cămenița	-
12.	Moara de la Deal	"	Dunăre	Cămenița	-
13.	Moara la Văială	"	Dunăre	Cămenița	-
14.	Moara de la Priod	"	Dunăre	Cămenița	-
15.	Moara din Chei	Fostă moară cu ciutură, în prezent generator de curent	Dunăre	Cămenița	-
16.	Vâltoarea din Chei	Cu jgheab monoxil și vârtej vertical	Dunăre	Cămenița	-
17.	Moara de la Iedu	Moară cu ciutură	Dunăre	Cămenița	-
18.	Moara lui Jian	"	Dunăre	Cămenița	Valea Ravensca
19.	Moara de la Botu Cracului	"	Dunăre	Cămenița	Gramensca
20.	Moara lui Năstache	"	Dunăre	Cămenița	Gramensca
21.	Moara Zaica	"	Dunăre	Cămenița	Gramensca
22.	Moara Cârhlui	"	Dunăre	Cămenița	Gramensca
23.	Moara de la Firiz	"	Dunăre	Cămenița	Gramensca
24.	Moara de la Jgheab	"	Dunăre	Cămenița	Gramensca
25.	Moara lui Țilindăr	"	Dunăre	Cămenița	Gramensca
26.	Moara lui Cotârlaica	"	Dunăre	Cămenița	Gramensca
27.	Moara lui Berahe	"	Dunăre	Cămenița	Gramensca
28.	Moara Maștalic	"	Dunăre	Cămenița	Gramensca
29.	Moara nouă	"	Dunăre	Cămenița	Gramensca
30.	Moara Zaicii	"	Dunăre	Liborajdea	-
31.	Moara Mică Liborajdea	"	Dunăre	Liborajdea	Vranovăț
32.	Moara Bătrână Liborajdea	"	Dunăre	Liborajdea	Vranovăț
33.	Moara lui Brăilă	Transformată în generator electric	Dunăre	Liborajdea	Vranovăț
34.	Moara la Văială	Moară cu ciutură	Dunăre	Liborajdea	Vranovăț
35.	Văiala Liborajdea	Cu jgheab monoxil și vârtej vertical	Dunăre	Liborajdea	-
36.	Moara Liborajdea	Moară cu ciutură	Dunăre	Liborajdea	-
37.	Instalație de fasonat lemnul	Cu pânze verticale și tractare manuală	Dunăre	Liborajdea	-

Planimetria. Specifică pentru zona studiată, din punct de vedere planimetric, este construcția bicelulară cu o încăpere pentru instalația de măcină, și o alta cu vatră liberă și hotă ca adăpost pentru animale. Acest tip se întâlnește pe cursurile de apă mai îndepărtate de sectoarele rezidențiale, cum ar fi de pildă Gramensca, unde absolut toate unitățile de morărit prezintă un asemenea plan, într-unul din cazuri — Moara Zaicii — existând chiar un adăpost suplimentar adosat lateral pentru situațiile când sunt prezenți mai mulți rânđași la măcină. Un asemenea exemplar se găsește și lângă centrul comunal (Moara Creța a Bătrână), fapt explicabil prin posesia de rând a unor locuitori din satul Gornea, mai îndepărtat de acest obiectiv. Construcțiile bicelulare au un acoperiș în două ape realizat din materiale diverse: șindrilă, țiglă, panouri ondulate din azbociment etc. Bineînțeles, la cele cu acoperiș din șindrilă factorul tradițional rămâne nealterat, atâta timp cât acest material perisabil nu se va degrada. Pereții, în cvasitotalitatea cazurilor, sunt realizați din bârne orizontale fasonate, încheiate în cep sau cheotori drepte în stâlpii verticali de la colțuri și în cei mediani, fiind muruiți în interior (uneori și la exterior) cu lut și văruiți. Accesul este direct și se înfăptuiește prin uși la care străvechile încuietori de lemn au fost înlocuite prin broaște metalice sau lacăte. Cele două spații distincte din interior sunt doar parțial separate printr-un zid incomplet atât în înălțime cât și în lungime (ridicat până la cca 1,50–1,70m) și construit din cărămidă, bârne încheiate cu scoabe metalice sau folii de tablă uneori. Această semiînălțare a peretelui separator a fost impusă de necesitatea supravegherii focului din vatra liberă și a animalelor din timpul măcinăului.

Vatra liberă nu este, de obicei, supraînălțată fiind dispusă chiar pe nivelul de călcare, în fapt o simplă împrejmuire cu pietre, în dreptul căreia peretele lemnos și inflamabil este protejat cu o tencuială mai groasă din lut. Hota este confecționată de obicei din nulele împletite și spoite cu lut, pentru a împiedica aprinderea lor de la eventualele scântei, uneori folosindu-se tuful calcaros colectat din împrejurimi. Orificiul din acoperiș este protejat de un fel de horn cu secțiune tronconică sau trapezoidală, executat din același material ca al acoperișului și prevăzut cu o acoperitoare în două ape pentru a împiedica pătrunderea ploii.

Nivelul de călcare este de regulă mixt, din scânduri, acolo unde se găsește instalația de măcinat și solul natural în rest. La construcțiile monocelulare acoperișul este fie în patru ape (Moara de sub Bișteg), fie în două (Moara lui Codreanu), materialele de construcție fiind cele menționate.

Aducțiunea constă din ierugi săpate în pământ și parțial pietruite sau betonate pe ultimii metri de dinaintea sistemelor de admisie. Unele ierugi au captare directă din râu, cu lungimi uneori apreciabile (400–600m), din cauza pantei mici de scurgere. Uneori există situația așa-numitului „racord mediat” (termenul ne aparține) la care de la o captare primară apa trece dintr-o ierugă în alta spre morile din aval, fiind cazul primelor patru mori din lista de mai sus.

Sistemele de admisie. Anexa din finalul studiului indică faptul că doar trei obiective au sistem tradițional de admisie, respectiv cel cu jgheab monoxil: Moara de sub Bișteg, Moara lui Codreanu și Moara la Văială. În rest acesta constă din tuburi de beton cimentate la capete, de fapt conducte forțate având lungimi apreciabile, uneori

peste 20m, permițând formarea unei coloane de lichid suficient de puternice pentru a compensa deficitul de debit ce survine în urma deselor și îndelungatelor perioade fără ploi. Noul tip a apărut în urmă cu cca 20–25 de ani, având ca sursă de inspirație lucrările de canalizare. Nu se știe dacă ideea acestei inovații materiale aparține unui localnic sau s-a urmat un model analog alogen (se regăsește și în zona etnografică Almăj). Singura dificultate la un atare sistem este generată de depunerile calcaroase, greu de îndepărtat din cauza lungimii tubulaturii. Sistemul de pornire-oprire constă din clasicul stăvilar din lemn dispus la gura butoniului. La Moara de sub Bișteg în locul stăvilarului este utilizat un trunchi de copac al cărui capăt inferior se așează în jgheab, cel superior fiind suspendat în consolă. Și o precizare finală: gălețaua sau setul respectiv nu este proprietate colectivă, fiecare rândaș avându-și exemplarul propriu cu care se prezintă la măcinat.

Sistemul motor. S-au amintit la debutul lucrării noastre, ca argumente ale reiterării industriilor țărănești o serie de inovații materiale executate în tipare strict tradiționale. O primă asemenea inovație a fost descrisă mai sus (butoiul din ciment), o a doua – cu tendință de generalizare – o reprezintă înlocuirea roții de lemn cu cea metalică, din rațiuni ținând de ușurința în construcție, durata de exploatare și eficiența mecanică (fiind sensibil mărite). Din cele peste 30 de unități de morărit din Sichevița doar șapte mai au roți de lemn (vezi anexa).

Roțile metalice sunt executate fie din metal masiv, fie din tablă subțire, din același material fiind făcute butucul și fusul. La unele mori și furca este tot metalică, în care caz broasca este prevăzută cu rulmenți, iar vârful inferior de susținere a roții este dotat cu o bilă mare sudată. În zonă au apărut acum 20–25 de ani, fiind construite în întreprinderile din împrejurimi, costurile fiind suportate de toți rândașii. Informatorii l-au menționat pe un anume Adam Lazarovici din Valea Sichevița, informație neconfirmată la fața locului. Modelul metalic îl respectă îndeaproape pe cel tradițional, respectiv la înclinarea cupelor, uneori în profil semicircular din două lamele dispuse la 90° una față de cealaltă. Alteori de butucul metalic s-au montat prin sudură doar niște „aripi” drepte, tot în consonanță cu tipul tradițional.

Atunci când a fost evidențiată în teren pentru prima oară o asemenea înlocuire materială la complexul de la Mehadica, am crezut în existența unor „centre de difuziune” mai apropiate, dar sesizarea acestora în zone depărtate una de alta (Cornereva, Topleț, Șopotu Nou, Prigor, Delinești), impune ideea unei apariții simultane sub presiunea necesității de a dispune cât mai mult timp de unități de măcinăș operaționale, o altă cauză constituind-o dispariția meșterilor specializați în confecționarea ciuturilor din lemn.

Vâltoritul este reprezentat de cele două vâltori de pe Camenița și Vranovăț, ambele în tandem cu mori, foste cu ciutură, actualmente microcentrale electrice. Cea de pe Camenița are ca admisie un jgheab monoxil vertical așezat în fisura largă a unei rupturi de pantă în tuf calcaros, de fapt captând apele micii cascade formate la locul respectiv, vârtoarea propriu-zisă fiind dispusă în călușul de la baza acesteia și la care stoborii ar putea lipsi. Ne găsim probabil în fața a ceea ce a constituit sursa de inspirație cu rădăcini în preistorie a energiei hidraulice diferențiate pe ruptură de pantă. Cealaltă

are ca sistem de admisie un butoni din lemn, tot în dispoziție verticală, dar care dispune la partea superioară și de un mic jgheab ce captează apa pârâului. Stoborii acesteia prezintă orificii romboidale ce constituie atât un element estetic, cât și unul hidrologic fiind o modalitate de eliminare a surplusului de apă.

Instalațiile de fasonat lemnul sunt tot în număr de două. Primul joagăr, aflat în Sichevița, este acum electricizat, dar instalația hidrolică încă există și în cazul unui debit corespunzător ar putea fi utilizată. Cel de pe Vranovăț este actualmente inutilizabil din cauza unei greșeli de proiectare a sistemului motor, roata verticală metalică fiind mult prea grea pentru a fi pusă în mișcare de pârâul cu debit mic (admisie inferioară). Ambele sunt modele cu pânză verticală și tractare manuală, impunându-se o redimensionare a instalațiilor la debitul deficitar.

Încheiem prezentarea cazului Sichevița cu analiza unui tip de instalație deseori menționat în tabel și pe care îndrăznim să-l introducem în tipologia mecanismelor de industrie țărănească – generatoarele (microcentralele) electrice. Un atare demers este justificat pe de o parte de faptul că tind să devină din ce în ce mai numeroase în zonă, iar pe de altă parte, în afara generatorului electric propriu-zis (de mai mică sau mai mare putere) restul componentelor sunt cele ale unei mori tradiționale, cu ciutură sau cu roată verticală. Până acum s-au evidențiat cinci asemenea exemplare, unul pe Valea Ravensca, două pe Camenița și altele două pe Vranovăț-Liborajdea. Dacă ar fi să se stabilească o tipologie, se poate vorbi de două situații distincte:

- a. mori cu ciutură transformate în microcentrale
- b. microhidrocentrale propriu-zise (construcții noi).

Primul caz este reprezentat de Moara din Chei, Moara lui Drăgan – pe Camenița, Moara lui Brăilă pe Vranovăț. Prototipurile de pe Valea Ravensca și de la Moara Liborajdea se înscriu în cel de-al doilea.

Modelul inițial pentru varianta a pare a fi cel de la Moara lui Drăgan. La acesta se poate vorbi de o uzanță alternativă a morii și a generatorului de mică putere montat pe ocolii pietrelor. Când funcționează ca moară, piatra alergătoare se găsește în locașul ei și se procedează la măcinat. Când se trece la obținerea energiei electrice se îndepărtează piatra alergătoare cu compasul cu scripete, pe capătul superior al fusului devenit liber atașându-se curea de transmisie, ce transmite mișcarea la generator. Se poate obține curent electric pentru trei sălașe din apropiere. Sisteme de admisie și motor nu au suferit în cazul menționat nici o schimbare. Cel de-al doilea tip reprezintă încercări mai mult sau mai puțin izbutite de a converti energia hidrolică în energie electrică. Exemplarul de pe Valea Ravensca dispune de o roată verticală cu cupe cu diametru mic, dar mai lată în partea laterală a clădirii (un șopron) ce adăpostește sistemul de amplificare, format dintr-un cuplu de roți dințate de proveniență industrială și generatorul cumpărat de la I.R.E.T. Este deplin funcțional în ciuda debitului mic. Aducțiunea este cea tradițională – ierugă săpată în pământ, admisia constând dintr-un jgheab de lemn scurt cu plan trapezoidal, dar mai lat.

Zona etnografică Culoarul Timiș-Cerna (subzona Craina)

Înainte de prezentarea materialului etnologic propriu-zis considerăm necesară o scurtă prezentare de bazin hidrografic.

Valea râului Cerna este singura dintre văile Carpaților Meridionali care se înscrie pe întregul traseu într-un culoar tectonic de tip graben, care delimitează catena Țarcu-Godeanu și Munții Mehedinți de Munții Vâlcanului și cei ai Mehedinților, evoluând rectiliniu pe direcția NNE-SSV.

Încadrarea sa într-un geomorfologic variat, precum și apartenența sa directă la Bazinul Dunării, se reflectă în diversitatea factorilor de relief, a unei mari complexități geologice, ceea ce îi conferă specificitate față de bazinele hidrografice limitrofe.

Râul Cerna drenează un bazin cu o suprafață de recepție de 1.380 km², distribuit asimetric pe o arteră hidrografică principală de 82 km, la care se adaugă și o lungime de 357 km de cursuri afluențe. Obârșia sa se situează la altitudinea de 2.070 m NMB, rezultând o cădere de nivel de 1.950 m, ceea ce exprimă sugestiv marea energie de relief a văii, precum și caracterul torențial al acesteia rezultat din panta hidrolică pronunțată.

Apreciată în ansamblu, valea are aspect de culoar rectiliniu, grefat pe un sistem de falii, pe lungimea ei traversând o suită de roci distinct diferențiate sub aspect petrogenetic și geomorfologic, în care o notă caracteristică este impusă de relieful carstic ce ocupă peste 60% din suprafața Munților Mehedinți. În ceea ce privește distribuția cursurilor afluențe, acestea debușează în artera principală, de la obârșie spre vărsare în ordinea:

- pârâul Măneasa, afluent dreapta, lungime 5 km, suprafața bazinului de recepție: 20 km²
- pârâul Cărbunele, afluent dreapta, lungime 11 km, suprafața bazinului de recepție: 42 km²
- pârâul Radochasa, afluent dreapta, lungime 8 km, suprafața bazinului de recepție: 20 km²
- pârâul Ivan, afluent dreapta, lungime 11 km, suprafața bazinului de recepție: 32 km²
- pârâul Godeanu, afluent dreapta, lungime 10 km, suprafața bazinului de recepție: 11 km²
- pârâul Balmez, afluent dreapta, lungime, 10 km, suprafața bazinului de recepție: 25 km²
- pârâul Olanul, afluent dreapta, lungime 12 km, suprafața bazinului de recepție: 48 km²
- pârâul Stârminosul, afluent stânga, lungime 7 km, suprafața bazinului de recepție: 15 km²
- pârâul Craiova, afluent dreapta, lungime 14 km, suprafața bazinului de recepție: 39 km²
- pârâul Iauna, afluent dreapta, lungime 7 km, suprafața bazinului de recepție: 21 km²
- pârâul Topenia, afluent dreapta, lungime 5 km, suprafața bazinului de recepție: 10 km²
- pârâul Iuta, afluent dreapta, lungime 5 km, suprafața bazinului de recepție: 16 km².

Se remarcă pronunțata asimetrie a bazinului, recepționarea apelor de suprafață făcându-se cu predilecție din malul drept, corespunzător climei estice a masivului Godeanu. Acest fenomen este explicabil atât prin abundența precipitațiilor nivale în zonele înalte, care asigură o alimentare constantă a rețelei hidrografice de suprafață, cât și prin faptul că banda calcaroasă, care formează versantul stâng al Văii Cernei, dezorganizează circuitul apelor de suprafață, acestea fiind absorbite în complicata structură hidrocarstică formată în rocile hidrosolubile.

Cel mai important afluent al Cernei, râul Belareca, confluează cu Cerna în aval de Băile Herculane, fiind recepționat în malul drept. Lungimea sa totală de la obârșie până la confluență este de 32 km, iar suprafața totală însumată a acestui subbazin hidrografic este de 689 km². Aceasta rezultă din însumarea arealelor de recepție ale afluenților Belarecăi, care la obârșie în aval aduc aport de debite în ordine:

- pârâul Ranica (Ohaba), afluent stânga, lungime 9 km, suprafața bazinului de recepție: 14 km²
- pârâul Smogotin, afluent stânga, lungime 6 km, suprafața bazinului de recepție: 14 km²
- pârâul Studena, afluent stânga, lungime 6 km, suprafața bazinului de recepție: 14 km²
- pârâul Ciurnerna, afluent stânga, lungime 6 km, suprafața bazinului de recepție: 13 km²
- pârâul Mehadica, afluent dreapta, lungime 39 km, suprafața bazinului de recepție: 337 km²
- pârâul Domașnea, afluent stânga, lungime 7 km, suprafața bazinului de recepție: 32 km²
- pârâul Globu, afluent dreapta, lungime 28 km, suprafața bazinului de recepție: 126 km²
- pârâul Sverdinul Mare, afluent dreapta, lungime 17 km, suprafața bazinului de recepție: 70 km²
- pârâul Sverdinul Mic, afluent stânga, lungime 13 km, suprafața bazinului de recepție: 21 km².

În ceea ce privește regimul scurgerilor zilnice, datorită diversității factorilor care condiționează scurgerea apelor de suprafață, elemente ale fazelor (fronturile viiturilor de primăvară, durata acestora, viiturile episodice de vară etc.) sunt variabile de la an la an.

În acest sens, caracterizarea regimului scurgerilor zilnice se face cu ajutorul hidrografului tipic prin care se valorifică statistic cele mai frecvente caracteristici ale fazelor de regim date de apariții și durate ale acestora în intervale lungi de timp. Hidrograful râului Cerna la postul Băile Herculane, corespunde caracteristicilor tipului carpatic înalt, caracterizat prin ape mici iarna, două fronturi de ape mari primăvara (unul mai mic la început, urmat de un al doilea mai pronunțat), după care urmează, parțial suprapuse, viiturile de la începutul verii. Regimul curgerii zilnice (KZM) reprezintă raportul dintre debitul mediu zilnic maxim anual și debitul mediu multianual. Zona Cerna prezintă valori KZM mai ridicate datorită influenței climatului oceanic și submediteranean, care favorizează viiturile de primăvară, producând debitele cele mai ridicate din an. Valorile măsurate și prelucrate la posturile hidrometrice Băile Herculane și Mehadia (pentru Belareca) sunt:

Băile Herculane

$F \text{ (km}^2\text{)} = 545$ (suprafață bazinală)

$H \text{ (m)} = 1.112$ (înălțime medie pe bazin)

$Q \text{ (m}^3\text{/sec.)} = 15,2$ (debit mediu multianual)

$KZM = 6,20$ (regimul scurgerii zilnice în m³/sec.)

Mehadia

$F \text{ km}^2 = 691$

$H \text{ (m)} = 676$

$Q \text{ (m}^3\text{/sec.)} = 6,45$

$KZM = 5,06$

Variația scurgerii medii lunare urmărește în general destul de fidel variația scurgerii zilnice. Un aspect particular al acestui parametru îl reprezintă repartitia în timp și pe teritoriu a volumelor scurse în lunile anului. În cele ce urmează vom prezenta date caracteristice asupra repartiției scurgerii pe luni, scurgerea medie lunară fiind dată în procente din scurgerea medie anuală.

Râul Cerna – post hidrometric Băile Herculane

LUNA	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
%	5,85	5,73	8,87	17,6	18,9	11,4	5,5	4,05	3,48	4,0	7,92	7,70

Râul Belareca – post hidrometric Mehadia

LUNA	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
%	8,15	11,0	14,0	17,9	13,4	9,05	4,67	3,26	2,48	3,03	5,34	7,70

În ceea ce privește regimul scurgerilor sezoniere, repartizarea scurgerii pe sezoane se face cu luarea în considerare a sezonelor calendaristice:

- iarna: lunile XII–II
- primăvara: lunile III–V
- vara: lunile VI–VIII
- toamna: lunile IX–XI

Acceptând aceste sezoane calendaristice, datele provenind din măsurători sunt:

Râul Cerna – stația hidrometrică Băile Herculane

Q iarnă = 11,7 m³/sec.

Q primăvară = 27,0 m³/sec.

Q vară = 12,7 m³/sec.

Q toamnă = 9,40 m³/sec.

Râul Belareca – stația hidrometrică Mehadia

Q iarnă = 6,92 m³/sec.

Q primăvară = 11,7 m³/sec.

Q vară = 4,39 m³/sec.

Q toamnă = 2,79 m³/sec.

În concluzie, bazinul hidrografic Cerna poate fi caracterizat din punct de vedere hidrologic drept un râu tipic de munte, cu pronunțată pantă de scurgere, debite consistente și având o considerabilă energie de relief. Aceste condiționări includ acest areal hidrografic în categoria „Tip A” care are formă de hidrofag carpatic înalt. Caracteristicile nete ale acestui tip sunt: pondere a regimului de alimentare subteran – peste 50%, alimentare superficială mixtă, ordinul de mărime al scurgerilor sezoniere se dispune crescător în succesiunea primăvară-vară-toamnă¹⁰.

Așezările reprezentative pentru practicarea industriilor populare sunt: Cornereva, Plugova, Mehadica, Mehadia și Topleț. Instalațiile existente în localitățile menționate se încadrează în sectorul alimentar (preponderent) și în cel textil.

Primul este performat prin marele număr de mori cu ciutură dispuse în bazinele Belareca și Mehadica, iar cel de-al doilea prin vâltorit la Cornereva și pivărit la

Mehadia, unde se găsește singurul complex de industrii populare din județ. Comuna Cornereva este păstrătoarea celui mai mare număr de mori cu ciutură din zonă și acestea sunt dispersate în bazinele ce alcătuiesc subunitatea hidrologică a Belarecâi, respectiv Ramna-Camena și Obița, din a căror confluență în centrul comunal al Cornerevei ia naștere pârâul Belareca.

Planimetrie și materiale de construcție la instalațiile de zdrobit semințe. Toate morile cu ciutură din subzona Craina sunt monocelulare, materialele de construcție folosite la edificarea adăposturilor pentru instalații fiind dintre cele mai diverse: bușteni fasonați, scânduri late, cărămidă sau beton. Ca dimensiuni se înscriu riguros în tradiție fiind vorba de „case” cu secțiune pătrată, având latura în general între 4 și 5 m. Exemplarele tipice în această privință se regăsesc la Cornereva și la complexul mulinologic de la Mehadica, iar abaterile cele mai frapante la cel de la Topleț¹¹, și nu numai din acest punct de vedere.

La Cornereva, pe cele două văi principale ale subsistemului hidrografic se întâlnesc două situații contrastante din punctul de vedere al amplasamentului acestor unități, respectiv o dispersie mai mare în spațiu în sectorul Ramna-Camena-Zmogotin-Topleț și o alta mai redusă pe Obița. Examinând dispunerea acestora în plan, sectorul Obița lasă impresia așezării morilor cu ciutură în complex, dar realitatea din teren arată că doar în microsectorul Cozia s-ar putea lua în considerare acest aspect (planșa II). La Mehadica și Plugova situația este cu totul alta, distanța mică dintre fiecare certificând funcționarea lor în complexe.

La construcțiile cu pereți din lemn (bârne sau fosne), îmbinările de la colțuri sunt în cheatori drepte, neexistând stâlpii mediani. La bază, la toate exemplarele, se relevă cadrul perimetral de susținere executat din bușteni mai groși. Accesul este direct, cu excepția exemplarelor tradiționale de la Topleț, unde este mediat de o mică scară și o prispă acoperită. Învelitoarea, în două sau patru ape, este de asemenea făcută din materiale diverse: șindrilă (Cornereva, Mehadica – doar la unele exemplare), țiglă (Cornereva-Obița și Camena, Mehadica, Plugova, Topleț) sau tablă (Topleț, Cornereva).

Aducțiunea constă din ierugi relativ lungi, săpate în pământ, fără lucrări de întărire a malurilor. Doar la capetele dinspre mori sunt de regulă betonate. Pornirea și oprirea se execută prin stăvilare de lemn, cu excepția complexului de la Topleț. Devierea apei la ierugi se realizează prin baraje de bolovani.

Admisia este ilustrată de prezența jgheaburilor și butonilor, remarcându-se aceeași diversitate materială: scânduri (Cornereva-Cozia, Zmogotin, Ciumerna-Bogăltin), tabla sudată (Mehadica), ciment (Plugova). Butoniul este utilizat ca sistem de admisie doar la complexul de la Topleț, în două variante materiale: butoni paralelipipedici din ciment turnat cu găleța fixă; țevă metalică cu ajutorul sudat (Moara lui Jârgea). Tot aici, ca unicat tehnologic și creație a unui meșter local, s-a adoptat un sistem automat de pornire-oprire a morii. Constă din două palete metalice dispuse în unghiuri paralele, una la orificiul butoniului și o alta în coșul boabelor, fiind legate printr-un sistem rigid de pârghii. În poziția de repaos, paleta inferioară așezată oblic în sus față de orizontală, aruncă în sus, peste roată, jetul de apă. În momentul turnării boabelor în coș, paleta din interiorul acestuia „cade” presată de greutatea materialului de măcinat, determinând

o mișcare analogă a paletei inferioare, așa încât apa are acces la roată. Pe măsură ce cantitatea de boabe scade, paletetele revin la poziția inițială determinând oprirea morii. La morile cu jgheab, mai toate cu profil tronconic, pornirea-oprirea se realizează cu stăvilarul.

Sistemul energetic. Subzona Craina este arealul cu cele mai multe unități de măcină care au roți metalice. La complexele Mehadica și Topleț toate morile dispun de un asemenea echipament. La Cornereva și Plugova tendința de generalizare a roții metalice este evidentă. La Mehadica în construcția acestora s-au folosit cormane de plug drept aripi și tabla profilată. Adoptarea unui atare „tip” are rațiuni analoge celor de la Sichevița. Meșterii ciuturilor din lemn aproape că au dispărut în zona menționată și de aceea modelul metalic se impune din ce în ce mai mult, profitându-se îndeosebi de prezența uzinei mecanice de la Topleț, unde s-au confecționat majoritatea acestora. Doar la Cornereva, dată fiind izolarea sa, roțile metalice au fost construite de unii locuitori cu pregătire în domeniul lăcătușeriei și prelucrării metalului. Aici materialul predilect ales este tabla profilată pentru aripi, sudate uneori pe janta unor roți de camion.

Transmisia este directă prin fusul vertical, fără inovațiile remarcate la Sichevița (prezența rulmenților la sustentația roții, utilizarea metalului în construcția furcii și a fusului propriu-zis).

Butucul roții, atunci când este executat din materie lemnoasă, este fix pe fus, fără posibilitatea reglajului înălțimii în funcție de debit.

Sistemul mecanic nu comportă nici o diferență notabilă față de modelul clasic. Proveniența pietrelor de moară este de asemenea diversă. La Cornereva materia primă este extrasă din masivul Arjana, la Mehadica și Plugova fiind procurat din zone mai îndepărtate – Valea Bistrei. De obicei se procedează la recondiționarea celor aflate în uz prin folosirea unor ciocane speciale. O oarecare diferențiere față de sistemul clasic se remarcă la construcția ocórilor, lemnul fiind, mai rar, înlocuit cu tabla sau cimentul.

Complexul de industrii populare al lui Bujancă Gheorghe de la Mehadia.

Este singurul din județ și are în componență o moară cu ciutură (degradată), moară de coceni cu valțuri, darac și piuă. Constructorul acestuia este Boțocă Ioan Drecea, tatăl adoptiv al actualului proprietar. Edificarea întregului complex a avut loc în perioada interbelică. Daracul, moara de coceni și piuă sunt adăpostite într-o clădire masivă din piatră de râu, cu axul perpendicular pe pantă, în prelungirea polatei ce adăpostea odinioară batoza acționată tot hidraulic. Lângă latura sudică se găsește casa morii cu ciutură, cu planimetrie rectangulară și elevație executată din aceleași materiale ca la clădirea menționată mai sus. Fundația, la ambele construcții, este realizată din piatră de râu aplatizată și legată cu mortar. Acoperișul, în ambele cazuri, este în două ape din țigla. Ferestrele, de mici dimensiuni, le amintesc pe cele ale caselor grănicerești.

Ca la orice instalație hidraulică tradițională, aducțiunea constă dintr-o ierugă de aproximativ 500 m, cu priza în pâraul Globu. În prezent este colmatată. În capătul său inferior avea trei direcții de scurgere: 1. pe canalul deversor, săpat lângă unul din parapeții roții hidraulice, unde era amplasată o vâltoare; 2. printr-un stăvilar și un jgheab de ciment la roata hidraulică ce acționa sistemul plurifuncțional constituit din

piuă, moară de coceni și darac; 3. printr-un butoni la moara cu ciutură. Întrucât aceasta se abate puțin de la normele tradiționale, ne vom îndrepta atenția asupra sistemelor de prelucrare a textilelor.

Sistemul energo-motor. Roata verticală metalică și cu admisie inferioară era de mari dimensiuni. Acum nu mai există. Se mai poate vedea doar fusul pe care se află volantul cu dinți al grupului conic (primul sistem de amplificare). Din informațiile oferite de actualul proprietar se pare că era vorba de o roată cu un singur colac, cu palete din lemn. De la grupul conic menționat pleacă un ax metalic orizontal care pătrunde în clădire printr-o mică fantă. La capătul său din interior se găsește un cuplu de roți dințate care acționează piuă. Din punct de vedere tipologic aceasta se încadrează în categoria celor cu bătaie orizontală și maie verticale, comun până în perioada interbelică întregului Banat. Această piuă se deosebește net de cele clasice prin sistemul său de acționare: axul cu came este înlocuit cu un arbore cotit la care sunt atașate brațele ce acționează maiele pivei. Grupul conic, sistemul de roți dințate și arborele cotit sunt de proveniență industrială (probabil de la Brașov). Prin rotirea arborelui cotit maiele sunt mișcate pendulatoriu printr-o mișcare înainte-înapoi printr-o mișcare de împingere și nu gravitațional ca în cazul modelelor tradiționale. Se prelucrau țesăturile sătenilor din localitatea de origine și pe cele ale țăranilor din Plugova și Iablanța. Plata pentru serviciul prestat se efectua, de obicei, în bani. Tehnologia de prelucrare a „stranielor” era cea tradițională, prin utilizarea apei calde la înmuiere și în timpul baterii, lângă instalație existând un cuptor de mari dimensiuni din cărămidă pentru fierberea apei.

Fusul care vine din exterior se prelungește prin spatele pivei până la cel de-al doilea sistem de transmisie-amplificare. Acesta constă dintr-o roată mai mare de lemn și o curea de transmisie verticală, ce punea în mișcare cel de-al doilea fus aflat în planul superior al clădirii, comun morii de coceni și daracului. Acestea din urmă sunt tot de proveniență industrială, fiind cumpărate la Sibiu.

Deși pare rezultatul unui bricolaj între tehnologia industrială și cea tradițională, acest complex prezintă o importanță științifică excepțională, deoarece este încă o ilustrare a geniului tehnic popular, constituind o creație originală și unică în câmpul industriilor populare¹².

Vâltoritul, practicat ca atare doar la Cornereva, nu se abate nici din punct de vedere material-constructiv și nici din cel al modalităților de exploatare de câmpul tradiției. Cele câteva vâltori de aici sunt amplasate exclusiv în sectorul Ramna-Camena. Ceea ce este de remarcat în cazul acestui capitol al industriilor populare este faptul că aici se remarcă o anume pendulare între exploatare/părăsire a unora dintre aceste vâltori. Spre exemplu, dacă acum câțiva ani se remarcă apariția unei noi vâltori pe apa Zmogotinului și părăsirea cele aparținând lui Nemeș Munteanu de pe Camena Seacă, în prezent situația este inversată. Prima este părăsită iar cea de-a doua a fost reconstruită, stoborii prezentând aceleași orificii romboidale de evacuarea prea-plinului, ca la exemplarul de pe Liborajdea-Sichevița. Anterior aceștia erau legați cu funii vegetale. Deși industria casnică textilă și îndeosebi producerea țesăturilor mai groase de lână a înregistrat un

recul serios în ultimele decenii, totuși aceste vâltori nu duc lipsă e clientelă, fiind „spălate” straiile mai vechi și „ponevile” procurate din comerț.

Zona etnografică Almăj

Se circumscrie în mod unitar cursului superior și mijlociu al Nerei, în depresiunea omonimă din centrul județului. Potrivit unghiului de interes al temei, aici este cunoscut îndeosebi celebrul complex mulinologic de la Eftimie Murgu, deși această localitate nu este singura care dispune de monumente de industrie populară¹³.

Cercetările efectuate in situ au evidențiat prezența unui mare număr de instalații hidraulice populare în comunele Prigor, Dalboșeț, Lăpușnicu Mare, Șopotu Nou, Bozovici și Bănia aparținând sectoarelor alimentar (morărit), textil (privărit și vâltorit), prelucrării lemnului (fierăstrău circular acționat hidraulic), cărora li se poate adăuga și aici cel de producere a energiei electrice.

Considerații statistice

Din anexă rezultă faptul că, până în prezent, avem cunoștință de prezența a 58 de mori cu ciutură, a unui complex format din moară cu roată verticală (cu două perechi de pietre), fierăstrău circular și generator de curent și a altuia format din piua și vâltoare¹⁴. Și în zona Almăj se remarcă tendința de generalizare a inovațiilor materiale sesizate în zonele etnografice anterior prezentate, respectiv adoptarea roților metalice și a butonilor din ciment sau din fier, luându-se în considerare faptul că un număr de 29 de instalații prezintă asemenea „abateri” de la tradiție.

Registrele și planurile cadastrale austriece din 1867 consemnează un total de 337 de mori¹⁵, iar Cornel Irimie în ancheta sa semnalează 150 de mori cu ciutură și 40 de mori cu roată verticală¹⁶. Deja între aceste două borne temporale se observă un recul serios în practicarea respectivelor „măiestrii”. Între anul publicării studiului etnografului sibian și în prezent aproape 2/3 din instalații au dispărut. Bozoviciul este menționat ca având la nivelul anului 1950, 14 mori cu ciutură, dintre care două perechi de pietre. Acum mai există doar patru¹⁷.

Caracterizare de bazin.

Bazinul hidrografic Nera se înscrie integral în limitele județului Caraș-Severin, având o suprafață totală de recepție de 1.400 km², exclusiv pe teritoriul României, distribuită în lungul unui traseu al albiei de 125 km. Suprafața de recepție dezvoltată pe malul stâng al colectorului principal este 665 km², cea din malul drept de 735 km² la o lungime totală a cursurilor afluate de 422 km².

Obârșia râului se situează în zona de divergență orohidrografică a Semenicului, sub Vârful Gozna, zonă din care Nera își culege întreaga rețea afluentă de pe cursul superior și meidu. Pe traseul de albie care evoluează pe roci cristaline și eruptive râul are o rețea hidrografică cu succesiune normală a cursurilor afluate, pentru ca aceasta să se dezorganizeze în zona de traversare a sinclinoriului Reșița-Moldova Nouă, de sedimentare mezozoică, unde prezența predominantă a rocilor calcaroase determină în bazinul afluent fenomene specifice carstului (cursuri de apă subterane, înșurgențe, izbucuri etc.).

Exceptând cursul său superior, în care densitatea cursurilor afluate este relativ mare datorită grefării rețelei hidrografice pe un substrat de roci cristaline impermeabile, afluenții Nerei sunt puțin numeroși, iar aportul de debit datorat acestora, în aval de Depresiunea Almăj, este sărac.

Rețeaua hidrografică afluentă este colectată în cursul principal din ambele maluri, după cum urmează (din amonte spre aval):

- pârâul Nergănița, afluent stânga, lungime 17 km, suprafața bazinului de recepție: 28 km²
- pârâul Coșava, afluent dreapta, lungime 8 km, suprafața bazinului de recepție: 24 km²
- pârâul Helișag, afluent dreapta, lungime 8 km, suprafața bazinului de recepție: 22 km²
- pârâul Putna, afluent stânga, lungime 26 km, suprafața bazinului de recepție: 155 km²
- pârâul Iablacina, afluent dreapta, lungime 12 km, suprafața bazinului de recepție: 69 km²
- pârâul Brezovița, afluent stânga, lungime 10 km, suprafața bazinului de recepție: 28 km²
- pârâul Șumița, afluent stânga, lungime 8 km, suprafața bazinului de recepție: 11 km²
- pârâul Rudăria, afluent stânga, lungime 22 km, suprafața bazinului de recepție: 92 km²
- pârâul Rudărica Mică, afluent stânga, lungime 9 km, suprafața bazinului de recepție: 17 km²
- pârâul Bănia, afluent stânga, lungime 13 km, suprafața bazinului de recepție: 95 km²
- pârâul Miniș, afluent dreapta, lungime 27 km, suprafața bazinului de recepție: 244 km².

Planimetrie și elevație.

Cu excepția morii cu ciutură din localitatea Șopotu Nou, care este bicelulară și cu plan dreptunghiular, casele tuturor celorlalte sunt monocelulare, de mici dimensiuni (3/3 m până la 5/5 m), cu acces direct și pereți din materiale diverse. Predomină cele din bușteni fasonați, încheiați la colțuri în cheatori drepte. Nu de puține ori sunt utilizate și scândurile late (Eftimie Murgu, Prigor-sat Borlovenii Noi, Bănia). Un număr însemnat de mori au ziduri din cărămidă tencuită (Bozovici, Prigor-sat Putna) sau din piatră cu liant de pământ — complexul mulinologic din Șopotu Vechi.

Pereții, indiferent de materialul din care sunt construiți au la bază un cadru perimetral de susținere din truchiuri mai groase. Sustentația (sau cei 2-3 pereți ai locașului roții) prezintă și ea cele mai diverse soluții constructive: piatră cu liant de ciment, beton armat, sustentație naturală (pe pământ) sau pe furci (trunchiuri de copac retezate la nivelul ramurilor) la un exemplar din Borlovenii Noi. Unele mori sunt legate câte două (Moara Ibălcina, Moara din Vamă-sat Putna). În fapt este vorba de foste mori bicelulare, la care încăperea de așteptare a fost transformată în moară cu ciutură.

Învelitorile au două sau patru ape, regăsindu-se aceeași diversitate materială ca în cazul zonelor anterior analizate: șindrilă (unele exemplare de la Eftimie Murgu și de la pîua Putna), țiglă (Bozovici, Prigor, Mocerîș, Lăpușnicu Mare), plăci de azbociment (Mocerîș) și tablă (Bozovici, Pătaș).

Complexul mulinologic de la Șopotu Vechi este valoros din punct de vedere arhitectural datorită masivei zidării de piatră, cu sau fără liant, o raritate în județul Caraș-Severin. Exemplare analoge se găsesc doar la Ilidia, pe apa Vicinului în zona etnografică Oravița. Morile cu case de lemn au pereții netencuiți. La acest capitol este necesară o mențiune aparte pentru Moara Dăcicoanea din complexul Eftimie Murgu, care a fost reconstruită din temelii, având sustentație din ziduri de beton, pereți din

bârne rotunde date la rindea, învelitoare în patru ape din şindrila (!) cu roată, butuc şi fus metalice.

Aducţiunea. La Eftimie Murgu priza este directă (sistem fără ierugă), prin construirea unor diguri înalte ($h=4-5$ m) din trunchiuri masive de lemn decojite şi amplasate chiar lângă mori. Până în prezent este singurul complex mulinologic ce dispune de un asemenea tip de aducţiune. În restul zonei, ca de altfel în tot judeţul, se regăseşte sistemul uzual de aducţiune. În restul zonei, ca de altfel în tot judeţul, se regăseşte sistemul uzual de aducţiune — ieruga săpată în pământ fără întărituri, a cărei lungime variază în funcţie de căderea de pantă şi de debit. Şi în Almăj acestea au capătul inferior betonat, cu stăvilar pomitor-opritor şi grătar petru reţinerea impurităţilor.

Admisia, după caz, se realizează prin jgheab monoxil, jgheaburi din scânduri sau ciment şi butoni din tubulatură de ciment sau ţeavă metalică analogi celor din Valea Dunării. Jgheaburile monoxile sau din scânduri (beton) sunt frecvente la Bozovici, Prigor şi Eftimie Murgu, în general în partea estică a zonei. Butonii metalici sunt utilizaţi la Lăpuşnicu Mare, sat Moceriş, iar cei din beton la Şopotu nou, Urcu şi Bârza. La complexul de la Şopotu Vechi aceştia sunt din ciment turnat şi asemănători celor de la Topleţ. Se pune întrebarea, în cazul celor din urmă, dacă au apărut ca o iniţiativă locală sau este vorba de un „import” tipologic din Valea Dunării. O menţiune aparte la acest capitol îl constituie Moara de la Tunel la care admisia se realizează, după cum o indică şi denumirea, printr-un tunel săpat într-o stâncă, având analogii la hidrocentralele moderne.

Sistemul motor. Roţile orizontale metalice tind şi aici să crească numeric. Dintre exemplarele menţionate în anexă, 18 sunt dotate, până acum, cu asemenea roţi. Mulţi posessori de rând la morile care au încă roţi de lemn şi-au declarat intenţia fermă de a opera respectiva înlocuire materială. Mori cu roţi de fier se găsesc aproape în toate localităţile citate (Bozovici, Prigor, Moceriş etc.). Chiar şi cunoscutul complex de la Eftimie Murgu poate fi încadrat în acest capitol, datorită celor câteva unităţi care au deja ciuturi metalice. Din punct de vedere constructiv modelele metalice au aceleaşi caracteristici cu cele din Valea Dunării, cu menţiunea că sunt de dimensiuni mai mici datorită debitelor consistente înregistrate în toate subunităţile hidrografice ale depresiunii. Unele au fost comandate la atelierele specializate din Bozovici, altele au fost confecţionate local de foşti angajaţi ai unor întreprinderi din judeţ (din Anina sau Reşiţa).

Sistemul mecanic nu necesită menţiuni speciale deoarece este identic material şi structural cu cel al morilor din alte zone. Provenienţa pietrelor de moară, în mod paradoxal, este greu de reconstituit. În general, este amintită Tâlva Şopotului ca loc de extracţie al materiei prime. În multe cazuri piatra a fost adusă de pe versanţii sudici ai Semenicului sau a fost cumpărată în Valea Timişului.

Moara cu roată verticală aparţinând familiei Calina din satul Putna, comuna Prigor, merită o tratare mai detaliată din trei motive: a. este singura de acest tip din zonă; b. funcţionează în complex cu un circular şi un generator de curent; c. este dispusă nu pe o apă cu debite mari ci pe un simplu pârâu de munte. Aducţiunea lipseşte, apa accedând prin curgere naturală la sistemul de admisie. Acesta este de fapt un bazin colector metalic amplasat deasupra roţii hidraulice, din care cade creând acel

efect de conductă forțată care pune în mișcare prin admisie superioară volantul hidraulic de mari dimensiuni.

Piua și vârtoarea de la Seabircerin (Putna) este singura instalație de prelucrat materiile textile. Din punct de vedere tipologic, după cum s-a menționat mai sus, este vorba de tipul caracteristic Banatului — piua cu bătaie orizontală și maie verticale. Sistemul motor era constituit dintr-o roată verticală și ax cu came. La data efectuării anchetei piua era funcțională, dar demontată temporar¹⁸.

Zona etnografică Reșița

Amplasată în partea central-nordică a județului cunoaște, ca tip aproape exclusiv de instalație hidraulică, moara cu roată verticală. Doar în comuna Carașova mai există două mori cu ciutură pe apa Carașului, singurele rămase din cele 11 menționate de Cornel Irimie, valoroase printr-o particularitate morfo-funcțională nemaiîntâlnită la această categorie tipologică.

Aducțiunea se efectuează prin ierugi scurte deoarece Carașul are un debit mare. Iar căderea de pantă este destul de accentuată.

Admisia este efectuată prin jgheaburi de ciment cu înclinare mare.

Sistemul motor se deosebește frapant de tipul uzual, nu datorită roților metalice cu care este dotat, ci datorită sistemului de transmisie-amplificare din interiorul morilor. Fusele metalice verticale nu acționează direct piatra alergătoare, ci un volant de lemn de mari dimensiuni (diametrul cca 1,20 m) de la care mișcarea este transmisă pe orizontală printr-o curea la butucul mai mic al celui de-al doilea fus, tot vertical, care acționează piatra alergătoare. Este vorba de un sistem de transmisie-amplificare într-o treaptă, întâlnit de obicei la morile cu roată verticală. Localnicii nu au putut preciza originea acestui sistem. Dat fiind faptul că aceștia sunt de origine croată, nu este exclus un import din patria de origine, îndeosebi dacă se ține cont de unicitatea sa. Ca atare s-a avansat propunerea de înscriere a acestor mori în lista de monumente etnografice in situ. În rest respectivele nu se deosebesc de modelele tradiționale.

Morile cu roată hidraulică se găsesc la Moniom pe Bârzava, de fapt un exemplar acum părăsit, și pe Valea Pogănișului (microzona Brebu), la estul municipiului Reșița. Este vorba de localitățile Ohabița și Delinești din comuna Păltiniș, unde cele două mori se aseamănă morfo-funcțional cu Moara lui Calina din Almăj.

Moara lui Almăjan Ion din Delinești este un caz aparte deoarece este o valoroasă creație tehnică aparținând tatălui actualului proprietar. Ieruga are o pronunțată cădere de pantă, înconjurând un deal înalt, și având o diferență de nivel de aproape 100 m. După un scurt canal betonat agentul hidraulic accede la roata verticală metalică (admisie superioară), dispusă în spatele casei ce adăpostește moara și care face corp comun cu gospodăria proprietarului. Fusul acesteia străbate un zid de beton cu funcție portantă și face legătura cu un cuplu de roți dințate, diferențiate ca diametru, de la care un al doilea fus, dispus la 90° față de primul, pătrunde în interiorul clădirii. Aici este cuplat la sistemul de transmisie constituit din două curele ce acționează în plan vertical-orizontal, acționând fusele celor două perechi de pietre. Întreaga instalație a

fost concepută fără o anume sursă de inspirație, iar piesele componente ale instalațiilor motoare și de transmisie prin cumpărare de la Caransebeș.

Concluzii

Din cele prezentate credem că am reușit să demonstrăm ideea de bază a studiului nostru și anume aceea că, în prezent, industriile populare sunt practicate încă pe scară largă în județul Caraș-Severin, tendința de puternică resuscitare a acestor străvechi tehnologii fiind în creștere. Dispunem de informații, încă neverificate din păcate, despre construirea unor noi unități pentru sectoarele de activitate ale domeniului. Inovațiile materiale semnalate sunt semnificative: 63 de obiective au, de pildă, roți metalice și procesul de înlocuire descris pare să continue. Îmbunătățirea și perfecționarea sistemelor de admisie, motoare și de transmisie-amplificare, adoptarea unor materiale mult mai fiabile și cu termen de uzură prelungit, certifică o necesitate de ordin economic apărută odată cu noile realități funciare.

Pe de lată parte, prin ingenioasele sisteme mecano-energetice concepute de oamenii locului este de ordinul evidenței faptul că geniul creator popular, departe de a-și fi epuizat potențele, este în continuare deosebit de activ și demn de admirație. Meșteri țărani, fără o pregătire de specialitate, datorită unui ascuțit spirit de observație, au construit veritabile capodopere tehnice, demne să-și ocupe locul într-un eventual muzeu al inventivității.

În acest context ne-am permis să propunem o nouă categorie tipologică — generatoarele electrice țărănești, deoarece acestea pleacă de la o moștenire tehnică tradițională. Previziunile pesimiste relativ la dezintegrarea din contextul economic tradițional rural a industriilor populare nu se pot aplica județului Caraș-Severin, constituind o fericită excepție în domeniu, nu numai pe plan tradițional dar și european. Moara cu ciutură — prețios relict tehnologic — își trăiește aici o a doua tinerețe. Semnul de întrebare rămas viabil este aplicabil viitorului, rămânând de văzut pe ce coordonate se vor înscrie industriile populare o dată cu evoluțiile economico-sociale ale aplicării reformei.

CARACTERIZARE MORFOFUNCȚIONALĂ A UNITĂȚILOR DE INDUSTRIE ȚĂRĂNEASCĂ DIN JUDEȚUL CARAȘ-SEVERIN

Nr.crt.	Obiectiv	Comuna	Sat	Cătun	Bazin	Subbazin	Bazănet	Sistem motor	Admisie
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Moara lui Lazăr Boasca (moară cu ciutură)	Cornereva	-	-	Cerna	Belareca	-	Roată metalică cu aripile montate pe geanta unei roți de camion.	Jgheab de lemn convergent inferior.
2.	Moara Popeștilor (moară cu ciutură)	Cornereva	-	-	Cerna	Belareca	Ramna	Roată de lemn cu cupe fără cerc exterior.	Jgheab de scânduri convergent inferior.
3.	Vaiala Popeștilor (vâltoare)	Cornereva	-	-	Cerna	Belareca	Ramna	Jgheab de lemn, cu vârtej orizontal.	25-26 stobori înfipti oblic în albie.
4.	Moara de la Pod (moară cu ciutură)	Cornereva	Dolina	-	Cerna	Belareca	Ramna	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab monoxil din trunchi de copac.
5.	Moara lui Branzei Nicolae (moară cu ciutură)	Cornereva	Zănogi	-	Cerna	Belareca	Zmogotin	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab monoxil din trunchi de copac.
6.	Moara lui Gherescu Adam (moară cu ciutură)	Cornereva	Zănogi	-	Cerna	Belareca	Zmogotin	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab monoxil din trunchi de copac.
7.	Moara lui Gherescu Nistor (moară cu ciutură)	Cornereva	Zănogi	-	Cerna	Belareca	Zmogotin	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab monoxil din trunchi de copac.
8.	Moara lui Nicolae Dangu (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Topla	Cerna	Belareca	Camena	Roată de lemn cu cupe, cu cerc exterior metalic.	Jgheab monoxil din trunchi de copac.
9.	Moara lui Alexe Ivân (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Topla	Cerna	Belareca	Camena	Roată de lemn parțial degradată.	Jgheab monoxil din trunchi de copac.
10.	Moara Drimeștilor (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Topla	Cerna	Belareca	Camena	Roată de lemn cu cupe.	Jgheab monoxil din trunchi de copac.
11.	Moara lui Baros (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Topla	Cerna	Belareca	Camena	Roată de lemn cu cupe.	Jgheab monoxil din trunchi de copac.
12.	Moara lui Petru Alexe (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Topla	Cerna	Belareca	Camena	Roată de lemn cu cupe.	Jgheab de lemn convergent inferior.
13.	Moara lui Adam Lupșa (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Topla	Cerna	Belareca	Camena	Roată de lemn cu cupe.	Jgheab de lemn convergent inferior.

14.	Văiala lui Adam Lupșa (vâltoare)	Cornereva	-	Topla	Cerna	Belareca	Camena	Cu vârtej orizontal. Stobori înfiți oblic în albie.	Jgheab de lemn convergent inferior.
15.	Moara lui Brânzei Ilia (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Studena	Cerna	Belareca	Camena	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab monoxil din trunchi de copac.
16.	Văiala lui Brânzei Ilia (vâltoare)	Cornereva	-	Studena	Cerna	Belareca	Camena	Cu vârtej orizontal. Stobori de mici dimensiuni înfiți oblic în albie.	Jgheab monoxil din trunchi de copac.
17.	Moara lui Nemeș Munteanu (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Camena	Cerna	Belareca	Camena	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab monoxil din trunchi de copac.
18.	Văiala lui Nemeș Munteanu (vâltoare)	Cornereva	-	Camena	Cerna	Belareca	Camena	Cu vârtej orizontal. Stobori de dimensiuni medii cu orificii romboidale practicate median. Refăcută în anul 1987. Neîngrădită.	Jgheab monoxil din trunchi de copac.
19.	Moara lui Ivașcu Dumitru (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Camena	Cerna	Belareca	Camena	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab de scânduri cu profil paralelipipedic.
20.	Moara lui Babeu	Cornereva	-	Camena	Cerna	Belareca	Camena	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab de scânduri convergent inferior.
21.	Moara lui Nistor Milu (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Camena	Cerna	Belareca	Camena	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab de scânduri convergent inferior.
22.	Moara lui Surdulescu (moara cu ciutură)	Cornereva	-	Camena	Cerna	Belareca	Camena	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab de scânduri convergent inferior.
23.	Moara Camena (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Cozia	Cerna	Belareca	Camena	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab de scânduri convergent inferior.
24.	Moara lui Duicu Ștefan (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Cozia	Cerna	Belareca	Obița	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Colmatată.
25.	Moara lui Martalogu Nistor (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Cozia	Cerna	Belareca	Obița	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Colmatat.
26.	Moara lui Dumitru Lisaveta (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Obița	Cerna	Belareca	Obița	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Butoni de lemn, parțial colmatat.

27.	Moara Cozia (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Cozia	Cerna	Belareca	Obița	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Butoni de lemn, parțial colmatat.
28.	Moara lui Gheorghe Cernescu (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Cozia	Cerna	Belareca	Obița	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Butoni din lemn.
29.	Moara lui Cernescu Traila (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Hora Mare	Cerna	Belareca	Obița	Roată metalică cu aripi.	Admisie prin butoni din țeava metalică.
30.	Moara lui Vulpeș Petru (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Hora Mare	Cerna	Belareca	Obița	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Butoni de lemn.
31.	Moara lui Vulpeș Petru (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Hora Mică	Cerna	Belareca	Obița	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Admisie prin butoni de ciment.
32.	Moara lui Tulea (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Hora Mică	Cerna	Belareca	Obița	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Butoni de lemn.
33.	Moara lui Bălan (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Hora Mică	Cerna	Belareca	Obița	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab de lemn convergent inferior.
34.	Moara lui Tocheri (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Hora Mică	Cerna	Belareca	Obița	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab de lemn convergent inferior.
35.	Moara lui Bunda (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Hora Mică	Cerna	Belareca	Obița	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab de lemn convergent inferior.
36.	Moara lui Pusi (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Bojia	Cerna	Belareca	Obița	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab de lemn convergent inferior.
37.	Moara lui Banda (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Zbeg	Cerna	Belareca	Obița	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab de lemn convergent inferior.
38.	Moara Poloeștiilor (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Pogara	Cerna	Belareca	Obița	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab de lemn convergent inferior.
39.	Moara Pogara (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Pogara	Cerna	Belareca	Obița	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab de lemn convergent inferior.
40.	Moara lui Oprescu Gheorghe (moară cu ciutură)	Cornereva	Bogaltin	-	Cerna	Belareca	Ciumerna	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab de lemn convergent inferior.
41.	Moara lui Păleanu Luta (moară cu ciutură)	Cornereva	Bogaltin	-	Cerna	Belareca	Ciumerna	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab de lemn convergent inferior.
42.	Moara lui Rădoi Pavel (moară cu ciutură)	Cornereva	Bogaltin	-	Cerna	Belareca	Ciumerna	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab de lemn convergent inferior.
43.	Moara lui Ilia Cristescu (moară cu ciutură)	Cornereva	Bogaltin	-	Cerna	Belareca	Ciumerna	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab de lemn convergent inferior.

44.	Moara lui Valușescu Paul (moară cu ciutură)	Cornereva	Bogaltin	-	Cerna	Belareca	Ciumerna	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab de lemn convergent inferior.
45.	Moara de la Strumfel (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Prisacina	Cerna	-	Valea Cerbului	Roată de lemn cu cupe.	Jgheab monoxil.
46.	Moara Prisacina (moară cu ciutură)	Cornereva	-	Prisacina	Cerna	-	Valea Cerbului	Roată de lemn cu aripi.	Jgheab metalic.
47.	Moara Orzasca (moară cu ciutură)	Mehadica	-	-	Cerna	Belareca	Mehadica	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab de lemn cu profil paralelipipedic.
48.	Moara Aurasca	Mehadica	-	-	Cerna	Belareca	Mehadica	Roată metalică cu palete din cormane de plug.	Jgheab de lemn convergent inferior.
49.	Moara de pe Piatra Surului (moară cu ciutură)	Mehadica	-	-	Cerna	Belareca	Mehadica	Roată metalică cu aripi.	Jgheab de lemn convergent inferior.
50.	Moara Vegească (moară cu ciutură)	Mehadica	-	-	Cerna	Belareca	Mehadica	Roată de lemn cu cupe, fără cerc exterior.	Jgheab de lemn convergent inferior.
51.	Moara Gherghinească (moară cu ciutură)	Mehadica	-	-	Cerna	Belareca	Mehadica	Roată metalică cu aripi.	Jgheab de lemn convergent inferior.
52.	Moara de la Știubei (moară cu ciutură)	Mehadica	-	-	Cerna	Belareca	Mehadica	Roată metalică cu aripi.	Jgheab metalic din tablă.
53.	Moara Găicească (moară cu ciutură)	Mehadica	-	-	Cerna	Belareca	Mehadica	Roată metalică cu aripi.	Jgheab de lemn convergent inferior.
54.	Moara Chicească (moară cu ciutură)	Mehadica	-	-	Cerna	Belareca	Mehadica	Roată de lemn cu cupe fără cerc exterior.	Jgheab de lemn cu profil paralelipipedic.
55.	Moara Mică (moară cu ciutură)	Mehadica	-	-	Cerna	Belareca	Mehadica	Roată metalică cu aripi.	Jgheab de lemn convergent inferior.
56.	Moara din Salciile Late (moară cu ciutură)	Mehadica	-	-	Cerna	Belareca	Mehadica	Roată metalică cu aripi.	Jgheab de lemn convergent inferior.
57.	Moara din Zăcătoare (moară cu ciutură)	Mehadica	-	-	Cerna	Belareca	Mehadica	Sistem motor degradat.	Jgheab de lemn cu profil paralelipipedic.
58.	Moara Giurcească (moară cu ciutură)	Mehadica	-	-	Cerna	Belareca	Mehadica	Sistem mecanic degradat.	Jgheab de lemn convergent inferior.
59.	Moara din Anini (moară cu ciutură)	Mehadica	-	-	Cerna	Belareca	Mehadica	Sistem mecanic degradat.	Jgheab de lemn convergent inferior.
60.	Moara din Ciobini (moară cu ciutură)	Mehadia	Plugova	-	Cerna	Belareca	-	Roată metalică cu cupe.	Jgheab metalic cu plan tronconic.
61.	Moara lui Sciuru (moară cu ciutură)	Mehadia	Plugova	-	Cerna	Belareca	-	Roată metalică cu cupe.	Jgheab metalic cu plan tronconic.

62.	Moara lui Manea (moară cu ciutură)	Mehadia	Plugova	-	Cerna	Belareca	-	Roată metalică cu aripi.	Jgheab metalic cu plan tronconic.
63.	Moara lui Parlonia (moară cu ciutură)	Mehadia	Plugova	-	Cerna	Belareca	-	Lipsește.	Jgheab metalic cu plan tronconic.
64.	Moara lui Borlan (moară cu ciutură)	Mehadia	Plugova	-	Cerna	Belareca	-	Roată metalică cu cupe.	Jgheabde scânduri.
65.	Moara lui Miron (moară cu ciutură)	Mehadia	Plugova	-	Cerna	Belareca	-	Roată metalică cu cupe.	Jgheabmonoxil cu plan simetric.
66.	Moara lui Pastea (moară cu ciutură)	Mehadia	Plugova	-	Cerna	Belareca	-	Roată de lemn cu cupe. Colmatată.	Jgheab de scânduri.
67.	Moara lui Flisca (moară cu ciutură)	Mehadia	Plugova	-	Cerna	Belareca	-	Roată metalică cu cupe.	Jgheab metalic cu plan tronconic.
68.	Moara lui Craiu (moară cu ciutură)	Mehadia	Plugova	-	Cerna	Belareca	-	Roată de lemn cu cupe.	Jgheabmonoxil.
69.	Moara de la Pod (moară cu ciutură)	Topleț	-	-	Cerna	-	Bigar	Roată metalică cu palete și cerc exterior.	Jgheab metalic.
70.	Moara lui Dămășescu Gheorghe (moară cu ciutură)	Topleț	-	-	Cerna	-	Bigar	Roată metalică cu palete.	Jgheab metalic cu profil paralelipipedic.
71.	Moara lui Hasca (moară cu ciutură)	Topleț	-	-	Cerna	-	Bigar	Roată metalică cu palete și cerc exterior.	Butoni paralelipipedic din ciment turnat.
72.	Moara lui Șandru (moară cu ciutură)	Topleț	-	-	Cerna	-	Bigar	Roată metalică cu palete și cerc exterior.	Butoni paralelipipedic din ciment turnat.
73.	Moara lui Jargea (moară cu ciutură)	Topleț	-	-	Cerna	-	Bigar	Roată metalică cu palete și cerc exterior.	Butoni paralelipipedic din ciment turnat.
74.	Moara lui Boartă Ion (moară cu ciutură)	Topleț	-	-	Cerna	-	Bigar	Roată metalică cu palete și cerc exterior.	Butoni din ciment turnat.
75.	Moara Neamțului (moară cu ciutură)	Bozovici	-	-	Nera	Miniș	-	Roată de lemn cu aripi.	Jgheab de beton cu plan paralelipipedic.
76.	Moara din Țarina (moară cu ciutură - părăsită)	Prigor	-	-	Nera	Putna	-	Sistem motor distrus.	Colmatat.
77.	Moara din Vama I (moară cu ciutură părăsită)	Prigor	-	-	Nera	Putna	-	Distrus.	Distrus.
78.	Moara din Vama II (moară cu ciutură părăsită)	Prigor	-	-	Nera	Putna	-	Distrus.	Distrus.

78.	Moara de la Pod I (moară cu ciutură)	Prigor	-	-	Nera	Putna	-	Roată metalică cu aripi.	Jgheab de lemn cu plan tronconic.
79.	Moara de la Pod II (moară cu ciutură)	Prigor	-	-	Nera	Putna	-	Roată metalică cu aripi.	Jgheab de lemn cu plan tronconic.
80.	Moara de sub Priboi (moară cu ciutură)	Prigor	-	-	Nera	Putna	-	Moară cu două instalații. Rôți de lemn cu cupe.	Jgheaburi de lemn cu plan tronconic.
81.	Moara de pe Piatră (moară cu ciutură)	Prigor	-	-	Nera	Putna	-	Roată metalică cu aripi.	Jgheab de lemn cu plan tronconic.
82.	Moara din Lunci I (moară cu ciutură)	Prigor	-	-	Nera	Putna	-	Roată metalică cu aripi.	Jgheab din ciment cu profil paralelipipedic.
83.	Moara din Lunci II (moară cu ciutură)	Prigor	-	-	Nera	Putna	-	Roată de lemn cu cupe.	Jgheab de ciment cu plan paralelipipedic.
84.	Văiala de la Seabircerin (vâltoare)	Prigor	Putna	-	Nera	Putna	-	Stobori din lemn cu colaci de nuiele.	Jgheab monoxil.
85.	Stupa de la Seabircerin (piuă cu bătaie orizontală)	Prigor	Putna	-	Nera	Putna	-	Acționare cu ax cu came. Instalație în întregime de lemn. Demontată.	Jgheab de lemn deteriorat.
86.	Moara din Ibalcina I (moară cu ciutură)	Prigor	Putna	-	Nera	Putna	-	Sistem motor deteriorat.	Jgheab de lemn cu plan tronconic.
87.	Moara din Ibalcina II (moară cu ciutură)	Prigor	Putna	-	Nera	Putna	-	Sistem motor deteriorat.	Jgheab de lemn cu plan tronconic.
88.	Moara lui Calina (moară cu roată verticală, generator de curent și fierăstrău circular)	Prigor	Putna	-	Nera	Putna	-	Instalație cu 2 coșuri. Funcționează în alternanță cu generatorul și fierăstrăul.	Bazineta colector și conducta forțată.
89.	Moara de pe Vale (moară cu ciutură)	Prigor	Putna	-	Nera	Putna	-	Sistem motor deteriorat.	Colmatat.
90.	Moara Mică (moară cu ciutură)	Prigor	Putna	-	Nera	Putna	-	Roată metalică cu aripi.	Jgheab de lemn cu plan tronconic.
91.	Moara din Capăt (moară cu ciutură)	Prigor	Putna	-	Nera	Putna	-	Roată de lemn cu cupe.	Jgheab de lemn cu plan tronconic.
92.	Moara de la Truica (moară cu ciutură)	Prigor	Borlove- nii Noi	-	Nera	Putna	Brezovița	Sistem motor distrus.	Colmatat.
93.	Moara din Prigor Sat (moară cu ciutură)	Prigor	Borlove- nii Noi	-	Nera	Putna	Brezovița	Roata de lemn cu cupe.	Jgheab de lemn cu plan tronconic.

94.	Moara din Zăvoi (moară cu ciutură)	Prigor	Borlove- nii Noi	-	Nera	Putna	Brezovița	Sistem motor deteriorat.	Jgheab de lemn cu plan tronconic.
95.	Moara de la Basu (moară cu ciutură)	Prigor	Borlove- nii Noi	-	Nera	Putna	Brezovița	Deteriorat.	Jgheab de lemn cu plan tronconic.
96.	Moara din Furci (moară cu ciutură)	Prigor	Borlove- nii Noi	-	Nera	Putna	Brezovița	Roată de lemn cu cupe.	Jgheab de lemn cu plan tronconic.
97.	Moara din Cheie (moară cu ciutură)	Prigor	Borlove- nii Noi	-	Nera	Putna	Brezovița	Roată de lemn cu cupe.	Jgheab de lemn cu plan tronconic.
98.	Moara de la Firiz (moară cu ciutură)	Prigor	Patas	-	Nera	-	-	Moară părăsită.	
99.	Moara Cercurea	Prigor	Patas	-	Nera	-	-	Moară părăsită.	
100.	Moara Popii (moară cu ciutură)	Prigor	Patas	-	Nera	-	-	Moară părăsită.	
101.	Moara Mică Prigor	Prigor	Patas	-	Nera	-	-	Moară părăsită.	
102.	Moara Mergionilor (moară cu ciutură)	Prigor	Patas	-	Nera	-	-	Moară părăsită.	
103.	Moara dintre Ierugi (moară cu ciutură)	Prigor	Patas	-	Nera	-	-	Moară părăsită.	
104.	Moara din Pripor (moară cu ciutură)	Lăpușnicu Mare	Moceriș	-	Nera	Moceriș	-	Roată metalică cu cupe.	Butoni din țevă me- talică cu placa sudată inferior și galeta fixă.
105.	Moara la Văială (moară cu ciutură)	Lăpușnicu Mare	Moceriș	-	Nera	Moceriș	-	Roată metalică cu cupe.	Butoni din tuburi de ciment.
106.	Moara Zaboane (moară cu ciutură)	Lăpușnicu Mare	Moceriș	-	Nera	Moceriș	-	Roată metalică cu aripi.	Butoni din țevă.
107.	Moara din Piatra (moară cu ciutură)	Lăpușnicu Mare	Moceriș	-	Nera	Moceriș	-	Roată metalică cu aripi.	Butoni din țevă.
108.	Moara Straja (moară cu ciutură)	Eftimie Murgu	-	-	-	Nera	Rundaria	Roată metalică cu cupe.	Jgheab metalic cu plan tronconic.
109.	Moara Vamulea (moară cu ciutură)	Eftimie Murgu	-	-	-	Nera	Rundaria	Roată de lemn cu cupe.	Jgheab metalic cu plan tronconic.
110.	Moara Firizoanea (moară cu ciutură)	Eftimie Murgu	-	-	-	Nera	Rundaria	Roată metalică cu cupe.	Jgheab metalic cu plan simetric.
111.	Moara Trailoanea (moară cu ciutură)	Eftimie Murgu	-	-	-	Nera	Rundaria	Roată metalică cu cupe.	Jgheab metalic cu plan tronconic.

112.	Moara la Tunel (moară cu ciutură)	Eftimie Murgu	-	-	-	Nera	Rundaria	Roată metalică cu cupe.	Jgheab de ciment. Admisie și priză directă prin tunel.
113.	Moara Rosonea (moară cu ciutură)	Eftimie Murgu	-	-	-	Nera	Rundaria	Roată de lemn cu cupe.	Jgheab monoxil.
114.	Moara Îndărătnica Mare (moară cu ciutură)	Eftimie Murgu	-	-	-	Nera	Rundaria	Roată de lemn cu cupe.	Jgheab monoxil.
115.	Moara Patoania (moară cu ciutură)	Eftimie Murgu	-	-	-	Nera	Rundaria	Roată de lemn cu cupe.	Jgheab monoxil.
116.	Moara Îndărătnica Mică (moară cu ciutură)	Eftimie Murgu	-	-	-	Nera	Rundaria	Roată de lemn cu cupe.	Jgheab de scânduri.
117.	Moara Dafinoanea (moară cu ciutură)	Eftimie Murgu	-	-	-	Nera	Rundaria	Roată metalică cu cupe.	Jgheab metalic cu plan tronconic.
118.	Moara Popeasca (moară cu ciutură)	Eftimie Murgu	-	-	-	Nera	Rundaria	Roată metalică cu cupe.	Jgheab metalic cu plan tronconic.
119.	Moara Bania I (moară cu ciutură)	Eftimie Murgu	-	Bania	-	Nera	Bania	Roată de lemn cu cupe.	Jgheab de lemn cu plan tronconic.
120.	Moara Bania II (moară cu ciutură)	Eftimie Murgu	-	Bania	-	Nera	Bania	Roată de lemn cu cupe.	Jgheab de lemn cu plan tronconic.
121.	Moara din Sat (moară cu ciutură)	Sopotu Nou	-	-	-	Nera	Buceaua	Roată de lemn cu cupe.	Butoni din tuburi de ciment.
122.	Moara din Urcu I (moară cu ciutură)	Sopotu Nou	-	-	Urcu	Nera	Barz	Roată metalică cu cupe.	Butoni din tuburi de beton.
123.	Moara din Urcu II (moară cu ciutură). Încercare de a fi transformată în generator electric.	Sopotu Nou	-	-	Urcu	Nera	Barz	Roată metalică cu cupe.	Jgheab metalic cu plan tronconic.
124.	Moara Ghetara (moară cu ciutură)	Dalboșeț	Sopotu Vechi	-	Nera	Sopot	-	Roată de lemn cu cupe.	Butoni din ciment turnat.
125.	Moara din Pietre (moară cu ciutură)	Dalboșeț	Sopotu Vechi	-	Nera	Sopot	-	Roată de lemn cu cupe.	Butoni din ciment turnat.
126.	Moara Plesoana (moară cu ciutură)	Dalboșeț	Sopotu Vechi	-	Nera	Sopot	-	Roată de lemn cu cupe.	Butoni din ciment turnat.
127.	Moara Mică (moară cu ciutură)	Dalboșeț	Sopotu Vechi	-	Nera	Sopot	-	Roată de lemn cu cupe.	Butoni din ciment turnat.

128.	Moara Glimeica (moară cu ciutură)	Dalboșeț	Sopotu Vechi	-	Nera	Sopot	-	Roată de lemn cu cupe.	Butoni din ciment turnat.
129.	Moara Popeasca (moară cu ciutură)	Dalboșeț	Sopotu Vechi	-	Nera	Sopot	-	Roată de lemn cu cupe.	Butoni din ciment turnat.
130.	Moara Ursulita (moară cu ciutură)	Dalboșeț	Sopotu Vechi	-	Nera	Sopot	-	Roată de lemn cu cupe.	Butoni din ciment turnat.
131.	Moara din Gropi (moară cu ciutură)	Ciclova Romană	Ilidia	-	Nera	Vicinic	-	Roată de lemn cu cupe.	Jgheab de scânduri.
132.	Moara Mică (moară cu ciutură)	Ciclova Romană	Ilidia	-	Nera	Vicinic	-	Roată de lemn cu cupe.	Jgheab de scânduri.
133.	Moara Madincionilor (moară cu ciutură)	Ciclova Romană	Ilidia	-	Nera	Vicinic	-	Roată de lemn cu cupe.	Jgheab monoxil.
134.	Moara Maicanilor (moară cu ciutură)	Ciclova Romană	Ilidia	-	Nera	Vicinic	-	Roată de lemn cu cupe.	Jgheab monoxil.
135.	Moara din Vale (moară cu ciutură)	Ciclova Romană	Ilidia	-	Nera	Vicinic	-	Roată de lemn cu cupe.	Jgheab monoxil.
136.	Moara de Sus (moară cu ciutură)	Ciclova Romană	Ilidia	-	Nera	Vicinic	-	Roată de lemn cu cupe.	Jgheab monoxil.
137.	Moara lui Mustăcilă (moară cu roată verticală) Petru	Reșița	Moniom	-	Bârzava	-	-	Roată metalică cu admisie inferioară. Distrusă	Dispărută.
138.	Moara lui Ilie (moară cu roată verticală)	Păltiniș	Ohabia	-	Bârzava	Poganiș	-	Roată de lemn cu admisie inferioară.	Curs liber.
139.	Moara lui Mihai (moară cu roată verticală)	Păltiniș	Ohabia	-	Bârzava	Poganiș	-	Roată de lemn cu admisie inferioară.	Curs liber.
140.	Moara lui Gheorghe (moară cu roată verticală)	Păltiniș	Delinești	-	Bârzava	Poganiș	-	Moară părăsită.	
141.	Moara lui Almăjan (moară cu roată verticală)	Păltiniș	Delinești	-	Bârzava	Poganiș	-	Roată metalică cu admisie superioară.	Jgheab de ciment.
V. BAZINUL CARAȘ									
142.	Moara Carașova I (moară cu ciutură)	Carașova	-	-	Caraș	-	-	Roată de lemn cu cupe.	Jgheab de ciment.

143.	Moara Carașova II	Carașova	-	-	Caraș	-	-	Roată metalică cu cupe.	Jgheab de ciment.
144.	Moara Rusova Veche (moară cu ciutură)	Berliște	Rusova	Veche	Caraș	-	-	Moară cu două ciuturi de lemn cu cupe.	Două jgheaburi de lemn cu profil paralelipipedic.
145.	Moara Rusova Nouă (moară cu ciutură)	Berliște	Rusova	Nouă	Caraș	-	-	Moară cu două ciuturi de lemn cu cupe.	Două jgheaburi de lemn cu profil paralelipipedic.
COMPLETĂRI									
146.	Moara Naidas I (moară cu ciutură)	Naidas	-	-	Nera	-	-	Moară cu două ciuturi și două jgheaburi de lemn cu profil paralelipipedic.	
147.	Moara Naidas II (moară cu ciutură)	Naidas	-	-	Nera	-	-	Moară cu două ciuturi și două jgheaburi de lemn. Părăsită.	

NOTE

1. Bucur, Corneliu, *Considerații istorice și etnologice privind apariția instalațiilor hidraulice pe teritoriul României în Biharea*, Oradea, 1977; p.9.
2. Olteanu, Ștefan, *Rolul valorilor tehnicii rurale în cristalizarea civilizației medievale românești, Civilizația Românească în secolele XIII-XIV*, Bacău, 1965, p.19.
3. Olteanu, Ștefan, *op.cit.*, p.20.
4. Bucur, Corneliu, *Civilizația tehnică populară. Concept, structură, caracteristici. Prezentarea sa în cadrul Muzeului Tehnicii Populare în Cibinium 1974-1978*, Sibiu, 1979, p.55.
5. *Ibidem*, p.58.
6. *Ibidem*, p.60.
7. *Ibidem*, p.63-65.
8. Irimie, Cornel, *Anchetă statistică în legătură cu rețeaua de instalații tehnice populare acționate de apă pe teritoriul României în Cibinium 1967/68*, Sibiu, 1968, p.444.
9. *Ibidem*, p.450.
10. Toate datele hidrologice din acest studiu au fost extrase din lucrarea colectivă *Caracterizare hidrologică a județului Caraș-Severin* realizată de un colectiv al Societății CASE S.A. Reșița.
11. Taban, Mircea, *Hidrotehnica tradițională din județul Caraș-Severin în Tibiscum*, Caransebeș, 1981, p.60-62.
12. Acest complex constituie materia unui studiu aflat sub tipar în publicația sibiană *Cibinium*.
13. *Ghidul Muzeului Tehnicii Populare*, Sibiu, 1974, p.64.
14. Taban, Mircea, *op.cit.*, p.63.
15. Fondul cadastral Almăj, O.C.O.T.A. Caraș-Severin.
16. Irimie, Cornel, *op.cit.*, p.455.
17. Taban, Mircea, *op.cit.*, p.62.
18. Gaga, Lidia, *Zona etnografică Almăj*, Editura Sport-Turism, București, 1984, p.96-98.

ÉVOLUTIONS SYNCHRONIQUES DANS LA PRATIQUE DES INDUSTRIES POPULAIRES DU DÉPARTEMENT CARAS-SEVERIN

Resumé

L'idée qui nous a guidé dans la recherche et la conception de cet étude est celui qui affirme la réiteration dans le champ économique rural des technologies traditionnelles utilisées dans ce qu'on a été dénommé par les spécialistes „industries populaires”.

Les données offertes par la réalité du terrain, en spécial par la massive pratique de la meunerie traditionnelle et aussi par l'adoption des quelques innovations matérielles

opérées aux certains éléments et sous-ensembles techniques nous ont déterminé d'affirmer l'idée ci-mentionnée. Il s'agit du remplacement des roues en bois par celles métalliques aux moulins a roue horizontale, en train de généralisation dans les plus importantes zones ethnographiques du département. Puis on a mis en oeuvre des divers systèmes de transmission-amplification en un seul étage (roue métallique – axe vertical – bande élastique de transmission) chez les moulins de Caraşova.

Un brillant exemple de création scientifique et technique également est constitué par le complexe polytechnique de Bujancă Gheorghe a Mehadia. Ce complexe constitué par un moulin a roue horizontale, foulon, moulin systématique etc. est différent des exemplaires traditionnelles par ses systèmes de transmission-amplification en deux étages a deux axes et bande de transfert du mouvement. Le foulon est actionné par un arbre angulaire, ce qui constitue une autre innovation.

Outre ces inventions c'est surprenant le grand nombre des moulins a roue horizontale existantes encore dans le département Caraş-Severin (environ 170 unités) fait unique non seulement en Roumanie (dans les autres provinces historiques ils sont presque disparus), mais aussi en Europe.

Voilà les raisons pour lesquelles le titre ne peut pas être une contradiction en termes, s'agissant vraiment des évolutions technologiques très rapides produites même a cet instant dans le monde rural de Banat, une très ancienne occupation traditionnelle étant sauvée de l'oubli et de son disparition.

Fig. 1. Moara Camena – Bazinet Camena (comuna Cornereva).

Fig. 2. Moara din Piatră – Complexul Mehadica (comuna Mehadica).

Fig. 3. Exemplu de roată metalică (complexul Topleț – bazinul Cerna).

Fig. 4. Butoni din tuburi de ciment (Moara Raii – Bazinet Camenița, Comuna Sichevița).

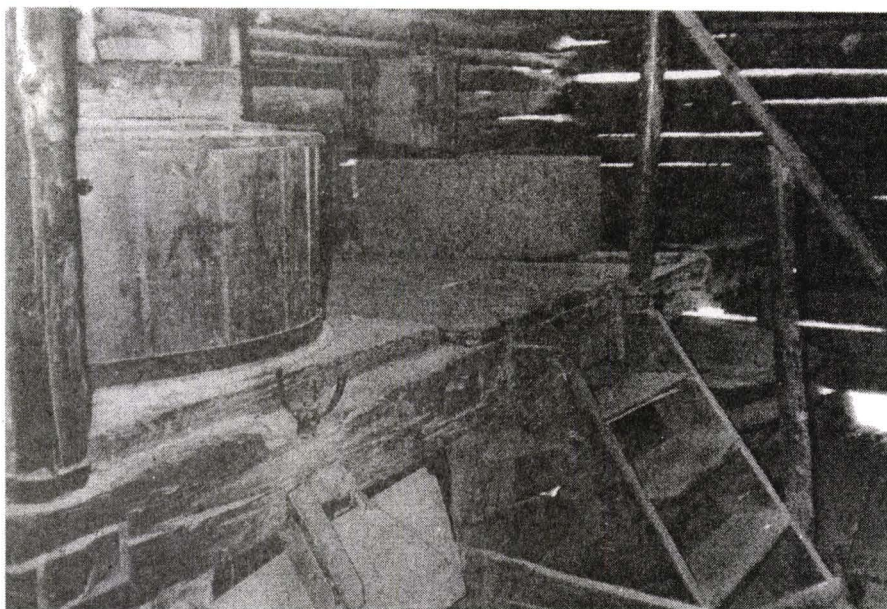

Fig. 5. Interiorul morii din Carașova (Bazinul Caraș – comuna Carașova).

Fig. 6. Vâltoarea de la Zmogotin (sector Ramna-Camena, Comuna Cornereva).

Fig. 7. Vâltoarea lui Nemeș Munteanu (Camena Seacă, Comuna Cornereva).

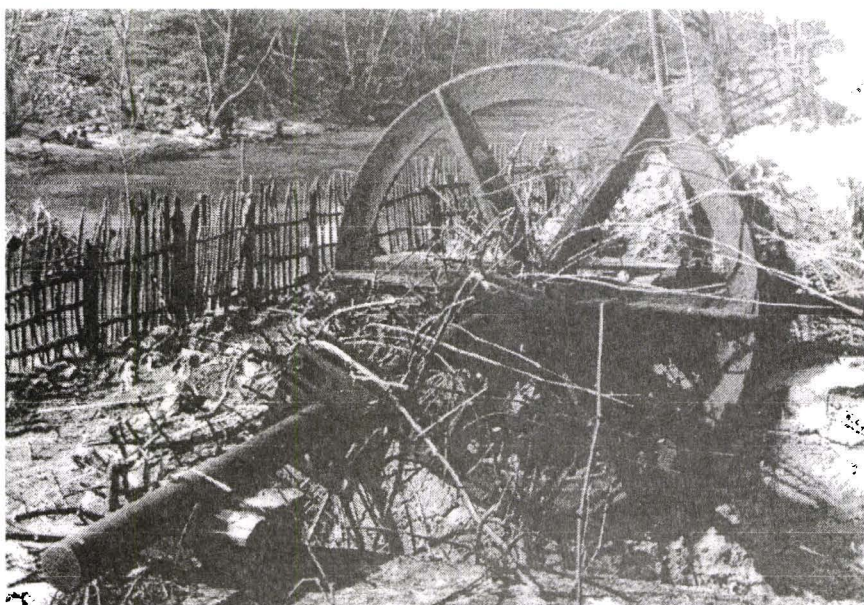
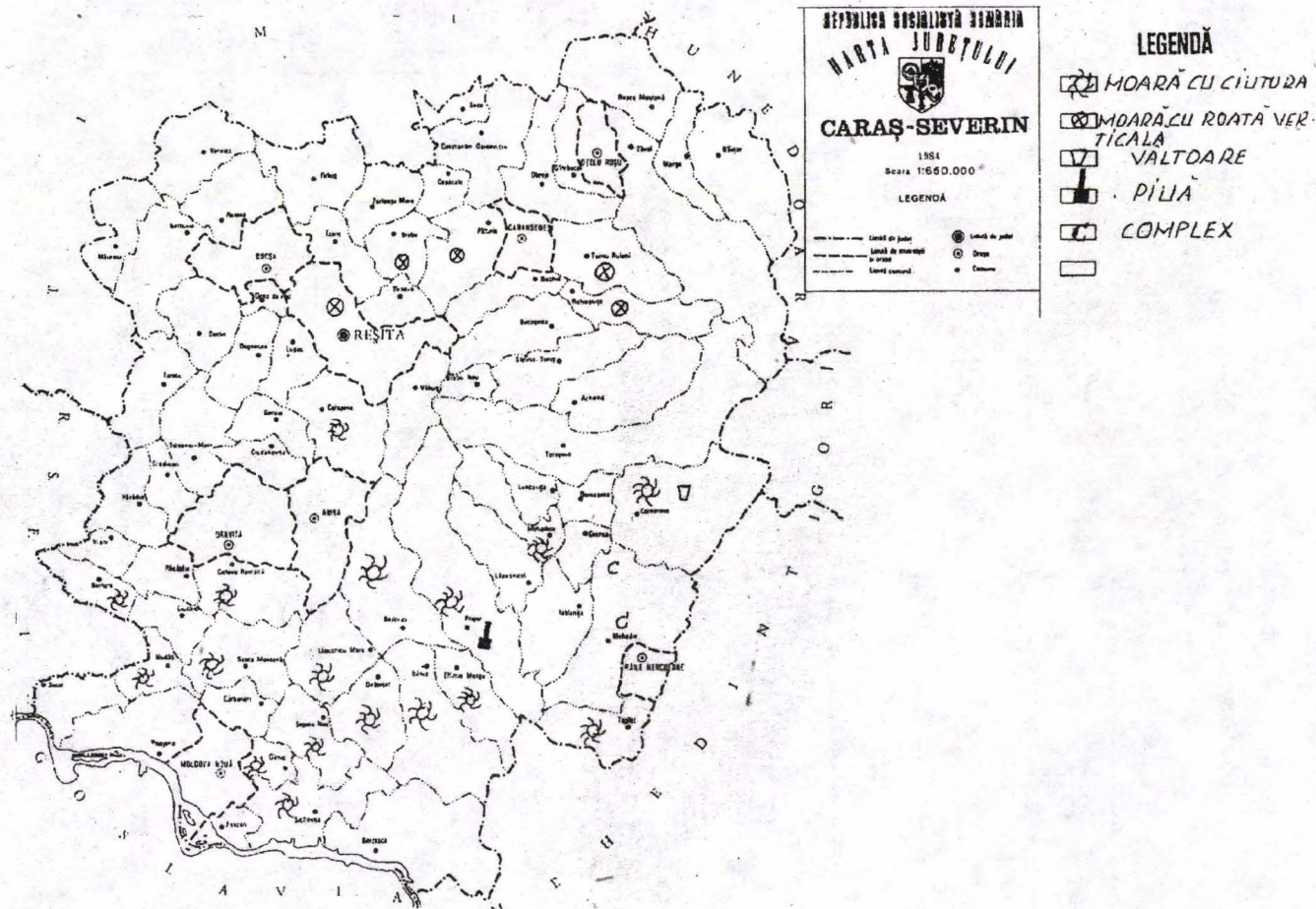

Fig. 8. Sistemul motor al complexului Bujancă Gheorghe (comuna Mehadia).

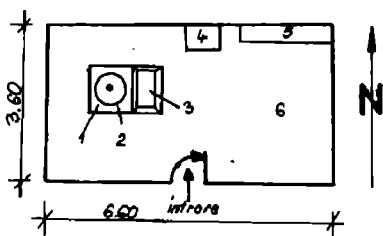

Fig. 9. Cel de-al doilea sistem de transmisie la piua lui Bujancă Gheorghe.

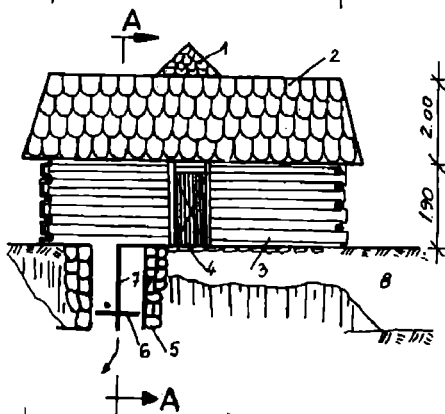
Planșa 1. Repartiția tipologică a unităților de industrii populare în județul Caraș-Severin.

RELEVU Nr.
Subbazinul Camenița com. Sichevița
„MOARA RAI”

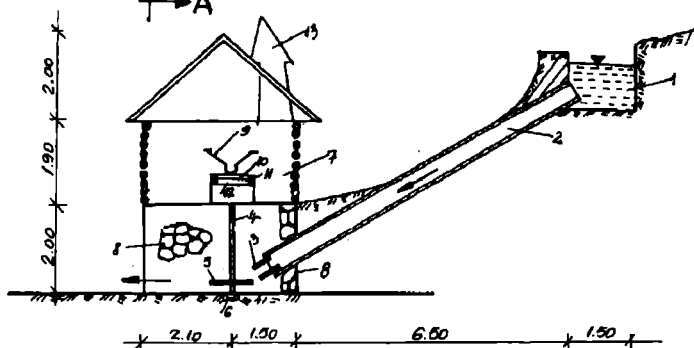
SECȚIUNE ORIZONTALĂ
scara 1:100

1. ocol
2. roată din piatră ϕ 800
3. ladă ptr. făină 1.0×0.75
4. vatră liberă
5. țigheab ptr. animale
6. loc pt odănoștii animale

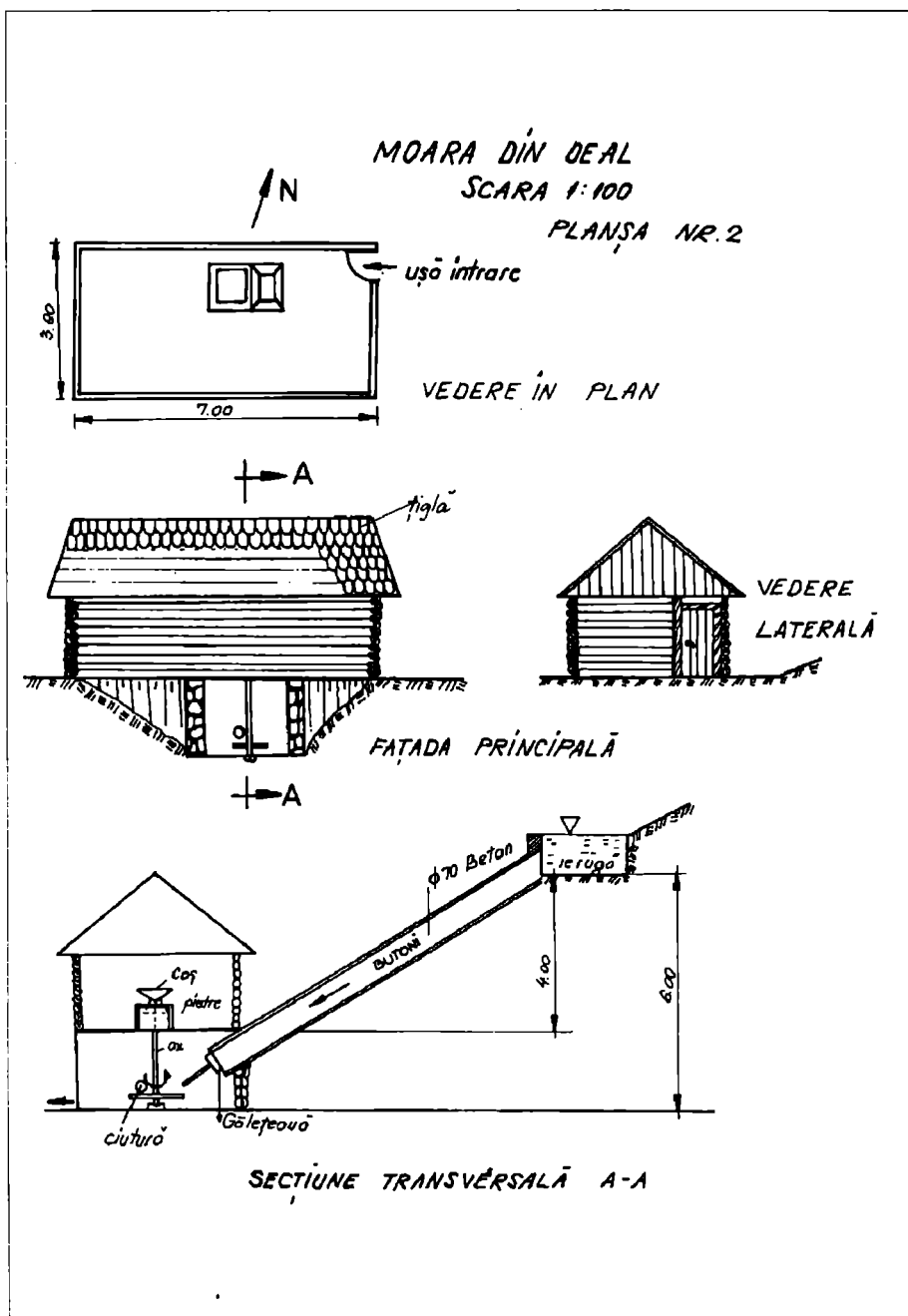
VEDERE AVAL
Scara 1:100

1. Cos de fum
2. Acoperiș șindrilă
3. Birne pereți laterali
4. Ușă intrare
5. Zidărie din piatră
6. Ciutură metalică
7. Ax metalic vertical
8. Terosă orizontală

1. Ierugă	7. Construcție	13. Cos de fum
2. Bufoni	8. Zidărie din piatră	
3. Gălețeauă	9. Cos grăunțe	
4. Ax cutură	10. Plată umbelitoare	
5. Ciutură	11. Ocol	
6. Colți	12. Piatră ștătoare	

Planșa 2. Relevu – Moara Raii, Subbazin Camenița, comuna Sichevița.

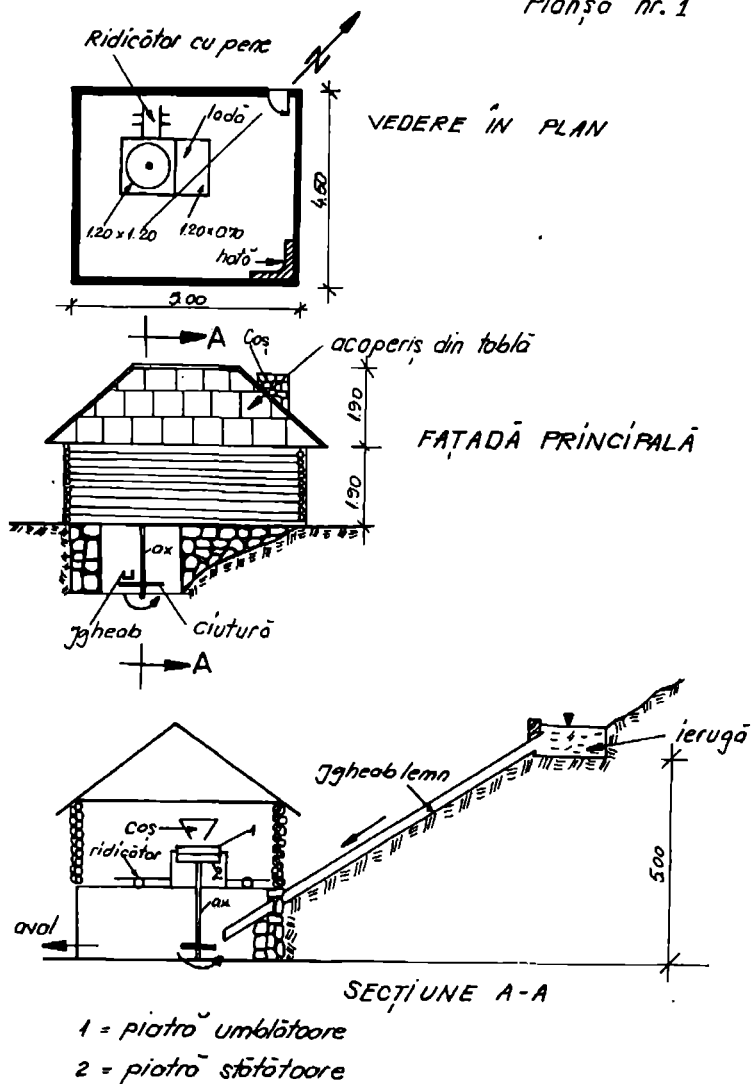

Planșa 3. Relevu – Moara din Deal, Subbazin Camenița, comuna Sichevița.

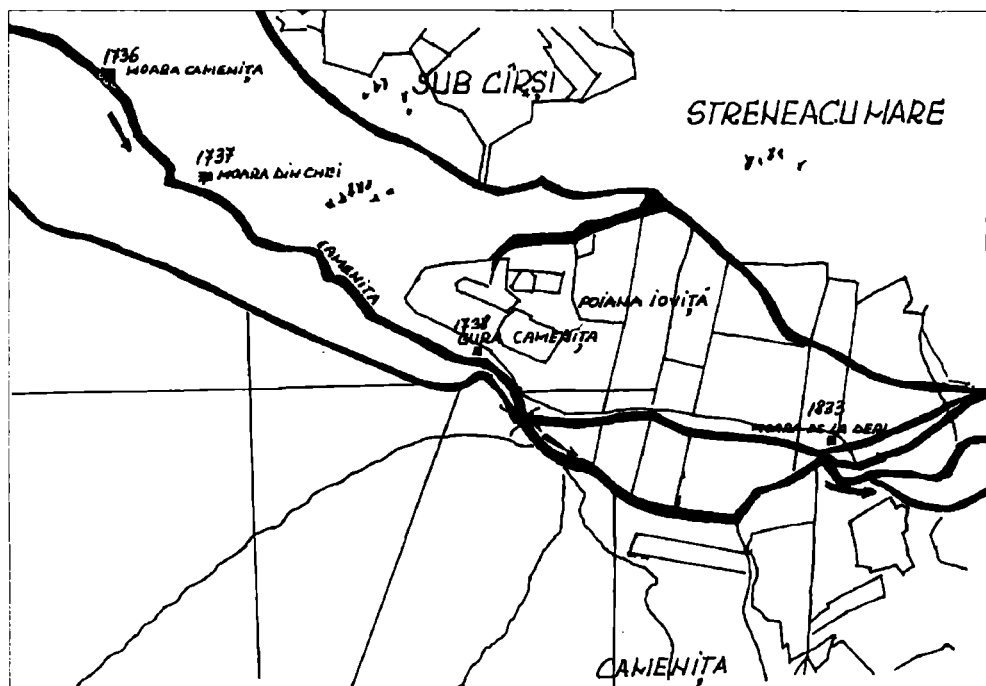
MOARA DE SUB BIȘTEG

Scara 1:100

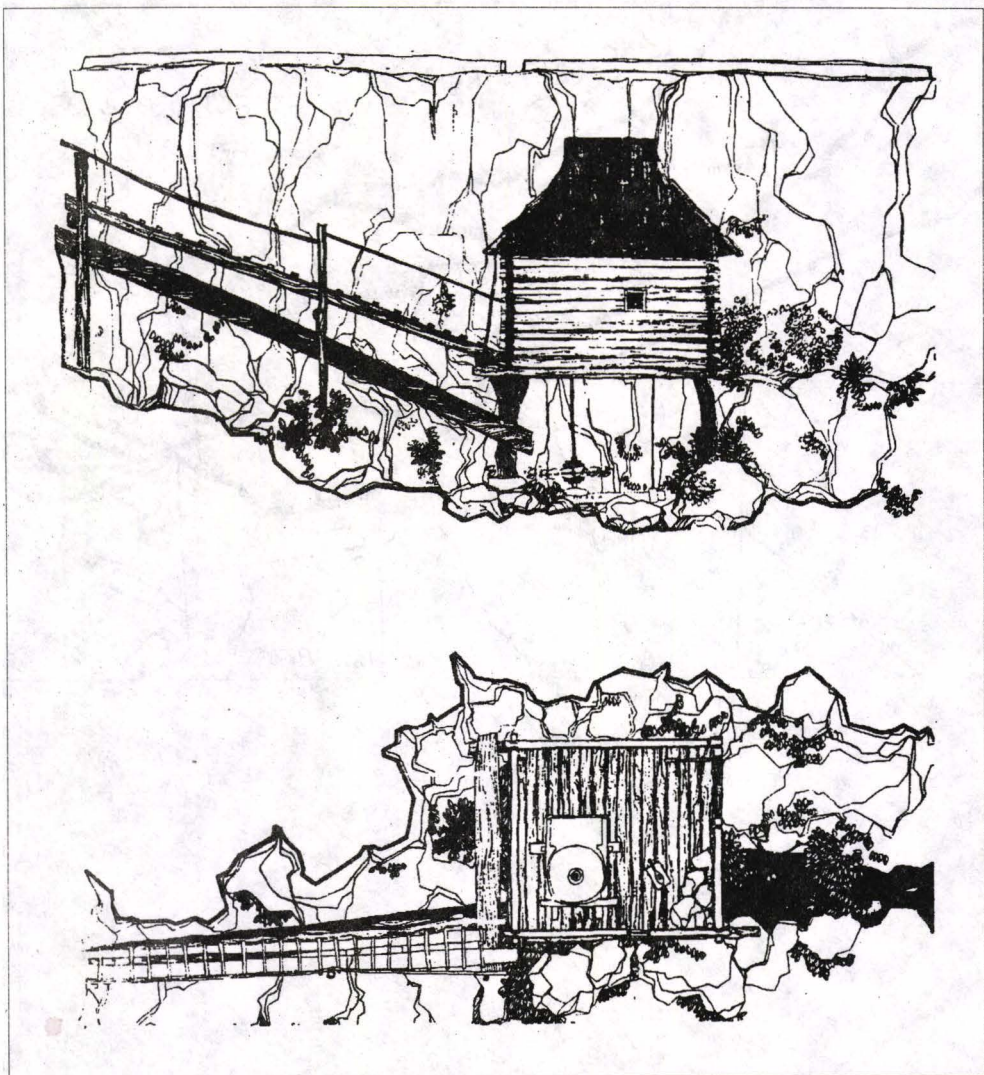
Planșa nr. 1

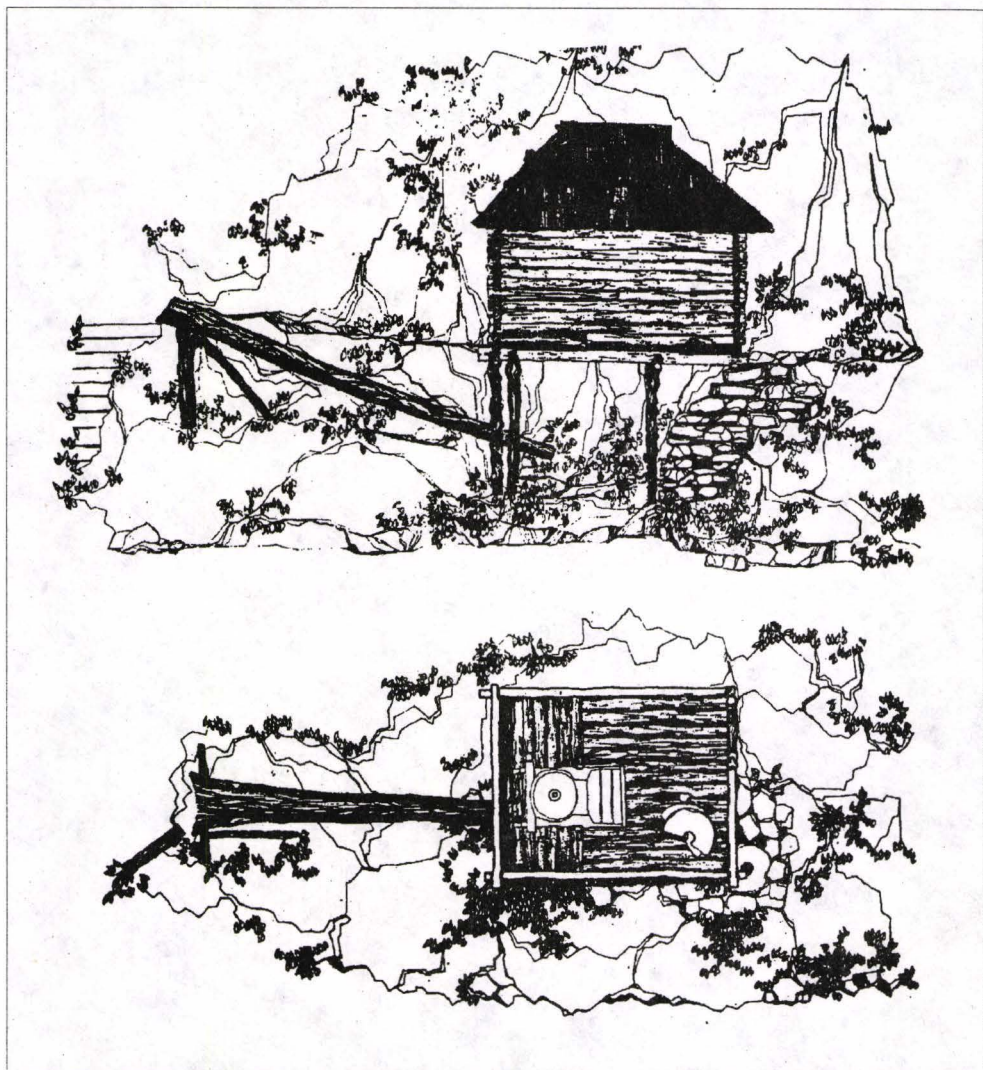
Planșa 4. Relevu - Moara de sub Bișteg, Subbazin Camenița, comuna Sichevița

Planșa 5. Dispoziția unor mori cu ciutură la 1867 pe cursul mijlociu al Căminiei (comuna Sichevîța).

Planșa 6. Releveu – Moara Roșonea, complexul Eftimie Murgu.

Planșa 7. Moara Pășoanea, complexul Eftimie Murgu.

PRAZNICUL CASEI

Lidia Maria Gaga

*Ca să trăiești bine, când ești la
nuntă, pune-te lângă naș, la pomană
lângă popă și la praznic sub icoană.*

Fiecare familie, condusă de bărbatul cel mai vârstnic — *pater familias* — avea sărbătoarea sa de întemeiere, oficiată de cel mai bătrân bărbat al casei.

„Sărbătorile de familie au fost foarte variate la romani și au fost legate de cultul caselor sau al divinităților protectoare ale casei: „penații” și „larii.” Primii ocroteau proviziile iar larii erau divinitățile casei și familiei. Așa se explica, de exemplu, cultul deosebit ce se dădea unuia dintre ei Lar Familias care reprezenta pe întemeietorul familiei devenit *geniu al casei*. Forță protectoare care împiedica stingerea familiei. A fost și sfetnicul urmașilor. După credința țăranilor, larii erau nu numai protectori ai casei ci și ai pământului familiei.” (N.Lascu, 1965, p.298) Sărbătorile atașate de vatră și de întemeierea casei sunt corelate cu descendența masculină. Este posibil că au susținut principiul patrilinearității al familiei mediteraniene. Tatăl familiei este și oficiantul unei religii domestice, explică Coulanges în Cetatea antică. Aidoma acestuia, după un șirag de secole, în Banat va oficia praznicul *cel mai bătrân bărbat* din casă. Obiceiul este răspândit la românii și sârbii din Banat dar și nemții sărbătoresc întemeierea satului printr-o festivitate numită *chirvai*. Riturile de construcție se împletesc cu obiceiurile din ciclul vieții familiale dar și cu secvențe ceremoniale din obiceiurile sărbătorilor de peste an. Orice întemeiere este un început și „orice construcție este posibilă prin abolirea timpului și spațiului profan. Instalarea într-un teritoriu nou se echivalează cu crearea unei lumi noi, cu începutul unei lumi noi.” (A. Sthal, 1968, p.309) Fiecare construcție se compensează printr-o jertfă așezată în fundație, destinată spiritului locului. Este ceea ce spunea Eliade „însuflețirea casei printr-o jertfă”. Acest obicei este întâlnit la toate țările Europei și sunt legate de *întemeiere* și *temelie*. Construirea unei case semnifică construirea unei familii și, pentru ca acest fapt să se împlinească trebuie ca spiritele să le fie favorabile. Iată ce scrie în Chestionarul Hașdeu Sofronie Liuba din Maidan: „pe la noi se susține datina, că fiecare familie își are patronul casei și atunci se face praznic. Fiecare familie ține praznic la ziua sfântului aceluia care este patronul casei și acela-i este mai socotit, Sărbătorile Împărătești, Nașcerea, Învierea, Pogorârea Sfântului Duh, etc. sunt serbate cu cea mai mare sfințenie de popor, ale celorlalți sfinți nici una nu sunt atât de mult împreunate cu așa multe date și superstițiuni ca ziua Sfântului Martir George sau Sângeorz, iar în alte ritualuri ale bisericii ziua Sf. Ioan Botezătorul.” Patronul casei, numit și hrămul casei, precum și hramul bisericii și ruga satului sunt două sărbători perechi ale întemeierii casei și satului. Cultul ortodox al sfinților se suprapune peste cel păgân al spiritului locului sau „lari”, cum îi numeau romanii. Bănățenul își va alege praznic al casei *Sfântul* din calendarul creștin ortodox care se

întâmplă să fie în ziua în care și-a terminat ridicarea casei. Acesta va fi praznicul casei. Sfântul protector al satului va fi sărbătoarea creștină în care s-a petrecut sfîșierea bisericii. Acest cult al strămoșilor întemeietori „s-a născut spontan” în mintea omenească. Prin amestec religios devine sfânt ortodox. Prin translație, praznicul casei este figurat vizual printr-o icoană. În timp această icoană se va așeza în fruntea casei și va fi numită icoana casei sau praznicul casei. „Podoaba cea mai de preț a unei camere este icoana hramului, patronului casei. În Almăj toate familiile își au hramul lor pe care-l serbează cu specială ceremonie ... de adevărat praznic cum se zice.”

Alături de icoana hramului se înșiruie la loc de frunte în casele credincioșilor și alte icoane. Cele mai obișuite sunt: Icoana Maicii Domnului, a Mântuitorului, a Sf. Părinte Nicolae, a Sf. Mucenic Dimitrie, Arhanghelii, Cuvioasa Paraschiva, etc. “ (Melentie Șora, 1944, p. 69 — 99)

La Cornereva praznicul este sărbătoarea casei și cinstirea nașului. Se mai numește „vrac”. Praznicul este legat și de un eveniment important al familiei. Bucuroasă că a scăpat de necaz, familia va prinde sărbătoarea cea mai apropiată acestui eveniment ca praznic al casei. Iată ce ne spune Moș Șuroni din Cornereva în 1989: „Știți cum îi praznicul ăsta, unul a pierdut un ciopor și nu l-or găsit 6 săptămâni. La Sf. Ștefan or fost găsit oile. Se mai zice că o pierdut doi boi, o mai fi prin alte părți. O pierdut cioporul pe care l-o găsit după șase săptămâni și atunci or prins praznic” (Moș Șuroni, CT, Cornereva, 1989) Familia lui Moș Șuroni are praznic în Vinerea Mare, aidoma cu nașii familiei sale. La praznic, pe lângă cina festivă, oficiată de bătrânul casei, și la care se reunește întreaga familie, a doua zi de praznic se mai merge cu colacul la naș.

Praznicul se celebrează trei zile la rând. În prima zi seara este o masă care reunește întreaga familie, în capul mesei se așează bătrânul casei „gazda”. El rostește rugăciunea și împarte colacul. La această „cinișoară” se mănâncă o anumită mâncare și apoi colivă de grâu. Tot acum colacul mare este frânt de către gazdă și împărțit tuturor comesenilor. Asemănător se desfășoară și praznicul la Domașnea, cu deosebirea că aici sunt chemați, alături de familie și nașii de cununie. Familia Horăscu a avut praznic la Sf. Arhangheli Mihail și Gavrilă. Familia Răzvan și Horăscu s-a încuscrit. Răzvanii au avut ca praznic sărbătoarea Înălțării Domnului. După căsătorie, tânărul Horăscu a venit ginere în casa socrului „la Răzvani” — porecla este identică cu numele de familie — și a adus cu el și praznicul său. Fiind familii de vază în comuna Domașnea, ele au păstrat cele două praznice. Sărbătoarea se desfășura aidoma celei din Cornereva. Seara, în ajunul praznicului, are loc „cinișoara”. Este o masă la care participă numai familia. În fruntea mesei este bărbatul cel mai bătrân din casă. El, cu mare solemnitate va spune „Tatăl Nostru” și apoi va binecuvânta mâncărurile pregătite special pentru această solemnitate. La început va rupe colacul, care se împarte fiecăruia câte o bucată, apoi vor mânca o zamă din păsările care se vor frige a doua zi la prânz. În alte sate ale Banatului, cina de praznic va fi binecuvântată de un preot iar bătrânul casei va împărți numai colacul. Este o intervenție târzie a preotului în ceremonialul restrâns familial. În ziua de praznic, veneau în vizită toți finii și aduceau nașului colaci de pomenire. Doamna Horăscu ne spunea că se umplea podul de pesmeții din colacii puși la uscat. Atâția fini aveau în comun. În Banatul Înalt cinstea la naș se aducea numai

la praznic. Ea nu se mai aducea ca în alte părți la Crăciun și la Paști. „Praznicul se lega ca sfânt protector în ziua care se termina acoperișul casei. Se prindea creanga de măr de colțul casei anunțându-se astfel terminarea construcției.” Asemeni romanilor care își închinau casa strămoșilor, românii își închină casa sfântului protector al casei, patronul casei sau praznicul. Se observă amestecul dintre paradigma inițială păgână de origine latină și adăugirile ulterioare ale cultului creștin-ortodox. La romani, nota Coulanges: „Această religie casnică nu avea nici reguli uniforme și nici ritual comun. Fiecare familie își avea în această privință, o totală autonomie. Nici o putere exterioară nu avea dreptul să-i reglementeze cultul sau credința. Singurul preot era tatăl; ca preot el nu recunoaște nici o ierarhie.” (Coulanges, I, 1984, p. 58)

A doua zi de praznic, are loc masa mare cu invitații familiei. Acum vin neamurile și finii cu „coșul la naș”. Constatăm împletirea a două evenimente diferite: întemeierea casei și vizita anuală, de mulțumire a finilor. Cu această ocazie, finii vor aduce un dar nașului. Se întâlnește așadar instituția nașitului ca rit de întemeiere prin recunoașterea în fața lui Dumnezeu a pruncului cu praznicul casei, tot o întemeiere. A doua zi este pomenirea neamului stins pentru că cei de aici și cei de dincolo sunt același neam. În a treia zi de praznic, familia va merge la mormintele familiei și prin pomană și slujbă se vor gândi la neamul stins. „Se vor cânta” după ei. Sărbătoarea este de mare sincretism reunind riturile de întemeiere cu cele de protejare a familiei dar și cu secvențe din riturile de comemorare a morților.

Patronul casei este un sfânt protector. Îndeplinirea unui ceremonial de pregătire a vetrei casei sau a satului reprezintă strădania omului de a comunica mereu cu ființa divină. Sărbătoarea, alături de rugăciune, este un asemenea prilej. Toți casnicii și toți sătenii vor participa la praznic și rugă. O masă bogată îi strânge laolaltă pe toți: bunici, gineri, nurori, copii, neveste și soți care, de regulă, se întâlnesc cu toții, indiferent unde locuiesc. La romani „principala ceremonie a cultului cetății este de asemenea, un ospăț de aceeași natură. El trebuia săvârșit în comun de către toți cetățenii localității în cinstea divinității protectoare.” Coulanges susține că aceste obiceiuri sunt răspândite în toată Grecia dar și în Italia, după cum le menționează Vergiliu: „toți poartă cununi de flori, toți sunt așezați la aceeași masă și cântă un imn întru lauda zeului cetății.” (Coulanges, 1984, I, p. 225) Aceste vechi obiceiuri atașate vetrei satului și casei motivează și ne ajută să înțelegem legăturile strânse stabilite între locuitorii unei cetăți. Asocierea umană, scrie Culanges, „era o religie, simbolul ei— era masa luată în comun.” (Coulanges, 1984, I, p. 226) El se prinde la căsătorie și curge pe descendență masculină, deci, soțul și casa acestuia țin praznicul. În situații în care rezidența tinerilor căsătoriți va fi matrilocală, lucrurile se vor complica. Conform datinei, praznicul este cel al bărbatului dar în cazul în care ginerile merge în casa socrului sunt două soluții: acceptă praznicul socriilor sau își impune praznicul său. De regulă soluția este dată tot de către săteni. Cine este cel mai bogat și din neam mai bun acela ține praznicul. Dacă sunt înscrise două familii de seamă, aceștia vor celebra două praznice, așa cum s-a spus mai sus în analiza de caz din comuna Domașnea unde familia Horăscu a serbat două praznice. Cu timpul, copleșiți de numărul finilor și de greutatea financiară a praznicelor se va renunța la praznicul familiei înscrise —

Răzvan. În Almăj, părintele Șora semnalează același lucru: „... sunt familii în care se prăznuiesc doi, trei sfinți ca hramul casei. Aceasta obvine în familiile în cari s-au acumulat averi de la două sau chiar mai multe case, fie prin căsătorie, când mirele, unicul fiu și mireasa, unică fiică aduc fiecare câte o avere iar după căsătorie mai pot moșteni și o a treia avere, la care ajung prin tinere. Trei moșii cu trei patroni și trei praznice.” (Melentie Șora, 1944, p. 69 — 99) Finii sunt datori ca la praznicul nașului să meargă cu plocon iar nașii să-i cinstească cu o masă festivă la nivelul darului. Cheltuielile au fost mari și cu timpul s-a renunțat. Era foarte costisitor să faci mese pentru o mulțime de finii.

Cea de-a treia zi a praznicului este destinată comemorării moșilor și strămoșilor. La Cornereva, a treia zi de praznic este a morților. Acum cel mai bătrân bărbat al casei rostește „Tatăl nostru” și numește toți morții familiei ridicând un colac pe care apoi îl va împărți comesenilor. În Chestionarul Casa se descriu gesturile rituale legate de casă și anume cele de terminarea casei. Când s-a pus învelitoarea de la casă, meșterii constructori pun la streășină un steag sau o creangă de arbore.

Sfeștania casei se va face în sărbătoarea cea mai apropiată terminării casei. Așadar, casa are un timp ritual care se declanșează cu ritualurile legate de prag și fundație și de cele în legătură cu streășina. (M. Eliade, 1992, p. 55 — 144) Folosindu-se de literatura greacă și latină, Coulanges descrie sărbătorile închinat zeului protector al satului sau al așezării în care se numeau patronul casei și al satului, sărbători latine perpetuate până în zilele noastre și la români. În credințele antichității romane, la sărbătorirea casei, fiecare comesean purta pe cap o cunună de flori care se credea că reprezenta norocul și era mesagera de bun augur pe care rugăciunea o trimitea înaintea ei către zei. (Coulanges, 1984, I, p. 224) *Coroana*, prin simbolismul ei, se asociază victoriei. Este adăpostul familiei. Acoperișul este frontiera dintre văzduh și casă iar podeaua, dintre casă și pământ. Și sus, și jos, forțele dușmane trebuiesc îmbălânzite. În fundație se așează o vietate care devine jertfă iar la streășină cununa de flori, semnul de mulțumire adresat divinității care te ajută să-ți ridici casa. Cununa este semnul închinării sfântului ales de familie ca patron și protector al casei. Conform Dicționarului de simboluri, „din cea mai veche activitate” i-a fost atribuită o valoare profilactică. Ea deținea această valoare de la materia din care era făcută, flori, frunze, metale și pietre prețioase și de la forma sa circulară care o apropie de simbolismul cercului. *Coroana* a servit mai apoi pentru a reprezenta orice superioritate, oricât de efemeră și de superficială și spre a răsplăti o faptă deosebită sau merite excepționale. (Dicționar de simboluri, 1995, s.v.) *Praznicul* este legat de întemeierea casei și a satului și este închinat familiei și morților ei. Terminarea unei case este un eveniment important care a determinat alegerea unui sfânt protector. Ritul de întemeiere declanșează un ciclu al casei și este contaminat puternic de ceremonialele de fundare din cultul creștin ortodox. Sfântul protector al casei poate să fie și sfântul protector al unui sat. Iată praznicele sau rugile, adică festivitățile ocazionate de celebrarea sfântului protector al satului. Enumerăm numai localitățile din zona etnografică Almăj. La *Bozovici* ruga se ține la Înălțarea Domnului, la *Dalboșef*, la Nașterea Născătoarei de Dumnezeu. Pogorârea

Duhului Sfânt este ruga din *Lăpușnic*, la *Muceriș*, ruga e la Proorocul Ilie. *Prigorul* serbează Sfinții Petru și Pavel, *Prilipeșul* Adormirea Născătoarei de Dumnezeu, *Rudăria* de Înălțarea Domnului, *Șopotul Vechi* de Înălțarea Sfintei Cruci iar *Șopotul Nou* la Sf. Apostol Toma.

Sărbătorirea întemeierii casei și a satului este la fel și la populația sârbă din Banat. În comuna Svința din Clisura Dunării, sărbătorirea întemeierii casei se petrece aproape la fel cu cele descrise de noi mai sus la Domașnea și la Cornereva, localități românești. La Svința obiceiul se numește „svetac” și se desfășoară pe parcursul a două zile. Oamenii sunt invitați la praznic de către un chemător care îi îmbie cu o sticlă de țică în mână. Cine bea din sticlă înseamnă că acceptă să meargă la praznicul casei.

La sârbi cina din seara de ajun se numește „vecernița”. La cină fiecare invitat are pe masă câte un colac cu o lumânare. Când invitatul se așează la masă, gazda dă fiecăruia cu solemnitate câte o bucată din colac. Această seară se numește „rureak” și este dominată de ceremonialul frângerii pâinii, înfăptuită de bătrânul casei, un adevărat patriarh.

A doua zi la prânz, la masa sărbătorească, este invitat și preotul satului. Înainte de a se mânca, colacul se ridică la înălțimea ochilor și se frânge în două bucăți. Fiecare comesean va săruta jumătățile de colac frânt, apoi se mai frânge odată colacul în două și astfel sunt patru părți, din care una va reveni preotului, a doua va rămâne în casă până la praznicul următor, a treia se împarte celor de la masă și a patra este luată în mână de preot care va atinge gazda cu ea pe umăr. Este un gest simbolic de supunere pe care Jacques Le Goff l-ar socoti un gest de vasălităte. Desfășurarea acestui praznic ne coboară cu gândul la formele precristine de credință prin care se binecuvântează grâul și pâinea. Pâinea cea de toate zilele și colacul sărbătorilor. Putem spune că este un cult al grâului. Aceste gesturi simbolice *sunt obligatorii* (dar și-au pierdut pentru țărani semnificațiile religioase). Când va pleca preotul, comesenii vor începe să mănânce. A treia cină se desfășoară a doua zi seara. Se numește „mărtvini” iar colacul se numește „poscurea” (Radu Dan, 1970, p. 421) Ultima zi a praznicului, ca și la români este închinată morților. Colacul este dus la biserică și sfințit. În ultima seară a praznicului, adică a treia, în timpul mesei „gazda casei” va înconjura masa cu o lumânare, semn de sfințire a mesei și apoi o va stinge de pragul de sus al ușii. Lumânarea va rămâne în grindă până la praznicul următor. În caz de furtuni sau pericole, căsenii vor aprinde lumânarea care se crede că îi va ocroti sau însănătoși. Această credință este și cu lumânarea de la botez. Un praznic încheiat înseamnă un nou ciclu de un an al casei, timp al muncii și al sărbătorii care se va încheia aidoma într-un praznic, celebrând grâul, pâinea și bunăstarea, hrănindu-se familia și a celor vii și a celor morți. Praznicul merge pe descendență masculină. În cazul căsătoriilor egale se va păstra praznicul casei bărbatului. Dacă este rezidență matrilocală se ia praznicul casei în care vine ginerele sau se alege praznicul socrilor. Atât la români cât și la sârbi funcționează legea nescrisă, praznicul este al celui mai bogat dintre soți.

Praznicul este o sărbătoare de întemeiere și de reunire, marcat prin rituri de comensualitate „împărțind cu ceilalți la aceeași masă bunuri alientare îmbunătățite

calitativ și mărite cantitativ față de cotidian, omul își manifestă veșnica dorință de comunicare cu semenii în cadrul colectivității lărgite, cadru care depășește cercul restrâns al familiei.“ (Ofelia Văduva, 1996, p.183)

Masa de praznic, asemeni meselor de pomană din ceremonialul de înmormântare este destinată în chip egal atât celor vii cât și celor morți: „Comandarea“ — la Simion Florea Marian. (Înmormântarea, 1995, p. 233 — 243) Legătura dintre praznic și neamul celor morți este subliniată și prin alte două credințe care se referă la oamenii stinși din neam. Lumea de dincolo este percepută de români ca o realitate. Neamul de aici este una cu neamul de dincolo, asemenea unei roți a vieții care curge mereu purtând cu sine omul care pășește din existență în postexistență și preexistență, o „eternă întoarcere“. La Pojejena, în Clisură, sat mixt etnic, la praznic „se fac pomeniri pentru sănătatea celor vii, bolnavi sau pentru fericita odihnă a celor morți, la serviciul liturgic“ (Melentie Șora, 1941, p. 165 — 175)

Se știe că la moartea unui casnic, se ia măsura defunctului cu o lumânare care se numește „stat“ și se păstrează în casă. La hram sau la prazic, în Almăj, dar și în alte zone etnografice din sudul Banatului, „statul“ ține loc de candelă și se aprinde în vremuri grele când familia are necazuri, încercări sau „vijelii“. Aprinderea „statului“ la praznic în Almăj înseamnă însoțirea în sărbătorirea casei atât a celor vii cât și a celor stinși.

Ion Chelcea descrie praznicul în Almăj cu o altă alcătuire a mesei mult mai complicată, amestecând cultul pâinii și al grâului cu ceremonialul religios. În mijlocul mesei se află un colac, câteva boabe de grâu, o lumânare și tămâie. Comesenii, după ce preotul a sfințit praznicul, prind de farfurie și zic:

„Grâu să ridicăm,
Grâu să rodiească
Câmpul să nu lipsească
Și gazda să trăiască!“

La această zicere, gazda casei răspunde „Și gostii d’împreună!“

Nu se mănâncă mămăligă la praznic. Pe aceeași masă, tot în chip obligatoriu și reprezentând secvențele de ceremonial legat de rodul casei se află: un blid cu un colac și cu boabe de grâu, numită păcurăriță, pe care a doua zi familia o va duce la oi. Semn clar că se produce o glisare a ceremonialului de proveniență clar agrară către structura ocupațională specifică muntelui, păcurăritul. Ceea ce ne permite să credem că praznicul casei este legat de rodul și bogăția casei care este făcută atât de munca celor vii cât și de munca celor stinși. Țăranul bănățean nu vede nici o frontieră între cei duși și cei de aici. Alături de păcurăriță, cu trimiteri vădite către riturile păgâne, adică antecreștine, se atașează și „cele creștine“: lumânări pe masă, un sfeșnic, se rostește de trei ori „Tatăl Nostru“, se înconjoară masa de trei ori cu tămâierul și se rostește de către comeseni: „Sf. Dumitru la mulți ani“, la care gazda rostește: „luați și cinstiți!“ (Chelcea, 1939, p. 253 — 269)

A doua zi de praznic este închinată morților. Pe masă se află atâția colaci, câți morți are familia. Preotul binecuvântează și el colacii și blidul cu ofranda familiei. Și

stăpânului casei menește ce este pe masă, fiecărui mort al familiei. Ion Chelcea menționează în studiul său faptul că praznicul se desfășoară pe trei coordonate: o masă oferită sfântului protector al casei, o masă în amintirea morților neamului și asigurarea din vreme a unei părți a sufletului pentru lumea de dincolo.

Praznicul casei este un rit de întemeiere a familiei.

Întemeierea casei a început din centrul locului către exterior. Actul întemeierii este un act de con-centrare și are un început care repetă mereu actul creator. Fiecare casă are timpul său după cum timpul trăirii noastre se numără de la începutul anului calendaristic. Ceasornicul casei se declanșează odată cu întemeierea primei familii. Căsătoria punctează curgerea acestui timp. O casă are două temeuri: întemeierea, care înseamnă un praznic și întemeierea familiei care înseamnă căsătoria. Timpul familiei începe cu o căsătorie. Este un „timp conjugal“. Curgerea „timpului familiei“ începe cu o căsătorie, un început al timpului conjugal și se sfârșește cu nașterea unui nou cuplu, mereu și mereu, într-un cerc repetabil. „Casa omului arhaic nu era o mașină de locuit, ca tot ce imagina și făcea el. Un punct de intersecție între mai multe niveluri cosmice. Adaptându-se într-o casă, omul arhaic nu se izola de cosmos ci, dimpotrivă, venea să locuiască chiar în centrul lui.“ (Eliade, 1992, p. 122 — 123) Casa, ea însăși, era o „imago mundi“, o icoană a întregului cosmos.

Aidoma omului arhaic, trăitor într-un timp străvechi și sacru, omul modern își retrăiește începuturile prin sărbători. Praznicul casei reflectă scurgerea timpului. Ceasornicul curge de la Sf. Dumitru la Sf. Dumitru, de la Rusalii la Rusalii, de la Sf. Mărie la Sf. Mărie, este timpul întemeierii, altul decât calendarul astronomic. Este ceasornicul casei care ordona în alt chip toate sărbătorile și momentele familiei.

Praznicul casei și ruga satului se sărbătoresc pentru că „așa trebuie și așa ne-am pomenit“, este legea satului și a casei. Chiar dacă tinerii plecați la oraș se întorc la sat pentru o masă sărbătorească acasă la „bătrâni“ și merg la biserică fiindcă „așa se cade“ apoi vor merge la dans la căminul cultural cu orchestră de muzică ușoară adusă de la Cimișoara, sărbătoarea continuă și se repetă la aceeași dată dar modernizată în accesorii. S-au pierdut gesturile primordiale, praznicul a devenit o sărbătoare ortodoxă în care familia se distrează mai degrabă decât să-și amintească strămoșii.

Mircea Eliade mărturisea în „Mitul eternei reîntoarceri“ că „omul modern mai simte încă nevoia reactualizării periodice a unor asemenea scenarii oricât de desacralizate ar fi devenit ele...; un singur fapt ne interesează: că asemenea petreceri mai au încă rezonanță, obscură dar profundă, în toată ființa lui.“ (M. Eliade, 1991, p. 19 — 25)

Mutarea la oraș, apartamentul la bloc și naveta sparge cele știute despre timpul casei și timpul trăirii. O casă în sat, o casă la bloc, câți timpi ai trăirii pentru țaranul de astăzi? De fapt, semnificațiile primordiale ale praznicului s-au pierdut. Astăzi este o sărbătoare ortodoxă, închinată protectorului casei, prilej care reunește familia răsfărată pe la oraș sau prin alte localități ale țării. După o masă festivă merg cu toții la mormântul familiei și apoi continuă masa acasă. La ruga satului, se reunesc toate familiile, și cele rămase și cele plecate prin țară. Mulți din generația tânără nici nu cunosc semnificația religioasă a sărbătorii.

RUGA SATULUI

Întemeierea unei biserici este legată de un sfânt protector al satului. Data sfințirii bisericii va fi praznicul sau hramul bisericii conform calendarului ortodox. În această zi de praznic al satului se petrece o mare sărbătoare cu muzică și dans, numită rugă. Casa și masa oricărei familii este deschisă tuturor oaspeților anunțați și neanunțați. Chiar mai mult, familiile cu cei mai mulți oaspeți sunt cele mai de fală. Avem așadar, dispuse față în față două rituri de întemeiere în lumea rurală a satului: praznicul casei, care nu este același lucru cu praznicul satului. Casa și „orice așezare omenească este într-un anumit sens o reconstrucție a lumii. Pentru a putea dura, pentru a fi reală, noua locuință sau noul oraș trebuie să fie proiectate cu ajutorul ritualului de construcție în „Centru Universului“. După numeroase tradiții, crearea lumii a început într-un centru, construirea orașului trebuie de asemenea, să se desfășoare în jurul unui centru.“ (Eliade, T.I.R., p. 292 — 293)

În calendarul său pe anul 1882, Simion Manguiea înșiruie praznicele de peste ani: în ianuarie, 1 Sf. Vasile, 7. Sf. Ion, 30 — Trei Ierarhi; februarie: 1 — Martinii; 2 — ziua Ursului sau întâmpinarea Domnului; 9 — Sântoaderii; martie: 9 — Moșii de Mărțișor și 20 Buna Vestire; aprilie: 23 — Sf. Gheorghe; mai: 6 — Ispasul și 16 Rusaliile; iunie: 11 — Sf. Vartolomeu; 26 — Sânzienele; 29 — Sf. Petru și Pavel; iulie: 17 iulie — Sf. Marina; 20 — Sf. Ilie și 27 — Sf. Pantelie — patron al casei dar care te ferește și de betșuguri; în august: 6 — Schimbarea la față și în 15 Sf. Mărie Mare sau Adormirea Preacuratei Fecioare; în septembrie: 8 — Sf. Mărie Mică; în 15 Înălțarea crucii și în 22 Sârmișor sau Chiriacul; în octombrie, praznic și rugă este la Sf. Paraschiva, în 14; în noiembrie: 8 — Sf. Arhangheli Mihail și Gavrilă; în 12 Martinii de Toamnă iar în 30 Sf. Andrei; în luna decembrie 6 — Sf. Nicolae iar în 20 decembrie Ignat.

NOTE

1. Ion Chelcea, 1939, *Obiceiuri de peste an în două sate din Almăj*, în: *Sociologie românească*, București, an IV, nr. 4 — 6, p. 253 — 271; p. 268
2. Chestionarul Hașdeu, *Comuna Maidan, Răspunsul lui Sofronie Liuba*, fotocopie, Biblioteca Academiei, Cluj
3. de Coulanges Fustel, 1984, *Cetatea antică*, Editura Meridiane, I, p. 58; 225 — 226; 224
4. Dan Radu, 1970, *Praznicul casei. Practici magice în comuna Svinița*, în: *R.E.F.*, București, nr. V, p. 417 — 421
5. Mircea Eliade, 1992, *Meșterul Manole*, Editura Junimea, Iași, 1992, p. 115; 123 — 124.
6. 1995, *Tratat de istoria religiilor*, Humanitas, București, p.292 — 293.
7. Nicolae Lascu, 1965, *Cum trăiau romanii*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, p. 267 — 307

8. Melentie Șora, 1941, *Viața religioasă și morală în comuna Pojejena Română*, în: *R.I.S.B.C.*, mai — august, p. 69 — 99
9. Ofelia Văduva, 1996, *Pași spre sacru. Din etnologia alimentației românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, p. 183
10. Cercetare de teren, Cornereva, Caraș — Severin, informație: Moș Șuroni, 1989
11. Cercetare de teren, Domașnea, Maria Horășcu, 1991

WAKE HOME

Synopsis

Following the Latin tradition, the villages of Banat, be it Romanian, Serbian or German, celebrate the saint patron of the home through a wake and the saint patron of the village through a feast called „Ruga“. The home and the church are hallowed when their construction is finished, through a ceremony of confirmation.

The patron of the home can be one of these saints: Vasile, Saint Mary, Bartholomew or Sava, varying according to the religion of the family.

The home also plays a major role in marital relationships. The rule demands that the saint patron of the home is passed along the paternal line as it is known that generally the bride moves to live with the groom's family. In the event the bride's family is rich and the groom moves into her home, the saint patron of the home is negotiated to be either the girl's or the boy's. Sometimes, the young family would celebrate two saints, the boy's and the girl's, in the situation their fortune is equal and it is the boy who moves into the girl's house.

The founding of a village is celebrated in a similar way. The village has a church dedicated to a saint or to a catholic or orthodox religious event. This saint will be the protector of the village. The celebration of the village founding under the sign of a biblical event or of a saint patron is called „rugă“ for Roumains, *svetac* for Serbians and „chivait“ for Germans.

POVESTEA LUI IGNAT. O POSIBILĂ LECTURĂ

Otilia Hedeșan

Cu doar câteva zile înaintea sărbătorilor de iarnă, în 20 decembrie, la Ignat, se tăiau porcii. „În avalanșa pregătirilor pentru sărbătorile de iarnă, — sublinia Ion Ghinoiu — tăierea porcului era o activitate semnificativă, atât din punct de vedere economic [carnea și preparatele din carne de porc erau alimente de bază în timpul sărbătorilor], cât și ritual. Semnificațiile etnologice ale sacrificiului ritual al porcului pot fi descifrate numai coborând în adâncurile mileniilor, când acest animal era considerat o întruchipare a spiritului grâului, a vegetației în general. Frazer a asociat porcul cu zeitățile vegetației: Demeter, Persefona, Attis, Adonis, Osiris. „[1] Animal cu semnificații chthoniene, porcul era unul dintre sacrificiile obișnuite în cursul misterilor eleusiene.“ [2] „/Acesta/ — scrie Jean-Paul Cébert — se numea *delphas*, adică animal-uter. /.../ Lui Demeter i se oferea o scroafă gestantă, iar acest mit amintește de mitul răpirii lui Core, în care tânăra fată este înghițită în măruntaiele pământului odată cu porcii ei.“[3]

Desigur, în sincronie, simbolistica acestei practici este mult estompată, iar observațiile lui Mihai Coman după care porcul, animal util în gospodăria tradițională se bucură de un prestigiu mitologic destul de redus [4] sunt îndreptățite. Totuși aspecte precum caracterul său stabil temporal, respectarea unei succesiuni îndătinată a operațiilor, credințele fragmentare legate de îndeplinirea sau nu a unui anumit lucru în timpul tranșării animalului, precum și împrejurarea că toată familia trebuie să fie, cu necesitate, prezentă cu această ocazie susțin încă aceste străvechi semnificații. Astfel, uzând de legile magiei contagioase, „când se înjunghie porcul, cel ce-l taie, ca și cei dimprejur, își fac cruce cu sânge, ca să fie sănătoși și roșii peste an și zic: <<La anul și la mulți ani cu sănătate!>>“. [5] Printr-o asemănare lingvistică vecină cu etimologia populară se poate motiva de ce „cel ce taie porcul nu trebuie să criște — „să scâșnească“, sau să strângă din dinți: ca să nu iasă carnea porcului tare și să fiarbă cu anevoie.“[6] După o motivație mult mai nebuloasă — exemplele imediat subsecventelor dovedi că asemeni tuturoi marilor simboluri și aici semnificațiile ating antinomia [7] — și tocmai de aceea magică prin excelență, în unele zone „capul se taie înaintea șoldurilor și se duce în casă *cu râțul în urmă*, pentru ca să nu se spargă oalele gospodinei; iar prin alte părți se face același lucru ca să fie bine și să aibă gazda noroc la porci.“[9]

În afara acestor comportamente quasi-ritualizate dar care au glisat foarte mult înspre ludic, câteva credințe și practici din ziua de Ignat relevă cu destulă fermitate statutul sacrificial al momentului. În primul rând este vorba despre regulile efective ale tăierii: „Porcii care se taie la Crăciun, după ce se pârlesc, se crestează mai întâi la ceafă, ca o cruce, apoi se presară sare, ca să fie carnea lui primită de Dumnezeu când va da din ea de pomană și să nu se strice.“[10] În al doilea rând, o întreagă *ideologie a norocului și vitalității* poate fi sugerată de vederea sângelui în ziua de Ignat. În acest sens „la Ignat, dacă nu visezi și nu auzi porc tăindu-se, e bine ca măcar să-ți înțepi degetul cu un ac, ca măcar să vezi sânge.“[11] Sau: „Oamenii nu ies la coasă dacă nu

au văzut la Ignat sânge de porc negru. Dacă n-au văzut, înțepă creasta unui cocoș negru, ca să iasă sânge.”[12]

În aceeași ordine de idei se înscrie și faptul că actantul principal al tăierii porcului este întotdeauna un bărbat și, după momentele tradiționale, bărbatul în putere din gospodărie. [Chiar și în prezent când, din ce în ce mai fracvent, tăierea porcului este efectuată de către un măcelar specializat, sunt preferate neamurile sau, în orice caz, „oameni pricepuți” din sat, în detrimentul lucrătorilor de la abatoare.] În sfârșit, instrumentul principal al tăierii, „cuțitul de tăiat porci” nu numai că este unul special, dar el poate fi utilizat în contexte magice deosebit de puternice. Astfel: „Dacă-oi văzut că-i strigoi, atunci hai să mergă la omu care l-o chitit, că nu l-o chitit bine. După aia, atunci, vine omu, vine aci, acasă la ei și face el, înconjură casa cu vâtraiu cu jar și cu tămâie; se duce, înconjură grajdu, iar cu tămâie și cu jar. După ce-o terminat grajdu, cociunile la porci, toate socotelile care le are, atunci vine-n casă și ia un cuțit mare, care taie porcii cu el. Ia cuțitu ăla și-n tot colțu din casă-l împlântă, mai’nainte în luntru. Dă odată cu cuțitu în podele, sau în pământ, dacă-i vatră la casă, dă-n colțu ăla, odată, cu cuțitu și spune: <<Am dat cu cuțitu și ți-am închis pământu! Aici nu mai ai ce căuta>>”[13]

Dacă mai adaug că tăierea propriu-zisă este precedată de două decupări speciale de organe, decupări care au, de asemenea, un caracter aproape ritual: întâi se taie codița și urechile, iar pe acestea le consumă copilul, care încăleacă, astfel, deliberat, postul; apoi se taie picioarele și capul, iar din acestea se vor găti, în unele locuri la Crăciun, în altele la Sf. Vasile, iar în altele la Bobotează piftiile, alimente a căror destinație este, cel mai adesea, tot una rituală, [14] ele fiind oferite sufletelor strămoșilor, obțin imaginea sintetică a unei practici al cărui caracter arhaic poate fi văzut, ca un filigran, dincolo de aspectul său domestic și vag industrializat de astăzi.

Reconstituirea acestei semantici pornind de la câteva credințe și comportamente aflate la granița uzului comun cu ritualitatea ar putea părea hazardată, mai ales că în spațiul românesc porcul cumulează și alte semnificații, aproape peiorative. Și la noi, porc, ca și „grecescul *porkos*, devenit în franceză *cochon*, cu etimologie necunoscută, desemnează pe omul murdar și care se complăce în propria-i abjecție.”[15] Unele legende acreditează narativ acest punct de vedere, brodând în subiectul tipic al destinării primordiale a animalelor de către Dumnezeu. În vreme ce toate celelalte vietăți sunt mulțumite cu ceea ce li s-a hărăzit prin grație divină, „numai porcul, săracul, grohăia a nemulțumire întruna, ca o tobă spartă. Când îl ajunse și pe el rândul și când a auzit ce soartă are, începu și mai puternic să grohăiască; iar Dumnezeu, drept pedeapsă pentru lipsa de rușine și omenie, l-a sorocit ca să grohăie toată viața lui ca un nemulțumit. Și ceea ce i-a lipsit, adică rușinea, s-o caute veșnic în pământ. De aceea porcul mereu grohăiește, fie sătul fie flămând și scurmă pământul, căutând ceea ce-i lipsește, adică rușinea.”[16]

Deși subminată foarte puternic de această perspectivă care asociază porcul cu mizeria materială și morală, importanța Ignatului este conturată de existența unui text a cărui rostire tradițională este asociată timpului său, *Povestea lui Ignat*.

Într-o cercetare realizată în iarna anului 1968 la Birchiș [jud. Arad], Ion I. Popa a consemnat acest scurt text numit de către informatoarea sa, o femeie de vârstă medie, chiar *Povestea lui Ignat*. „Cu cinci zile înainte de Crăciun îi Ignatu și-n calendar. În seara asta totdeauna ne-o spuneau bătrânii. Ziceau: acu se vorbește Ignat cu soția, că dimineață pleacă la vânat.”[17] Mult mai târziu, în 1995, într-o zonă învecinată [la Chergeș, jud. Hunedoara] una dintre interlocutoarele mele, Viorica Avram, își mai amintea, încă, de faptul că în seara dinaintea Ignatului se spunea, de preferință de către o femeie în vârstă, o anumită poveste numită de asemenea *Povestea lui Ignat*, fără să mai poată povesti, însă, conținutul acesteia. „Dacă nu vine cineva să spună povestea asta, nici nu poți să lucrui și să tai porcu la Ignat.”[18] — conchidea ea. În același sens, o poveste spusă în seara dinaintea Ignatului, legată direct de tăierea porcului și de „norocul” la porci, a fost confirmată și pentru Banatul de sud, în punctul Ciclova-Română, fără a mai avea referințe concrete la textul narat. [19] Transcriu, în continuare, textul imprimat în 1968:

„Era o poveste din bătrâni, ne-o spuneau bunicii noștrii. Or fost odată doi oameni săraci și venea Crăciunul, bunăoară ca la toată lumea. Toți tăiau cât-on porc, îi Crăciun, da’ei erau săraci, n-aveau porci, n-aveau nimica.

Acuma, cam cinci zile până-n Crăciun, omu zice către muiere:

– Măi muiere, toată lumea o tăiat cât-on purcel, noi ce să facem, purcel n-avem, să plec și io dimineața la vânat, doar oi găsi ceva prin pădure, s-avem și noi pentru copii, pe sărbători.

– Bine, zice, du-te!

Dimineața se scoală omu, se ia și pleacă în pădure. Umblă-ncoace, umblă-nclo, când îi pe-o cale, dă de-un popă. Popa avea nouă mascuri grași. Îl întreabă:

– Un’ te duci, măi ortace?

Da’ ăla:

– Vai de mine, mă duc și io să găsesc ceva de vânat, că am șapte feciori și nevasta și, zice, vin sărbătorile și n-am tăiat porc, n-am nimica, da’ găsesc ceva.

– Auzi, zice, nu mai umbla. Io-ți dau ăștia nouă mascuri grași, să te duci acas’ cu ei, să-i tai, să-i mănci cu ce vrei tu, da’, zice, să-mi dai ce ai tu acasă și nu știi.

Zice:

– Io acasă n-am decât nevasta, opt copii și o vițeauă am.

– Ei, zice, să-mi dai ce ai tu acasă și nu știi.

– Bine — omu de la o vreme s-o-nvoit, că el știe că numa’ atâta are acasă.

La porcii, mascurii și vine cu ei acasă. De obicei copiii ies în calea lui când îl văd. Da’ în loc să fie bucuroși că le-aduce porcii de Crăciun, ăia îi spun prim dată:

– Tată, tată, mama ne-o mai făcut un frate.

Omu, când aude, da’ mănios:

– No, zice, acuma vine popa să-i dau copilul. ăsta l-am avut acasă de n-am știut.

Se necăjește... Vine, se bagă-n ocol... Nevasta, când îl vede, îl întreabă:

– De unde ai porcii?

– Iacă, ieși un popă-n calea mea și-mi spuse că-mi dă ăștia nouă mascuri grași

să-i mâncăm toți împreună, da', zice, să-i dau de-acasă ce am io și nu știu. Și, zice, acuma mă necăjii că-mi spuseră copiii că încă noi avem un fecior.

No, acuma, ce să facă? Se necăjesc, da' nu știu ce să facă. Se face seară. Din întâmplare, Dumnezeu cu Sâmpetru umblau pe pământ și vin ca să-i roage să-i lase să doarmă la ei. Omu spune:

– Nu e loc, că, iaca, noi ni-s cu copii mulți și eu cu nevasta, și ea, iar, o mai născut un copil. N-avem loc unde...

– Auzi, ne lași numa' lângă sobă, numa' străiștile să le punem jos, că stăm pe străiști.

– No, zice, bine.

S-or băgat și s-or așezat în casă. Dumnezeu cu Sâmpetru or stat pe străiști, lângă sobă și s-or culcat cu toți. Atunci copiii ar scos vițeaua s-a adipe. Vițeaua s-o-mbălegat. Dumnezeu o zis:

– Copii, țineți lopata și-o băgați în cuptor, că, zice, pe mâine-i pită.

Copiii or făcut așa. Or pus lopata, or ținut-o, or băgat-o-n cuptor și s-o făcut pită. Vițeaua atunci s-o pișat. O zis:

– Șineți oala, că se face lapte.

Or ținut oala, s-o făcut lapte. Zice:

– Îl puneți bine, să aveți pe sărbători.

Atunci s-or așezat toți, s-o făcut noapte. Când îi pe la miezu nopții, popa vine să-i deie făgădașu și strigă la fereastră:

– Ignate, Ignate, ieși afară și dă-mi făgădaș!

Atunci Dumnezeu o zis:

– Nu te răspunde, lasă-mă pe mine, că io vorbesc.

Atunci, iară, popa de-afară... — Da' el o fost Satana, n-o fost popă. —

– Ignate, Ignate, ieși afară și-mi dă făgădașu!

Atunci Dumnezeu o zis:

– Hai să ciumerlim 'nainte.

Zice:

– Haida!

Atunci ăsta de-afară o spus:

– Cinel-cinel, ce-i unu?

Dumnezeu, din casă, spune:

– Pușca cu un plumb bine umblă!

– Cinel-cinel, ce-i doi?

– Omu cu doi ochi bine vede.

– Cinel-cinel, ce-i trei?

– Omu cu trei degete la mână își face cruce.

– Cinel-cinel, ce-i patru?

– Caru cu patru roate merge bine.

– Cinel-cinel, ce-i cinci?

– Omu cu cinci degete la mână bine poate lucra.

– Cinel-cinel, ce-i șase?

- Șase boi la plug duc brează bună.
- Cinel-cinel, ce-i șapte?
- Șapte fete-n șezătoare, îi șezătorea deplină.
- Cinel-cinel, ce-i opt?
- Unde-s opt feciori în casă, să nu bagi mâna pe fereastră c-o scoți ruptă.
- Cinel-cinel, ce-i nouă?
- Îi nouă măsuri grași să-i mănânce Ignat cu copiii împreună.

Zice:

- Cred, Doamne, că ești Tu!
- Crepi, popo, că mi-s Eu!

Atunci popa a crepat afară și Ignat a rămas cu porcii și i-o mâncat cu copiii la sărbători împreună. Și povestea s-o sfârșit.“ [20]

Voi observa, de la bun început, caracterul autentic ritual al poveștii. După cum precizează limpede oamenii, actualizarea sa implică restricții de natură temporară — numai în seara dinainte — și prescripții de natură actanțială — de preferință o femeie bătrână. [21] Ea pare a fi un text cu dublă eficiență: asigură sporul muncii în ziua care urmează, în condițiile manipulării unor alimente al căror consum este încă oprit, datorită Postului, reiterând, totodată, aidoma oricărui mit, întâmplarea petrecută *illo tempore*, întâmplare care n-a încetat să justifice comportamentele umane.

O privire oricât de rapidă asupra *story*-ului va conduce, la rândul-i, la identificarea unei întregi serii de motive proprii universului mitic: partea întâi a poveștii funcționează chiar pe seama schemei narative a „ispitirii” omului de către diavol; în mod complementar, partea secundă se țese în cronotopul idilic al începuturilor lumii, când „umblau Dumnezeu cu Sfântu Petru pe pământ”. Cum darul ca atare, „porcul pe care o să-l mănânce Ignat cu copiii împreună” este oferit de Necurat și, apoi, recuperat și binecuvântat de Dumnezeu, paradigma mitică a dualismului creației, prezentă în multe alte mituri românești cu tentă cosmogonică, [22] poate fi invocată la releveul textului. În sfârșit, înfruntarea efectivă dintre principiul pozitiv și care îl reprezintă pe om, Dumnezeu și cel negativ, Diavolul se realizează prin „ciumerlit”, printr-o întrecere în ghicitorii, așadar, constituindu-se, prin urmare, într-o secvență cu caracter inițiativ.

Studiind discursul ghicitorii, Tzvetan Todorov observa că „prima trăsătură constitutivă a acestui tip de discurs particular e aceea de a fi un dialog: două replici își urmează rostite de interlocutori diferiți /.../ Cele două părți au un referent comun, cu alte cuvinte sunt sinonime.“ [23] În povestea noastră cei doi parteneri de dialog sunt chiar Dumnezeu și Diavolul, între cuvintele lor stabilindu-se o simptomatică echivalență semantică. Potrivirea răspunsurilor celui din urmă la întrebările celui dintâi, a formelor concrete, exoterice la sensurile criptice ale numerelor, configurează, de asemenea cu o tulburătoare profunzime mitică, actul primordial al stabilirii semnificațiilor fundamentale în lume. Între acestea se află și consumul cărnii de porc, iar paralelismul pe seama căruia este organizată, în a doua sa parte, *Povestea lui Ignat* pune acest act într-o relație de echivalență cu o serie de trăsături antropologice fundamentale [omul are doi ochi, își face cruce cu trei degete, are cinci degete la mână] sau cu mai multe elemente *sine quibus non* ale muncilor agricole [carul are patru roate, plugul este tras de șase boi].

După potrivirea excelentă a răspunsurilor Diavolului la întrebările lui Dumnezeu, se desprinde limpede chestiunea: de ce, totuși, Diavolul trebuie să se declare învins? Istoria este, aici, mult mai absconsă, dar strigătul „Cred, Doamne, că ești Tu!”, rostit odată cu încheierea întregii serii de întrebări, funcționează ca un sigiliu al dezvoltării unui tot care este competența exclusivă a divinității supreme. Odată rostit, acest text întreg, suficient sieși, exorcizează răul și instaurează ordinea comunitară.

Extrem de utilă este, în acest sens, distincția operată între *mit* și *ghicitoare*, ca „forme simple” de către André Jolles. El observa: „Dacă se compară întrebarea și răspunsul ghicitorii cu cele ale mitului, suntem chiar de la început frapați de o diferență exterioară: dacă *mitul este forma care dă răspunsuri*, *ghicitoarea este forma care formulează întrebări*. Mitul este un răspuns care conține o întrebare prealabilă; ghicitoarea este o întrebare care cere un răspuns.” [24] Cu alte cuvinte, structurată pe planul de suprafață ca o succesiune de ghicitori, *Povestea lui Ignat* poate fi citită, pe planul său de adâncime, ca un *mit*, căci ea se dovedește preocupată mai cu seamă de răspunsuri, întrebările fiind în primul rând elemente retorice care conduc la adevărurile revelate de acestea.

Sub aspect discursiv, acest segment secund al poveștii amintește de cel puțin două texte rituale românești mult mai bine cunoscute: *colinde de fată* care dezvoltă motivul visului fetei de măritat, decriptat de către mama sa ca o prevestire a viitoarei căsătorii [25] și *Cântecul nupțial al lăcății*. [26] Concepute ca o succesiune de întrebări care își așteaptă răspunsul toate aceste texte au un caracter inițiativ manifest. Interferența trebuie căutată, însă, dincolo de structura lor retorică, în organizarea câmpurilor semantice și convergența sistemului de relații dintre întrebare și răspuns. Astfel, o privire oricât de rapidă asupra celor trei categorii de texte va evidenția constituirea recurentă și exclusivă a câtorva câmpuri semantice: muncile agricole, neamul, trăsăturile antropologice fundamentale. Ceea ce este, însă, impresionant este faptul că toate aceste lucruri nu sunt prezentate / formulate ca întrebări nici prin analogii evidente nici prin contiguități ferme. Răspunsurile, aproape imposibil de aflat numai prin activarea unor procedee de interpretare tropică, presupun, în fiecare dintre cazuri, o enormă doză de convenție comunitară. „Contextul cultural face parte din ghicitoare” [27] — observa Tzvetan Todorov. Textele invocate și *Povestea lui Ignat* în special se țin tocmai în acest „context cultural”, căci a formula corect răspunsurile nu este, în primul rând, ci, cu asupra la măsură, o formă de ipostaziere a cunoașterii secretelor comunității în primul rând a „informației sale mitice” și, implicit, o probă a identității celui întrebător.

NOTE

1. Ion Ghinoiu, *Vârstele timpului*, București, Meridiane, 1988, p. 124; ideile sunt reluate și în *Obiceiuri populare de peste an*, Dicționar, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997, p. 199
2. Jean-Paul Clébert, *Bestiar fabulos*, Dicționar de simboluri animaliere, Traducere din limba franceză de Rodica Maria Valter și Radu Valter, București, Artemis-Cavallioti, 1995, p. 229

3. *Ibidem*

4. Mihai Coman, *Mitologie populară românească*, I, Viețuitoarele pământului și ale apei, București, Minerva, 1986, p. 33; ideea este reluată în *Bestiarul mitologic românesc*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996, p. 64

5. Tudor Pamfile, *Sărbătorile la români. Crăciunul*, Studiu etnografic, București, Socec-Sfetea, 1914, p. 198; și Artur Gorovei, *Credințe și superstiții ale poporului român*, București, Socec-Sfetea, 1915, p. 280

6. Tudor Pamfile, *op. cit.*, p. 198

7. Gilbert Durand, *L'imagination symbolique*, Paris, P.U.F., 1964, p. 13

8. Tudor Pamfile, *op. cit.*, p. 202

9. Artur Gorovei, *op. cit.*, p. 280

10. *Ibidem*

11. *Ibidem*

12. *Ibidem*

13. mgt. 151 din Arhiva de Folclor a Universității din Timișoara; înregistrare făcută la Birchiș, jud. Arad, în 1968 de Ion I. Popa; un comentariu amănunțit de Otilia Hedeșan, *Fenomenul povestitului — astăzi*, teză de doctorat, Timișoara, Universitatea de Vest, 1996, p. 39 – 66

14. Tudor Pamfile, *op. cit.*, p. 201; S. Fl. Marian, *Înmormântarea la români*, Studiu etnografic, București, Soces, 1891, p. 380

15. Jean-Paul Clébert, *op. cit.*, p. 229

16. *Legende de români, III, Legende de faune*, Ediție critică și studiu introductiv de Tony Brill, București, „Grai și Suflet — Cultura Națională“, 79 – 79

17. *Basme din Banat*, Antologie îngrijită prefăcută de Otilia Hedeșan, Timișoara, 1995, p. 123

18. inf. Ter. Viorica Avram, 60 ani; 17 noiembrie 1995, Chergheș, jud. Hunedoara

19. Informația mi-a fost comunicată de către doamna muzeograf Maria Mândroane, căreia îi mulțumesc și pe această cale.

20. *Basme din Banat*, ed. cit., p. 120 – 123

21. cf Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, În românește de Paul G. Dinopol, Prefață de Vasile Nicolescu, București, Univers, 1978, p. 8 – 10, passim

22. cf Idem, *Satana și Bunul Dumnezeu: preistoria cosmogoniei populare românești*, în *De la Zamolxis la Genghis-Han*, Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale, Traducere de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, București, Humanitas, 1995, p. 85 – 137

23. Tzvetan Todorov, *La devinette*, în *Les genres du discours*, Paris, Seuil, 1978, p. 227

24. Anré Jolles, *Formes simples*, Traduit de l'allemand par Antoine Marie Buguet, Paris, Seuil, 1972, p. 105

25. v. tipul 85 — „visul fetei“ în *Indexul motivic al colindei românești*, al Monica Brădulescu, *Colinda românească [The Romanian Colinda — Winter Solstice Songs —]*, București, Minerva, 1981, p. 227, rezumat: „Mama interpretează visul fiicei sale ca o prevestire pentru apropiata căsătorie a fetei.“

26. cf Miron Pompiliu, *Literatură și limbă populară*, Versuri originale și tălmăciri, Ediție îngrijită și studiu introductiv de Vasile Netea, București, Editura pentru literatură, 1967, p. 3 – 9
27. Tzvetan Todorov, *op. cit.*, p. 233

THE STORY OF IGNAT. A POSSIBLE INTERPRETATION

The author establishes in the beginning the ethnological interpretations of the ritual sacrifice of the pig, which is considered by primitive cultures an embodiment of the spirit of wheat and vegetation as a whole. For the Greeks, the pig symbolized the womb of animals and it was sacrificed during the rituals of the Eleusin mysteries.

Traces of ancient practices and beliefs connected to the ritual sacrifice of the pig are preserved to this day, and the author refers mainly to the day the Christmas pig is traditionally slaughtered.

Another level of symbolic connotations related to the pig, refer to the pejorative meaning of the word, for example „a dirty man who indulges in propitious abjectness“.

The story of Ignat used to be told with a ritual purpose the evening before slaughter of the Christmas pig (Dec 19th), by an old woman, to ensure efficiency in the next day's work. She presents the reiteration of an event that stood at the origin of the myth *in illo tempore*: The conflict is the fight between the positive principle, *God*, and the negative one, *The Devil*, presented through the means of a riddle contest.

This part of the text, bearing cryptic signification of numbers, with references to fundamental anthropological features and elements of field work, functions as a seal of revelations — the exclusive competence of supreme deity. The pronunciation of the text exorcises the evil and establishes community order.

ABĂRABA – DESCIFRAREA SENSURILOR OBSCURIZATE – SPRE O HERMENEUTICĂ ETNOLOGICĂ –

Viorel BOLDUREANU

Măcar pentru că există prodigioase preocupări ce stau sub numirea de etnologia comunicării, credem că, privind din prezent înspre trecut, merită să presupunem oportunitatea unui interes pentru „locurile obscure”, către care să proiectăm o intenție deslușitoare, de factură hermeneutică. Cuvântul de început al titlului oferă ocazia unui astfel de demers, pe care îl întreprindem acum, doar la nivelul ipotezelor de lucru. Dar, mai întâi, să găsim un punct de sprijin. El poate să ne vină, de pildă, din *mistica* medievalului Meister Eckhart, mistică despre care Alain de Libera (1997, 132) spune că este ontologică și nu psihologică, adică, după același autor, „ea nu este la nici un nivel ancorată în vreo teorie despre «subiect»”. Cu alte cuvinte, există rostiri, există „discursuri” în care toate celelalte componente structurale, implicit funcțiile aferente, își estompează rosturile până într-atât, încât *dimensiunea ontologică* devine dominantă. Antropologii – ca și poeticienii – vor recunoaște desigur, aici, străvechea funcție *intemeietoare* a cuvântului „consistența ontică” a cuvântului avută în *magia arhaică*. Doar că în uzul magic arhaic rostul cuvântului nu era, ca mai târziu, *logosul ca imagine a ființei*, ci era esențiala, primordială, ireductibila și irepetabila *înstituire a ființei înseși*. Cuvântul era *ontosul* însuși și nu înstituirea (reflectarea) ontosului, adică „ontologia” – care, astfel, se învederează a fi un *ceva derivat*, secund. Primordial rămâne, precum ne încredințează tradiția dogmaticii creștine, doar Logosul divin, *Dumnezeu-Cuvânt*. iar în explicitarea lui Libera „imaginea lui Dumnezeu «însămânțată în firea noastră», așa încât cunoașterea sfârșește în non-cunoaștere, vederea însăși sfârșește în ființă”. Imaginea la care vederea astfel sfârșită ajunge este o teologie a „restaurării imaginii divine în suflet” (*Ibid.*).

Ajunse acolo, *vederea, imaginea și sufletul* sunt sinonime și sinergice, adică, dacă nu „de-o ființă”, cel puțin înlăuntrul Ființei, care este *Străfundul* divin al ființei din om.

După aceste considerații, vom încerca să constituim – deocamdată schematic – etapele unui demers hermeneutic ocazionat de obscura vocabulă ABĂRABA.

a) Punctul de plecare a fost deja aproximat: *magia arhaică*.

b) Unul dintre argumente ar fi acela că, sub o altă formă, vocabula există încă în folclorul copiilor. Or, după cum ne încredințează Andrei Oișteanu (1989, posim), acest tip de „document folcloric” reprezintă prin excelență locul *erupției spontane* a nucleelor, mitemelor, entităților reziduale ale tuturor orizonturilor mentale revolute din filogenia omului ca ființă spirituală. Concret, ne referim la ceea ce copiii de vârste mici desemnează prin expresia, auzită de noi în repetate rânduri în timpuri și ocazii diferite, care sună astfel: „Hai să numărăm aborocul!”. Menționăm doar că, de aici, *aborocul* ar însemna „numărătoarea”. Așadar expresia ar fi „Hai să numărăm *număratul* sau

numărătoarea!". Vrem să spunem că, din punct de vedere epistemologic, expresia este izomorfă cu acelea ale chimiștilor moderni *kaliul sau potasiul* ori *cuprul sau arama* (doar că în limbajul modernului, savant și rațional, spre deosebire de copil termenul *necunoscut* (nou) — Kaliu, Cupru — apare pe primul loc, iar la copil termenul *esențial* apare pe *locul doi*, ca o instanță de ordin superior). Tot copiii spun că *aborocesc* (cu înțelesul clar de „a vrăji”, „a încuraja norocul”).

c) Vocabula are o „prezență sectorială” mai mult decât plauzibilă în perioada precreștină străbătând apoi perioada *romanizării creștine* și sălășluind, foarte probabil, în *străromână*. (În paranteză spunem că *Dicționarul* lui Massim și Laurian nu o consemnează nici măcar în *Glossarium*). Aici e locul să mărturisim cât se poate de limpede și de sincer nivelul ipotetic la care ne situăm: apreciem că vocabula — prin filieră slavă veche — a intrat în maghiară (precum, de pildă, *golomb*).

d) În sfârșit, vocabula *intră în istorie*: până la 1849 — an schismatic pentru relațiile de „provinciali imperiali” ai maghiarilor și românilor — înțelesul ei nu apare degradat, el fiind acela de a „corabora”, „a conlucra”. Abia după 1849 și mai ales după instaurarea dualismului austro-ungar (1867), cuvântul dobândește, păstrând până azi, un înțeles peiorativ, *bărăbăr* și *a bărăbări* înseamnă golan, om de nimic, respectiv cârdășie (prietenie la rele, coterie).

e) În loc de concluzie, notăm aici „etapa etnologică”, ori mai bine spus liantul antropologic care unește etapele anterior enunțate. În cercetările pe care le-am întreprins la Beregsău Mare (Boldureanu, 1996) am găsit jocul *BOROCUL*. Este un joc „fără lăutari” pe care tinerii necăsătoriți îl execută duminicile și în alte sărbători pe înserate (nu în vatra satului, ci pe la colțuri de uliță) și care, în posturile mari, îndeosebi în Postul Paștilor, *ține locul* jocului obișnuit. Or, dacă punem la socoteală că una dintre funcțiile jocului este cea *prenupțială*, rezultă, credem, cu claritate, că *Borocul* s-a fixat într-o fază de „păstrare” a obiceiului prenupțial (jocul) în ciuda *triumfului* creștinismului și, al doilea, funcția propițiatorie (magică) prenupțială — componentă definitorie a dansului — este atât de persistentă, încât este păstrată prin artificiiu recurgerii la un substitut arhaic.

Și acum, o ultimă parte a Concluziei. Cuvântul ABĂRABA a fost de-a dreptul o revelație:

Economistul Petru Muncian din Locve (Voivodina, Serbia), cunoscut în comunitatea românilor de acolo ca *Pera Șaraț din Simiai*, pus în anumite situații semnificative din punct de vedere psiholingvistic, ne-a mulțumit pentru urările noastre de felul: „Să-ți trăiască pruncii”, „Să dea Dumnezeu belșug casei tale”, „Vă mulțumim pentru ospete și generozitate” (unele au fost rostite de noi la telefon din Timișoara), la care el a răspuns constant și instinctiv astfel: ABĂRABA! Doar că nici Petru Muncian, economist cu studii superioare, nici consătenii lui nu știau ce înseamnă vorba asta, ci doar că ea întărește orice urare și... orice mulțumire!

Și astfel, credem, cu prisosință vocabula își relevă *tenacitatea* de factură magică. ABĂRABA!

NOTE

- Boldureanu, 1996 — Boldureanu, Ioan Viorel, *Beregsău Mare, monografie*, Timișoara, Ed. „Mirton”, 1996.
- Libera, 1997 — Libera, Alain de, *Mistica renană. De la Albert cel Mare la Meister Eckhart*, Timișoara, Ed. Amarcord, 1997.
- Oișteanu, 1989 – Oișteanu, Andrei, *Motive mito-folclorice în cultura românească*, București, Ed. Minerva, 1989 (1990).

ABĂRABA — DECIPHERING HIDDEN MEANINGS (towards an ethnological hermeneutics)

Resumé

In 1997 the author discovered the word ABĂRABA used by a member of the roumanian community of Locve (Voivodina, Serbia). He wrote a study in which he highlights, trough an ethnological Hermeneutic method, the meanings of this now rather obscure word. The author foresees five stages in the developement of the word ABĂRABA:

- a) the archaic magic;
- b) children's folklore;
- c) pre-Roman world and pre-Christianity;
- d) the degradation of the meaning under historical pressure during the last two centuries;
- e) the folk game called „BOROCUL”, the wish „ABĂRABA”, both still in use nowadays.

SIMBOLURI COSMICE ȘI VEGETALE ÎN ORNAMENTICA BĂNĂȚEANĂ

Aristida GOGOLAN

Cunoașterea trăsăturilor definitorii ale culturii populare românești presupune cercetări aprofundate asupra bogatului material etnologic existent în vederea delimitării spațiului, și a stabilirii structurii sale morfologice, vechimei și evoluției în timp a acestora.

Acest demers se poate realiza cu succes numai prin cercetare comparativă, singura capabilă să elucideze aspectele circulației motivelor, temelor și faptelor culturale în interiorul și în afara spațiului românesc și să descifreze semnificațiile simbolice, magice, rituale sau ceremoniale ca și funcțiile utilitare sau estetice ale unor creații. De aici rezultă și dificultățile pe care le întâmpină cercetătorul, dat fiind bogatul material care trebuie analizat în arii culturale extrem de largi. Cercetarea implică cunoașterea unui bogat material bibliografic, comparat cu rezultatele investigațiilor de teren și cu analiza colecțiilor muzeale și a documentelor de arhivă. Limbajul faptelor de cultură populară comportă o încărcătură simbolică extrem de bogată ce are la bază mai multe sisteme de comunicare supuse unor reguli bine definite și asimilate de la o generație la alta.¹ Dezvăluirea sensurilor profunde și multiple ale acestui limbaj impune elaborarea riguroasă a metodelor de cercetare, alcătuirea unui sistem prin intermediul căruia să se poată ajunge la conținutul semantic inițial al faptului de cultură citit în contextul socio-cultural care l-a produs, studierea evoluției sale de-a lungul timpului, a influențelor exercitate în urma contactului cu alte culturi sau a influențelor pe care acest fapt le-a exercitat asupra altor arii culturale. În cazul elementelor de cultură materială se impune analiza tuturor faptelor ce au stat la baza confecționării și decorării obiectelor: utilitatea lor, materialul, tehnica de confecționare și decorare, logica adoptării anumitor maniere decorative, semnificațiile decorului ș.a.² Pus în contextul cultural care l-a produs, obiectul cultural își dezvăluie mai ușor conținutul semantic, ceea ce face cu puțință stabilirea elementelor care converg înspre aria culturală care l-a produs și momentul cultural în care au fost ele asimilate, dat fiind faptul că orice act de cultură presupune o tranzacție comunicativă între două grupuri absente: grupul de ascendenți transmițători și cel de descendenți receptori al căror delegat semiotic este creatorul.³

Fenomenul convergenței culturale implică studierea *difuziunii* elementelor culturale. Un bun cultural ajuns la un anumit nivel de șlefuire artistică se difuzează în alte culturi în anumite condiții socio-economice și culturale date, fiind preluat ca un act progresiv de la cultura mai evoluată de către cea mai puțin dezvoltată, printr-un act de cunoaștere și percepere a valorii progresive conținute în el, dacă acest act răspunde unei nevoi utilitare sau spirituale. În acest moment este implicat fenomenul aculturației, altfel spus „asimilarea bunurilor culturale gramaticale în mediile având o cultură non-gramaticalizată.”⁴ Răspândirea culturii are uneori și un traseu invers — de la cultura mai puțin evoluată

spre cea evoluată, atunci când faptul cultural răspunde unor nevoi de natură spirituală, dată fiind semnificația metaforică sau simbolică pe care o conține.

În mecanismul de trafic cultural este importantă și deosebit de greu de realizat identificarea elementului de convergență față de cel de difuziune, cu alte cuvinte, de a stabili momentul și locul de interferență, de întâlnire, încrucișare și combinare a fenomenelor culturale până la acel nivel care să determine asimilarea perfectă și penetrarea acestora în spiritualitatea populară ca bunuri proprii. Elucidarea acestor probleme presupune studii interdisciplinare, fiind necesară raportarea datelor etnografice la folclor, istorie, religie, mitologie, sociologie, psihologie de grup, artă plastică, lingvistică ș.a.

Având în vedere dificultatea de a efectua cercetări în această perspectivă pentru marea diversitate de probleme ridicate de studiul civilizației populare bănățene, îndeosebi posibilitatea ordonării bogatului material existent după criterii riguroși științifice (simțindu-se, din acest punct de vedere lipsa unor evidențe științifice computerizate), ne vom rezuma în această lucrare la prezentarea unor aspecte privind circulația culturală în și dinspre spațiul bănățean a unor teme, motive și simboluri fundamentale, frecvent întâlnite în arta populară din acest areal, care contribuie la definirea specificului culturii bănățene în spațiul cultural românesc.

Integrată organic spațiului cultural daco-roman, cultura bănățeană, parte componentă a spiritualității românești, prezintă o puternică personalitate individuală și deține o tradiție proprie în care multe componente își au sorginea în forme ale culturii iliro-tracice, altoite pe trunchiul civilizației daco-romane. La acestea s-au adăugat, în timp, elemente provenite din alte culturi cu care populația acestui ținut a venit în contact în diverse epoci istorice, configurându-i o notă aparte, fără însă, a-i modifica structural tezaurul de valori. „Este privilegiul culturilor foarte vechi — arăta Paul Petrescu referindu-se la arta bănățeană — de a primi impulsuri noi fără a li se schimba fundamentele de sensibilitate și înțelegere. Artă populară românească din Banat are specificul ei, născut din această intensă circulație și largi contacte, „barocul” ei însemnând tocmai altoiul Occidentului și Orientului în diverse ipostaze, pe fondul arhaic românesc, continuând, fără puțință de tăgadă, moștenirea daco-romană.”⁵⁵

Domeniul artei populare bănățene cuprinde toate genurile culturii populare: arhitectura tradițională, inventarul ocupațional decorat artistic, mobilierul țăranesc, arta țesăturilor decorative și uneltele industriei casnice textile, inventarul meșteșugăresc decorat prin însemne și forme artistice, obiectele de uz gospodăresc, portul popular ș.a.

Trăsătura dominantă a decorului exprimat în această variată gama de genuri este *geometrismul reprezentărilor*, însușire a întregii ornamentici populare românești. Această caracteristică a fost semnalată de majoritatea cercetătorilor în relație cu forme similare sau identice ale culturii populare din alte spații geografice. Cercetătorul elvețian R. Wildhaber remarcă faptul că „ornamentele geometrice constituie expresia incontestabilă a unei eredități primordiale care se găsește sub forme alogene la începuturile artistice ale tuturor popoarelor.”⁵⁶

Treptat, pe măsură ce tehnicile de execuție s-au diversificat, iar sensurile simbolice încifrate în ornamente și-au pierdut înțelesul, alături sau în locul lor, au

apărut reprezentări naturaliste geometrizzate sau figurative, inspirate din universul cosmic sau terestru, care, la rândul lor, sunt purtătoarele unor sensuri metaforice.

Atât decorul geometric cât și cel figurativ constituie un mod propriu de scriere purtând amprente etnice, confesionale, magice, rituale, ceremoniale și sociale. Lucian Blaga, încerca în *Trilogia culturii* o definire a specificului etnic al popoarelor europene exprimat în modul de tratare a decorului geometric. El identifica astfel *geometrismul linear, viguros și dinamic al popoarelor scandinave, unul drept-linear, zig-zagat, riguros în ornamentica neo-greacă, un geometrism de curburi, mixt, în volute, la cehi și slovaci asemănător cu cel maghiar, altul, foarte redus, la francezi și un geometrism mixt, întrefesut în compoziții cu ornamentica negeometrică la poparele sud-slave, ucrainieni și ruși*. Față de acestea, geometrismul românesc este unul de *invenție figurativă mai simplă, predominant linear, static, mai puțin încărcat și discret exprimând năzuința de geometrizare a elementelor din natura înconjurătoare*.⁷

Trăsăturile specifice ale geometrismului românesc sunt determinate de originea lor tragică, după părerea lui Al. Dima, rod al gândirii simbolice, astfel că „reprezentarea elementelor naturii este, deci, numai un mijloc spre scopul final, care e indicarea unor relațiuni între om și puterile misterioase ce-l înconjoară. De aceea, în reprezentarea geometrică sau geometrizzantă a naturii creatorul popular reține numai liniile esențiale și definitorii, prin aplicarea procedurii tipismului formeii.”⁸ Esența acestui proces este rezultatul adaptării unei teme realiste la limbajul comunicării simbolice, care, decodificată, exprima un întreg univers de valori axiologice.

Decorul geometric bănățean al cărui conținut simbolic are origini străvechi este ordonat după criterii riguroase respectate de colectivitatea creatoare. Universul de inspirație artistică al țaranului din Banat a fost întotdeauna natura, în toate formele ei de manifestare, lumea cosmică și terestră, încărcată de simboluri și mituri.

Repertorierea desenelor geometrice dispuse pe toate categoriile de obiecte decorate artistic din colecția Muzeul Banatului relevă existența unui inventar limitat de forme care se aplică în extrem de variate formule combinatorii.

În clasificarea lor am stabilit următoarele categorii:

1. *Ornamente liniare*: varga simplă, linia întreruptă, linia frântă, varga în zig-zag, varga cu colțuri (motivul dinții lupului și pieptenele). Acest tip de decor apare cel mai adesea ca bordură în țesăturile populare și piesele de port popular, iar pe obiectele lucrate din lemn, os, corn sau metal, marchează forma pieselor, având aspectul unui *chenar*.

2. *linii încrucișate* în formă de cruce, de X, de ciutură etc. Ele apar ca decor de sine stătător sau în combinații cu alte forme geometrice. Uneori delimitează compoziții decorative complexe.

3. *Ornamente în formă de unghiuri* simple, suprapuse sau întretăiate, formând motivele: coârnelor berbecului, cârlig, zalută ș.a.

Acestea apar atât în port și țesături, cât și în arhitectură și pe obiectele de lemn decorate.

4. *Triunghiuri* în diverse formule combinatorii apar de asemenea, pe frontoanele caselor țărănești, în arta lemnului, în decorarea metalelor ca și în țesăturile populare și port. Triunghiul este întâlnit și în iconografia țărănească, ca simbol al Sfintei Treimi.

4. *Patrulaterul* — pătrat, paralelogram, dreptunghi. Apare frecvent în mobilierul țărănesc, țesături populare și port, executat în tehnici specifice fiecărui gen în parte.

5. *Rombul*. Este ornamentul patulater cel mai des întâlnit pe toate categoriile de obiecte decorate, purtând denumiri diferite (*pup, ochi, ochet, roată* etc.).

6. *Cercul* și fragmentul de cerc apare într-o mare varietate de combinații — cercuri concentrice, alăturate, înscrise, întretăiate. Și el este prezent pe aproape toate categoriile de piese în diverse combinații, cel mai adesea înscriind rozeta sau imagini antropomorfe. Este numit: *roată, rociță, ochi* etc.⁹

Aceste forme poartă denumiri diferite în subzonele etnografice ale Banatului, uneori variind de la sat la sat, sau chiar în cadrul aceleiași localități. Încercarea de a descifra semnele prin denumirea desenelor geometrice este imposibil de realizat. De multe ori informatorii denumesc pe loc atunci când sunt întrebați desenul, după inspirația de moment. De aceea nu ne-am permis să nominalizăm decorurile menționate în grupele de mai sus decât în câteva cazuri, acolo unde lucrurile se leagă oarecum logic. O cercetare semantică amănunțită este, cu toate acestea, necesară și ar contribui cu elemente noi la elucidarea semnificațiilor acestor ornamente, mai ales în contextualitatea contemporană. Formele geometrice se combină în diverse structuri complexe care adeseori dau reprezentări geometrizate ale unor elemente destul de ușor de descifrat. Compozițiile cuprind în foarte multe cazuri structuri *mixte* în care desenele geometrice încadrează desene negeometrice, *figurative* a căror *citire* nu prezintă dificultăți. În funcție de universul de inspirație, reprezentările *concrete* sau *figurative* (geometrice, geometrizante sau liber desenate) prezintă următoarele categorii:

1. *cosmomorfe*: soarele, luna, steaua, calea rătăcită etc.;

2. *geomorfe*: calea ocolită, valul;

3. *fitomorfe*: brăduțul, frunza de trifoi, trifoiul cu patru foi, frunza altor flori și plante, floarea — trandafir, floarea soarelui, lălea, ghirlandă, buchetul, vasul cu flori, pomul vieții ș.a.;

4. *zoomorfe*: cerb, berbec, cal, șarpe, păsări de curte și de pădure, melc etc.;

5. *antropomorfe*: hora, păpușa, capul, mâna, ochiul, calul și călărețul;

6. *skeomorfe*: cârlig, za, ciutură, furcă, funie, greblă ș.a..

Citirea acestor tipuri de ornamente și în alte contexte culturale duce la diversificarea criteriilor de clasificare în categorii din sfera mitologiei, folclorului, a vieții sociale etc.¹⁰ Conținutul semantic al ornamentelor este cu atât mai bogat cu cât ornamentul este mai vechi și are rădăcini mai adânci în mentalitatea populară. La sensurile inițiale care au motivat dispunerea lui pe o anumită categorie de obiecte, timpul a adăugat altele noi, rezultate din experiența proprie a colectivității sau preluate creator din arta altor popoare.

În cele ce urmează vom încerca să descifrăm semnificații ale unor ornamente din grupele cosmo- și fitomorfe, cel mai frecvent întâlnite în ornamentica bănățeană, atât în reprezentări geometrice sau geometrizate, cât și în desene figurative concrete, acestea cuprinzând multiple semnificații magice, rituale, ceremoniale și mitologice pe care mentalitatea populară le-a reprodus în forme artistice.

În grupul cosmomorf ornamentul cel mai des întâlnit este *soarele* imaginat ca un cerc simplu, grupuri de cercuri concentrice, arcuri de cerc simple sau cu raze, romb simplu sau cu forme geometrice înscrise, linii încrucișate sau simple sau în formă de *crux gammata*, pătrat tăiat în diagonale sau cu cruce înscrisă și în reprezentare antropomorfizată. Este important de reținut faptul că imaginile solare se întâlnesc pe toate categoriile obiectelor de artă populară: port (cămăși, pieptare, catrințe și oprege, șube și cojoace), pe țesăturile decorative (ștergare, covoare, procovițe, fețe de pernă, traiste), pe obiectele din lemn decorate artistic (furci de tors, căuce, băte, instrumente muzicale, tipare de turtă și caș), mobilier (lăzi de zestre, blidare și scaune), în arhitectura populară (stâlpi de poartă și de pridvor, grinzi cioplite, frontoane din lemn sau stucatură) și în iconografia populară. Soarele antropomorfizat este întâlnit cel mai frecvent pe frontoanele caselor țărănești, uneori pe cruci și troițe și în icoanele pe sticlă.

Frecvența mare a acestor reprezentări în ornamentica bănățeană este expresia trăinicieii cultului solar statornicit în aceste ținuturi cu mult timp în urmă. Cu privire la originea acestui cult, Paul Petrescu reia ideea susținută în secolul al XIX-lea de Jakob Bachofen, după care, cultul solar a înlocuit într-o perioadă relativ târzie un cult mai vechi dedicat zeităților pământului — Zeița Mamă.¹¹ Așa se explică reprezentarea soarelui prin romb — simbolul vulvei feminine,¹² care încă din neolitic era figurat ca simbol al gravidității și fertilității.

Cu privire la momentul răspândirii reprezentărilor solare în aceste teritorii Constantin Prut remarcă faptul că în perioada de destrămare a culturii Cucuteni a avut loc un proces de dezorganizare a decorului abstract geometric făcând loc unor reprezentări naturaliste în cadrul cărora simbolismul solar a revoluționat sistemul gândirii simbolice: „Cu adevărat revoluționară ni se prezintă instituirea treptată a simbolismului solar prin care se adoră cerul, focul, lumina, diurnul, raționalul, bărbatul.”¹⁴ C. Prut motivează apariția și răspândirea motivului solar antropomorfizat prin cristalizarea mentalității centriste și transferul asupra culturii eroului civilizator a unor atribute solare, precum și de influențele venite din spațiul cultural egeo-mediteranean și cel oriental unde erau în plină ascensiune divinitățile solare *Ra*, *Baal*, *Vishnu*, *Mithra*.

Vladimir Dumitrescu atestă existența cultului solar în epoca bronzului mijlociu concretizat în reprezentarea carului de la Dupljaja, purtat de păsări, în care apare prototipul zeului Apollo.¹⁵

Pe teritoriul Banatului reprezentările solare sunt atestate în perioada traco-geto-dacică pe unele vase rituale descoperite în necropola de la Cruceni (jud. Timiș) decorate cu romburi, cercuri și flori stilizate, un disc de lut și o situlă de bronz descoperite de Florin Medeș în așezarea de la Remetea Mare (sec. X a.Ch.), expuse în expoziția de bază a secției de istorie.

Sanctualele dace circulare descoperite în munții Orăștiei vorbesc despre puternica cristalizare a cultului solar în această perioadă istorică.¹⁶

În studiul *Interferențe spirituale în așezările daco-romane din sud-vestul Daciei în secolele III-IV* Doina Benea analizează o importantă descoperire arheologică de pe teritoriul municipiului Timișoara, așezarea Cioreni — un pahar de formă cilindrică pe

care apare incizată o *crux gammata* asociată cu o multitudine de reprezentări zoomorfe și umane. După părerea sa „vasul de cult de la Cioreni... poate avea o semnificație dublă: fie o reprezentare grafică a cultului solar asociată cu elemente provenind din cultele autohtone, mai neclare în semnificațiile lor, fie o influență directă a cultului soarelui recunoscut și impus ca primă religie în imperiul roman.”

Trăinicia cultului solar este legată de atributele astrului implicat fundamental în existența umană, mai ales în civilizațiile de tip agrar. Reprezentările grafice ale cercului, pătratului și rombului ca spații închise, asemănătoare discului solar, marchează zone purificate, în interiorul cărora nu pot pătrunde forțele malefice. Aceste reprezentări au la bază credințe și obiceiuri străvechi, unele păstrate până de curând, privind valoarea apotropaică a cercului, simbol al timpului în curgerea sa ciclică neîtreruptă. Locuințele și sanctuarele circulare, stănele, taberele de luptă dispuse tot în formă circulară au la bază credința în puterea magică de apărare a cercului, ca și podoabele cu această formă: inele, brățări, cercei rotunzi. De asemeni, hora, obiceiul trasării brazdelor rituale de apărare împotriva molimelor sau invaziei insectelor ca și cel de a înconjura casa în perioadele de răscruce temporală — solștiții și echinocții,¹⁸ sunt determinate de aceleași credințe. Simion Manguica atribuie colindatului o semnificație asemănătoare. El arată că *a colinda* înseamnă „a îmbla giuru împregiuru, a încungiura un loc căutându sau lucrându ceva”.¹⁹ El arată că termenul este în directă legătură cu cultul solar și însemna „soarele personificat ca Dumnezeu în curgerea sa giuru împregiuru prin zodiacu...”²⁰ Vechimea termenului și legătura sa cu cultul solar este argumentată și de pletora semantică a termenului, consemnată de Simion Manguica: colacul dat în dar cetei de colindători, numit *colindă* sau *colindeț* și nuielușa de alun numită *colindă*, purtată de frunza cetei, al cărei decor constituie o reprezentare simbolică a dihotomiei zi/noapte, alb/negru. Pe toată suprafața, această nuielușă era împodobită cu „X”-uri albe și negre obținute astfel: „se înfășoară de jos în sus un șierpe în fâșii negre și albe. Cele negre se fac belindu-se coaja bătlui la para focului, după aceea, destrăgând și cealaltă parte de coajă a bătlui, aceasta rămâne albă.”²¹ Manguica aseamnă *colinda-băț* cu *thyrul* traco-egeean format dintr-o creangă de brad curățită de frunze cu un fruct legat în vârf, sau o trestie cu păpușa în vârf. Bățul-*colindă* semnifică investirea colindătorilor cu puteri magice. Cu acest băț se atingeau animalele din grajduri pentru a fi ferite de boli. *Crăciunul*, după părerea unor cercetători, este o zeităate solară precreștină.²² Cu privire la originea termenului *Crăciun* s-au emis mai multe ipoteze. DEX îl consideră de proveniență latină (*creatio, onis*), B. P. Hasdeu îi atribuie aceeași origine, provenind din *crastianum*, iar alți lingviști îl consideră de origine slavă, el existând și la bulgari, ruși și sârbo-croați, tot în legătură cu sărbătorile solare din perioada solștiului de iarnă și vară.²³ După părerea lui George Musu „...departe de a fi ajuns la români prin filieră slavă, respectivul cuvânt a trecut la aceștia din limba română (inclusiv dialectul aromân), lucru evident, deoarece cuvântul *Crăciun* are la noi, iar la aromâni are încă, legătură directă cu focul care alimentează soarele pe cale de stingere acuma, deoarece el exprima chiar acest sens: *butucii aprinși solemni* la această dată.” Termenul există în toate dialectele limbii române cu acest sens. În albaneză, *Kerçiun* înseamnă buturugă,

ciot, ceea ce înseamnă că în limba română cuvântul aparține fondului autohton traco-iliric.²⁴

Înainte de răspândirea creștinismului, sărbătoarea Crăciunului era, deci, o sărbătoare solară, la fel ca Rusaliile și Sânzienele din perioada solstițiului de vară, însă prin suprapunerea marii sărbători religioase a Nașterii Mântuitorului, Crăciunul și-a menținut viabilitatea fiind și în zilele noastre celebrat cu mult fast. Obiceiul arderii butucilor în perioada solstițiului de iarnă a fost răspândit la toate popoarele europene, în Anglia, Franța, Germania și la slavii din sud.

Ariile geografice în care cultul solar s-a dezvoltat sunt în directă legătură cu ocupațiile primordiale ale populațiilor — agricultura și creșterea animalelor, dependente de ciclul solar. Răspândirea acestui cult exprimă și un anumit stadiu de dezvoltare și organizare a societății. Mircea Eliade explică astfel răspândirea cultului solar în anumite spații culturale: „S-ar zice că soarele predomina acolo unde, datorită regilor, eroilor, imperiilor „istoria este în mers”²⁵ — Europa, Asia, Egipt, iar dincolo de Atlantic, în Peru și Mexic. Ca sursă de lumină, căldură și viață, razele sale reprezintă înălțarea spirituală, forța germinativă a pământului, viața în plenitudinea manifestărilor sale. În directă legătură cu cultul solar este alternanța viață moarte, renaștere continuă. Aici sunt valorizate simbolic atribute solare ca: veșnicia, nemurirea, permanenta sa revenire pe bolta cerească. Totodată el cumulează atributul de centru al universului, care la rândul său dezvoltă o serie întreagă de sensuri metaforice și simboluri. În *Vede* este numit *inima lumii* sau *ochiul lumii*.²⁶ Simbol al inteligenței și rațiunii, soarele a fost revalorizat în creștinism, însemnele grafice sub care este reprezentat Dumnezeu în iconografie fiind triunghiul (simbol al trinității) care înscrie un ochi („atoatevăzător”). În iconografia românească, inclusiv în cea bănățeană, această reprezentare grafică apare frecvent în scena *Sfintei Treimi* asociată cu *Încoronarea Maicii Domnului* și în scena *Botezul Mântuitorului*.

În lumea terestră, principiul solar este atribuit unui mare număr de flori și animale — crizantema, lotusul, floarea soarelui, vulturul, cerbul, leul.²⁷ În acest sens trebuie interpretată prezența motivului solar asociat cu cel vegetal în ornamentica bănățeană, ca de altfel, în întreaga ornamentică românească: roata combinată cu simbolul rozetei, cercul constituit dintr-o ghirlandă de flori, prezent în port și țesături, cununa de spice prezentă în decorul în stucatură al caselor țărănești ș.a.

În aria culturală mesopotamiană zeii solari cumulează și prestigiile fecundității. „S-ar putea spune — arată Mircea Eliade — că aceste divinități ale vegetației vădesc coexistența unor atribute solare în măsura în care elementele vegetale figurează în ele și mitul suveranității divine.”²⁸ După părerea sa „trecearea de la universul de creator la nivelul de fecundator, alunecarea de la atotputernicia, transcendența și impașibilitatea uraniană la dinamismul, intensitatea și dramatismul figurilor atmosferice fertilizante, vegetale sunt semnificative.”²⁹ În legătură cu această concepție stă imaginea plastică a soarelui antropomorfizat, reprezentat în iconografia bănățeană și în decorul cioplit în lemn pe porțile și pridvoarele caselor, pe cruci și troițe, sau realizat în stucatură pe frontoanele caselor. El apare în aceste reprezentări sub forma unui disc având înscrise elementele componente ale feței umane: ochi, nas, gură. Forma de disc și importanța

sa ca dătător de lumină și căldură necesare dezvoltării vegetației, au fost valorizate simbolic în *cunună* și *colac*, importante accesorii ale riturilor agrare și funerare. Colacul, ca dar, este întâlnit în obiceiurile de Crăciun și Anul Nou. Din prima recoltă măcinată se face un colac ritual care se aruncă în fântână, ofrandă zeităților acvatice pentru recolta viitoare. În riturile funerare, întreaga colectivitate care însoțește mortul pe ultimul său drum este dăruită cu câte un colac. De asemenea, la Anul Nou, numit în Banat, *Crăciunul Mic*, în Joia Mare, dinainte de Paști, la Paști și la o săptămână după aceea, la Paștele Mic, la Moșii de Sânziene ca și la pomenile care se fac mortului la împlinirea soroacelor se fac daruri de colaci rotunzi, după forma soarelui. Aceste daruri au în egală măsură valoare de ofrandă și caracter apotropaic.

Cununa, tot de formă rotundă, se face la Florii, din crengile de salcie sfințite în biserică cu care odinioară se desemna un cerc magic în jurul casei, la Rusalii, din florile și crengile care acopereau pavimentul bisericii, la Sânziene — sărbătoarea solstițiului de vară, când fetele le pun pe cap și dansează cu ele în lanurile de grâu. Citim în aceste ritualuri elemente ale cultului solar îmbinate cu credințe creștine, având la bază ideea de bine, noroc și sănătate.

Sânzienele și Rusaliile păstrează încă în mentalitatea populară reminiscențe ale unor străvechi sărbători legate de cultul solar. În perioada solstițiului de vară soarele este venerat, la fel ca la Crăciun, prin dansuri rituale și gesturi propitiatice care implică deopotrivă zeități ale vegetației. Asemenea sărbători existau și în spațiul sud-dunărean, la bulgari și aromâni, dar și în vestul și centrul Europei. Cu privire la originea acestor obiceiuri, Dumitru Pop arată că este vorba despre rituri străvechi peste care s-a suprapus sărbătoarea creștină a *Sfântului Ioan Botezătorul*, atât la noi, cât și la alte popoare³⁰. Faptul că sărbătoarea implică străvechi credințe lunare și solare explică desfășurarea acestor ritualuri în perioada solstițiului de vară, perioadă de putere maximă a astrului, când grânele dau în rod și înainte de a începe o altă etapă — coacerea și culesul recoltei. Este o perioadă de vid temporal, de intensă comunicare între lumea viilor și a morților, dominată de pericolul exploziei forțelor malefice, dar și de posibilitatea de a interveni pentru îmbunătățirea vieții umane. În noaptea de Sânziene plantele sunt încărcate cu maximul lor potențial regenerativ, de aceea sunt culese de vraci în această noapte sânzienele, sulfina și cimbrisorul, ca plante de leac. Sânzienele sunt divinități nocturne, care apar în cete, în număr fără soț și care stimulează fertilitatea holdelor și femeilor. Ion Ghioiu face o delimitare între aceste zâne și cele ale Rusaliilor — Ielele. Sânzienele sunt zeități bune, pozitive, în timp ce Ielele, Frumoasele, sunt zeități rele.³¹ Cununa de Sânziene este folosită în rituri propitiatice. Ea este aruncată pe casă. Dacă cununa se fixează pe acoperiș, viața omului va fi îndelungată, iar dacă ea cade, omul mai are puțin de trăit. Același ritual se practică noaptea cu cununi de sulfina pentru a afla norocul la vite. Practicile magice care se desfășoară la Sânziene se întemeiază pe asocierea simbolică a mai multor elemente: Soarele, florile și zeitățile feminine. După Ivan Evseev, acest lanț simbolic dobândește coerență dacă admitem că într-o epocă străveche, soarele simboliza principiul feminin, iar luna pe cel masculin. El ilustrează această idee cu relatarea lui Romulus Vulcănescu, potrivit căreia, în seara de Sânziene fetele de măritat și băieții de însurat se strâng la

marginea satului. Băieții fac ruguri de foc și dansează în jurul lor cântând un text de invocare a lunii, iar fetele aleargă pe dealuri, culeg și împletesc cununi de sânziene recitând un text de invocare a soarelui.³²

Dansul ritualic al Sânzienelor cuprinde ca actanți, fete tinere, „curate”, la vârsta ce premerge căsătoria. Ceata fetelor alege dintre ele pe una numită „regina holdelor” sau „Drăgaica”, care va avea de interpretat rolul principal în scenariul ritualic. Pentru aceasta, fata nu mai are voie să se căsătorească timp de trei ani. Întreaga ceată de fete, îmbrăcate în haine de sărbătoare și împodobite cu cărpe colorate intră în lanurile de grâu care dau în pârg, cântând și dansând o aleargă pe cea aleasă de ele regină, uneori simulând lupte. În unele zone o parte din fete se travestește în bărbați. Există o analogie clară între actanții ritualului de Sânziene, fete în pragul maturizării și al căsătoriei cu starea vegetației din această perioadă. De aici putem deduce scopul întregului ritual: de provocare prin magie (prin analogie și contagiune) a forțelor latente existente în acest timp dat în vegetație și în ființa umană, ceea ce va determina o influențare reciprocă în bine. Puritatea fetelor va determina îndepărtarea bolilor la plante, iar pământul și holdele aflate în plină putere germinativă își vor exercita forțele benefice asupra fetelor și fertilității lor. În această situație, cununa de sânziene pe care fetele o poartă pe cap are rolul de intermediar al actului magic întocmai cum cununa mirilor atrage asupra tinerilor căsătoriți forțele benefice ale cerului. Contactul cu floarea de sânziene care în acest moment are puteri maxime atrage sănătatea asupra fetei și copiilor pe care-i va avea. Obiceiul își trage rădăcina dintr-un străvechi ceremonial închinat unei zeități a vegetației, căreia „regina holdelor” sau „sora cea mai mare” cum este numită fata aleasă îi este destinată ca mireasă. Aceasta explică faptul că fata nu are voie să se căsătorească timp de trei ani după ce a fost aleasă „regina holdelor” dar și existența în acest ritual a unor elemente din ceremonialul nunții. Obiceiul încununării reginei holdelor este întâlnit și la alte culturi europene — Irlanda, Boemia, Danemarca, la românii din sudul Dunării unde se desfășoară un ritual foarte asemănător cu cel de Sânziene, numit *Ayianul*; ca și la bulgari.³³

Pe teritoriul românesc el este întâlnit în toate provinciile și prezintă multe elemente comune cu ritualul Rusaliilor asimilat de creștinism, ca sărbătoare a Sfintei Treimi — coborârea Sfântului Duh, cu care se încheie ciclul de 50 de zile ale *Învierii Domnului*.

Ambele manifestări, Sânzienele și Rusaliile, sunt cunoscute, așa cum am arătat, la majoritatea civilizațiilor europene și chiar extraeuropene, dacă nu în întregul manifestărilor cuprinse în scenariu, cel puțin în unele elemente ale sale. În nord-estul Irlandei, la 1 Mai se alege cea mai frumoasă regină din ținut pentru un an întreg. Ea era încununată cu o cunună din flori, iar la sărbătoare participa întreaga comunitate prin dansuri și întreceri rituale, care se încheiau seara cu o mare procesiune. În Boemia, în a patra duminică din Postul Mare, fetele se constituie, ca și la noi, în cete și, îmbrăcate în alb, conduc afară din sat pe Regina aleasă dintre ele. În acest timp, ele joacă, sar, se mișcă fără încetare. În Danemarca, la Rusalii, o fetiță era îmbrăcată mireasă și un băiețel mire. Obiceiul mai este întâlnit la ucrainieni și poloni, sub numele de *Jankupil*, la bulgari sub numele de *Ienevden*, precum și la bieluși. Românii de pe Valea

Timocului aleg de Rusalii un rege și o regină, numiți *Cărăbuși*. La sârbo-croați, obiceiul este foarte asemănător cu al nostru și se numește *Kraljičec*. Asimilate de creștinism, atât Sânzienele cât și Rusaliile s-au revitalizat și completat, prin încorporarea unor semnificații noi. În cazul Sânzienelor, sărbătoarea a fost legată de ziua nașterii *Sfântului Ioan Botezătorul*, iar Rusaliile au dobândit și semnificația de sărbătorire a șase săptămâni de la *Învierea Domnului*.³³

Romulus Vuia arată că numele numele Rusaliilor păstrează amintirea uneia din cele mai grandioase sărbători a naturii. „Pe plaiurile Traciei și Phirigiei, patria rozelor și a vinului, unde contrastele dintre anotimpuri erau atât de izbăvitoare, întoarcerea verii era celebrată cu fast deosebit de populația tracă. Mulțimea cuprinsă de o adevărată nebunie a dansului, cu capetele împodobite cu flori, inunda grădinile și dumbrăvile înflorite și, în sunetul muzicilor și cântecelor, se învăteau hore și dansuri bachice care se transformau în adevărate orgii. Timpul cel mai potrivit pentru această serbare au fost zilele înfloririi rozelor, în mai sau iunie, când vegetația exuberantă atinge culmea dezvoltării, în pragul zilelor calde ale verii, când această pompă de flori va fi schimbată, în curând în belșugul dătător de fructe. De la acest cult al rozelor a primit sărbătoarea denumirea de „*Rosalia*”.”³⁴

Un document din secolul al XIII-lea, amintit de Mihai Pop, în *Obiceiuri tradiționale românești* atestă faptul că obiceiul se desfășura în această formă și la începutul epocii medievale, fapt considerat de biserică un păcat.³⁵ Aceasta ar putea fi o cauză a asimilării sărbătorii în creștinism, pentru a putea fi combătute practicile orgiace care se desfășurau cu acest prilej. Ziua Rusaliilor se desfășura în secolul al XIII-lea în săptămâna din a 50-a zi de la Paște, după cum se afirmă în document. Și în zilele noastre, cu prilejul sărbătoririi Rusaliilor, biserica se împodobește cu crengi verzi și buchete de flori, iar pe jos este acoperită cu iarbă din care creștinii împletesc coroane pe care le duc acasă și le pun în jurul icoanelor.³⁶

Practicile rituale din ciclul *Rusaliilor* cuprind atât *interdicții* (nu se lucrează, dar nici nu se doarme, nu se scot lucruri din casă, nu se merge în pădure etc.), cât și *acțiuni obligatorii* (omul trebuie să fie activ, să umble, să joace. În această zi se jucau Călușarii, dans ritual cu implicații magice complexe privind sănătatea individuală și cea a comunității). Cultul morților este puternic implicat în această sărbătoare. În ziua de Rusalii se conduc la cimitir morții chemați acasă în Joia Mare din săptămâna Paștilor, pentru care se aprindeau focuri din surcele spre a fi întâmpinați. La *Moșii de Rusalii* se fac pomeni și, în Vâlcea, se dăruiesc cănițe din lut cu un trandafir legat de toartă.

Vedem, dar, că sărbătoarea Rusaliilor valorează funcția simbolică a rozei — trandafirul și măceșul, a cărei simbolistică este asociată cu mitul solar. Multe din reprezentările plastice ale soarelui, incizate pe lăzile de zestre din Banat și din alte zone etnografice românești, au aspectul unei roze încadrată într-un cerc. Trandafirul și bobocul de trandafir este întâlnit, în stilizare geometrică sau geometrizată, pe covoare, ștergere și piese de port popular, reprezentat în unele cazuri sub forma unei jerbe, numită „loză”. Aceeași simbolică este conținută și de ornamentele mărunte sub forma bobocului de trandafir alese pe oprege sau catrințe, ca și motivele numite „pana” de pe șube și cojoace. În aceeași ordine de idei, se poate menționa și ghirlanda din decorul

unor case ȃrănești sau a unor porți, ca și motivul *arborelui vieții*, imaginat sub forma unui copac sau a unui vas cu flori. În general, motivul rozei este direct legat și de străvechiul mit al *arborelui vieții*, întruchipând ca și în legendele și credințele populare visul *tinereții fără bătrânețe*.

Floarea este un simbol al principiului pasiv. Caliciul și cupa sunt receptacole ale activității celeste, născând forme de viață de o mare gingășie și frumusețe. Dezvoltarea ei din pământ și apă constituie pentru creștini imaginea virtuții sufletului, perfecțiunea spirituală, dobândită în maturitate. În principiul taoist al Florii de Aur, ea semnifică atingerea unei stări spirituale.

Alfons Reyes decodifică simbolismul florii pornind de la hieroglife și arta mexicană. În hieroglife, floarea semnifică unul din cele 20 de semne ale zilei și se citește cu sensul de nobil, prețios, parfumat. Ea sugerează sângele sacrificiului și încorporează hieroglifa rugăciunii, iar în arta mexicană florile sunt manifestări ale diversității universului, ale profunzimii și nobleții darurilor divine.³⁷

Asociată cu simbolismul fluturului, floarea semnifică sufletele morților. Simbol arhetipal al sufletului și centru spiritual, floarea prezintă și diversificări semantice în funcție de culoare. Alegoric, floarea este atributul primăverii, al aurorei, tinereții, virtuții și frumuseții, astfel că nu este întâmplătoare prezența ei frecventă în ornamentica bănățeană.

Creștinismul a valorizat unele simboluri ale trandafirului, preluate din mitologia indiană, unde el reprezenta frumusețea și perfecțiunea Mamei Divine și este invocat în litaniiile Fecioarei — Rozariul. De asemenea, la indieni, trandafirul simbolizează cupa vieții, sufletul, dragostea. Se poate contempla ca o mandala și este considerat un centru mistic. La fel, în simbolistica și iconografia creștină, el semnifică cupa în care picură sângele lui Iisus, dar și simbolul lacrimilor sale. Simbolul roza-crucean figurează 5 roze în centru și una sub fiecare braț al crucii imaginii evocând fie Graalul, fie roza celestă a Mântuirii.³⁸

Toate aceste semnificații, îmbogățite prin valorizarea simbolismului rozei în creștinism în epoca medievală — iubire, puritate, frumusețe desăvârșită a creațiunii, la care se adaugă simbolica magică legată de relația cu strămoșii și riturile inițiatice, explică prezența trandafirului și a florii de măceș în ornamentica populară din Banat. Unele din reprezentările sale au fost preluate din culturile occidentale — ne referim la bobocul de trandafir de pe catrințe și oprege, dar altele fac parte dintr-un fond mai vechi al ornamenticii autohtone. Este vorba de reprezentările sale în arta lemnului. În ce privește motivul vegetal realizat pe frontoanele caselor ȃrănești, acesta este direct legat de influența barocului apusean în secolul al XIX-lea, și se datorează conviețuirii cu populația germană venită în această provincie în secolul al XVIII-lea după cucerirea Banatului de către imperiul austriac. Dealtfel, pe frontoanele caselor ȃrănești din satele cu populație germană din Banat, reprezentările vegetale sunt asociate frecvent cu cele solare în compoziții decorative variate.

Reprezentarea rozetei înscrisă în cerc apare în portul popular pe unele piese de port cu funcție ceremonială: opregul cu ciucuri și bonetele de acoperire a capului — cealma și concilul. Ambele categorii de piese sunt specifice zonelor bănățene și au

origine iliro-tracică. Al Tigara-Samurcas, într-un studiu publicat în anul 1945 amintește existența în colecția Muzeului Banatului a unei figurine de lut descoperită în ținutul Orșovei (colecția Pongracz) aparținând epocii bronzului, la care se vede „tichia de pe cap”.³⁹ Opregul cu ciucuri este atestat în liniile incizate pe figurinele de lut descoperite pe teritoriul actual al Jugoslaviei, interpretate de Karl Schuhardt drept ciucuri de opreg.⁴⁰ Atât opregul cu ciucuri cât și concii și cealma erau purtate ca semn de stare civilă numai de către femeile căsătorite. Ele erau îmbrăcate pentru prima dată în a doua zi a nunții, în cadrul unui ceremonial de consacrare a tinerei ca nevestă, altfel spus, în cadrul unui rit de trecere. Desigur, pentru această ocazie erau confecționate concii și oprege din monede de argint sau de aur, sau piese țesute cu fir de aur și argint într-o tehnică aparte, asemănătoare cu cea a cilimurilor bănățene, dar cu punct încopciat (spre deosebire de cilimuri, unde la îmbinarea culorilor pentru obținerea decorului firul se întoarce, obținându-se așa numitele *interstii*, la aceste concii și oprege firele de băteală colorată cu care se obțin ornamentele se petrec la îmbinare unele peste altele). Alesătura deosebit de migăloasă a acestor piese, lucrate pe dosul țesăturii, urmărindu-se cu oglinda pusă pe piciorul țesătoarei obținerea decorului de pe fața piesei țesute, se execută la războaie speciale, de dimensiuni mici și presupunea o înaltă măiestrie din partea țesătoarei. Urzeala acestor țesături era din fir subțire de bumbac. La băteală, se folosea firul de aur sau de argint pentru decorul reprezentând șiruri de romburi și mătasea subțire cu care se țeseau foarte mărunte flori roșii, cel mai adesea trandafiri sau boboci de trandafiri cu crengi și frunze verzi. Remarcând frumusețea deosebită a acestor piese, George Oprescu compara tehnica lor de execuție cu cea a țesăturilor ce se fabricau în Europa Occidentală în secolul al XVIII-lea. El conchide că acest sistem de țesătură este o prelungire a stilului romanic „a acelor entrelacs, a căror origine se găsește în sistemul de ornamentație orientală, trecută printr-un creier din Europa apuseană, reținută de irlandezi și practică de ei cu o fantezie, cu o ingeniozitate, cu frenezie chiar și cu o perseverență nemăiîntâlnită.”⁴¹ El presupune că la noi țesătura ar fi ajuns prin intermediul caselor medii din Ardeal, iar țărâncile bănățene, mai conservatoare, au păstrat-o de-a lungul veacurilor interpretând într-o manieră proprie și diversificând modelul. Filiera occidentală nu poate fi negată, dar explicarea persistenței acestei tehnici implică, desigur, și contactul nemijlocit al acestui ținut cu arta balcanică, relevat de amploarea deosebită a răspândirii cilimului lucrat în tehnica *karamani* în arealul bănățean.

Confecționate inițial numai pentru portul din a doua zi a nunții, aceste piese au trecut cu timpul în portul festiv de sărbătoare al tinerelor neveste, după cum observa învățătorul Achim Miloia din Ferendia la începutul veacului nostru: „La oamenii mai cu stare, această găteală, numită „fachiu” — (este vorba de cealmă — n.n.) este indispensabilă și se numără între hainele miresei. Este purtat unul, mult doi ani, după aceea se aruncă pe fundul lăzii, până când, ca să facă loc altor haine îl dă jidanului cu dârze, așa... pe nimica și când l-a cumpărat a costat 20 de florini.”⁴² Rezultă de aici vechimea fenomenului de preluare a acestei tehnici, asimilarea ei organică în structura mentalității artistice a Banatului și persistența ei în timp până la mijlocul veacului nostru, când, deși piesele de port și-au pierdut funcția ceremonială, ca și calitatea de

semn al stării civile, ele și-au păstrat caracterul specific zonal, fapt pentru care sunt purtate astăzi de rapsozii populari la întrunirile cu caracter folcloric.

Ornamentele concuierilor și opregelor de mireasă țesute în această tehnică constau din combinații de romburi, cârlige și linii încrucișate care încadrează bobocul de trandafir, element cu o încărcătură semantică aparte, simbol al vieții noi în care intra purtătoarea acestora prin căsătorie. În același timp, decorul fitomorf și cel geometric solar constituie o sinteză a funcțiilor magice fertilizatoare implicate în simbolica solară și fitomorfă încifrată.

Fără a reuși să epuizăm multiplele semnificații ale semnelor solare și vegetale conținute de ornamentica bănețeană, putem concluziona că la baza acestor însemne stau practici rituale, magice, credințe și mituri care se pot explica numai printr-o cercetare complexă a întregului fond cultural care ne-a parvenit din epocile imemorabile în care acestea au funcționat.

NOTE

1. Mihai Pop, *Problemes genereaux de l'ethnologie européenne*, *Folcl. lit.*, IV, Timișoara, 1977, p.5–22;
2. Nicolae Dunăre, *Ornamentica tradițională comparată*, București, ed. Meridiane, 1973, p.12;
3. Sanda Golopentia Eretescu, *Probleme semiotice în cercetarea folclorului*, R.E.F., XVI, nr.2, 1971, p.117–121;
4. Mihai Pop, *lucr.cit.*, p.17;
5. Paul Petrescu, *Banatul, barocal artei populare românești?*, în vol. *Arcade în timp*, București, ed. Eminescu, 1983, p.288;
6. R.Wildhaber, *Aperçu sur les origines de l'art populaire suisse*, apud N.Dunăre, *op.cit.*, p.36;
7. Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, București, 1945, p.119, 137–138, 269–287, apud N.Dunăre, *op.cit.*, p.29;
8. Al.Dima, *Arta populară și relațiile ei*, București, ed.Minerva, 1971, p.38 și N.Dunăre, *Idem, Ibidem*;
9. Aistida Turcuș, *Portul popular românesc din județul Timiș*, Timișoara, 1982, p.59;
10. În lucrarea citată, Nicolae Dunăre clasifică ornamentele în funcție de următoarele criterii: *morfologic* (grupele: geometrice și geometrizate, liber desenate și mixte); *structural* (grupele: omogene și heterogene, unilaterale (repetitive), bilaterale, alternante, dense, dispersate; centrale, principale, periferice, secundare și complementare); *semantic* (abstracte sau abstractizate, concrete (realiste), fiziomorfe — cosmomorfe, geomorfe, zoomorfe, antropomorfe, skeomorfe, sociale, simbolice — mitologice, folclorice, religioase, emblematice); *criteriul istoric* (tradiționale și împrumutate din tehnica altor popoare, contemporane); *criteriul geografic* (autohtone — aborigene, locale sau zonale, răspândite pe o arie națională; alogene sau împrumutate; cu largă răspândire geografică). O asemenea clasificare ajută la

înțelegerea complexității sensurilor cuprinse în ornamentica populară și la întocmirea riguroasă a unui repertoriu decorativ. Pe de altă parte, un asemenea demers prezintă riscul unor integrări aleatorii în grupele și subgrupele stabilite de autor. În ce ne privește am clasificat materialul doar în funcție de două criterii, morfologic și semantic, în credința că atunci când colecțiile muzeelor din Timișoara, Lugoj și Caransebeș vor fi supuse procedurii de clasificare computerizată, se vor putea întocmi cataloage complete privind toate criteriile menționate mai sus;

11. Paul Petrescu, *Motive decorative celebre*, București, ed.Meridiane, 1971, p.12;
12. Ivan Evseev, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Timișoara, ed.Amarcord, 1997, p.400-401;
13. Constantin Prut, *Calea rătăcită. O privire asupra artei populare românești*, București, ed.Meridiane, 1991, p.69-70;
14. *Idem, Ibidem*;
15. *Apud* Paul Petrescu, *Idem, Ibidem*;
16. arh. Dinu Antonescu, *Introducere în arhitectura dacilor*, București, ed.Tehnică, 1984, p.51-89. Enumeră 16 sanctuare patruleter — 6 la Grădiștea Muncelului, 4 la Costinești, 2 la Bâta Doamnei și Piatra Craivii și câte unul la Banișa, Barboși, Blidaru și Piatra Roșie — 15 în Transilvania și 3 în Moldova. Sanctuarele circulare sunt împărțite în două grupe: simple — cu o singură încăpere, la Fetele Albe, Grădiștea Muncelului, Meleia, Rudele și Putiosu. Un capitol aparte se ocupă de marele sanctuar circular din complexul fortificat de la Grădiștea Muncelului, construit în timpul domniei lui Burebista și Decebal, cunoscut drept *Calendarul Dacilor*, dovadă a înaltelor cunoștințe astronomice deținute de acest popor;
17. Doina Benea, *Interferențe spirituale în așezările daco-romane din sud-vestul Daciei în secolele III-IV*, comunicare științifică;
18. Ivan Evseev, *op.cit.*, p.81;
19. Simion Manguica, *Căldariu julianu, gregorianu și poporanu român*, Brașov, Tip. Alexi, p.1-2;
20. *Idem, Ibidem*;
21. *Ibidem*, p.7;
22. George Musu, *Din istoria formelor de cultură arhaică*, ed.Științifică, București, 1973, p.50-66. Vezi și Mihai Coman, *Sora Soarelui*, ed.Albatros, București, 1989, p.13-25;
23. G.Musu, *op.cit.*, p.52-53;
24. *Ibidem*, p.55-56;
25. Mircea Eliade, *Tratat de istoria religiilor*, București, ed. Humanitas, 1992, p.129;
26. Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dictionaire des symboles, mythes, rêves, coutumes, gestes, formes, figures, couleurs, nombres*, realisation Marian Berlewi, V-ème édition, 1974, ed.Sergers et Jupiter, Paris, vol. IV, p.214-223;
27. *Idem. Ibidem*;
28. Mircea Eliade, *op.cit.*, p.401;

29. *Idem, Ibidem*;
30. Dumitru Pop, *Obiceiuri agrare în tradiția populară românească*, Cluj-Napoca, ed.Dacia, 1989, p.184-185;
31. Ion Ghinoiu, *Obiceiuri agrare de peste an. Dicționar*, București, Ed.Fundației culturale române, 1997, p.178;
32. Ivan Evseev, *op.cit.*, p.418-420;
33. Dumitru Pop, *op.cit.*, p.178;
34. Mircea Eliade, *De la Zalmoxis, la Gingis-Han*, București, Ed.Științifică, 1980, p.100-201;
35. Romulus Vuia, *Originea jocului de Călușari*, S.E.F., București, 1975, p.115-116;
36. Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976, p.94;
37. J.Chevalier, A.Gheerbrant, *op.cit.*, p.112-116;
38. *Idem, Ibidem*;
39. Al. Tzigara-Samurcas, *Vechimea portului țărănesc*, R.F.R., 1945, nr.2, p.371-372;
40. Aristida Turcuș, *op.cit.*, p.42;
41. George Oprescu, *L'art du paysan roumain*, București, 1937, p.25;
42. Aurel Turcuș, *Un manuscris de etnografie și folclor în arhiva Muzeului Banatului*, Tibiscus-Etnografie, Timișoara, 1974, p.215.

COSMIC AND NATURE SYMBOLS IN BANAT ORNAMENTATION

This paper present some of the decorative motifs frequently encountered in the Banat folk art, inspired from the cosmic univers and nature.

Present on costumes, fabrics, wooden items (pieces of furniture), distaffs, implements, musical instruments, thesedecorative motifs can also be encountered in the decoration of houses, on facades and gates.

These decorative motifs contain a complex symbology related to ancient believes, myths and rituals, and through their artistic interpretation being one of the characteristic features of the folk art of this region. On the other hand, these symbols integrate the Banat civilisation within the Romanian cultural realm, with spiritual connections to the large family of indo-European civilizations, and to even more remote territories.

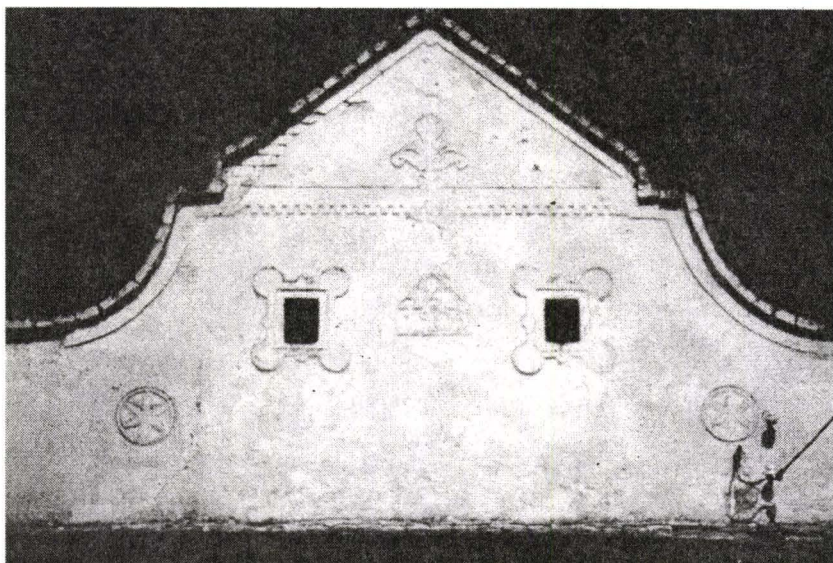

Fig. 1. Fronton de casă decorat în stucatura cu motive solare și vegetale. Pomul vieții și rozeta înscrisă în cerc. Începutul secolului XX. Foto. W.Konsitzky

Fig. 2. Fronton de casă decorat în stucatura cu motivul solar în forma unei cununi de spice înscriind o rozetă. Sub acest decor este reprezentat potirul, element al motivului „vasul cu flori”. În registrul inferior: rozeta înscrisă în două triunghiuri suprapuse înscrise în cerc. Inscripția: Anton Magdalena Rischau. 1901. Foto. W. Konsitzky

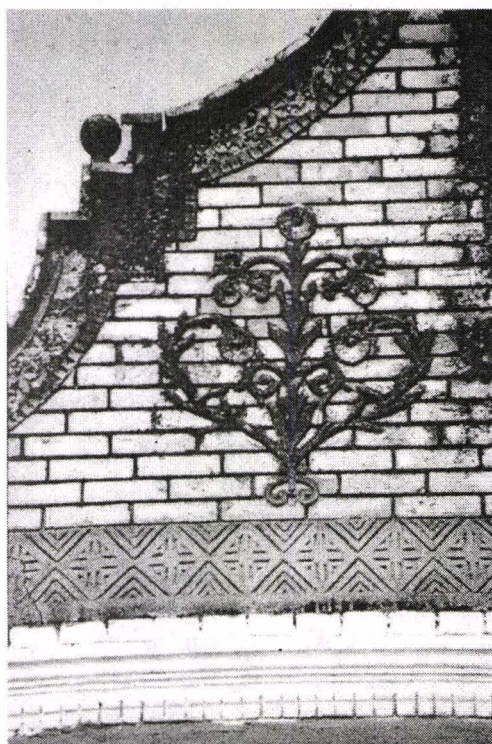

Fig. 3. Reprezentare a motivului „Pomul vieții” pe fațadă din cărămidă arsă.

Dedesupt, un registru decorativ constituit din șiruri de romburi cu cruci înscrise.

Secolul XX. Foto: W.Konsitzky

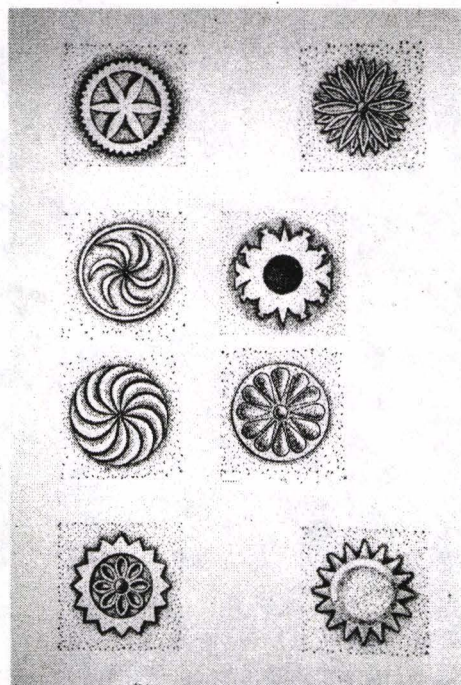

Fig. 4. Simboluri solare reprezentate pe case din Banat. Grafica: Peter Krämaer.

Fig. 5. Fronton de casă țărănească cu decor baroc. Se remarcă motivele vegetale și solare dispuse simetric, lateral, în două registre: sus: cercuri cu cruci cu laturile egale înscrise; jos: „Pomul vieții” având la bază stele înscrise în cercuri. Foto: W. Konsitzky

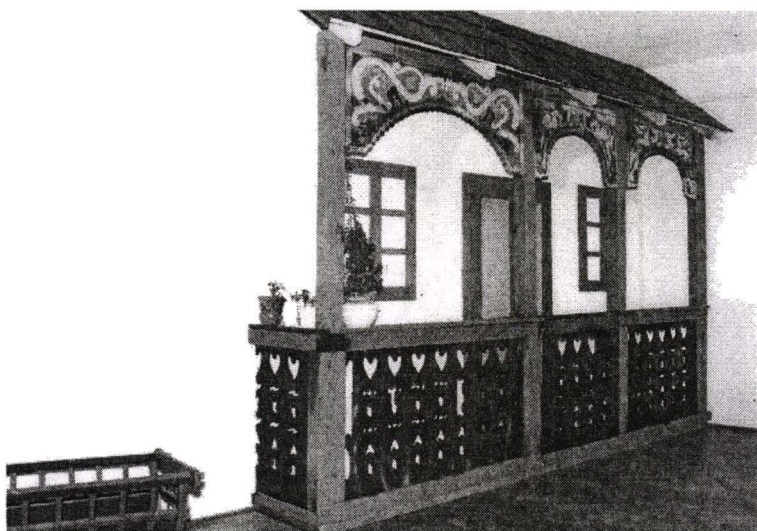

Fig. 6. Pridvor de casă țărănească decorat prin traforare în lemn cu motive vegetale pictate. Sacoșu Mare, jud. Timiș, începutul secolului XX. Expoziția de bază a secției de Etnografie a Muzeului Banatului.

Fig. 7. Stâlp de poartă decorat prin incizie cu motivul: rozeta înscrisă în cerc. Berini, jud. Timiș, 1880. Expoziția de bază a secției de Etnografie a Muzeului Banatului.

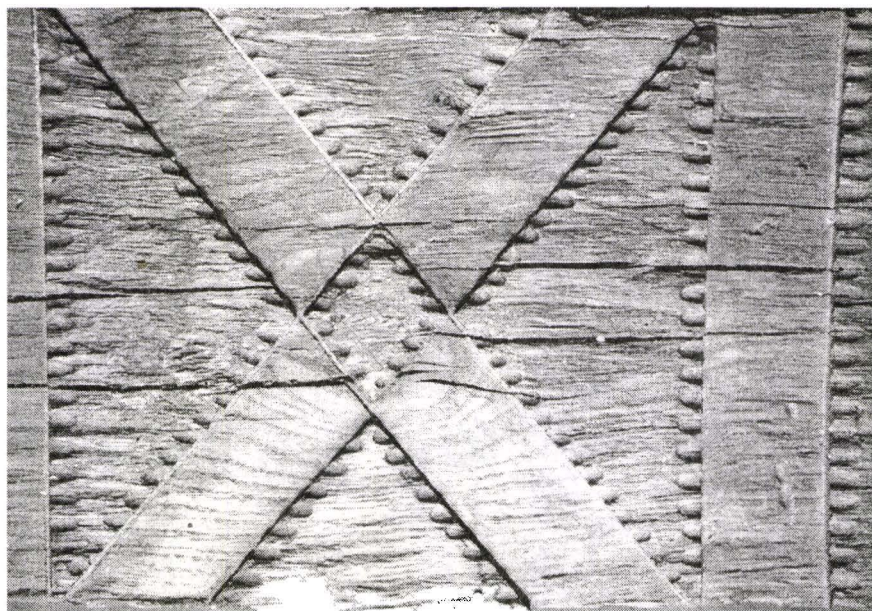

Fig. 8. Grinda de casă țărănească decorată cu motivul „Crucea Sf. Andrei” — pătrat tăiat de crucea în diagonală, formând în mijloc un romb. Decorul, marcat de motivul „pieptenele”. Jebel, jud. Timiș, sfârșitul sec. XIX.

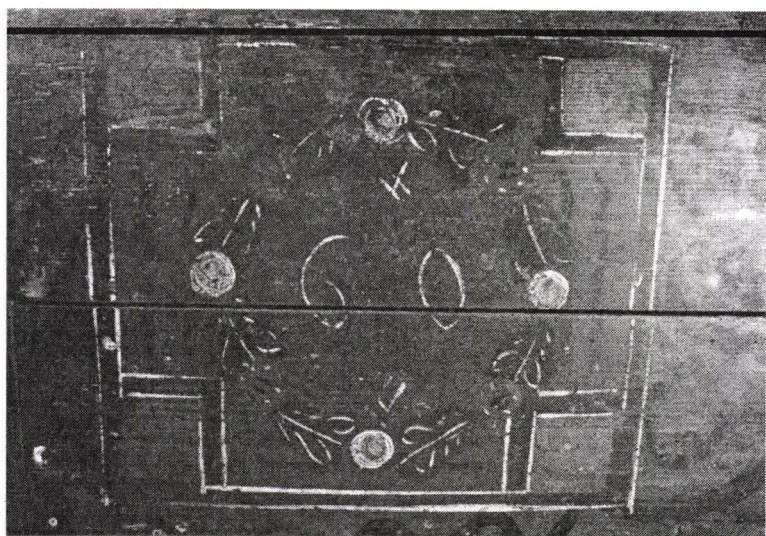

Fig. 9. Ladă de zestre pictată. Pe capac decor de trandafiri dispuși în cerc. 1909. Provine din Toc, jud. Arad. Expoziția de bază a secției de Etnografie a Muzeului Banatului.

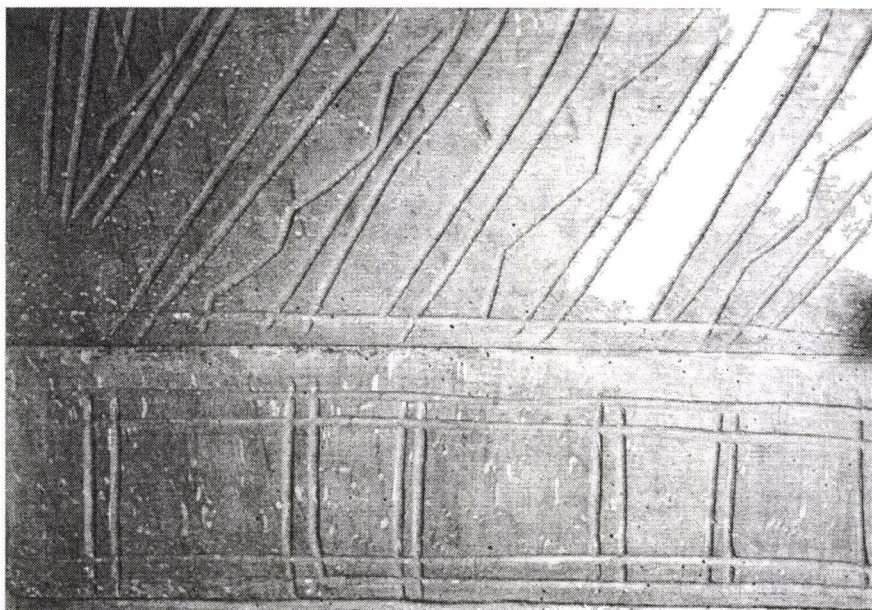

Fig. 10. Decor incizat pe ladă țărănească reprezentând raze solare în linii drepte și frânte. În registrul inferior, un șir de pătrate. Sec. XIX. Colecția secției de Etnografie.

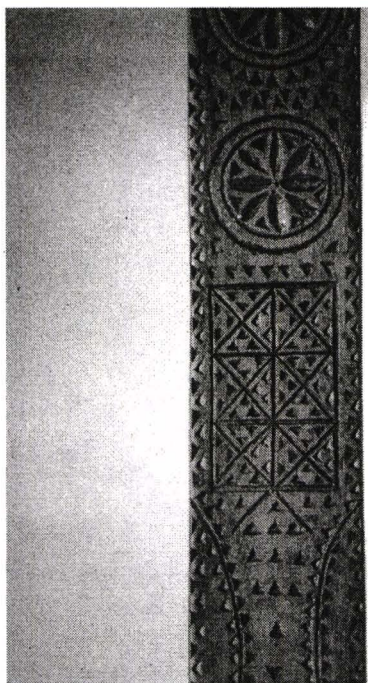

Fig. 11. Furcă de tors cu rozete înscrise în cerc și pătrate tăiate în diagonală. (Fragment). Decor realizat prin incizie. Provine din Timișoara.

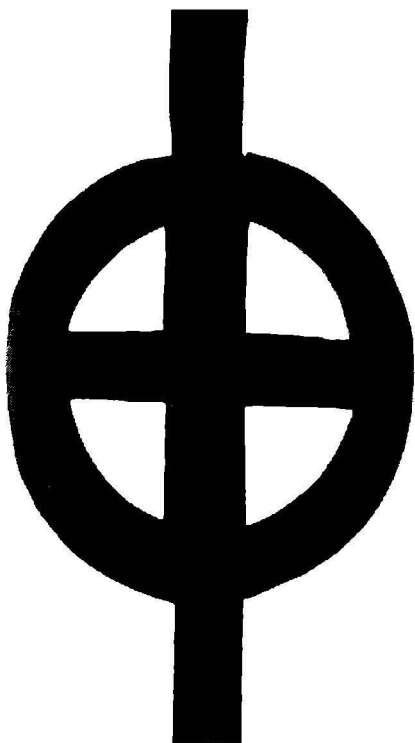

Fig. 12. Motiv solar incizat pe furca de tors. Roata înscriind crucea cu laturile egale. Motivul decorativ este încadrat de motivul „dinții lupului”. Provine din Sasca Română, jud. Caraș-Severin.

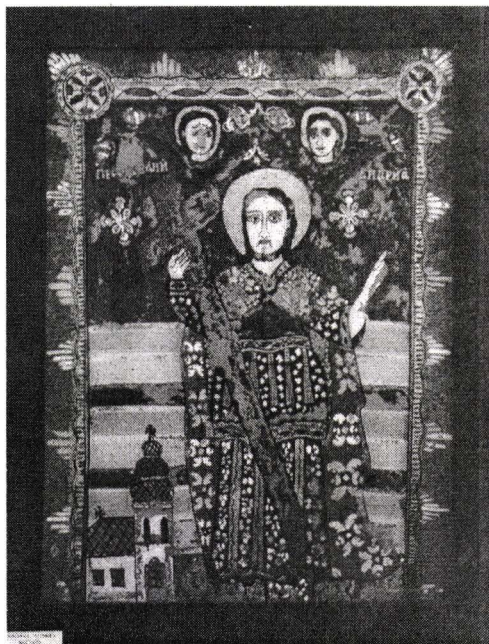

Fig. 13. Icoană pe sticlă. Sfântul Andrei. În registrul superior, pe fundal: rozete și motivul „Soarele și luna” antropomorfizat, luând forma a două capete de sfinți dispuse simetric deasupra imaginii centrale. Banat. Sec.XIX.

14. Motive solare și vegetale dispuse pe cămașa și piețarul din blană. Costum femeiesc din Valea Bistrei, jud. Caraș-Severin.

Fig. 15. „Ciutura” și motive florale stilizate în manieră orientală prin broderie. Catrință. Valea Bistrei. Început de sec. XX. Expoziția de bază a secției de Etnografie a Muzeului Banatului. Provine din Obreja, jud. Caraș-Severin.

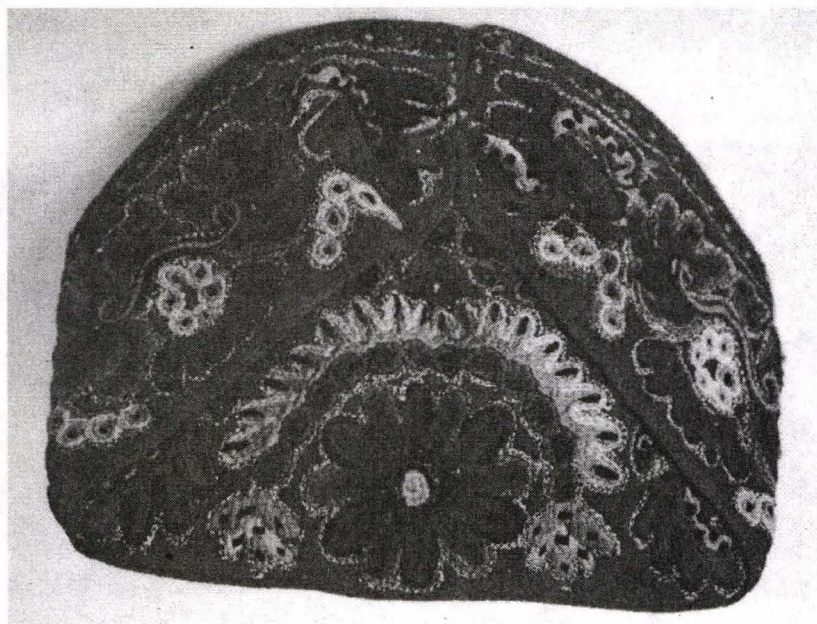

Fig. 16. Ceapsă. Valea Bistrei. Începutul secolului XX. Decorată cu roze și ghirlande de flori brodate în manieră orientală. Provine din Ciuta, jud. Caraș-Severin.

Fig. 17. Cealma. Zona Lugoj, jud. Timiș. Începutul sec. XX. Decorată prin alesătură mărunță în război cu fir de aur și argint cu romburi înscriind cruci în formă de „X” și romburi mai mici cu laturile prelungite. Colecția Muzeului Banatului.

Fig. 18. Petec de opreg cu decor brodat pe catifea cu fir de argint și mătase policromă, formând motivul „loza de flori” (ghirlanda), din Valea Mureșului, jud. Arad. Colecția Muzeului Banatului.

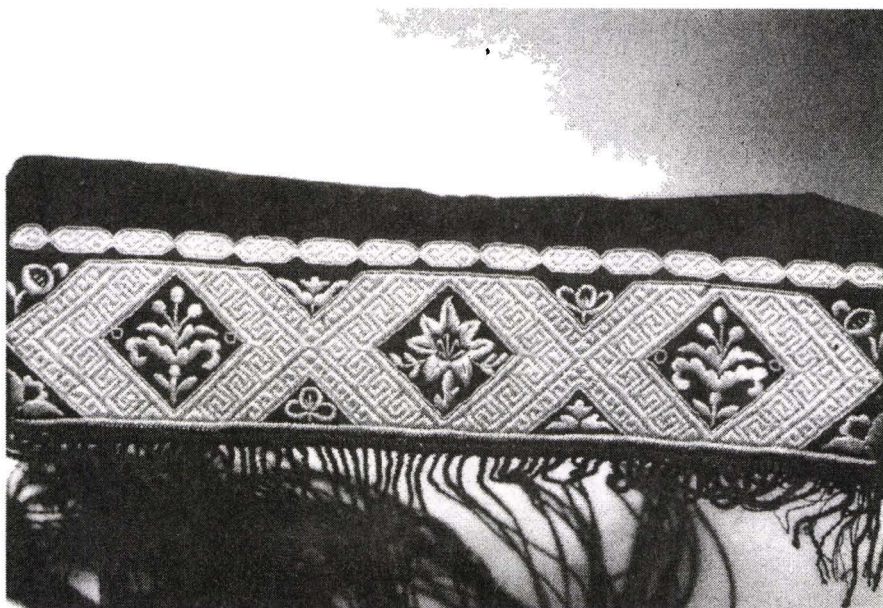

Fig. 19. Petec de opreg decorat prin broderie pe catifea cu fir de argint cu romburi înscrisind flori. Provine din Căvăran, jud. Caraș-Severin. Colecția Muzeului Banatului.

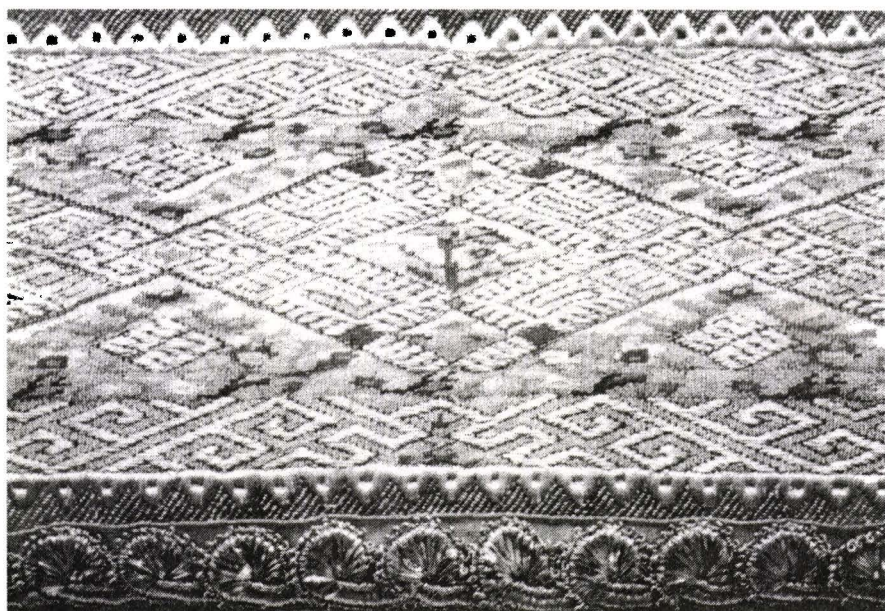
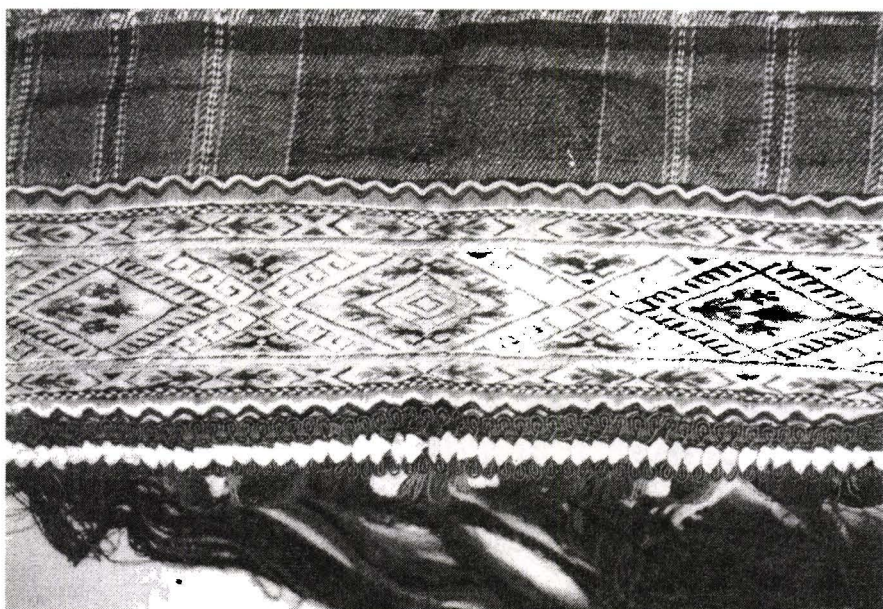

Fig. 20-21. Petece de opreg decorate prin alesătură în război cu fir de argint și mătase policromă. Romburi înscrisind flori geometrize - crenguțe de trandafiri. Colecția Muzeului Banatului.

Fig. 22. Fragment de glugă. Valea Bistrei, jud. Caraș-Severin, decorată la partea inferioară prin alesătură cu motive solare geometrizzate constând dintr-un șir de „zăluțe”.

Fig. 23. Detaliu decorativ. Capăt de ștergar ales cu romburi și flori geometrizzate. Câmpia Timișană. Începutul sec. XX. Colecția secției de Etnografie a Muzeului Banatului. Provin din Șuștra, jud. Timiș.

CERAMICA BĂNĂȚEANĂ DOVADĂ DE CULTURĂ MATERIALĂ A UNEI EXISTENȚE MULTIMILENARE

Angela LAZĂR

Alegerea ceramicii drept mijloc de cunoaștere, înțelegere și definire a valorilor specifice culturii noastre se bazează pe o concepție amplă de sorginte științifică asupra culturii, etnografiei, istoriei, artei a raportului între acestea, a intercondiționării reciproce, a simbiozei tuturor manifestărilor specifice umanității.

Ceramica este o categorie cu multe valențe, sub aspectul obiectului multifuncțional în cultură și civilizație și în același timp o invenție tehnică dar și act de cultură și operă de artă. Datorită permanenței și perenității sale în toate etapele istoriei, ceramica ilustrează perfect toate caracterele culturii. Ceramica este criteriul arheologic de datare și identificare foarte important și de cele mai multe ori element distinctiv și definitoriu al unei culturi.

Lutul simbol primordial al miturilor facerii și fertilității este modelat și ars concretizând obiceiuri, rituri, practici de cult, moduri de viață, realități tehnice și realități etnice dar și virtuți artistice marcând — în funcție de epocă și etnie — caracterele definitorii și mereu în progres ale unei importante epoci culturale.

Pe cuprinsul Banatului, deși vasul de lut însoțește de milenii firul vieții omenești de la naștere până la moarte, vechimea olăritului se pierde în negura vremii iar în documente e pomenit relativ târziu.

Urmele materiale descoperite în centrele de ceramică active sau stinse evidențiază faptul că ceramica populară bănățeană continuă peste veacuri olăria daco-getică și este marcată în timp de influențe greco-romane sau bizantine.

La începutul secolului al XIX-lea îi găsim pe olarii din Lipova și Lugoj organizați în bresle. În Muzeul din Lipova se păstrează lada breslei olarilor, statutul bilingv al breslei (română — germană) și două peceti ale acestei bresle datate 1820. Producția celor două centre este de calitate superioară atât din punct de vedere meșteșugăresc cât și din punct de vedere artistic decât a celorlalte centre din Banat.

Dovezi sigure despre centrele bănățene avem la BIRCHIȘ, SASCA-ROMÂNĂ, POTOȘ și LĂPUȘNICUL MARE, JUPÂNEȘTI și BINIȘ. Unele din aceste centre ca Jupânești și Biniș au devenit sate specializate în olărit.

Date statistice relevante și amănunțite despre activitatea acestor centre sunt cuprinse în studiul d-nei VIOLETA BLAJ referitor la CREATORI POPULARI CONTEMPORANI DIN BANAT. OLĂRIA. Apărut în ANALELE BANATULUI, Etnografie, voll 1981, Timișoara.

Potrivit datelor din acest studiu dacă la sfârșitul secolului după PROTOCOLUL SOCIETĂȚII A OLARILOR MAIEȘTRI, LIPOVA, 1879 sunt înregistrați 113 olari, în 1970 ultimul olar menționat este Piatschek Ioan (1907 – 1978). Cu aceasta activitatea centrului Lipova se stinge dar nu definitiv pentru că ea este reluată în 1980 „cu autorizație” de olarul Dorgoșan Iosif.

Vasele produse la Lipova sunt smălțuite în culori caracteristic centrului — brun, verde, alb-gălbui, decorate cu ornamente realizate prin stropire, pictare, scurgerea smălțului. Uneltele sunt cele tradiționale.

La Jupânești tradiția olăritului este tot așa de veche ca și așezarea și se bazează pe condițiile naturale prielnice acestui meșteșug, respectiv lutul de calitate și lemnul pădurilor pentru ardere. Populația rurală a folosit înainte numai vasele de lut. Jupâneștiul fiind așezat într-o zonă mai greu accesibilă favorizează producția meșteșugărească în toate componentele ei, specifice acestei zone fiind meșteșugurile olăritului și cojocăritului. Până în anii 70 au mai fost active centrele Biniș și Sasca-Română. Jupâneștiul este actualmente singurul sat cu producție permanentă și un mare târg tradițional care se ține la Sărbătoarea Sfinte Maria.

Ceramica pe care o lucrează olarii din aceste centre este bogat reprezentată și de colecția secției de Etnografie a Muzeului Banatului și se bazează pe vechi tradiții concretizate în forme de tip arhaic perpetuate până în zilele noastre. Alte centre stinse acum un sfert de veac sunt POTOC, LĂPUȘNICUL MARE și BIRCHIȘ. Sub aspectul destinației, oalele produse în Banat îndeplinesc un rol utilitar. Rafinament deosebit au vasele produse la Biniș, Lugoj, Lipova și Birchiș, ele putând fi folosite și ca vase decorative de interior.

Ca funcționalitate, vasele se pot clasifica în vase pentru păstrat hrana, vase pentru preparat hrana, vase pentru servit, vase cu caracter ritual și jucării. Diferențierile de la un centru la altul se fac în funcție de formă (profil) cum ar fi vase sferoidale, la Biniș, vase ovoidale la Jupânești, Birchiș și Lipova, vase piriforme la Lugoj, în funcție de dispoziția și unghiul de amplasare al mânușilor, cele mai frumoase fiind cele cu toarta în arc de cerc de la Lipova și Birchiș, după ornamente și după brâul aplicat ele fiind cu dungi din oxid roșu de fier la Jupânești, cu puncte și linii frânte trasate cu oxid roșu și alternante cu oxid alb la Biniș, cu linii frânte în negru la Lugoj, cu brâu alveolat la Biniș și Lugoj, cu brâu în linie frântă la Birchiș și Lipova.

Dintre formele ceramice întâlnite în Banat oalele mari de praznic au păstrat cel mai bine trăsăturile fiecărui centru în parte.

Sporirea considerabilă a producției de vase industriale a dus la dispariția vaselor de lut, nu înainte însă de a se produce o degradare tipologică a acestora.

Binișul a avut 60 de tipuri și subtipuri de vase, el fiind, de altfel, cel mai apreciat centru de ceramică roșie nesmălțuită din România cu formele vaselor cele mai apropiate de vasele romane.

După Barbu Slătineanu, Florea Bobu Florescu și Paul Petrescu ceramica de Biniș este de tradiție romanică directă.

Încă din evul mediu apare smălțul plumbifer și vasele au fost ornamentate cu diverși oxizi care se topesc sub acțiunea focului și se vitrifică.

Perioada de apogeu a ceramicii bănățene este secolul al XIX-lea. În zilele noastre putem vorbi de stingerea treptată a acestui meșteșug în forma sa tradițională.

Coordonatele pe care sunt reluate comenzile de ceramică au alte criterii, ceramica fiind luată ca element de decorațiuni interioare, obiect pentru comerțul turistic, comandă

socială în cadrul manifestărilor etnografice coordonate de instituții specializate. Asistăm din această cauză și la multe nereușite sau inovații nefericite care alterează fondul străbun al meșteșugului și fac un deserviciu meșteșugului tradițional.

Cei doi olari din Jupânești care lucrează și azi — Măstăcănean Ștefan și Velcu Trandafir — au păstrat tipologia arhaică a vaselor și sunt foarte apreciați la manifestările etnografice la care participă.

ACADEMI CREATORILOR POPULARI, înființată la Sibiu în ultimii ani este instituția cea mai reușită, organizată pentru păstrarea și continuarea meșteșugurilor tradiționale în forma lor originală și recompensarea creatorilor populari la valoarea lor adevărată. Acest program cultural reprezentat prin Academia Creatorilor Populari își propune să tezaurizeze toate mărturiile despre creația meșteșugărească și să le valorifice prin acțiuni de divertisment și de educație și informație.

În procesul dinamicii culturale, a evoluției culturilor, schimbările se fac în decursul timpului fie prin inovație (internă) fie prin împrumuturi (de la civilizațiile vecine, de substrat sau de adstrat). Ceramica de pe teritoriul României a preluat de la culturile anterioare tehnici și ornamente, mai mult decât forme, care sunt proprii și definitorii, realizând acea „matrice stilistică“ a lui Lucian Blaga. Prin asimilare creatoare specific etnică a unor elemente de aculturație, preluate în urma impactului cu forme culturale grecești (forme), celtice (roata olarului), romane (ornamentică) toate integrate, ceramica dacică devine un important fenomen cultural de reper și referință în ciclul evolutiv al istoriei ceramicii în România.

Momentul apariției artei populare se definește prin mutația socială determinată de apartenența sa de clasă, devenind arta specifică a unei comunități omenești cu o certă și bine conturată constituție etnică. Ea devine arta Ethnosului. Până la un moment dat ea se diferențiază de producția meșteșugurilor care creau pentru cea de-a doua clasă a societății și a cărei creații erau denumite artizanat. Mai târziu, apare și producția artistică decorativă de manufactură, apoi cea fabricată. În același timp continuă creația decorativă a unor indivizi deosebit de talentați, mari artiști creatori.

Astăzi, problema acută care se ridică este aceea a raportului dintre arta decorativă și tradițională, arta populară și cultura plastică contemporană. Pentru aceasta trebuie să știm ce am moștenit, să sporim acest tezaur și să-l transmitem generațiilor viitoare.

Cunoașterea trecutului și a modelelor de acțiune condiționează un om sau o societate și să nu uităm afirmația lui LE CORBUSIER — „DIN FOLCLOR SE EXTRAGE O FILOZOFIE ȘI NU REȚETE“.

NOTE

1. Analele Banatului, Etnografie, vol I, 1981 — Timișoara
2. Barbu Slătineanu, Ceramica românească, București 1938

THE BANAT POTTERY — A MATERIAL CULTURE PROOF FOR MILLENARY EXISTENCE

The author presents characteristics of pottery that define its place in interdisciplinary research as an element of material culture capable of proving the age and vitality of a civilization: the multifunctional character of the items, elements of technical innovation, and the artistic and historic value of the objects.

In the order of value, clay is the primordial symbol of the genesis and fertility myths. The items produced with this material reflect customs, rituals, and magical and cultural practices that together with technical and artistic elements contribute to the definition of all features of an ethnic group or of a stage in the evolution of a particular culture.

In the Banat area, this skill is lost in the mist of time, but the clay pots still play an important part in the life of the local people. The pottery from Banat area continues the Geto-Dacian tradition, being influenced over time by Greco-Roman and Byzantine features.

The author presents the main pottery centers that continued to produce to the XXth century: Lipova, Birchiș (the Valea Mureșului area), Sasca Ramână, Potoc, Lăpușnicul Mare, Biniș (Caraș-Severin county), Jupânești, Lugoj (Timiș county). Today, only two such centers continue to produce pottery: Biniș (Caraș-Severin county) where there is only one potter left, and Jupânești with two potters.

Fig. 1. Oală nesmălțuită de Lugoș cu semn de meșter și semnătură. Colecția Muzeului Banatului.

Fig. 2. Oală nesmălțuită de Birchiș decorată cu brâne alveolare și inscripția meșterului. Colecția Muzeului Banatului.

Fig. 3. Oale smălțuite de Lipova decorate cu brâne alveolare.

Fig. 4. Căzan de răchie smălțuit decorat cu motive geometrice pictate de Lăpușnicul Mare. Colecția Muzeului Banatului.

Fig. 5. Farfurie nesmălțuită pictată cu motive circulare și „valuri” de Jupânești.
Colecția Muzeului Banatului.

BABA OARA — UN ORATOR POPULAR

— PORTRET —

Maria MÂNDROANE

Deschisă spre lume, înzestrată cu un spirit iscoditor și veșnic viu, baba Oara stă de veghe peste satul bătrân și printre pușinii octogenari de vârsta ei, ca o stâncă în calea valurilor zbuciumate, parcă anume spre a confirma „generațiilor prea grăbite“ că „apa trece, pietrele rămân“.

Optimismul vieții, savoarea limbajului, în care plăcerea pentru taifas („taină“) se împletește ingenuos cu bucuria comunicării („a spoveditului“), întoarcerea permanentă spre izvoarele de apă vie ale trecutului, revitalizează și purifică ființa.

Viziunea asupra lumii este una circulară. Viața e prinsă între limite. La un pol începutul, la celălalt sfârșitul. Între ele omul se mișcă asemeni roții de moară, după impulsul care angrenează roata. Trecerea, trăirea sunt marcate prin tușe groase și percepțe biblice.

Viața se leagă de soartă, soarta se leagă de Dumnezeu. Haina religiozității pare astfel adaptabilă spiritualității care o poartă. Și totuși curgerea internă este alta, mai veche, mai laxă. De-aici se naște acea contradicție frecventă dintre religie și starea de fapt; de aici acea alunecare spontană spre o coloratură profană.

Prins în acest paradox omul asemeni unei oglinde concave devine infidel sieși. Vede sau se reflectă nu în oglinda care îl reprezintă ci în oglinda în care se vrea reflectat. Prin mișcarea imaginii se crează senzația de spațiu, viziunea câștigă în amploare.

Libertatea de alegere dezvoltă în mentalitatea arhaică dorul depărtării, explorarea altei lumi. Țara Tinereții fără Bătrânețe și a Vieții fără de Moarte este câștigată prin încălcarea interdicției. Spargerea canoanelor atrage după sine descătușarea eului.

Deșărmuirea prin cuvânt lasă zăgazul ridicat iar apele cele purtătoare de comori trimit deseori spre țărm perle inestimabile, ținute timp îndelungat în cochilia simplă a vreunei scoici.

În fluxul zicerii fenomenul derulat ca atare, în fața ascultătorului, îmbracă forme noi, cel mai adesea nebanuite măcar de emițător. Un ceva se transformă în altceva. Dintr-o poveste se naște o altă poveste.

Revenirea la realitate aduce cu sine dedublarea. Omul este ce este, are un stăpân atotputernic și ține de o lege ce guvernează lumea, nu mai realizează cât este parte integrantă din această ordine dar trăiește cu conștiința integralității. Schema care funcționează ca mod de raportare la viață și lume pică mereu în dezacord cu efuziunile venite din propriile trăiri.

Pe de altă parte omul satului speculează. În contact cu interlocutorul, situat pe altă treaptă, el își confecționează voit o haină de sărbătoare, ține drept drumul dintre faptă și răsplată dar în plăcerea de a vorbi se întoarce mereu, în virtutea inerției, spre

cărăruile bătătorite. Simulează dar nu știe sau nu poate să fie altcineva, altcum; este el cel dintotdeauna, în portul lui de lucru, în universul său necuprins de originalitate, încă și încă neexplorat până la capăt. În fața mea informatoarea încearcă timid să direcționeze dialogul spre un alt făgaș, nu abdică de la propriu-și discurs. Are „multe de spus” dar totul trebuie să se desfășoare cuminte, după învățătura creștină. Se trezește vorbind și lunecă pe nesimțite dinspre religios spre profan. Plăcerea amintirii o sustrage limitelor propuse... Și ce dacă?!

Conștientizează sau nu, merge mai departe, fermecată de deschiderea ce o oferă basmul sau balada.

Vorbind despre facerea lumii, despre frăția dintre Dumnezeu și Satan, baba Oara se cufundă în mitologie ca într-o oază.

Lumea a fost făcută dintr-un bulgăr de pământ adus de Iuda din fundul oceanului...

„dă la nepotrivirea întră Dumnedzău și Sătana ni să trag toace rălele...”

Păcatul cuplului primordial este intermediat de șarpe care la origine „o fost înger...”

Urișii „or fost oameni buni dar s-or făcut oameni răi, spurcaț’ dă șarpe...” Șarpele este legat, alteori, de binecuvântarea casei „pră ăsta să-l lași să să ducă, să nu-l omori... altfel îi rău pântru casă, moare cineva”.

Între Rai și Iad stă crucea — element real care delimitează net cele două lumi — „pră crucea din deal, unde s-oprește cursa, îi molărit îngeru’, cu cântare la cap; la picioare stă Sătana. Când iese sufletu’, dă v-o trage mai tare către cap îl v-o lua îngeru’ Domnului; dă v-o trage sufletu’ spră picioare îl v-o lua Satan.” Iadul este un fel de abis, colțuros, întunecat „Zăce că un om de v-o lua o piatră în brață și o va arunca în j’os, trei zăle și trei nopți să meargă n-o v-o ajunge la Iad — atâta-i dă afund Iadu’ dă puterea lui D-zău, pântru că Sătana îi legat la Iad pântru 2000 dă ani”.

Prigonirea maicii Domnului, scoate la lumină „Numărătura Mare”, producție rară dispărută din uzul ritualic, ca și „Cântecul Zorilor”, cu decenii în urmă.

Printre anotimpuri, în zilele de sărbătoare, sfinți și zâne ne colindă deopotrivă cutreierând locuri sfinte, — un eveniment în permanență mișcare, menit să înnoiască și să revigoreze umanul.

Ca și oamenii, sfinții nu sunt toți de-o potrivă. Pe cei răi — din categoria „haluiților”: Caii lu’ Sântoader, Rusaliile etc. — puterea ritualului prin descântec și plante de leac, îi împiedică să se manifeste, îndepărtându-i. Sfinții buni, aducători de mană și belșug — Sf. Gheorghe, Sânziana, Sf. Petru etc. — sunt cinstiți de oameni prin daruri. Orice sfânt își are „povasta” proprie și-i bine să se spună în ziua sfântului.

În cultul moșilor, riturile se înmulțesc; modul de manifestare ne trimite cu gândul departe... Cum și de unde se mai poate delimita religiosul de profan?! Haina vine perfect armonizând spiritualitatea românească.

Nevoia de poveste duce implicit spre fabulos. Faptul real, cotidian trăiește prin lumea supradimensionată a basmului.

Culoarea curcubeului ne trimite la fata de împărat care face drumul anevoios până la „sălașul” curcubeului unde, prin scaldă în apa zânelor, se transformă în fecior.

Împăratul care se opune „Ursei” se dovedește neînțelept, fiindcă ceea ce este dat rămâne pecetluit, indiferent de puterea dată celui trăitor.

Bunătatea sufletească, încrederea în viață sunt atribuite omului sărman pe care supraforța celor 12 luni (transformată în feciori) îl poate îmbogăți cât ai clipi din ochi.

De multe ori basmul scriptic suferă modificări esențiale atunci când se deapănă, pe îndelete, la flacăra focului de vatră, în ceas de sărbătoare. Fata de împărat sau zâna poartă rochii scilpitoare în palatul ei de aur dar, la nevoie, ea se transpune cu ușurința specifică în portul popular; stă într-un târg și vinde oale visând ca din banii argonisiți prin trudă, să cumpere o căsușă modestă, pentru familia ei.

Gruia lui Novac, din balada cu același nume, face „minuni” și omoară turci „la Țăligrad cum ai omorî lăcuste, ca și tată-su, că or fost uriași d’ăia, cu multă pucer’e: da’ o hibă tot or avut-o, că li-o plăcut să tragă din uiagă, ca și lu’ Pavel al meu, și stâcla nu-i frace cu cin’e”.

Trimiterea la cotidian este un factor natural, nelipsit pe parcursul povestirii: „... zâna o fost miloasă, ca și min’e” spune informatorea în altă parte, prilej pentru a-și aminti un fapt real: „când am fost în piață, la Anina, o vinit la min’e o nivastă cinără; s-o plâns că i-o murit bărbatu’ în mină, că o rămas singură cu copiii și n-are bani... atuncea io i-am dat câtă o chită dă ghiociei să dea la copii, ba...i-am dat ș-un coc de pită, nu l-am măi mâncat io, că mi s-o rupt inima la năcazu ei...”

Trăind starea de fapt, în profunzimea ei, povestitorul te introduce treptat în universul imaginar ca-ntr-un cadru firesc: un eveniment palpabil ca „jocul banilor” din noaptea de Paști, te duce cu gândul la găsirea unei comori. Nimic nu pare imposibil „or fost mulț’ hoși și haiduci, oameni d’ăia c-or îngropat bani... Și s-o visat noapc’ea că banii joacă în cutare și cutare loc... s-or dus să cauc’e, iaca, cuscru meu, cu cineva; or probit, s-or dus acolo, la pesc’eră, dar n-or putut țân’e că nu trăbă nici să vorbești, nici să mănânci în tot timpu’ ăsta, și s-or lăsat...”

Faptul real, gândit din înălțimea poveștii are uneori o rădăcină implantată adânc, în începuturi. Așa se întâmplă, bunăoară, cu categoria râsului sau a plânsului: „oriunde o fi omu’ cu râsu’ și cu plânsu’ să nu să-nvingă”, că „omu’ râde în durere și plânge în bucurie...”

Compararea prezentului cu trecutul, indiferent că este vorba de baladă, poveste sau o întâmplare oarecare este o modalitate frecventă de justificare a lucrurilor în desfășurare. Prezentul rămâne mereu în neconcordanță cu vremurile de odinioară. Nicăieri nu se găsește vre-o scuză pentru „minunil’e care se petrec în lum’e”.

Barometru religios certifică, că fenomenele se petrec întocmai „ca la Țărtea cea mar’e”, cu precizarea sfârșitului... Totul este amestecat: oamenii s-au spurcat, locurile sfințite altă dată au fost părăsite și năpădite de bălării... Sfintele care cântau și se arătau oamenilor au dispărut fără urmă...

În locul lor joacă oamenii, „după cum l’e cântă... Dracu’, că ăsta o do iesât pră pământ, d’ăia la toată vorba auzi dă Dracu’; și copilu’ al mic drăcuie... al nostru, al mic, drăcuie... Or fost, maichi, altădată, lucruri mari!!!” revine baba Oara, stimulativ, ori de câte ori nu găsește justificarea vreunui fenomen existent „...lumea trăia în curățenie și dar ceresc...”

Totuși, pe lângă Dumnezeu, așa cum ne învață însăși biserica, pe care femeia o frecventează cu regularitate, să ne respectăm conducătorul „împăratu’”, „să-ncredem în împăratu’ nostru și s-avem atâta răbdare... să n’e scoată odată dân năcaz; să umblăm măcar în opinci și în păpuși dă gumă, dar să n’e dea o-mbucătură, să dăm și la copiii săraci”.

Multe s-au „înschimbă”... și multe s-au transformat „c-așa în timpurile”, după cum ar spune baba Oara; din fericire nimic nu pare irevocabil pierdut: uzul ritualic, element indispensabil în societatea arhaică, mai primește încă, în contemporaneitate, imboldul normalității.

Slobozitul apei; Joile Mari, Duminica Tomii, zile pivot pe lângă moșii de primăvară, moșii de vară, etc. nu reactualizează ci continuă un ritual care nu a încetat practic niciodată.

Punerea ursitorilor, frăția de cruce și înfățășirea; descântecul, diferite rituri de prevenire; modalitățile de descoperire al ursitului (prin vise, datul în bobi etc.) sunt tot atâtea manifestări care, dincolo de sistem sau mode, s-au desfășurat concomitent cu formele de înnoire, colorând natural un spațiu cu datul și elementele lui caracteristice.

NOTĂ

Portretul este realizat după textul înregistrat în Ciclova-Română la 10 martie 1997.
Informator Moșoarcă Maria, 83 ani.

LA VIEILLE OARA, UN NARRATEUR POPULAIRE (PORTRAIT)

Résumé

Dans le monde du village la commère Oara (la vieille) représente un monde archaïque, un monde de contes de fées et des balades d’une beauté en soie d’une large ouverture vers le rêve et vers le mythe.

A la limite entre le conte et la réalité le narrateur conduit le fil du discours vers l’endroit envisagé; il donne le message ensuite il revient dans l’actualité en ajoutant à son histoire de l’optimisme et de l’humour caractéristique.

Consciemment elle a réalisé pour soi-même des habits de fête, mais la religiosité et la sage pensée se contredit parfois. Elle marque l’enthousiasme de sa parole et de son expérience, touche le profond, délecte et captive par les choses qu’elle veut cacher, raison pour laquelle le passé et le présent représentent les visages d’un même monde.

TEME PREDILECTE ÎN ICOANELE ZUGRAVULUI NEDELCU POPOVICI

Alina BUFANU

Icoanele pictate de către Nedelcu Popovici de-a lungul activității sale artistice străbat tematica iconografiei ortodoxe tradiționale, atât în icoane împărătești cât și în prăznicare.

Icoanele împărătești identificate cu certitudine până astăzi, destul de numeroase în opera artistului, provin de la bisericile din Vinga, Jebel, Banloc, Gad, Călnic și Macedonia.

Tema Deisis, una din cele mai frecvente reprezentări ale lui Isus, îl prezintă pe acesta situat central, cel mai adesea așezat pe tron, încadrat de Fecioara Maria și Sf. Ioan ca intercesori. Originea temei se află în imaginile liturgice laice imperiale, trecând de aici în reprezentările religioase. Tema poate apare ca o scenă centrală a iconostasului în centrul registrului apostolilor și ca icoană împărătească, chiar într-o variantă a lui Isus Pantocrator, când Maica Domnului și Sf. Ioan, subdimensionați, apar în colțurile superioare ale icoanei; rar, figura Sf. Ioan este înlocuită cu cea a altui sfânt, de obicei Sf. Nicolae. Frecventă și în creația lui Nedelcu Popovici, această temă se bucură de folosirea întregului său arsenal de mijloace pentru a ne înfățișa un Isus cu trăsături nobile, expresive, strălucitor în eleganța veșmintelor sale bogate, un adevărat domn al lumii. Prima icoană cu această temă provine de la Banloc, din anul 1741, este executată desăvârșit și reprezintă prototipul celor care îi vor succeda. Există în toate icoanele cu această temă lucrate de Nedelcu un element comun — chipul lui Isus. Înveșmântat în haine de mare arhieru, având pe cap mitra, chipul lui Isus, încadrat de barbă, capătă o formă aproape triunghiulară. Este de remarcat că în aproape toate figurile icoanelor lui Nedelcu își păstrează identitatea trăsăturilor pe tot parcursul creației sale, chiar dacă după mijlocul secolului fețele tind să se rotunjească; ai putea crede că artistul a urmărit crearea unui anumit tip de personaj, care, ajuns la desăvârșire, este păstrat intact. Tipologia personajelor secundare ale temei rămâne și ea invariabilă, chipul cel mai ascetic rămânând cel al Sf. Ioan, cu aceeași expresie ușor umilă, tristă și milostivă.

Deși trăsăturile lui Isus rămân neschimbate, expresia chipului său variază de la seninătatea feței cu ochi ce par să suradă de la Banloc sau Vinga (1743), până la atitudinea sobră și rigidă din icoana de la Călnic. Straietele arhieresti sunt un apanaj aproape nelipsit din reprezentările lui Isus în icoanele împărătești ale lui Nedelcu, singura excepție o constituie cea de la Macedonia din 1769, unde, deși așezat pe tron, are vestimentația (chiton și himation) și cartea timpului de Pantocrator. În icoana din 1671 de la Gad, Isus, ca mare arhieru și așezat pe tron, nu-i mai are alături pe Sf. Maria și pe Sf. Ioan, în locul lor făcându-și semnalată prezența două cartușe pentru inițiale cu encadrament baroc, precum și o ușoară învolburare a veșmintelor bogat ornamentate. Tratarea tronului variază și ea, de la un decor mai sobru, cu coloane

solomonice relativ simple, până la un decor exuberant, de inspirație barocă, cu torsade puternice, vrejuri abundente. Trebuie să menționăm prezența, în colecția Vicariatului sârb din Timișoara, a unei icoane provenite de la biserica din Ivanda, cu nr. Inv. 721, nedată și nesemnată, cu aceeași temă, extrem de asemănătoare cu cele pictate de Nedelcu în perioada 1743, care i-ar putea fi atribuită lui, sau, în orice caz, unui zugrav din cercul său.

O a doua temă predilectă a icoanelor împărătești o constituie *Maica Domnului cu pruncul*, de obicei înfățișată în ipostaza Hodigitria, așezată pe un tron și, uneori, flancată de cei doi arhangheli (la Vinga, Jebel, Banloc și Călnic). În icoanele de la Gad și Macedonia, pruncul Isus ține globul în mâna stângă. Demn de remarcat este faptul că și la această temă se simte influența tot mai accentuată a barocului odată cu trecerea anilor, la Gad, în 1771, prezentând o ușoară învolburare a veșmintelor, decorul exuberant al tronului, prezența cartușelor pentru inițiale și chiar atitudinea Sf. Fecioare mai relaxată.

Icoana de la Partoș constituie o excepție, tipul Eleusa fiind în general rar în Banat și, până acum, singular în creația lui Nedelcu. Derivat din tipul Hodigitria „prezintă o mai mare libertate în redarea personajelor prin renunțarea la stricta frontalitate, rotirea copilului către mama care își înclină capul spre el, gesturile mai variate ale mâinilor“ 2 . Icoana despre care vorbim, datând din 1770, ne relevă dorința continuă a artistului de a încerca teme și tratări noi, oferindu-ne o creație cu totul aparte, de la atitudinea tandră a personajelor cu fețele lipite de căldură, cu trăsături aproape renaștentiste, umbrite în mod excepțional cu rozuri calde, subliniate de culoarea neobișnuit de sumbră a maforionului Fecioarei, de un roșu foarte închis, aproape cafeniu, brodat cu aur.

Sf. Ioan Botezătorul constituie unul dintre cele mai interesante chipuri ale iconografiei bizantine. Urmând tradiția, Nedelcu tratează tema frecvent cu prețiozitate. Așa cum se remarcă în icoana de la Vinga, este uimitoare grija cu care redă penajul aripilor prin linii subțiri de brun trasate peste fondul foiței de argint, precum și la redarea cămășii din păr de capră, cu tușe fine de verde peste același fond de foiță; ca atribute are o cruce bizantină și un rotul desfășurat, nimbul fiind decorat cu vrejuri în relief. Interesantă este aici culoarea orange a pleoapelor, pe care o mai găsim și la alte icoane bănățene ale veacului al XVIII-lea, dar în zona din sud și în icoane care nu au vizibil nici o tangență cu creația lui Nedelcu. 3.

Printre atributele obișnuite ale iconografiei personajului, alături de copacul cu topor și ramura ucată tăiată, cel mai frecvent este potirul, care poate apărea în ipostaza cristelniței, dar și înlocuind platoul pe care a fost purtat capul tăiat al sfântului. La Nedelcu îl întâlnim în icoana de la Jebel chiar în ambele ipostaze. Tratarea figurii și a elementelor decorative urmează și în cadrul acestei teme aceeași evoluție spre modernizare. Trăsăturile chipului pot fi ascetice, prelungi, ca în icoana de la Vinga, sau în linii ferme, aproape geometrice ca la Călnic, dar și într-o tratare mai rusticizată, ca în icoana împărătească de la Ciacova, combinată cu o atitudine emfatică sau, ca în prăznicarul din aceeași localitate, artistul să încerce un model de inspirație categoric apuseană asupra unui profil al capului tăiat în potir, nu tocmai bine înțeles.

Icoane a căror paternitate este încă sub semnul întrebării, dar prezintă analogii cu creația lui Nedelcu Popovici prin trăsăturile feței, se află în colecția Vcariatului Sârb, una provenind de la Ivanda, cealaltă, datată în 1758, prezentându-i pe Sf. Ioan alături de proorocul Ilie, aici analogia fiind accentuată de prezența nimburilor în relief și a atât de caracteristicei rame de semiove.

Tot o temă destul de frecventă și destinată icoanelor împărătești este și *Sf. Nicolae*, ce apare la Nedelcu la bisericile din Gad, Călnic și Jebel. Ultimele două ne oferă o imagine mai tradițională, cu o grafie precisă a cutelor și o tratare a feței în manieră brâncovenească, pe când cea de la Gad ne oferă o imagine plină de fast baroc, subliniat de coloritul viu și de prezența aurului.

O temă mai rară o constituie *Arhanghelul Mihail*, pe care îl întâlnim în icoana împărătească de la Ciacova, înaripat, cu sabia și balanța, plutind amenințător pe nori, cu o mantie învolburată. Imaginea sa va fi reluată doar odată, tot aici, pe un prăznicar unde apare cu Sf. Paraschiva.

Un subiect rar în pictura de icoane bănățene îl prezintă „cei doi doctori fără arginți”, Sf. Cosma și Damian, prezenți de Nedelcu pe un prăznicar de la Ciacova, în care nu reușește individualizarea figurilor, creând prin simetrie, veșminte și figurile rotunde un fel de imagine în oglindă pe pavimentul roșu caroiat.

Dintre icoanele înfățișând scene din ciclul Marianic, cea mai remarcabilă prin știința grupării personajelor, a cromatiei somptuoase și a expresivității compoziției este Adormirea Maicii Domnului de la Vinga, probabil o icoană de hram. 4. Pictată în 1743, nu prezintă nici un fel de influențe baroce, fiind considerată una dintre cele mai brâncovenești lucrări ale artistului. Interesant este că Fecioara are capul orientat spre dreapta, invers modului obișnuit în compoziția tradițională. 5. Fuioarele de nori care îl încadrează pe Isus în partea superioară vor fi reluate adesea, atât la busturile lui Isus și al Sf. Maria din colțurile superioare ale imaginilor, la Sf. Nicolae, cât și în alte scene, cum ar fi Acoperământul Maicii Domnului, icoană prăznicar de la Ciacova din 1776.

Scenele din viața lui Isus au fost și ele destul de frecvente, în special în ultima parte a activității sale, 1776 – 1778, de la Ciacova. Caracteristic temelor și timpului, observăm o complexitate mai mare a compozițiilor, cu personaje dispuse pe mai multe registre, în dispoziție piramidală sau în semicerc, o mai accentuată preocupare pentru încadrarea în peisaj sau cadru arhitectonic, apariția unor influențe ale iconografiei catolice (porumbelul, reprezentarea lui Dumnezeu sub formă umană), haine cu cute învolburate, sugestii de perspectivă, toate noi în repertoriul artei tradiționale, dar, în același timp, o dimensiune a acurateții plastice și a eleganței specifice artistului ce duc mai curând spre rusticizare.

NOTE

1. *Dicționar de artă* ed. Meridiane, București, 1995, p. 148
2. *Idem*, p. 164

-
3. Medeleanu, Horia, *Valori de artă veche românească*, ed. Episcopiei Aradului, 1996, p. 38
 4. *Idem*, p. 37
 5. Nicolescu, Corina, *Icoane vechi românești*, ed. Meridiane, București, 1971, p. 43

LES SUJETS DE PRÉDILECTION DANS LES ICÔNES DE NEDELCU POPOVICI

Resumé

Les icônes peintes par Nedelcu Popovici au cours de son activité artistique traversent la tematique de l'iconographie orthodoxe traditionnelle. Les fréquents sujets chez Nedelcu Popovici sont: Deisis, La Sainte Vierge avec l'Enfant, Le Saint Jean Le Baptiseur, Le Saint Nicolas, les scènes inspirées de la vie de Jesus Christ, etc.

L'analyse envisage l'évolution stylistique et l'influence du baroque sur le répertoire de l'art traditionnelle dans les icônes du peintre.

Fig. 1. Isus pe tron.

Fig. 2. Maica Domnului cu pruncul

Fig. 3. Sf. Ioan Botezătorul.

Fig. 4. Capul Sf. Ioan Botezătorul

Fig. 5. Sf. Nicolae.

Fig. 6. Arhanghelul Mihail.

MUNCĂ, BANI ȘI ETICĂ LA CARAȘOVENI

Gabriela LUCA

– studiu etnografic de teren,
perioada 11 – 16 august 1997

1. BANI

„Știi cum este. Nu mai apuc nici eu să le fac pe toate. Bărbatul mi-e dincolo. În Croația. Lucră. Eu cu trei copii, singură, ce să fac mai întâi? Așa grădina urâtă n-am avut niciodată. Tata paralizat. Ăștia la școală. Cum să ne descurcăm? Am ridicat casa asta. Mai trebuie multe. [1]

Sunt cuvintele unei carașovence de 30 de ani care-mi vorbește despre gospodăria ei, în care trebuie să fie și bărbat și femeie în lipsa soțului. S-a născut aici, în Carașova. Aici a făcut școala. La cincisprezece ani s-a măritat, acum cel mai mare dintre băieții ei are cincisprezece ani. Va merge mai departe la școală. Poate la Zagreb. *Totul* depinde de ce-i face bărbatul „pe dincolo“. Femeia subliniază destul de limpede distincția dintre munca plătită „acolo“ (a imigrantului) și viața satului. A trăi înseamnă mai mult decât a-ți cheltui zilele locuind aici „cu temiri ce“. A trăi înseamnă și a-ți rotunji cumva devenirea socială. N-ar fi rău câteva trepte mai sus. Săraci au fost tot timpul până acum. Și când s-a măritat a avut pe cap cârpă de împrumut. Pentru fiica ei vrea ceva mai mult. Este de fapt opoziția pe care articolul de față își propune să o analizeze: *a pleca să câștigi bani și a fi din sat*, în toate accepțiile termenului.

Ar fi interesant de remarcat faptul că sătenii socotesc banii într-un chip ușor ciudat, ca și cum ar ține de o lume străină activității proprii fiecărui individ. Viața lor însăși se bazează pe ajutor reciproc și pe grade de rudenie. Împreună definesc comunitatea. Se pare că și de data aceasta ipoteza lui Janet Carsten se confirmă: femeia trebuie să „gătească“ banii prin natura lor antisociali, sau să-i transforme în element susceptibil de a fi integrat în sfera morală și socială a liniei de rudenie sau, mai restrâns, în cadrul familiei. [2]

La carașoveni, dorința de a câștiga bani este evidentă. Importantă e suma și e clar că ea nu poate fi epatantă dacă provine dintr-o muncă salariată de stat. Lucrul în țară a căpătat oarecum conotații negative; „Muncești de te spetești, pe nimica!“ [3]. De o poziție aparte se bucură intelectualii, foarte apreciați dacă sunt din comunitate.

Este un alt timp, acest prezent, care impune un alt tip de legături cu lumea exterioară. În fapt chiar și lucrul în orașele din apropiere (Reșița, de exemplu) se confunda până nu demult cu străinătatea, într-un singur „pe dincolo“ (la oraș) în care oamenii trebuiau să meargă să muncească *pe bani* care să fie apoi aduși și folosiți în sat. Sigur, se percepe diferit faptul de a pleca să câștigi *lei* sau să câștigi *mărci germane*.

Ne propunem să investigăm câteva sfere economice distincte, cu limite fluctuante, uneori ușor confundabile: economia de subzistență a familiei și a satului, economia vânzării și cumpărării și rolul mărcilor germane.

Există caracteristici diverse: predominanța schimbului reciproc de bunuri și servicii, pentru prima, tranzacții plătite în lei pentru cea de-a doua și tranzacții în mărci germane care fac posibilă și susținerea unei economii informale.

Formele de muncă și de schimb fluctuează în funcție de forma banilor.

Pentru carașoveni, *banii* sunt sursă de autonomie și de libertate, foarte rar de corupție și rău cum se întâmplă în alte culturi. Mai mult chiar, *lipsa banilor în sine* poate constitui unul dintre cele mai mari rele cu putință.

Valoare pozitivă a *faptului de a câștiga bani* (mărci germane, în special) adaugă un element care face inoperantă o simplă dihotomie etică, conotând pozitiv gradul de rudenie și reciprocitatea, și, negativ munca plătită *în lei*.

Alături de distincții sunt fără îndoială și relații de interdependență între munca în gospodărie, munca din țară și lucrul în străinătate. Într-o bună măsură, carașovenii redau statului *leii* din salariile lor, cumpărând diferite produse alimentare, vestimentație, uz casnic, plătindu-i impozite, etc. S-ar putea spune că leii nu sunt nici răi nici buni. Sunt doar o simplă necesitate.

Interesant este să constatăm cât de mult a cuprins marca germană viața de zi cu zi a carașovenilor, până mai ieri (1960 – 1970) lipsiți de mijloace elementare de trai. Se remarcă peste tot în satele carașovene (Lupac, Clocotici, Carașova, etc.) o „afecțiune” mișcătoare în a acorda o valoare deosebită banilor occidentali și posibilității de a-și găsi ceva de lucru în străinătate. „Cum vă explicați — îmi spunea cineva din sat — că pentru o comună de 7000 de locuitori s-au eliberat vreo 30000 de pașapoarte cu cetățenie dublă româno-croată? Nici nu-ți mai trebuie viză pentru Europa. Poți să treci unde vrei și pe unde vrei. Este mult mai ușor să găsești de lucru.” [4] Nu am verificat aceste date. Nu știu dacă s-au eliberat într-adevăr 30000 de pașapoarte. Lîmpede este faptul că toate rudele se ajută într-ele și își redescoperă ramuri pe linie parentală unindu-și eforturile în vederea obținerii mult râvnitului pașaport european.

Carașovenii sunt meșeriași buni și harnici și nu preau probleme în găsirea unei slujbe sezoniere „pe dincolo”.

Până acum trei-patru ani, faptul că Reșița (Combinatul Siderurgic) „mergea”, ridica mult valoarea simbolică a fenomenului lucrativ. Acum însă nici cursele (autobuzele de legătură cu orașul) nu mai vin în sat; a crescut în schimb numărul mașinilor străine. A subzista înseamnă cu mult mai mult. Coexistența unei ideologii puternice privind autonomia, individualismul, cu o alta, la fel de puternică privind reciprocitatea, egalitatea, întrajutorarea în sânul familiei sunt tot atâtea probleme care privesc identitatea grupului sau a persoanei. Este poate ceea ce a făcut ca acești carașoveni să traverseze împrejurări economice și politice de multe ori diferite.

A regăsi virtuțile, în miezul lor, acolo unde oamenii trăiesc, este ceea ce ne propunem în studiul de față.

2. CARAȘOVENII

Carașovenii, întemeietori a șapte sate (Rafnic, Lupac, Vodnic, Clocotici, Nermet, Carașova și Iabalcea) se consideră un grup etnic distinct, cu o cultură proprie și un statut ușor străin față de societatea românească. Sunt oameni religioși foarte mândri de

autonomia lor. Condițiile dificile de trai până în 1989 au limitate deseori posibilitățile de supraviețuire numai din munca în gospodărie și păstorit, obligându-i pe oameni să se gândească și la alte posibilități de rotunjire a veniturilor. Mulți săteni lucrează ca sezonieri în Germania, Italia, Austria, Ungaria, dar mai ales în Croația. Pentru a rămâne carașovean trebuie întotdeauna să revii în satele carașovene.

Spuneam că intelectualii au o situație mai specială: banii lor, relațiile pe care le au cu persoane deosebit de influente le cresc mult prestigiul, ceea ce face să fie „curtați” de săteni. Stabilirea unor legături cu aceștia poate de asemenea crește prestigiul unei familii.

2.1 „Curtea se cunoaște de bărbat iar soba de femeie” [5]

Rudenia este socotită simbolul egalității și al solidarității. Astfel, carașovenii pot spune că sunt din familie și pot opune propria lor existență de a celor de la oraș. „Aici e aer curat, pășuni întinse, hrană pe săturate și toată lumea se ajută. La oraș oamenii trăiesc ca niște străini și asta nu e bine.” [6]

Diviziunea muncii în gospodărie, acasă și la „țarnă” se bazează pe sex și pe vârstă, pe orice persoană capabilă să lucreze din familie; de la cea mai tânără la cea mai învârstă. Fac excepție tinerii plecați la studii superioare și, mai ales, în străinătate (10 sunt la Zagreb, 2 la Belgrad) și reveniți în vacanță. Pentru ei planurile se confundă aproape total: pe de-o parte *goști* (oaspeți), pe de alta *cei mai de-ai casei*. Calitatea de oaspete îi ține deoparte de treburile grele din gospodărie.

În rest, la multe munci, lucrul se schimbă între case „pentru că suntem neamuri” [7]. Acest ajutor este în sine un dat liber acceptat. „Cu neamurile te pregătești de nuntă, de înmormântare, cu ele îți faci casa!” [8]

Dacă cineva a fost ajutat într-unul dintre evenimente, aceeași cantitate de muncă trebuie să o restituie. Iar invitațiile se respectă întocmai: „Noi am fost la nunta voastră, voi trebuie să veniți la a noastră.” [9]

A participa la nunți, botezuri, rugă și praznice te costă destul de mult. Invitații trebuie să dea o sumă de bani destul de importantă și, de obicei, cam cât au primit și ei (un cuplu familial la un eveniment similar): „...dacă au dat ei 200 DM la masă, dăm și noi 200 DM.” [10]. Dacă n-ai darul în bani nu poți participa și stai în casă cu „Șolocatele trase” — semntimentul de rușine și umilință este chinuitor.

Banii sunt cei care stărnesc conflictul între ideal (ca grad de rudenie) și necesitatea impunerii propriei condiții sociale. Aflu că sunt și unii care nu investesc banii câștigați pe dincolo în gospodării, școlile copiilor, biserică. Ei mimează exercițiul generozității absolute a omului înstărit. „Bunătate” de mărci germane se duc pe apa sâmbetei slujind *fala și orgoliul* unui astfel de carașovean. „Păi unii vin, dau de băut la tot satul, beau până termină banii. În câteva săptămâni nici la țarină n-au lucrat, nici bani nu mai au și pleacă iar la lucru. Pe urmă își mai ia nevastă-sa un batic de 300 – 400 DM că ea n-avea, ca să fie în rândul lumii. Și gata!” [11]

În plus, serviciile făcute sunt răsplătite prin servicii identice: produsele se restituie în produse, banii în bani, munca în muncă iar cadourile în cadouri. Vorbim despre o tranzacție reciprocă a muncii de exploatare: femeia din casă pregătește masa

pentru cei care lucrează în gospodărie, oferindu-le totodată gustarea și băutura pe tot parcursul zilei.

Iată cum se petrec faptele în scenariul legat de construcția casei (sau mai nou, de lucrările de amenajare și modernizare a gospodăriei): „Mai întâi se tocmește meșterul cu gazda care le spune din câte sobe (camere) se compune casa.“ [12] Meșterul face apoi planul care este arătat și explicat gazdelor pentru „avizare“ și apoi se închină „câta răchie“. Se cheamă rudele la lucru. Meșterul este singurul plătit în bani. La nevoie, se angajează mai nou și ajutoare la munca cu ziua (dacă bărbații casei sunt plecați).

„Când se ridică primul corn, se pune o creangă de salcă. Pe salcă se agață pentru maiștri (unul, doi, maxim trei) câte o cămașă, un pișchiș, o litră de răchie și trei cucuruzi — să nu fie păreche. Maiștrii se grăbesc atunci să pună cât mai repede cornii ca să ajungă grabnic la sticla de răchie. Când se pun lățeții pe corni și începe acoperișul cășii, prima țigla când se pune, din nou maiștrii cer să vadă cum pică streășina chiar dacă se poate cu o găleată mică de răchie.“ [13]. Paralel, nevasta supraveghează și dirijează pregătirea mesei. Se întetește focul sub zemleigârnaț (oala pentru fiert fasole). Se pregătește căldarea de mămăligă (cilișmandra). Mălaiul se prepară astfel: „se fierbe apă în căldare, în troacă se pune făina de mălai, se face gaură la mijloc, se face aluat ca de pâine, se pune pe crug (lopată) se scoate crugul, se dă cu apă pe deasupra, se dă cu făină albă ca să fie coaja roșie și se pune sub țest.“ [14]

În condițiile impuse de prezent, bărbații plecați în străinătate lasă grija gospodăriei pe seama nevestelor și a părinților. De multe ori femeia este copleșită de atâtea griji și nu mai răzbește să le țină în rânduială pe toate.

La vorba lor „curtea se cunoaște de bărbat, iar soba de femeie“ se adaugă o altă: „după perdelele și florile din fereastră se cunoaște femeia din casă“ [15]. Eforturile ei sunt într-adevăr susținute. Trecătorul poate afla cât e de harnică stăpâna casei după cum arată ferestrele, pe vreme bună, cu ostentație deschise larg să se poată vedea și lucrurile, și ordinea din cameră.

Dacă bărbatul lipsește, șopronul, bancul de lucru, grădina nu mai sunt în perfectă stare ci doar funcționale. „Rămâne să se mai ocupe el când o veni“ [16] dacă nu există un bărbat în neam care să-și împrumute brațele de muncă până la revenirea celui plecat.

Până și expresia tachinării se schimbă. O voce din sat către un puști de 7 – 8 ani venit din Germania cu părinții la rugă: „Mă că ai crescut. Da' la uica (unchiul) adus-ai tu o nemțoaică de pe acolo, s-o ducă și uica bine? – Nu, că nu erau singure.“ La fel stau lucrurile și cu motivația furiilor între soți, care pleacă în primul rând tot de la bani: „O omor, păi ce, mașină de 10000 DM să mi-o dea proasta (nevasta) în toate gropile. Și ce dacă am băut și eu câteva pahare. Vrea să-mi arate proasta că dacă ea conduce de 4 ani și eu de 2, e mai bună ca mine. Pentru mașina asta de 10000 DM o și omor“.

Banul este semnul valorii adăugate altor lucruri. În gândurile lor, banul nu este niciodată tratat ca o marfă. Acest lucru devine mai grav decât furtul și mai rău decât orice fel de infidelitate.

Câteva exemple:

– *la rugă* meniul tradițional alcătuit din tăieței, papricaș, friptură, sarmale, prăjitură, este colorat cu Wiski, cognac vienez, doze de bere și țigări Malboro.

– femeile nu mai îmbracă costumul tradițional (cu excepția câtorva bătrâne). Se străduiesc să nu fie una mai grozavă decât cealaltă (poate părea puțin ciudat). Este ceea ce am numit portul răsturnat. Adică *nu* categoric pentru costum, *da* absolut pentru același model de bluză, de pantofi, de rochie. „Nici nu știu — spune Zorița, studentă la stomatologie la Zagreb — unde au găsit să cumpere atâtea pantofi și atâtea bluze la fel.“

– nu se împrumută modelul de croi sau de broderie. El trebuie „furat“. Mi s-a spus că au fost cazuri în care cineva foarte „îndrăgostit“ de modelul brodat pe perdea, nereușind să-l obțină în repetate vizite, a venit la geam și l-a fotografiat.

– problema nu ar fi a lui *cel mai cel* ci a lui *la fel cu cel mai cel*, sau *cel puțin la fel cu cel mai cel*.

2.2. Primele concluzii

Am încercat să arătăm că economia domestică și sistemul de reciprocitate pe care-l împlinesc gospodăriile se menține și acum printr-un tip de activități mai mult sau mai puțin exterioare bazate pe schimbul monetar. La rândul lor, aceste activități sunt reprezentate în mai multe feluri: purtarea unei valori neutre în cazul unei munci salariate, ușor negative (pentru că întârzie autonomia individului și a comunității) și a unei valori pozitive în cazul aspectului de „întreprinzător“.

NOTE

[1] Anastasia, 30 ani, Carașova, casnică

[2] citat de Frances Pine în „Maintenir l'économie domestique“, *Terrain* 23, oct. 1994, pp. 82

[3] *idem* [1]

[4] prof. Radan M., 45 ani, Carașova, profesor universitar

[5] *idem* [1]

[6] Giorchiță Maria, 53 ani, casnică

[7] *idem* [6]

[8] Giorchiță Mihai, zis Obârșescu, 56 ani, Carașova

[9] *Idem*

[10] *Idem*

[11] preot din Clocotici

[12] *Idem* [8]

[13] Mita Luca, zis Carla, meșter zidar

[14] *Idem* [6]

[15] *Idem* [1]

[16] *Idem* [1]

TRAVAILLE, MONNAIS ET ETIQUÉ À CEUX DE CARAȘOVA

Résumé

J'ai essayé de montrer qu'il y a tout un système économique qui rend les maisons du village solidaires et qui, à son tour, fait apparaître une nouvelle habitude. C'est l'habitude de jongler avec différents types d'activités et de monnaies à travers le travail salarié, le commerce, et l'émigration qui rend à ceux de Carașova l'art de tirer profit des contradictions, propres au régime socialiste mais utilisant le nouveau langage du capitalisme que bien d'autres citoyens de la Roumanie commencent à apprendre.

BIBLIOGRAPHIE

Bloch, Maurice: Les usages de l'argent, terrain 23, 1994

Pine, Fraces: Maintenir l'économie domestique, Terrain 23, 1994

Traimond, Bernard: La fausse monnaie au village, Terrain 23, 1994

Fig. 1. Tineri căsătoriți din Carașova.

Fig. 2. Grup de tineri și copii.

Fig. 3. Tânără carașoveancă purtând *parta*.

Fig. 4. Tânără nevestă în costum popular purtând cârpa de cap.

CEREMONIALUL NUNȚII LA CARAȘOVENI

— Identitate și individualitate —

Sanda TAȘULA

Carașovenii, așezați în cele 7 sate ale comunelor Carașova și Lupac (Carașova, Nermet, Iabalcea, Lupac, Clocotici, Rafnic, Vodnic) constituie ceea ce se numește un „izolat etnic”, o populație de origine slavă cu rădăcini multiple și încă incerte, de religie catolică și folosind limba sârbo-croată pe care o scriu cu caractere latine, ca și croații. Ei se autodenumesc „Carașovenii” — și acest nume, care implică etimologic și geografic județul Caraș-Severin și localitățile de pe malul râului Caraș, cuprinde atât pe românii care s-au stabilit acolo prin căsătorii mixte, cât și pe croații (sârbii sau istro-românii) sosiți în cele 2 sau 3 valuri de migrație, unii din zona Bosniei croate, alții poate din Serbia, iar alții, foarte probabil, din zona Istriei.

Studiați în trecut din punct de vedere lingvistic de Acad. Emil Petrovici (în „Graiul Carașovenilor”) și din punct de vedere istoric și etnologic de Traian Simu (în „Originea Carașovenilor”), iar în prezent de Ivan Birta, originar din Clocotici (în monografia „Carașovenii — creații populare și privire etnologică”), ei se dezvoltă și se manifestă astăzi ca o minoritate recunoscută etnic și cultural de către Croația, au școli în limba croată și o revistă locală bilingvă (redactor șef Miliia Radan, secretarul general al Uniunii croate), burse de studii la Zagreb și Belgrad, dar și o activitate însemnată în cadrul județului Caraș-Severin, în Consiliul Național al Minorităților și în Parlament.

Incertitudinea originilor lor poate fi considerată o problemă doar în măsura în care, neavând atestări documentare din acea vreme (sec. 14-15), nu-și pot cunoaște cu exactitate locurile de baștină și strămoșii, în acest moment când fiecare națiune și fiecare individ dorește să-și afirme identitatea și individualitatea.

Studii lingvistice și etnografice comparative, studierea unor documente istorice aflate în arhiva Vaticanului, ca și vizitarea zonelor presupuse ca origine vor dezvălui, poate în curând, originile Carașovenilor, dându-le posibilitatea să-și cunoască rădăcinile, să le accepte și să-și afirme apartenența, dar și identitatea actuală.

*

Fiind la origine o populație pastorală — și datorită acestui fapt s-au instalat într-o zonă deluroasă, cu relief carstic — Carașovenii se ocupă și astăzi destul de masiv cu creșterea oilor, pomicultura și alte îndeletniciri legate de acestea. Ei au păstrat și practică încă obiceiuri păstorești străvechi, precum măsuratul oilor și răscucuiul — prezente de altfel în arealul românesc bănățean, apoi obiceiurile calendaristice (Crăciunul, Anul Nou, Paștele, Rusaliile), obiceiurile legate de viața de familie (hramul casei, nașterea și botezul, nunta, ceremoniile funerare) și, desigur, *hramul sau slava bisericii* — în special a Fecioarei Maria (Velika Gospa), patroana celei mai vechi biserici din Carașova (1727).

Într-o posibilă clasificare „diacronică”, obiceiurile nu s-ar raporta numai la trecut (la „tradiții”), ci ele ar putea arăta și stadiul în care se găsește comunitatea respectivă,

în prezent sau la un moment dat, după tendințele culturale corespondente și integrarea în arealul de adopțiune. Considerăm ca definitoriu pentru comunitatea carașoveană accentul pe nivelul spiritual, cinstirea de către toți membrii ei a hramului bisericii și a sfântului-patron al casei, dovedind astfel că este o comunitate *stabilă* la nivel spiritual și social, cu tendințe de dezvoltare.

La nivelul sărbătorilor familiale, obiceiul cel mai bine păstrat, mai complex și totodată mai unitar din punct de vedere al scenariului, (incluzând simbolismul tradițional, portul popular și creații folclorice) este *nunta*.

Nunta carașoveană respectă aproape întru totul momentele caracteristice ale nunții bănățene, fiind ea însăși, în decursul vremii, generatoare de personaje, momente și acțiuni simbolice sugerând un areal mult mai larg și mai arhaic decât s-a bănuț până acum.

De altfel, dacă ne referim la „Cartea Nunții” de Ida și Otto von Düringsfeldl putem sesiza că nunta, ca proces de întemeiere familială și închegare socială are, la nivel european, momente cu semnificații comune, ca o „mitologie” provenind din fondul comun romano-slav, ordonată apoi de biserica creștină pe principiile iubirii și jertfei de sine, în timp ce sensurile divinatorii, augurale sau de supremație rămân în subsidiar. În felul acesta, scenariul mitologic de răpire, de luare în stăpânire, eventual de transgresare a barierelor sociale, este îmblânzit, supus unor norme de civilitate, de morală creștină. O schimbare generală are loc și în zilele noastre, la nivel social, datorită urbanizării sau introducerii în scenariul inițial a unor noi moduri de expresie: reducerea duratei nunții de la o săptămână la 3 zile, abandonarea „muzicii populare” în favoarea unor formații moderne, abandonarea parțială a portului popular, care e păstrat mai ales în linie feminină. Totuși, scenariul general păstrează momentele importante, ele fiind concentrate într-o perioadă de timp mai scurtă.

De exemplu, *peșitul* este încă foarte important, ca moment în care se hotărăsc: logodna, nunta și zestrea și are loc tocmeala („*kapara*”). Peșitul poate avea loc luna, miercurea, sâmbăta sau duminica și se desfășoară după un vechi scenariu simbolic, cu reminescente cavalești, în care viitoarea nevestă era cerută drept „porumbiță” care a zburat și s-a ascuns în casa respectivă, drept „floare frumoasă” sau chiar, umoristic, drept o „vițică”. Urmărirea filiației acestui obicei poate fi unul din firele care ar conduce la descoperirea uneia din zonele de origine a celor care îl practică.

Simion Florea Marian în „Nunta la Români”²² spune în legătură cu peșitul: „O parte din datinile acestea le întâlnim... și la *sârbii* (!?) din Primorje”. (E de notat deci că numele de „sârbi” este folosit generic, pentru a denumi populațiile de pe teritoriul fost jugoslav). Mai departe, S. Fl. Marian scrie: „Așa, la italieni peștește tatăl, sau episcopul junelui... Se duce la casa fetei alese și îi roagă pe părinții acesteia să-i dea „o porumbiță albă și nepătată”, sau „o vițică albă”, care se află în posesia lor”. Și mai departe: „În fine, la *sârbii din Primorje, adică de pe litoralul din Stagno, vechiul teritoriu al Raguzei*, ziua încredințării se numește punerea sau schimbarea inelelor... *Avorbirea* lor e diferită și sună astfel: – Venind cu petrecătorii mei pe drum, am zărit aice o *floare roșie*, minunat de frumoasă, pe care cu mare plăcere aş presădi-o în grădina mea”... Este clar că „avorbirea” are loc în dialectul *istro-român* și că teritoriul la care

se referă autorul nu este altul decât zona Dubrovnikului (denumit în trecut, de către italieni, Raguza — și citat cu acest nume atât de E.Petrovici, cât și de Traian Simu, în 1939). „Sârbii din Primorje” pot fi deci croați, sau valahi (istrio-români) și chiar italieni. Dubrovnikul și zona Istria sunt zone de o mare frumusețe și poezie, care au dat naștere marelui poet renașcentist croat Ivan Gundulici (1589-1638) și au reușit să dea naștere și unor creații populare inspirate. De acolo poate proveni „avorbirea” („agrăirea”) metaforică a peștorilor, partea de scenariu liric ce vorbește despre dragoste în termeni cavaleștești.

Acestei părți lirice i se adaugă „kapara”, adică dăruirea miresei și tocmeala în jurul zestrei. Viitoarei logodnice i se dăruia, de către viitoarea soacră, un „șirag de galbeni” (aici căutătorii de „substrat” ar putea urmări influența turcească și bosniacă), deci i se dăruia „aur și argint, o cămașă femeiască, o maramă de mătase, un șorț, neapărat o pereche de papuci și alte daruri mai mărunte...”³ Astfel era încheiată și logodna.

Cu prilejul peșirii, se cântau unele cântece populare (citate în limba croată în monografia I.Birta, p.52):

Kad divoiku proše

Što bi bilo jesenas
Neka bude večeras:
Dodji, dragi, pa me prosi
Pa me kući nosi.

Când se cere fata

Ce-ai promis în vară,
Fie astă seară:
Vino de mă cere
Ca să-ți fiu muiere.

sau:

Posla cura cvece brati

Posla cura cveće brati
I meni ga poklon dati,
Ej, haj, lolo bre
Cveće najlepše
...
Pa joj dade bez pouke
Zlatan prsten s desne ruke
Ej, haj, curo, bre
Verno êekaj me.

Merge fata să culeagă

Merge fata să culeagă
Flori să-mi dea în dar
Hei, lele, lele, bre
Floarea mea cea dragă.
...
Și i-am dat și eu în dar
Inelul din inelar.
Hei, hei, „țură” frumoasă,
Să-mi fii credincioasă.

Acest cântec îl găsim (aproape identic) și la croații „Șocți” din Bacika (regiune dintre Tisa și Dunăre, la vest de Banatul jugoslav), cuprinzând, ca și Carașova, 7 sate ai cărei locuitori se autodenumesc fie Croați, fie Șocți. Acolo este povestit la persoana a 3-a (ea a mers să culeagă, el i-a dat în dar inelul).⁴ Circulația cântecului deschide trei perspective asupra studierii celor două „izolate etnice” croate: realitatea unei migrații croate, aculturația, dar și posibilitatea existenței unui substrat comun (sârbo-croat, respectiv bosniac-croat și istrio-român).

Dar, după cum spune Ivan Birta în monografia „Carașovenii”, „acestea se petreceau în secofele XVIII-XIX. Astăzi, peșitul nu mai are loc odată cu logodna ci, după ce se pețește *fata după datină*, se înțeleg asupra datei când va avea loc logodna și fiecare își anunță rudele, pentru a putea pregăti darurile. În duminica stabilită pentru logodnă, nu se mai cheamă invitați, ci rudele vin singure la sărbătoare. Rudele fetei se adună în casa fetei, iar rudele băiatului în casa băiatului, de unde, însoțiți de muzică, merg acasă la fată. Băiatul are obligația de a tocmi muzicanții”.⁵ Observăm deci „urbanizarea” în zilele noastre a momentului, logodna devenind o sărbătoare oarecum separată de cadrul tradițional.

Între logodnă și nuntă se fac „strigările” la biserică și se pregătesc darurile de nuntă și costumul miresei (v. foto la afârșitul studiului). Am mai amintit că *portul popular este păstrat mai ales în linie feminină*, fiind puternic individualizat la Carașoveni prin anumite piese locale și mai ales prin *găteala capului*.

Fetele carașovene poartă pe cap, între 9-14 ani, o coroniță de flori, așa numita „cunună marială” (Marijalni venac), ele pregătindu-se pentru comuniunea ce va avea loc la 14 ani. După această vârstă devin „fete mari” (velika deva) sau fete de măritat și poartă, la împrejurări festive, „*parta*”, o banderolă țesută și frumos decorată, cu bani cusuți pe marginea de jos (semnul „fetei cu zestre”). Înainte vreme ea se purta chiar în jurul frunții, acum, sub influențe bănațene sau (și) din motive estetice, ea se poartă în păr, arătând ca o cunună din care se zărește părul, pieptănât într-un singur concii. Este interesant de constatat că găteala capului evoluează cu vârsta și cu statutul social al femeii (de la fată la femeie măritată), dar, în plus, prin pieptănătură, ea are și un symbolism al numerelor, indicând că persoana care o poartă este conștientă de poziția ei. Astfel, „*parta*”, cununa pre-maritală este purtată în jurul părului strâns într-un singur concii (unicornul, sau simbolul virginității). „*Venac*” — coroana sau cununa maritală, asemănătoare unui mitre bogat împodobită, acoperă în întregime concii, arătând că fata devine „regină”, că virginitatea ei a fost încununată. „*Krpa*” festivă, pe care o poartă doar miresele este o cunună în 4 corni (numărul 4 fiind simbolul personalității realizate, al sinelui), iar „*krpa*” de femeie măritată, pe care o va purta apoi toată viața, este în 3 corni (simbolul Treimii, al legăturii consfințite, dar și al echilibrului, care în căsnicie depinde de femeie). În trecut și chiar la începutul secolului, „*krpa*” de nuntă era în 2 corni, amintind de un vechi cult al lunii, poate al matriarhatului, care s-a menținut timp îndelungat la poparele orientale. În prezent cei 4 „corni” alcătuiesc un pătrat al echilibrului, al stabilității și al drepturilor egale în familie.

Pieptănătura „în 3 corni”, care va susține „*krpa*” de femeie măritată, adică o maramă pătrată, de mătase sau bumbac imprimată și tivită cu dantelă pe marginea de jos, este alcătuită din 3 mici concii răsucite, două pe laturile capului și unul în spate, care se formează prin răsucirea părului în formă de con. Numele acestor „corni” este „*uljak*” și este un cuvânt inexistent ca atare în limba croată sau sârbă; el poate fi însă sufixul augmentativ, care se întâlnește adăugat la patronimele croate (ex: Strahuljak).

Chiar în căsătoriile mixte în care fata este de origine română, ea îmbracă cu plăcere (și seriozitate) costumul carașovean, arătând că se integrează cu totul. Dacă

mirele este român, sau de altă naționalitate (v. foto Mihai Socaci, Rafnic), el poate îmbrăca un costum „civil” de ginere.

Pregătirea nunții începea joia dimineața, când tinerii, însoțiți de 2 „deveri”, merg la casa nașilor („kum” și „kuma”), pentru a-i invita la nuntă. În vremea aceasta, mama mirelui cocea un colac fără drojdie și îl ducea la casa miresei, împodobit cu bani și învelit într-o maramă, deasupra cu un trandafir care simboliza mireasa și care trebuia „răscumpărat” cu bani sau aur. Totodată, soacra aducea și cununa („venac”), înfășurată într-o maramă. În trecut, cununa era pusă pe capul miresii chiar în acea zi; astfel era „încercată”, dar și (într-o preștiință magică), pusă sub semnul lui Jupiter, „marele benefic”. Cununa era așezată pe capul miresei de un băiat de 5-7 ani, cu ajutorul a două nuiiele de salcie. Aceasta, pentru ca viitoarea nevastă să se poată adapta, ca și salcia, unor condiții mai dificile.⁶ Astăzi obiceiul nu se mai practică, desigur și din pricina timpului, care îi obligă pe nuntași să se limiteze la sărbători în zile nelucrătoare. (Cu excepția, desigur, a femeilor care pregătesc oșpețele de nuntă, și care fac preparative de joi până duminică).

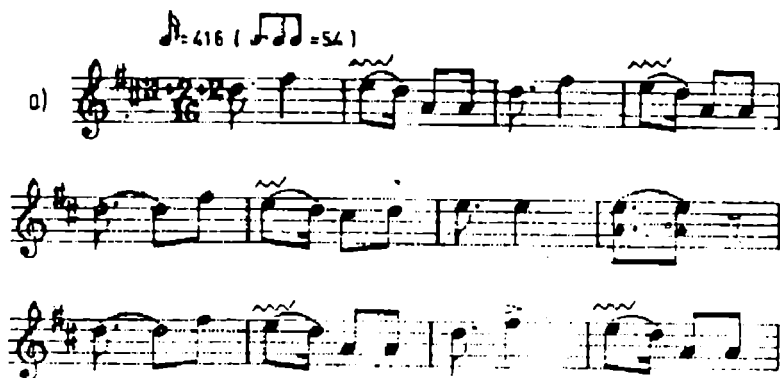
Nunta propriu-zisă începe sâmbătă seara, la casa mirelui⁷, unde se pregătește steagul („steg”) și are loc o masă. Düringsfeld, în „Cartea nunții” scrie că „întrebuințarea steagului la nunți pare a fi de origine slavă, deoarece e uzitat mai mult la popoarele slave, precum la cazaci, la slovaci din Ungaria, care îl pregătesc ca și românii din Transilvania, apoi la sârbii din Serbia și la cei din Riviera de la Castella, romanticul fărm litoral dintre Spalato și Trau. Românii și maghiarii, care de asemenea îl întrebuințează, e probabil că l-au adoptat de la sârbi”. (sic!)

Ipoteza lui Düringsfeld este foarte plauzibilă, steagul fiind un simbol militar, eroic, al popoarelor războinice (sau nomade, care își căutau teritoriu, *întemeiere*). Totuși, în cazul de față, la Carașoveni, chiar dacă steagul ca obiect ceremonial a fost împrumutat de la „sârbi” (sau croații din zona istro-română), denumirea sa este cu siguranță împrumutată de la români. În Serbia și Croația steagul se cheamă „barjak” — și este numit ca atare și la ceremoniile de nuntă ale „Șocșilor” — croați din Bacika, în timp ce la Carașoveni acesta se numește „steg”. (Se știe că limba sârbo-croată nu folosește diftongi, deci termenul adoptat a exclus diftongul *ea*, păstrând pe *e*). Purtătorul stegului este ceaușul („cauș”), termen de origine turcească, existent și la sârbi și la croați. La Șocșii-croați din Bacica, steagul (barjak) este purtat de „stari-svat” (nunul mic), un termen care a trecut în limba română ca „tarisfat”. („Numirea de <tarisfat> vine de la sârbescul <stari svat>, sfetnicul bătrân... care, ca și la românii din ținutul Tmișoarei, e asistentul nunului”).⁸

Din monografia lui Ivan Birta aflăm cum se pregătește „stegul”: „În partea de sus, stari-svat înfige un măr, iar în el un ban de argint și o ramură de <foionfiu> (saschiu). Apoi, o maramă albastră sau verde se coase de mânerul de lemn și se împodobește cu <zimzelen> (ramuri de brad). Sub maramă, înfășurată în hârtie, se pune grăsimă de porc, cu care tânăra își va unge mai târziu părul, pentru ca toți să se uite la ea, așa cum s-au uitat la steg. În același scop, la desfacerea stegului, tânăra își va acoperi capul cu marama desfăcută de pe steg (ca să fie mereu în frunte ca stegul)”...⁹

Stegul se arborează la poartă, ca toată lumea să știe că acolo are loc nunta, în timp ce în casă are loc o masă. (Astăzi am denumi-o poate, „petrecerea burlacilor”, dar în registrul etnografic clasic ea ar putea însemna desprinderea unui membru din ceata flăcăilor, trecerea de la starea de fecior la starea de bărbat însurat).

Cu prilejul *stegului* se joacă un dans arhaic, închinat soarelui, care poartă numele de „*Slncea*” (*Sâlncea*). (Arhaicitatea lui se vede și în denumire, ea datând din vremea când mai exista „l” vocalic și nu trecuse încă în „u” — în cuvântul „sunce” de astăzi). Este o horă rituală, jucată de 3 ori în jurul mesei, în sensul rotației acelor de ceasornic. „*Slncea*” se va mai juca și la plecarea miresei spre casa mirelui, ceea ce indică fără greș că este un însoțitor sonor al ritualurilor de trecere, dintr-o vârstă în alta, dintr-un statut social în altul.

În noaptea după „coaserea steagului”, veșmintele fetei și ale băiatului rămân pe masă, fiecare la el acasă, pentru a vedea ce li se arată în vis.¹⁰

Uneori, „*stegul*” se scoate din casă duminică dimineață, când ceașul, kumul, deverii, rudele, muzicanții și alaiul îi vor însoți pe mire și mireasă la biserică. Cu acest prilej se cântă „*Bela Mara kod bunara*” („*Alba Mara la fântână*”), care pomenește de vremea turcilor, fiind deci și el foarte vechi și provenind, probabil, din filieră sârbească:

Bela Mara kod bunara

Bela Mara kod bunara
Sije roklju od pargara.
Belu Maru uhvatiše
Kadno Turci navališe
I u sanduk zatvoriše...

Alba Mara la fântână

Alba Mara la fântână
Cosea rochie de lână.
Și pe Mara o răpiră
Pe când turcii năvăliră
Șintr-o ladă-o ferecară...(etc)¹¹

Pe când stătea închisă în ladă, Mara se gândea, precum se cuvine într-o baladă, că va veni un flăcău s-o scape, iar acela va fi iubitul ei. Iată că primii care vin și încearcă să deschidă lacătul lăzii sunt tinerii Carașoveni, „momci mladi”, cu chei diferite, cu chei potrivite, dar nu reușesc s-o descuie. Vin apoi, pe rând, trei Vlahi, trei

Maghiari și trei Nemți, dar nu reușesc nici ei să desfacă lada. În cele din urmă vin niște țigănuși care, lovind cu ciocanele, desfac lacătele. Amăgită în visul ei, Mara o roagă pe mamă să-i dea un cot de pânză („lakti, majko, lakat platno”), să-și acopere fața, ca să n-o sărute țiganul. Dincolo de aspectul comic al baladei găsim formula multi-etnică, cu o rezolvare neașteptată și cu semnificații actuale.

Duminică dimineața la ora 6 mirele merge să ia pe viitoarea mireasă la biserică, pentru spovedanie și cuminecare. După cuminecare, se întorc la casa fetei, unde li se servește micul dejun. „Din același blid, ei mănâncă lapte sau brânză, apoi miere. Lapte sau brânză, ca să le fie copiii albi și frumoși, iar miere ca să fie dulci. Astăzi, acest obicei a fost uitat, dar spovedania și împărtășania se face negreșit, înaintea cununiei”.¹²

Fata se îmbracă apoi pentru celebrarea cununiei la biserică, timp în care mirele asistă la îmbrăcarea, cu lumânarea aprinsă. Femeile care vin să ajute la îmbrăcarea miresei aduc prăjituri („kolaci”) și torte.

Scaunul pe care stă mireasa la îmbrăcat este acoperit cu un mic covoraș frumos brodat sau țesut (numit „aleak”) care va fi folosit și pentru acoperirea miresei când pleacă din casa mamei (ca să nu se uite înapoi), precum va mai sluji și la acoperirea copilului când va fi dus la botez.¹³

La ora 12 are loc la biserică Misa, apoi cununia. Urmează jocul din fața bisericii, apoi alaiul pleacă de la casa miresii, unde are loc o masă (fără dar), pentru rudele miresii. Duminică seara, mireasa mai poate da o masă pentru cei care vin cu daruri.

Masa este deja pregătită, în așteptarea oaspeților. În fața Nașului mare („kum”) se află *bradul* („čep”) — împodobit cu mere, nuci, prune, prune uscate, panglici; în fața mirelui — un cocoș, cu cap cu tot, iar în fața miresei — găina. „Păsările se taie când mirii pleacă de la biserică; la casa băiatului se taie cocoșul, la casa fetei se taie găina și se aruncă câte o găleată de apă în fața casei”. (Gh. Vataș, Clocotici). Se practică și „împodobirea” comică a găinii, căreia i se pune pe cap „krpa” de nevestă, iar cocoșului i se pune o țigară în cioc. (I. Birta) Sau: „pe găină se încolăcește un cârnat opărit, la coadă i se pune un ou și pe piept o salbă cu bani mărunți”. (Traian Simu)¹⁴

Sunt singurele momente comice, căci altfel nunta carașoveană este serioasă, lumea nu se îmbată, nu cântă cântece licențioase și nu se fac glume pe seama mirilor, nașilor, părinților sau fetelor nemăritate. Singurul prilej când se întâmplă aceasta este carnavalul anual „Fașank”, de la începutul Postului Paștelui, care în satul Rafnic are o mare amploare. Atunci au loc și „nunți comice”, care sunt de fapt spectacole, teatru popular.

Lunea după amiază are loc la mireasă o masă pentru „plecarea miresei din casa părintească”, la care sunt invitate rudele ei. Atunci se cântă cântece de despărțire, regrete și rămas bun. Nu și de iertăciune, de unde se vede că „sentimentul vinovăției” nu este păstrat, ci este absolvit de biserică și rezolvat creștinește în familie. Stari-svat mulțumește și el familiei miresei fiindcă le-a încredințat fata, nunul mare (Kum) rostește închinările și urările către miri și masa se desfășoară în belșug și veselie.

Se joacă și cu acest prilej hora „Slincea”, ocolindu-se masa de 3 ori. După masă, mirii își iau darurile și pleacă însoțiți de alai, la casa băiatului. Acolo sunt *întâmpinați de soacră*, care aruncă spre ei cu boabe de porumb pe care le scoate din brâul înguat numit „*kanițe*”; apoi îi leagă pe amândoi cu „*kanițele*” și îi trage în casă. Mireasa se așează și i se pune în brațe un copil mic și un colac rotund, înfășurat cu „*kanițe*”; uneori i se dă și o sită cu grăunțe, semn că o așteaptă gospodăria.

În casa marelui, mireasa se schimbă cu o cămașă (de obicei dăruită de soacră) și înlocuiește cununa — „*venať*” cu „*krpa*” festivă, cununa în 4 corni. Frumos împodobită cu mărgelile, „*krpa*” este așezată pe cap de mire, cu două bețișoare, cu furca, sau chiar cu foarfecele, prilej cu care încearcă să o calce pe picior, ca „să-i fie supusă”.

Un ceremonial asemănător, un „joc al dominației” avea loc și marțea, cu prilejul „*udatului*”. Mirii mergeau la râu, scoteau de 3 ori apă cu găleata și își turnau unul altuia, ca și cum s-ar fi ajutat să se spele. Fiecare însă se ferea să se ude, căci aceasta ar fi dat prilejul celuilalt să „câștige”, să fie cel care conduce. În cele din urmă se spălau pe mâini și duceau acasă o găleată cu apă, pe care mireasa o dădea soacrei — în semn de supunere și hărnicie.

Tot marțea avea loc descusutul stegului, iar mireasa se învelea cu năframa desfăcută de la steg, peste pieptănătura „în 3 corni”. De acum se putea considera nevastă și va purta această „*krpa*” la biserică și la toate sărbătorile.

Vedem deci cum, în zilele noastre, multe momente ale nunții se păstrează în simbolica mitologică, altele se actualizează, se aliniază ceremonialelor contemporane de tip urban — mai sobre, mai uniforme la nivel european și mondial. Asistăm la o mutare de accent de la o identitate etnică mai restrânsă la o identitate europeană, fără ca aceasta să aducă după sine o uniformizare, căci se păstrează caracteristicile particulare ale ritualului — care constituie esența, diferența etnică, deci individualitatea. Și este tocmai ce e mai interesant, mai diferit, de la cultură la cultură, de la o zonă geografică la alta.

Astfel, mutația (poate violentă) din prezent, care ne face să credem că „ne pierdem tradițiile” este de fapt o alternare de accent, o clarificare. Până acum ne confundam de fapt identitatea cu omogenitatea, cu un fel de uniformizare, acum putem înțelege că ea constă tocmai în diferență, în specific, iar acest specific este tocmai individualul, pandantul identității, care îi asigură echilibrul și continuitatea.

NOTE

1. Ida și Otto von Düringsfeld, *Cartea nunții — Obiceiuri și credințe de nuntă ale popoarelor creștine din Europa*
2. Simion Florea Marian, *Nunta la Români*, Cultura Națională, București, 1995, p.96-100
3. Ivan Birta, *Karasevici — Narodne umotvorine s etimoloskim osvrtom (Carășovenii — creații populare și privire etnografică)*, București, 1993, p.377

4. cf. Mila Bosnici, *Ženidebeni obicaji i okaca i Hravata u Bačkoj (Obiceiurile de nuntă ale croaților și Șocșilor din Bacika)*, Novi Sad, 1992
5. Ivan Birta, *op.cit.*, p.377
6. *apud* I. Birta, *Carașovenii ...* p.378
7. O. Düringsfeld, *op.cit.*, *apud* S. Fl. Marian, *Nunta la români*, 1995, p.193
8. S. Fl. Marian, *op.cit.*, p.164
9. I. Birta, *op.cit.*, p.378
10. Informator: Gh.Vatav, 55 ani, profesor din Clocotici, conducătorul ansamblului folcloric participant la numeroase festivaluri naționale și internaționale.
11. I. Birta, *op.cit.*, p.55
12. I. Birta, *op.cit.*, p.379
13. Informator: Djuradj Lauș, primarul comunei Lupac
14. Traian Simu, *Originea Carașovenilor — studiu istoric și etnografic*, Lugoj, 1939

INFORMATORI

- Milja Radan, 55 ani, Carașova, Secretarul general al Uniunii croaților
- Djuredj Lauș, primarul comunei Lupac
- Gh.Vatav, 57 ani, profesor la Clocotici, conducătorul ansamblului folcloric
- Milja Djurasa („Deda”) 78 ani, Carașova
- Miloia Maria („Pipoaica”), 68 ani, Carașova
- Berța Maria, 60 ani, Carașoav
- Sokaci Dimitrie, 75 ani, Rafnic — veteran de război, născut în Basarabia
- Sokaci Mihai și Ana (24 și 22 ani), miri din Rafnic, sept.1996
- Mile Radan („Mali”), 21 ani, Carașova — student la Universitatea din Belgrad, secția etnografie.

LE CEREMONIAL DE LA NOCE CHEZ LES CARASOVÈNES IDENTITÉ ET INDIVIDUALITÉ

Résumé

Les Carasovènes, constitués dans une communauté minoritaire d'origine slave mais encore confuse, sont situés dans le département Caras-Severin ou habitent sept villages à travers la rivière Caras.

Au niveau des fêtes familiales, la coutume la plus complexe et mieux conservée mais aussi unitaire du point de vue du scénario, c'est la noce.

L'auteur montre que, sans perdre l'identité européenne et cette évolution c'est plutôt une alternance d'accent qu'un changement du fond traditionnelle spécifique.

Fig. 1. Tinere carașovenice purtând „parta” (1997).

Fig. 2. Pereche de logodnici carașoveni (1997).

Fig. 3. Alai de nuntă în drum spre biserică (1997).

Fig. 4. Pereche de miri (1997).

Fig. 5. Mireasă. Carașova. 1997.

Fig. 6. Tineri căsătoriți (1997).

HRANA TRADIȚIONALĂ A SLOVACILOR DIN ROMÂNIA

Pavel ROZKOS

După cum este cunoscut în literatura de specialitate, pe la finele secolului XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea un mare număr de populație slovacă din Slovacia a fost colonizată în așa-numitele „Ținuturi de jos“ („Dolna zem“), care astăzi aparțin în parte Ungariei, în parte României și în parte Iugoslaviei.

De la bun început trebuie subliniat că această populație slovacă provenea mai cu seamă din regiunile mai sărace — îndeosebi din satele de munte ale Slovaciei Centrale — așa că și aici în „Ținuturile de jos“ ea și-a păstrat și și-a dezvoltat caracterul său agrar și ulterior și meșteșugăresc. Din cauza izolării sale relative față de Slovacia, mai cu seamă din punctul de vedere al limbii, și-a păstrat un pronunțat caracter arhaic, ceea ce se reflectă parțial și în modul lor de viață, de asemenea, în cadrul diferitelor obiceiuri de familie, în grijurile lor ș.a.

Și din acest punct de vedere viața slovacilor din „Ținuturile de jos“ a avut și are atât în trecut, cât și în prezent un caracter ciclic: primăvara, vara, toamna, iarna și apoi totul de la început...

Atât din motivele obiective, cât și din cauza sărăciei crunte, dar mai cu seamă datorită unei modestii și chibzuințe înnăscute și naturale, parcă ereditare, moșii și strămoșii noștri au dus o viață foarte cumpătată. Acest lucru se oglindește foarte bine mai cu seamă în diferite mâncăruri vechi tradiționale ale Slovacilor din regiunile „Ținuturilor de jos“, despre care va fi vorba, pe scurt în cele ce urmează.

Printre aceste mâncăruri un loc preponderent îl ocupau făinoasele și diferite specialități din făină, apoi leguminoasele, rădăcinoasele și fructele. Carnea și produsele de carne se considerau în trecut ca un fel de lux și se mâncau doar odată-de două ori pe săptămână, mai cu seamă cu ocazia diferitelor sărbători religioase ori altor evenimente importante de familie (nuntă, botez, ș.a.).

În schimb *pâinea*, pâinea cea de toate zilele nu lipsea de pe masă nici la cele mai sărace și nevoiașе familii de slovaci. Pâinea aceasta se făcea exclusiv acasă, din făina de casă de cea mai bună calitate, deseori făina „nulaș“. Pâinea se cocea în cuptoarele de casă din lut sau zidărite, așa-numitele cuptoare țărănești. Coptul pâinii reprezenta pe vremuri un întreg ceremonial, care dura o noapte întreagă și aproape toată ziua următoare: făcutul aluatului pentru a crește pâinea și pentru a dospi cu ajutorul drojdiei, apoi încălzitul apei cu cantitatea necesară de sare, apoi dimineața devreme amestecatul și frământatul aluatului, tot dimineața încălzitul cuptorului, așezarea aluatului în forme, verificarea temperaturii din cuptor, așezatul în cuptor, scosul pâinii din cuptor, gustatul pâinii proaspete... Trebuie amintit în această ordine de idei că pâinea cândva, niciodată nu se făcea acasă în zilele de sâmbătă spre duminică sau de duminică spre luni, și nici în alte zile de sărbătoare. Căci pentru munca aceasta erau

suficiente celelalte zile ale săptămânii... Pâinea ce se cocea o singură dată ar fi trebuit să ajungă în familii normal de mari pentru o perioadă de două săptămâni.

Legat de coptul pâinii erau și alte activități interesante, mai cu seamă în vederea îmbogățirii meniului familiei pentru următoarea perioadă mai scurtă sau mai lungă de timp.

Din aluatul de pâine se făcea „*lepnika*” (un fel de „lipie”). O bucată de aluat de pâine s-a întins într-o formă rotundă mai groasă și când cuptorul era deja suficient de încins, se puneau pe o lopată din lemn întinsă și se introducea în cuptor lângă flacăra și jar, pentru a se coace, prima dată pe o parte, apoi și pe cealaltă. După aceea lipia se ungea cu puțină untură sau ulei, eventual se freca cu usturoi și se mânca imediat, caldă, îndeosebi de copiii veșnic flămânzi.

Din aluatul de pâine se făcea și „*posucha*”, dar acest aluat se întindea de câteva ori, după care se împăturea, se presăra cu brânză sărată, încă odată se împăturea, se așeza într-o tavă unsă puțin, pentru ca aluatul să nu se prindă, după care se cocea tot în cuptor în fața flăcării. Produsul așa obținut se tăia în bucăți și se servea, de asemenea, cald, eventual cu lapte dulce, lapte acru sau covăsit.

Tot din aluatul de pâine se făceau și „*opekance*”. Se lua o bucată de aluat, se făcea din el prin răsucire o bucată lungă și subțire, ca o frânghie, se îndoaie în două sau în patru, se așeza pe o lopată largă de lemn și se introducea în cuptor în fața flăcării și acolo, în câteva minute, se cocea pe o parte și pe cealaltă. Produsul astfel obținut se ținea câteva zile într-un loc uscat, după care se tăia în bucăți mici de doi-trei centimetri și în cursul săptămânii, mai cu seamă în ziua de miercuri aceste bucăți de aluat se opăreau cu apă fierbinte, după care se clăteau cu apă rece, se ungeau puțin și se serveau cu brânză sărată sau dulce, cu mac, cu nucă măcinată și alte bunătăți, ca mâncare principală, după supă.

Tot din aluatul de pâine se făcea și „*kapusnika*” (un fel de plăcintă cu varză). O bucată de aluat de pâine se întinde rotund, într-o jumătate se pune un strat de 7-8 milimetri varză călită, puțin îndulcită și condimentată cu piper măcinat, apoi se îndoaie partea goală peste varză, se lipește prin apăsare pe margini, se introduce cu ajutorul unei lopeți late din lemn în cuptorul încins în fața flăcării și se coace pe ambele părți. După ce s-a copt, se scoate din cuptor, se unge puțin și se servește cald în loc de mic dejun.

„*Tarhona*” („tarhană”) este un produs din aluatul de făină cu ouă de casă făcut mai tare, pentru a se sfărâma mai bine. Aluatul se freacă printr-un ciur mai rar, bucățelele mici de aluat care trec prin găurile ciurului se pun la uscat, după care se pun pentru un an întreg la păstrare într-un loc uscat. La prepararea mâncării, după ce se pune puțină ceapă la prăjit, se toarnă puțină apă rece, se pune un pumn-doi de tarhană uscată, un cartof-doi. Dacă se dorește supă de tarhană, se mai toarnă puțină apă, dacă se vrea tarhană mai deasă, se lasă așa până se fierbe. Pentru îmbunătățirea gustului mâncării, în tarhană se pot pune câteva bucăți de cârnați de casă.

„*Siflike*” („lăscuțe”) se făceau dintr-un aluat special cu ouă, aluat care se întindea subțire, se lăsa puțin la uscat, după care se înfășura sul și se tăia subțire în

niște romburi neregulate. După o uscare de câteva zile se pune la păstrare și se adăuga la diferite supe sau ciorbe, eventual în lapte fiert.

„*Rezance*“ (tăieței) se făceau din același fel de aluat, însă după răsucire în sul se tăiau mai subțire și nu se făceau romburi. În mod asemănător se și uscau și se adăugau mai cu seamă la supele albe (de pasăre, de vită, de porc ș.a.)

„*Brdovce*“ se făceau de obicei cu ocazia unor evenimente de familie mai importante (nuntă, botez ș.a.). Se făceau dintr-un aluat asemănător cu cel pentru tăieței, însă aluatul întins se tăia în pătrățele mici de aproximativ patru ori patru centimetri. Aceste pătrățele se dădeau apoi peste un obiect cu încrețituri, care le dădea o formă specifică. „*Brodovce*“ se uscau la soare și în caz că nu se consumau imediat, se păstrau pentru o perioadă mai lungă într-un loc uscat și se adăugau la supe speciale de sărbătoare.

Una din mâncărurile cele mai specifice ale Slovacilor Nădlăcani este „*kysnutie haluske*“. În unele locuri ale „Ținuturilor de jos“, de exemplu, la Tótkomlós sau Békés Csaba, acestea poartă denumirea de „*nadlackie haluske*“, respectiv, la Stará Pazova din Iugoslavia ele se numesc „*nadlacke*“. Se prepară dintr-un aluat care se face mai moale, apoi se întinde pe masă și cu ajutorul unei forme sau cu ajutorul unui pahar cu fundul în sus, se face niște „pogăcele“ rotunde. Acestea se așează într-un vas tuci nu prea mare, al cărui fund se unge puțin pentru ca aluatul să nu se prindă, apoi se așează „pogăcelele“ din aluat una lângă alta și un strat deasupra celui alt. Fiecare strat se unge tot pentru a nu se prinde între ele. După ce se umple vasul de lut cam până la jumate, se toarnă puțină apă rece și se acoperă ermetic, după care se fierbe la un foc mic. După ce se evaporă apa turnată, „*kysnutie haluske*“ sunt gata fierte, mai precis, au dospit și au fiert în abur (asemănător ca și „*knedle*“). O gospodină bună, cu experiență știe după sunetul care indică felul în care se prăjește stratul din jos în vas și după mirosul care iese din vas, momentul când mâncarea este terminată. „*Kynutie haluske*“ se scot apoi bucată cu bucată într-un vas mai mare, se ung puțin, după care se presară cu brânză sărată sau dulce, cu mac, cu nuci măcinate ș.a. Se servesc ca mâncare principală după vreo supă, sau numai singure. Nu se știe din ce cauză, poate doar datorită respectării ciclității, la Nădlac „*kynutie haluske*“ mai demult se făceau aproape în exclusivitate doar sâmbăta.

„*Krájanie haluske*“ (tăieței de casă — un fel de „spagetti“) se făceau dintr-un aluat asemănător ca și „*kisnutie haluske*“. Aluatul întins subțire se făcea sul și se tăia subțire, în felii de o jumătate de centimetru. Tăieței așa obținuți se fierbeau în apă clocotindă, după care se scoteau cu o strecurătoare, se clăteau cu apă rece, se ungeau puțin și se serveau cu brânză sărată sau dulce, cu mac, cu nucă măcinată, cu scorțișoară ș.a. (la fel ca și „*kysnutie haluske*“) ca felul principal de mâncare, asemănător cu „spagetti“ italienești de astăzi. După faptul că se făceau „*krájanie haluske*“, la Nădlac se știa că este ziua de miercuri. Legat de această mâncare, aici la Nădlac persistă diferite credințe și superstiții locale din obiceiurile calendaristice, așa că de Crăciun, în Ajun se tăiau în așa fel să iasă cât mai lungi ..., pentru că așa stăpânului îi va crește cânepa cât mai înaltă...

„Pita“ este o prăjitură cu gust dulce, se cocea în cuptor sau în sobă. Aluatul se făcea din făină albă, se adăuga puțin zahăr și lapte proaspăt, colectat după ce a fătat vaca. Nu se știe din ce cauză, datorită caracterului simbolic pe care îl avea „pita“ se anunțau vecinii și neamurile, când stăpâna le ducea câteva bucăți să guste și ei, pentru ca în casa aceea în viitor va fi de găsit lapte proaspăt și alte produse lactate proaspete. Denumirea acestei prăjituri este, pare-se, de origine română, căci prin acest cuvânt „pită“ în unele graiuri românești din vestul României se denumește noțiunea de „pâine“, în general.

Probabil sub influența populației românești din jur, cu care au conviețuit decenii întregi, la slovacii „Ținuturilor de jos“ din România s-a încetățenit și prepararea unor mâncăruri din făina de porumb, așa zisa mămăligă sub diferitele ei aspecte.

„Kasa“ („mămăliguță“) se fierbea din făină de porumb, dată printr-o sită mai deasă, pentru a se înlătura cojile de la boabele de porumb. Apoi „mămăliga“ se fierbea în apă sărată, după fierbere se ungea, eventual se îmbunătățea cu jumări, cârnați prăjiți sau alte bunătăți, eventual „mămăliga“ se mânca cu brânză ori smântână.

„Karimáska“ se prepara asemănător ca și „kaša“, din făina de porumb, eventual puțin mai moale, însă după ce a fiert, se turna peste ea lapte dulce sau lapte covășat, se amesteca bine și se mânca cu lingura ca felul principal de mâncare sau ca desert.

„Gerhena“ se cocea din aluatul făcut din făina de porumb, mult mai fină, aluat care se făcea mai tare, apoi cu o lingură de lemn se așeza pe tavă, unsă puțin în prealabil pe fund pentru a nu se prinde. Arăta de parcă ar fi fost așezate pogăcele nu prea mari de culoare aurie, care apoi se coceau în cuptor la o temperatură nu prea înaltă. Aceste „gerhene“, având un gust dulce, se serveau îndeosebi ca desert.

„Mále“ se făceau tot din făină de porumb în așa fel că se amestecau cu apă mai multă, după ce se amesteca bine, se turna într-o tavă în prealabil unsă puțin, pentru ca această compoziție, aproape lichidă (pe jumătate) să nu se prindă pe fund. Tava se introducea în cuptorul potrivit de încins și se lăsa acolo până se rumenea la suprafață. Apoi se scotea din cuptor, se tăia în pătrățele mai mari și se servea ca o prăjitură, căci avea un gust dulce. Pentru ca mále să iasă cât mai gustoase și cât mai dulci, la Nădlac bunăoară, li se descânta în felul următor: „Hop-cup, mál'e, vintrtál'e, po ul'ici vezú (nesú) med...“

„Skorce“ se făceau tot din făină de porumb. După ce se fierbea într-un vas mai mic, puțin mai tare, cu ajutorul unei linguri de lemn se făceau bucățele mici ca niște „pițărâi“, apoi se așezau într-un vas mai întins; după ce s-a așezat un strat de „škorce“, se ungea puțin deasupra și se presăra cu (brânză) telemea sfărâmată, urmând încă alte două trei straturi puse în mod asemănător. Apoi vasul cu „škorce“ se pune pentru o jumătate de oră în cuptor, după care se servea ca mâncare de bază după supă sau ca singurul fel de mâncare la prânz sau la cină.

Dintre leguminoase cea mai răspândită la slovacii din „Ținuturile de jos“ a fost fasolea, care se consuma atât uscată cât și verde. Fasolea verde se prepara exclusiv ca supă sau ciorbă, iar cea uscată — mai cu seamă îmbunătățită cu carne de porc afumată (șirea spinării) sau cu șuncă. Fasolea uscată se gătea în special vineri.

Mazărea se consuma în exclusivitate verde, sub formă de supă de mazăre. În supă deseori se puneau guluște din făină sau din gris, eventual îmbunătățită cu puțină

carne de pui sau de porumbel.

Mai rar decât fasolea ori mazărea se gătea supa de *linte*, tot așa îmbunătățită cu carne afumată sau cârnați de casă. Dintre celelalte alimente era de neconceput mâncare fără *cartofi*, care se preparau în cele mai multe variante, feluri: fierți (și în coajă), prăjiți, fripiți (și în coajă) etc.

Toamna, împreună cu cartofii, fiecare familie se aproviziona cu cantitățile necesare de *ceapă*, *usturoi*, *morcovi*, *pătrunjel*, *țelină*, *păstărnac* și cu un butoi de *varză* murată. Din varza acră prin murare se făcea nelipsita „kapustnica“, supă acră de varză din Ajunul Crăciunului sau din Ajunul Anului nou.

Dintre fructele cele mai îndrăgite au fost *merele*, *perele*, *vișinile*, *cireșele*, *caisele*, *piersicile*, *nucile*, dar și *prunele*, atât proaspete cât și uscate, eventual sub formă de compot, dar mai cu seamă sub formă lichidă de „pălincă“.

Chiar dacă am spus mai înainte că mâncăruri cu carne se preparau la slovacii noștri mai cu seamă cu ocazia diferitelor sărbători sau a diferitelor evenimente de familie, totuși trebuie să amintim în acest context una din specialitățile Nădlăcanilor. Este vorba de *cârnat* (salam) de Nădlac, foarte gustos, puțin cam iute din cauză că aici conservantul de bază este boiaua de ardei și piperul, așa că acest produs este extrem de picant și se asortează perfect cu cunoscuta pălincă de prune de Nădlac.

LA NOURRITURE TRADITIONELLE DES SLOVAQUES DE ROUMANIE

Résumé

Selon le titre, le sujet de l'ouvrage c'est l'alimentation traditionnelle chez les communautés Slovaques de la Roumanie. On mange spécialement du pain, des pâtes alimentaires, des plats préparés avec de l'haricot, du pois, de la lentille et de la viande. En automne chaque famille fait des provisions de pommes-de-terre, d'oignon, d'ail, de légumes et de choucroute.

Les fruits préférés — frais, desséchés ou conservés ou bien utilisés pour obtenir l'eau-de vie — font partie de la nourriture fondamentale des Slovaques de Roumanie.

Renommé pour son goût délicieux, le saucisson de Nădlac est reconnu comme étant une spécialité remarquable de l'art culinaire des Slovaques de Banat.

ROMÂNII DIN ELEK (UNGARIA). O COMUNITATE ÎN TRANZIȚIE DINSPRE ARHAIC SPRE MODERN

Elena Rodica COLTA

Comunitatea românească din Elek¹ își are propria sa istorie în localitate, mărturie în acest sens stând chiar denumirea românească de Aletea², pe care au dat-o așezării, și cimitirul ortodox, vechi de aproximativ 150 de ani³.

Întrebați despre trecutul lor, bătrânii povestesc despre cimitire care au existat între sălașe, dispărute prin mărirea suprafețelor arabile, care coboară prezența lor în zonă spre ultimele două decenii ale secolului al XVIII-lea.

Făcând abstracție de această „saga” transmisă de comunitate pe cale orală, prezența românilor în perimetrul așezării Elek (Aletea) datează dinainte de atestarea lor oficială⁴, fiind inițial înregistrați în registrele bisericii catolice, la familiile la care au lucrat⁵, or această înscriere a lor este aspectul care ne interesează, fiindcă nu se poate vorbi despre o comunitate etnică în afară de timp și spațiu, la fel cum nu se poate vorbi despre un grup etnic izolat făcând abstracție de majoritatea lingvistică și culturală careia îi aparține.

1. *Formarea comunității românești din Elek*

La începutul secolului al XVIII-lea noul proprietar de pământ⁶ colonizează localitatea cu germani de condiție modestă, în mai multe valuri succesive. Recensământul din 1743, publicat de istoricul arădean Gheorghe Ciuhandu, atestă în Elek 56 de familii nemțești⁷.

Venirea românilor va avea loc în momentul în care germanii așezați în Elek vor avea nevoie de mână de lucru. Până azi tradiția locală vorbește despre o preferință a germanilor pentru români, pe care îi apreciau ca buni lucrători și despre buna înțelegere care a existat între cele două etnii.

Cunoscute în epocă sub numele de „cioși” toți acești români angajați de nemți provin din satele vecine Elekului, majoritar românești: Grăniceri, Șiclău, Brădet, Șimand, care astăzi aparțin României⁸.

Social, cei veniți au fost o categorie extrem de săracă. Fără avere personală, locuind la sălașe, au trăit la început doar din ceea ce au primit de la stăpân pentru munca lor.

Distanța mare dintre aceste gospodării risipite în pustă face ca multă vreme grupul să trăiască dispersat și parțial izolat.

Adunarea majorității membrilor se făcea la sărbătorile religioase mari și la unele evenimente importante din viața grupului: căsătorii, botezuri și înmormântări.

Întâlnia avea loc în unul din cele două puncte încărcate de sacralitate pentru grup, biserica și cimitirul sau în locurile închiriate pentru „joc”, anunțate dinainte.

Cum românii nu aveau biserică ortodoxă fiind afiliați Parohiei ortodoxe române din Grăniceri, membrii comunității se deplasau la biserica din această localitate iar după 1918, când Grănicerul rămâne pe teritoriul românesc, la cea din Chitichaz, slujba

religioasă fiind un prilej de cunoaștere și de întâlnire pentru tineri, soldată cu numeroase căsătorii.

Legătura dintre sălașe funcționa permanent. Când era vorba de nunți veneau să invite feciori aleși anume, „pălăscarii”, iar pentru alte evenimente se trimitea vorbă prin drumeții care aveau „cale” pe acolo.

Exista o solidaritate de grup și la muncă, rudele sau vecinii ajutându-se între ei prin sistemul de „clăci”.

Pe măsură ce comunitatea românească se stratifica, la rândul ei, ca avere, cei cu posibilități materiale încep să se mute de la sălașe în comună trecând de la tipul de locuire dispersată la o locuire compactă de cartier, cu vecinătăți de case și de străzi.

În această structură etnică compactă, dispusă în două microcartiere compact românești, Betyárváros și Ujtélep, primul în partea dinspre Lőkősháza și al doilea înspre Chitighaz, trăiesc și azi.

2. Zestrea culturală și factorii care au produs eroziuni.

Aparținând cultural unei civilizații țărănești de tip oral viața materială și spirituală a acestei comunități s-a desfășurat, vreme de aproape o sută de ani, netulburată de conviețuirea cu alte etnii.

Sistemul ancestral de valori a rămas și el, în tot acest timp nealterat, după cum a fost transmis din bătrâni.

La această conservare ca entitate distinctă a grupului a contribuit, fără îndoială, și religia ortodoxă, la fel cum bilingvismul i-a ajutat să se integreze social printre celelalte naționalități.

Cercetările etnologice efectuate în iulie 1997, în cadrul taberei multiculturale, interetnice organizată la Elek de Karácsony János Honismereti Egyesület din Békéscsaba (Ungaria) au avut ca obiectiv pentru partea românească înregistrarea modificărilor intervenite în tradițiile grupului, în urma eroziunilor care s-au produs în vechiul sistem de valori.

Cum se știe, trecerea țărilor din estul Europei în sfera de influență rusească și adoptarea de către aceste țări a unor regimuri politice de tip comunist a afectat profund populațiile țărilor respective.

Schimbări radicale va suferi și Ungaria după 1945, iar efectul acestora se va simți și în localitatea Elek, unde vor avea loc devastatoare mișcări de populație.

Deportarea tineretului german la muncă în Rusia, plecarea unui număr de etnici germani în Germania, repatrierea unei părți din slovaci și colonizarea caselor rămase pustii cu „telepeși” maghiari modifică compoziția etnică a localității.

Procentajul actual ilustrează elocvent rezultatul acestor schimbări de populație produse în urmă cu cincizeci de ani, efectele fiind pe durată lungă de timp: românii, care au rămas pe loc, însă nu au mai avut contacte cu marea masă românească fiind obligați să renunțe la endogamie 26%, germanii 22%, slovaci 6%, maghiari așezați în 1945 40%, țigani cu un procent nesemnificativ.⁹

În plan cultural, în urma acestor schimbări s-au stabilit noi „vecinătăți”. Modelul german, care funcționase în trecut va fi schimbat cu tradițiile culturii maghiare majoritare.

Noua conviețuire culturală va influența comunitatea românească efectul fiind din nou pe durată lungă de timp (împrumutul unor obiceiuri și tradiții, preluarea unor sărbători etc.).

Decisive, însă, în schimbarea modului de viață tradițional au fost schimbările de sistem impuse de regimul comunist.

Desființarea proprietății private, cooperativizarea agriculturii, care a introdus un nou mod de muncă, pentru un nou proprietar (statul), programul de industrializare, care a declanșat, prin oferta de muncă un exod dinspre sat spre oraș, cu deșrădăcinările pe care le-a implicat mutarea, urmate în plan spiritual de impunerea ideologiei comuniste, în esență ateistă, au sfârșit prin a clinti toate comunitățile rurale din conservatorismul lor ancestral, determinând un glisaj lent spre un alt model de civilizație și cultură, de tip urban, cu un alt sistem de valori.

Ca urmare, în ultimii cincizeci de ani procesul de alterare și pierdere a unor tradiții se va accelera la toate civilizațiile țărănești indiferent de etnie.

Viața în Elek cunoaște și ea unele modificări. Se deschid două fabrici, localitatea se canalizează pentru ca, în final, să fie declarată oraș.

2.1 Pierderi, alterări, schimbări suferite de tradițiile românești.

Cel mai afectat de aceste schimbări a fost costumele, care mai suferise în timp unele influențe și preluări din portul altor grupuri etnice alături de care au trăit românii.

Costumul tradițional lucrat din pânză țesută în casă a fost înlocuit inițial cu îmbrăcămintea confecționată din materiale de fabrică: flocon, crepdeșin, satin, carton, pănură de stoc, etc.

Pe lângă materialul din care s-au făcut, au fost înlocuite și unele piese de vestimentație. În locul „gacilor” încep să se poarte, după model german, „nădragi”.

Alte piese din costumele tradiționale sunt scoase complet din uz. Un exemplu este salba cu bani de argint din portul femeiesc care dispare din port.

Apar în schimb piese noi, cum au fost la femei „ștrimfi, budigăi, ciuracul sau căbatul jumătate de pliș”.

Încălțăminte se schimba și ea, evoluând de la opinca cusută în casă (cu talpa din carâmb de cismă), la bărbați, spre „bocance și cizme nemțești” iar la femei spre „șlapi dă lag, topanci jumătate cu fizele, țapele cu tiotori și cu golumburi sau topanci”.

Fenomenul nu este propriu numai comunității românești din Elek. Cam în același timp el va apărea și în comunele din Câmpia Aradului aflate în vecinătatea orașului și în care trăiau, alături de români, germani, slovaci sau maghiari.

Noua îmbrăcămintă va fi în Elek atât de bine asimilată tradiției încât fiind întrebați despre „hainele bătrânești” cei chestionați descriu invariabil această garderobă, de dată mai recentă (diferită de modelul de haină tradițională cu care au venit la finele veacului al XVIII-lea) dar care, din punctul lor de vedere, definește civilizația țărănească de odinioară, față de portul orășenesc cu care se îmbracă azi.

La înlocuirea costumului original a contribuit, pe lângă prestigiul hainei nemțești care s-a impus în lumea satului ca un model de eleganță, și înțelegerile de plată care existau între stăpâni și angajații lor.

Potrivit acestei înțelegeri, „cioșii” primeau, în fiecare an pentru munca lor, pe lângă bani și produse agricole și câte un rând de haine (chimeșe, gace, pantaloni, mișălă, bocance), confecționate din material de fabrică, cu care se obișnuiesc.

Totuși, elementele din portul tradițional care au fost considerate de grup necesare în desfășurarea vechilor ceremonialuri s-au transmis nealterate până azi.

Un exemplu în acest sens sunt pălăriile chemătorilor la nuntă, împodobite cu oglinzi, fir de argint și panglici, după cum de făcea în trecut.

Cercetarea întreprinsă a dezvăluit și o modificare a locuinței.

De la gospodăria țărănească românească tradițională au rămas neschimbate doar curțile și anexele.

Forma, materialele și tehnicile tradiționale de construcție au fost înlocuite cu altele noi.

Vechea compartimentare a spațiului de locuit a dispărut și ea sau a fost modificată.

Interiorul este și el alterat prin amestecul de mobilier tradițional („alomariu”, „șifon”, „laviță”) cu mobila produsă în anii 1960-1970.

Această trecere dinspre arhaic spre modern a mers la generațiile mai tinere până la înlocuirea casei „bătrânești” cu „vila”.

Ocupațiile și modul de muncă tradițional s-au schimbat și ele. Din foști angajați ce lucrau pământurile nemților ei au devenit mici meșteșugari sau muncitori. Cei care au rămas să lucreze pământul în Cooperativă până la pensionare au utilizat unelte moderne și au fost îndrumați de ingineri.

Exemplele sunt numeroase și ele acoperă întreaga sferă a culturii materiale, prima afectată de glisajul comunității dinspre arhaic spre modern.

2.2 Supraviețuirile de tradiție

Sondajul culturii spirituale a dovedit față de schimbările în cultura materială, un anumit conservatorism de grup, care ne permite să discutăm despre „supraviețuiri” importante ale fondului de tradiții ancestral.

Necesitatea supraviețuirii etnice a românilor din Elek, care s-au trezit izolați după primul război mondial de marea masă românească printr-o frontieră ce trecea chiar prin hotarul comunei lor, a obligat comunitatea la stocarea zestrei culturale a neamului în memoria colectivă, a cărui depozitar era generația în vârstă, martoră.

Aceste amintiri privind vechile tradiții, din momentul în care modul de viață orășenesc nu a mai permis o practicare a lor în forma inițială de ceremonial cu valoare inițiativă, a început să fie transmis prin cuvânt, în limba maternă, sub formă de poveste.

Amintirile și poveștile bătrânilor de azi nu sunt altceva decât o reconstituire nostalgică a vieții de demult.

Înmormântările de odinioară, cu prapori și ripizi, cu copii îmbrăcați diaconi și cu opririle rituale la colț de stradă, învăluite într-o aură de poveste contrastează cu înmormântările de azi, adeseori fără preot, înlocuit de un „tarșo” (tovarăș) și fără priveghi, cu depunerea mortului la „frigo” (camera frigorifică), pierderile valorice, în ciuda modernizărilor fiind evidente.

Un asemenea obicei este cel al „Colindatului cu turca” pe care românii din Elek îl prezintă de Crăciun.

Spectacolul reface pe scenă vechiul ceremonial al colindatului care în trecut se desfășura la casa celui colindat, reprezentând o secvență din Sărbătorile Crăciunului.

Începutul acestor sărbători a supraviețuit și el, desfășurându-se, an de an, în curtea gospodarilor când are loc „Tăierea porcului”.

Ea are loc, conform tradiției în preajma zilei de Ignat, cu puțin înainte de Crăciun.

Ritualul tăierii animalului se desfășoară după vechiul scenariu, cu prinderea porcului, înjunghierea, pârlirea cadavrului, strângerea sângelui și pregătirea unor alimente rituale.¹⁰

Al doilea ritual colectiv legat de sărbătorile Crăciunului pe care l-am găsit conservat sub formă de spectacol respectă scenariul ancestral. Oamenii știu ce trebuie să zică și să facă cu atât mai mult cu cât sunt trecuți de 50 de ani.

La fel ca odinioară când ajungeau la ușa gazdei ei încep prin a vesti Nașterea Domnului și Marea sărbătoare a Crăciunului:

„Bună seara lui Crăciun
Am venit să vă vestim
Despre Nașterea lui Cristos
Primiți-ne?”

Când colindatul se face cu turca, este rostită o altă variantă, conținutul fiind în esență același:

„Sara bună gazda cășii
Noi cu turca am venit
Să vă facem pomenire
La a lui Cristos venire
Lăsa-ni-ț?”

Ceata de bărbați, având printre ei un conducător și o mască de animal, înlocuiesc, de nevoie, în absența tinerilor care n-au mai putut fi angrenați, vechea ceată de feciori, prezentă în toate provinciile românești.

Ei poartă, conform tradiției, semne distincte la căciulă prin care să fie recunoscuți.

Turca care îi însoțește este foarte asemănătoare cu cea atestată în diferite localități din Câmpia Aradului.

Constructorul măștii utilizate acum, Szabo Peter (Săbău Petru) n-a văzut însă modelul în România ci a pornit de la cel cu care, fecior fiind, a umblat la colindat în perioada interbelică, adică de la tradiția locală. Din acest punct de vedere putem să o considerăm o variantă proprie aletenilor.

Ceremonialul colindatului cu turca, așa cum este el cunoscut în Elek, păstrează toate secvențele incluse în tradiția satelor românești din vecini: intrarea cu rostirea textului ritual de vestire a Crăciunului, cântatul colinzilor, dansul cu găzdărița cășii, dansul turcii, alte dansuri, dacă sunt fete la casă, cinstirea colindătorilor cu băutură și mâncare, plecarea rituală „cu muzică”, după ce s-au făcut urările tradiționale.

În repertoriul de colinzi a românilor din Elek am identificat alături de piese cu conținut creștin cu circulație mare în provinciile românești („Trei păstori”, „O ce veste minunată”) două colinzi mai vechi. Una intitulată „Colo sus pe lângă lună” se înscrie în ciclul tematic al „Maicii Domnului cu pruncul”¹¹ iar a doua, „Pe răzor de vie” reprezintă o variantă locală a Mioriței.¹²

Întrebate, bătrânele satului de odinioară, acum „orășence”, își amintesc de copilăria lor în care, în anii secetoși se îmbrăcau în frunze și mergeau pe stradă cântând pentru a fi stropite cu apă ca să plouă.

Numite ca și în Banat „Dodoloaie”¹³ ele interpretau rolul Paparudelor din alte provincii românești.

Dacă mai amintim ceremonialul de nuntă, cu staroste („gudă”) și cu chemători („pălăscari”), cu textele și gesturile rituale, perfect reconstituite de memoria celor chestionați, avem o imagine mai exactă a acestor „conservări”.

În loc de concluzii, prognoze.

Acest tezaur bine conservat în memoria celor în vârstă este încă invariabil și necesită chiar o inventariere de specialitate (operație începută de Muzeul Erkel din Gyula) fiindcă prognozele nu sunt încurajatoare pentru comunitate.

Ajunsă în această fază de „amintiri” supraviețuirea vechilor datini devine temporară.

Deja pentru generațiile de mijloc valoarea acestor depozite de memorie începe să-și piardă semnificația, la fel cum multe din gesturile rituale văzute, nu mai au înțelesul magic inițial.

Fenomenul nu este singular și nu privește numai comunitatea românească din Elek. El se înscrie într-un proces mult mai larg de omogenizare a zonelor etnografice, prin care trece și România.¹⁴

Efectul acestor omogenizări este însă diferit pentru grupurile majoritare și pentru cele minoritare, dovedindu-se pentru comunitățile mici și izolate fatal.

Din această perspectivă, mica comunitate românească din Elek, care a supraviețuit prin tradiții un secol și jumătate într-o majoritate de altă cultură, este condamnată, prin uitările și devalorizările care vor veni, odată cu renunțarea la limba maternă, tot mai evidentă la copii, la pierderea propriei identități.

NOTE

1. Comunitatea românească din Elek numără azi în jur de 1500 de membri (26% dintr-o populație de 6000 locuitori)
2. Rapojko Tibor, *Elek története*, Gyula, 1996, p.13. Istoricul maghiar local consideră etimologia cuvântului Aletea ca provenind de la grecescul Alexios. Un cuvânt asemănător ca etimologie este latinul „alates” – adevărat.
3. Apariția cimitirului coincide cu mutarea primilor români în case în localitate. Pe unele cruci inscripțiile nu se mai pot citi.
4. Fenyves Elek, *Magyarország Geographiai Szótára*, I-II, Pest, 1851.

5. Informație furnizată de muzeografa Csabai Lászlóné, care a cercetat arhiva parohiei catolice în Tabăra etnografică din anul 1995. Material în curs de prelucrare.
6. Johann Georg von Harruckern.
7. Gheorghe Ciuhandu, *Românii din Câmpia Aradului*, Arad, 1940, Anexe, p.122-124.
8. Idem, p.242.
9. Procentajul luat după Emilia Martin, *Îmbrăcămintea românilor din Aletea*, în *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria*, Budapesta, 10/1995, p.25.
10. Ion Ghinoiu, *Glasul zeilor*, în *Datini*, București, 1-2/1997, p.6.
11. Dan Octavian Cepraga, *Graiurile Domnului. Colinda creștină tradițională*, Cluj-Napoca, 1995, p.160-168.
12. Eva Kozma Frătean, *Repertoriul muzical al românilor din Chitighaz*, în *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria*, 1995, nr.10, p.65. Pentru comparație este reprodusă și colinda din Elek.
13. J.F.Frazer, *Creanga de aur*, București, vol I, p.225-226.
14. Marianne Meslin, *Aspecte metodologice ale etnologiei europene*, în *Anuarul arhivei de folclor*, XII-XIV (1991-1993), Cluj-Napoca, 1993, p.20

LISTA INFORMATORILOR

Gall György (Galea Gheorghe) – 65 ani
 Szabo Peter (Sabău Petru) – 62 ani
 Zsurka Peter (Jurca Petru) – 63 ani
 Turla Flora (Turlea Florica) – 69 ani
 Gémes Józsefné născ. Tătar Maria – 71 ani
 Nisztor Anna – 69 ani
 Eva Krizsan (Eva Crișan) – 72 ani
 Krijan Szofia (Crișan Sofia) – 69 ani
 Kosztin Tivadarné (Costin Maria soția lui Teodor) – 72 ani.

ROMANIANS FROM ELEK (HUNGARY) – A COMMUNITY IN TRANSITION FROM ARCHAIC TO MODERN TIMES

This paper presents the result of the author's research performed in 1997 within the framework of a multicultural, interethnic study camp organized in Elek by Karacsonyi Janos. The objective of the research was the identifications of the alterations occurred in the traditions of communities as a result of erosions that happened within the traditional system of cultural values due to economic, social and political changes in Eastern Europe after World War II. In Ms. Elena R.Colta's opinion, the material culture, mainly the costume, architecture and home furnishing as well as the occupational system, have undergone deep changes, while the spiritual culture (the family rituals and

the cyclic rituals performed over the year) have been preserved, even if over the years some of them are only memories.

The author suggest that there should be performed an inventory of all cultural elements preserved in the local people's memories, as well as of those still practiced today, so that this particular community „that succeeded in surviving through its traditions for more than a century and a half in the middle of an ethnic majority of a different culture” wouldn't be condemned to parish, as a consequence of „changes and devalorisation that would came along with the abandon of its mother language, a phenomenon encountered more and more often by children”.

Fig. 1. Casă veche românească

Fig. 2. Anexă gospodărească.

Fig. 3. Interior de bucătărie în casă românească din Elek azi (1997).

Fig. 4. Mărioara Tătar și Eva Crișan două românce din Elek.

Fig. 5. Turca din Elek – Constructorul Sabău Petru.

Fig. 6. Pălasca folosită de chemătorii la nuntă.

Fig. 7. Cimitirul românesc din Elek (Ungaria).

STRUCTURA FAMILIALĂ ȘI COMPONENTA ETNICĂ ÎNSEMNĂRI DIN BASARABIA

Raluca DAN SMARANDACHE

Perimetrul Basarabiei oferă experiența sa proprie în domeniul conviețuirii unor etnii diferite, asemenea multora dintre statele care au intrat în componența fostei Uniuni Sovietice.

Am putut face observații pe marginea multiculturalității acestei populații în toamna anului 1993. Atunci am cercetat două comune cu populație mixtă din raioanele ORHEI și CĂINARI ale actualei Republici Moldova: comunele IVANCEA¹ și GANGURA².

De-a lungul timpului conviețuirea dintre români și celelalte etnii din localitățile studiate a suferit procese de transformare. De la o coexistență în cadre separate, la începutul secolului XX, manifestată prin amplasarea separată a gospodăriilor în cadrul așezării pe zone de sat numite „mahalale“, munca separată a pământului, petrecerea timpului liber, întemeierea endogamică a familiei, până la interferențele reflectate și în căsătoria mixtă, în a doua jumătate a secolului XX.

La nivelul identității locale se făcea distincția între („POSELENI“) — cei veniți (termenul se referea la ucrainieni) și („MESTENI“), în traducere „cei de loc“ — apelativ adresat moldovenilor.

Cei veniți de afară, din alte locuri erau numiți venetici. Cu timpul accepțiunea cuvântului venetic va suferi schimbări desemnând în cadrul comunității formate din mai multe etnii, pe cei de altă etnie, chiar dacă nu sunt străini de loc, ci născuți în sat.

În primele decenii ale secolului XX comunitățile română și slavă conviețuiau încă în unități distincte. Hramul bisericii, de exemplu, era fixat la sărbători diferite. Bulgarii din comuna Gangura aveau hramul de Sf. Toader. Era ocazia în care erau „încercați“ feciorii la mersul călare. Pentru români hramul era la Sf. Neculai.

Diversitatea etnică și-a pus amprenta și asupra evoluției structurii familiale.

Până la căsătorie tinerii trebuiau să se cunoască. În societatea tradițională hora satului — jocul — era o asemenea ocazie, când se cunoșteau fetele cu băieții. Aceasta se organiza într-un loc larg, din centrul așezării. La Gangura, jocul se organiza lângă școală. La Ivancea, locul se numea „plat“ și era același perimetru în care călăreau bărbații și feciorii.

Fetele ieșeau la joc la 14 – 15 ani. Băieții bulgari și ucrainenii intrau în joc după ce treceau prin proba (inițiativă) a mersului călare.

În perioada interbelică jocul începea pe la ora 15 și ținea până la asfințitul soarelui. În comuna Gangura veneau la joc și bulgarii și românii. Fetele și băieții din fiecare etnie dansau separat. Dacă se amestecau băieții se băteau între ei. Când se oprea muzica tinerii stăteau separat de vorbă, fetele și băieții români, de cei bulgari. Existau și semne distinctive. Româncele purtau o floare sau busuioc în mână, pe când

bulgăroaicele purtau o floare la ureche. Jocul era *de doi*. În horă se jucau *Jocul mare, Frunza nucului și Isghina. Toți jucau după muzică moldovenească*.

În asemenea condiții de izolare, căsătoriile erau predilect endogame pe criteriul etnic.

Căsătoriile mixte au fost un fenomen firesc dar limitat, cu caracter accidental în societatea tradițională.

NINA ANDREEVNA GOPLEAC: din Gangura, se trage din bunic ucrainean și bunică româncă: „Bunicul născut la 1880 era hahol, om înalt, blond, cu pistrii pe mâini... Bunica era o româncă, așa ca dvs. cu păr negru, ochi negri...”

Constituirea colhozurilor în anul 1956 și a sovhozurilor în anul 1961 a reunit la muncă în agricultură oameni de toate etniile. Tinerii se întâlneau în timpul liber, la club⁴.

Primele căsătorii mixte înregistrate ca un fenomen, apar în deceniul șase al secolului XX.

Prima bulgăroaică căsătorită în Gangura după un moldovean a fost în anul 1955⁵.

Începând din a doua jumătate a secolului XX crește numărul căsătoriilor exogame, tinerii alegându-și partenerii și din afara grupului etnic din care fac parte⁶.

Între criteriile de alegere a partenerului nu mai este important cel etnic. SLAVIK GOLCEAK (n. 1971) consideră cel mai important ca viitoarea soție să fie cuminte și frumoasă. Avera nu contează pentru că muncind și-o pot agonisi singuri.

Un fenomen interesant a fost *furtul miresei*.

Tactica faptului împlinit apare ca o încercare de depășire a cutumei. Realitatea înfruntă norma de conviețuire în societate și o modifică.

Un exemplu... Nina Draghieva Mihai, născută în anul 1957 este româncă măritată cu un bulgar. La 18 ani, în sâmbăta Paștelui a fost *furată* de viitorul soț.

Nina, pe numele de fată Rozlovan, era curtată la vârsta adolescenței de un român și de un bulgar. În sâmbăta Paștelui, după ce a terminat treaba de acasă, a ieșit la plimbare. Ajunsă la intersecția uliței pe care locuia, cu ulița dinspre centru, a întâlnit grupul de băieți în care se aflau actualul soț și fratele fetei, Mihai Rozlovan. Toată scena se va petrece pe ton de glumă ca într-un joc.

Gheorghe Draghiev, aflat într-un grup de băieți i-a cerut pe ton de glumă voie fratelui fetei (aflat în alt grup de băieți români) să-i fure sora:

– Îmi dați o fată? O moldoveancă?

– Ia-o!...

Comparativ cu situația existentă la hora satului în perioada interbelică când nu era admisă comunicarea dintre băieții și fetele de etnie diferită, în 1957 situația este diametral opusă.

După ce i-a pus și fetei aceeași întrebare *în glumă*, de a se lăsa furată, Gh. Draghiev a luat fata pe umăr...

Ajunși la casa băiatului, mama acestuia i-a primit cu cuvintele: *Ați intrat în ogradă, intră și în casă!*

La o lună după acest eveniment a avut loc nunta. Gestul *furtului* consemnează mai multe aspecte: desfășurarea publică, în fața colectivității, consimțământul tacit al fetei, abaterea pentru scurt timp de la norma morală a căsătoriei cu revenirea în cadrul ei, prin acest fapt norma morală afirmându-se revigorată, depășirea cutumei conform căreia căsătoria era endogamă pe criteriu etnic.

Un moment crucial din viață este depășit în forma jocului, chiar dacă un joc al soartei, care face și trecerea dintr-un statut în altul, – de la fată, la femeie măritată. – Norma morală este constrânsă de a se acomoda la realitatea în schimbare și de a o cuprinde. Norma morală (în cazul nostru căsătoria) va triumfa, anulând abaterea și incluzând faptul neconform, conviețuirea bărbatului cu femeia în afara căsătoriei.

Comunitatea sătească taxa gestul furtului miresei ca pe un fapt împlinit, ce trebuie reintegrat în buna rânduială a lucrurilor...

Evenimentul constitutiv al familiei va da naștere multor aspecte specifice din punct de vedere etnic, privind bărbatul și femeia. Interferența etnică rezultă influențe și raporturi specifice, particularități care diferențiază familia română de cea ucraineană.

La Ivancea, unde alături de români trăiesc un număr important de ucrainieni, la petreceri, la nuntă de exemplu, bărbații stau separați de femei, la mese diferite. Lucru neobișnuit la nunta românească, unde petrecerea presupune pe bărbați alături de femei.

Din punct de vedere al urmașilor, familiile ucrainiene au de obicei 1-2 copii. Când unul dintre soți este moldovean apare și cel de-al treilea sau al patrulea copil.

Difuziunea descendenților unei familii din Republica Moldova în teritoriul fostei Uniuni Sovietice reprezintă un aspect interesant în evoluția familiei. Cauzele au fost diferite.

Deportările de populație desfășurate în perioada anilor 1941-1956 au cuprins în mod egal populația românească, mai numeroasă și deci mai marcată de acest eveniment, cât și populația celorlalte etnii stabilite în Basarabia⁷.

Cei care au rezistat regimului de detenție și muncă forțată, cât și vitregiilor climatice, au revenit cupă ani de suferință la casele lor de la mii de km distanță⁸.

În contemporaneitate fenomenul de răspândire al descendenților unei familii a continuat în afara persecuțiilor etnice, sub forma desfășurării serviciului militar, cât și alcătuirii de locuri de muncă avantajoase în vastul teritoriu al fostei Uniuni Sovietice.

Iată un exemplu – BIDIUC ION ION, ucrainean, născut, în anul 1916 la Gangura, a avut împreună cu ANA FEODOROVNA BIDIUC (n. 1922) 9 copii, 5 băieți și 4 fete. Dintre aceștia, doar ultimii doi copii, născuți în 1966, 1969, se aflau alături de părinți. Ceilalți copii erau plecați să lucreze în diferite colțuri ale fostei Uniuni Sovietice, unde se și căsătoriseră, la VOGDA, KOMY, MOSCOVA, în UCRAINA. Acesta nu este un exemplu izolat.

Viața oamenilor, desfășurată pe coordonatele valorilor general umane, răspunzând celor trei nivele ale existenței: foame, frică, eros, a străbătut și în aceste locuri peste dificultăți așteptând perioadele favorabile.

NOTE

1. Comuna Ivancea, compusă din satele IVANCEA, FURCENI și BRANIȘTE. La o populație totală de 5200 de persoane avea următoarea componență etnică: 3755 români, 1221 ucrainieni, 134 ruși și 50 de persoane din alte naționalități (bieloruși, polonezi, uzbeki, tătari, oseți, evrei, letoni, germani, ciuvași).
2. Comuna Gangura, compusă din satele GANGURA, ALEXANDROVSKA, MISOVKA, HOMOTEA NOVKA. La o populație totală de 2928 locuitori prezenta 1473 români, 970 bulgari, 380 ucrainieni, 92 ruși, 13 persoane de alte naționalități. Existau 183 de familii mixte: 43 la Gangura, 50 la Alexandrovka, 62 la Misovka (10% din populație).
3. La Ivancea familiile de ucrainieni au 1-2 copii. Când unul din soți e „venetic” (moldovean) apare al treilea sau al patrulea copil...
4. inf. Ion Gopleac, n.1946, Gangura
5. inf. Ion Gopleac, n.1946, Gangura
6. În anul 1993 căsătoriile mixte ating un procent de 10% din populația localităților studiate. La Gangura, la o populație de 2928 de persoane se înregistrau în anul 1993, 182 de căsătorii mixte.
7. Cel mai înstărit bulgar – PAVEL BAK CEVANY, a fost deportat în anul 1940. Primarul Gangurei, N.NOVGOROVSKI a fost și el deportat în anul 1941.
8. VACARIUC MIHAIL SOFROMOVICI – ucrainean, născut în 1870 era primar al Gangurei, când a fost deportat în Siberia, în anul 1941. În 1956, când s-a întors din detenție avea 86 de ani, în 1965; soția lui VACARIUC PILAGHIA MITROFANOVA, a fost și ea deportată. Când s-a întors, în anul 1956, avea 60 de ani.

FAMILY PATERNY AND THE ETHNIC COMPONENT. NOTES OF BASARABIA

Bassarabian Area presents his own experience concerning the living together of different ethnys, similary of the other states, parts of former Soviet Union.

In the autumn of the year 1993 i have investigated two villages mixt population, of Orhei and Cainari regions, in the present Republic of Moldova: the Ivancea and Gangura villages.

Beside roumanian population in these places live an important number of the former Sovietic Union.*

* The Ivancea comun, compound of the thevillages Ivancea, Furceni and branești, had in 1993 a population of 5200 persons, with the following ethnic structure: 3755 Roumanian people, 1221 Ukrainian, 174 Russian and 50 ather ethnys (Byelorussions, polischs, Usbeks, Tatars, Osets, Jews, Lettonians, Germans and Giuvaș peoples).

The study have in view some aspects of the evolution of the family pattern in the ethnic diverssity. The facts are studied comparatively from the begining of century, when the rural, traditional pattern presented ethnic delimitations, until in our days, when the demographic and economic politics of the Russions administration: uniformed them.

The analyse begin with the premarital period, when girls and boys from the village meet in the traditional society, in the round dance presentations-horsa.

Follow the marriage period particularly endogamic, by ethnic criteria.

At the begining of the second part of XX century the marriage became exogamic, some times in the interesting form of the theft of the bride. There are the first signe, after 1950 of the mixt marriages.

Some peculiar aspects as the number of children, relations between man and woman in the society, made Romanian family different from Ukrainian family in Ivancea, for exemple.

Another interessting aspect in the teritory of the family evolutions is the diffusione of the progeny in the teritory of the former Soviet Union.

The couses have been different. The deportation between 1941-1956 include Roumanian people, more numerous and affected by this process and the ather ethnies living in Basarabia.

Those who had resisted to the hostility of the clime conditions and the detension and force-labor, came back after 15 years, wondering thousand miles of destance.

Nowaday the diffusion of the population has continued without the ethnic persecution, in other forms: the military service, seeking for advantageous jobe all over the terotory of the Soviet Union, reflected in familial structure by mixt merridges.

The three dimensions of the existence: eros, hungerm fear built people's life on the general human values, waiting for the favorable period to afirm unity in diversity.

MĂȘTI, DEMONI, MĂSCĂRICI ÎN ȚINUTURILE CEHIEI

dr. Ludwig BARAN

„Masca este un sens în înfățișarea lui absolută...”

(Richard Avedon, fotograf de la Upper Crust New York)

Prin mască se obține o identitate nouă. În paleoliticul târziu, în cadrul picturilor pe pietre din peștera Trois-frères, cu o mască este acoperit un vrăjitor care evocă o vânătoare reușită. Masca coincide cu imaginile magice, este parte componentă a diferitelor ceremonialuri, mijlocește contactul cu un principiu supraordonat, care poate contribui la schimbarea desfășurării și rezultatului final al tratativelor sau negocierilor.

Despre existența măștilor în ținuturile Cehiei știm din atenționările, însemnările și interdicțiile sinoadelor bisericești începând din secolul al XII-lea. Măștile, *larvae*, acopereau fața. Tipurile vechi erau din materiale naturale — blană, pâslă, textile, paie, frunze, altele erau din lemn sculptat. Uneori fața se vopsea cu diferite culori, se înnegrea cu funingine sau se albea cu făină, se lipea cu fulgi de pene sau cu boabe de mac etc. Măștile mai noi din materiale de hârtie se modelau deja în secolul al XIX-lea cu ajutorul unui calapod din lemn. Vopsite în diferite culori, ele se împodobeau cu aripi, cu pene mari, cu peruci artificiale și cu mustăți din in sau cânepă, cu diferite ierburi, păr de cal, blănuri și piei de arici sau de cârtiță.

Denumirea de „*maskara*” în sens de persoană mascată, se referea la întreaga persoană mascată împreună cu mască sau nimfă. Acest cuvânt, evident, este derivat de la termenul de origine arabă, — *mascherach*. În limba cehă *maskara*, în spaniolă *máscara*, în italiană *maschera* etc. În latină cuvântul *larva*, din vechiul *larus*, în afară de sensul de *maskă* mai desemna și sensul de *spiritul unui mort*, precum și *sperietoare*, ca și măștile de la teatru.

Înainte de anul 1975, când a avut loc în Belgia, în cadrul *Musée International du Carnaval et du Masque à Binche*, expoziția de măști în tradițiile europene, pe teritoriul Cehiei erau cunoscute doar nouă măști /Plzen, Litomyšl, Milevsko, Uherské Hradiště, Praha/, de pe teren doar măști noi, unele în stare jalnică.

Între anii 1971-1973 am făcut un film documentar pentru Academia Cehă de Științe intitulat *Jihočeská maskara* (Masca din Boemia de sud). Am fotografiat și am descris măști vechi, precum și persoanele care le purtau, din Boemia de sud, iar prin cercetările ultimilor 25 de ani am consemnat o serie de măști și mascarade vechi, pe care ținuturile noastre le încadrează în tradițiile măștilor populare europene. Ele sunt asemănătoare cu măștile din Balcani și cu cele din Banat, cu toate acestea însă și-au păstrat unele particularități specifice.

Măștile, demonii și măscăricii în cadrul carnavalurilor populare din Cehia au deci, o bază comună în manifestarea tradițiilor europene. Această bază s-a format din câteva surse: 1. cultul antic dionysiac; 2. pelerinajele „nebulilor” din Evul Mediu;

3. gândirea dualistă a preanimismului, a manismului și probabil, a totemismului. Carnavalurile orășenești și cele populare de la sate au niște tradiții de peste o sută de ani, însă explicarea proveniențelor și diferitelor elemente ale fenomenului în ansamblul său este deocamdată destul de neclară sau doar generală. Sincretismul diferitelor elemente în câteva țări sau regiuni a permis apariția numeroaselor forme și tipuri, în cadrul cărora domină diferite personaje și diferite roluri ale măștilor.

În Cehia și în Moravia s-au păstrat opt tipuri de *carnavaluri populare*, denumite: *maškara, masopust, fašank, končiny, ostatky*: 1. o nuntă comică cu figura unui cal — Šimla — din Boemia de sud; 2. pelerinajul cu Bachus mort, culminând cu spânzurarea lui, în Boemia de vest; 3. Pelerinajele cu Evreii tăcuți — *charpáky** — și cu mășcărici gălăgioși în Sumava; 4. pelerinajul colindătorilor cu îngrijitorii pescăriilor și cu mama cârnilegilor *caprda*, din munții de la granița cu Austria; 5. pelerinajul turcilor, al călușilor și al evreilor, legat de sacrificarea unuia dintre căluși și învierea sa, în dealurile și colinele Ceho-Morave; 6. pelerinajul cu un urs de paie — *groparul*, din Valaško de sud; 7. pelerinajul cu Jura cu țeapa, în Slovácko — Moravia de sud; 8. pelerinajul cu lunganii înarmați cu săbii, care se produc într-un dans cu săbii, în zona Kopanice de la granița moravo-slovacă.

Personajele principale sunt, de exemplu, nuntașii, țăranul cu calul, evreii, mășcăricii, ursul, țăpul, moartea, lupul, coșarul, o babă și un moș, omul din paie și, natural, Bachus — cârnălegi — care însă are înfățișări diverse în diferite zone, dar și în raport cu rolul său.

Conform legendei antice, Bachus (la romani) sau Dionysos (la greci), semizeu, sfășiat de Titani, reînviat cu ajutorul mamei Rhea, a fost alegoria fecundității și ciclului neîntrerupt de naștere și dispariție. Cum, de unde și când a trecut cultul respectiv dincolo de Alpi nu este încă documentat suficient. În cadrul pelerinajelor dionisiace erau silenii, satiri, centauri, fauni, chipul cărora ulterior l-a preluat dracul. Dionysos și-a schimbat înfățișarea în țăp, taur, berbec, pentru a scăpa în felul acesta de moarte. În pelerinajele de cârnălegi din Europa centrală apar însă și urși, capre, tauri, berbeci, cai și cerbi, care amintesc mai degrabă de animalele totemice — zeități — care nu rareori aveau aceeași soartă ca și fabulosul Dionysos (de exemplu, țăpul, berecul, căluțul, cocoșul ș.a. care în cadrul ritualului erau sacrificați).

În Cehia, încă pe la începutul secolului al XX-lea umblau niște colindători speciali, așa-numiții „albi” cu eșarfe. Astăzi umblă asemenea măști cu puști, travestiți în turci cu eșarfe, dansatori cu săbii din lemn și dansează dansuri în cerc, în cruce, în lanț etc. Imită armata lui Napoleon, detașamentele turcești cu turbane, soldații austrieci cu moațe în cap și în multe locuri se dansează vechi dansuri populare în frumoasele costume naționale. Mășcăricii fluieră din fluier, trag din imitații de canoane, de puști, fac zgomote cu bucăți de lemn, fac larmă cu clopotele de la vite și cu zurgălăi etc. În fața caselor și în centrul comunei au loc o serie de scene comice și critice la adresa unor persoane în spiritul teatrului popular. Sunt satirizate: moartea care cosește viețile muritorilor, păcătoșii care răscumpără păcatele cu bani grei, călăul care execută un

* „charpa” înseamnă mască și reprezintă expresia populară pentru o mutră urâtă, schimonosită (cf. expresiei „dostaneš do charpy” în sens de „capeți una peste bot”)

nevinovat, medicul care vindecă un bolnav închipuit, țăranul care cu un cal efectuează o dresură ca la circ, cizmarul care prinde încălțăminte pentru oameni cu cuie în pragurile încăperilor, croitorul care ia măsurile pentru un costum, hoțul care este prins în flagrant, poștașul care înmânează scrisori scandaloase, un pușcăriaș fugit din închisoare cu o bilă uriașă prinsă de picior. Se negociază cumpărarea unui purcel, a unei capre, a unei vaci, femeia care își revendică plata pensiei alimentare pentru copilul din flori, o bătrânică care-și poartă moșul într-un coș în spinare, coșarul care mătură fustele fetelor și femeilor, un țap, un urs, un căluț, bărbații din paie care trântesc fetele în zăpadă sugerând că le violează, fotografii care vinde fotografii cu un conținut lasciv, evreii care comercializează diferite vechituri, măcelarul care îmbie lumea cu cârnați din carne de câine, polițaii care supraveghează pelerinajul, iar pentru dans cântă muzica. În ultima vreme în cadrul pelerinajelor au apărut și personaje din piesele de teatru, din film, de la micul ecran, din cabaret și eroi din romane. Fakirul, Superman, Sandokan, căpitanul Klos, Lungul și Latul, Rățoiul Donald, Micky Mouse, Spejbl și Hurvinek, Zorro răzbunătorul, dar și Lenin, deputatul, burghezul, preotul, bancherul, înșăsurul de impozite etc. Fantezia se transformă în realitate în timpul disputelor pe teme economice și textul este actualizat la viața cotidiană, la mediul înconjurător și la evenimentele locale din timpul anului ce s-a scurs.

Cu toate că portul popular a început să dispară deja după anul 1850, îmbrăcămintea măscăricilor și măștile au rămas aproape aceleași ca și acum 150 de ani, iar obiceiul în măsura în care nu a fost interzis de evenimentele războiului, de perioada ocupației, de politica totalitară și altădată limitat de biserică, se păstrează până în zilele noastre și aparține unor evenimente atractive ale mai multor zone. De exemplu, în satele relativ mici, cum ar fi Zářečí u Horažďovic, în timpul pelerinajelor de cârnălegi umblau înaintea primului război mondial peste o sută de măști, în timp ce la Strakonice în anul 1971 au participat șaizeci de măști, iar gradul lor de originalitate a fost atât de mare, încât tot arsenalul respectiv în anul 1975 a fost dus la expoziția amintită din Belgia.

Din punct de vedere etnografic este interesant că în cadrul distracțiilor de carnaval s-au păstrat rămășițele cultelor îndepărtate precum și ale fazelor evolutive ale diferitelor culturi. De exemplu, la Sumavské Podlesí — rămășițele culturii păstorești (conform vechilor tipuri de băte ciobănești și ale zgomotelor făcute cu lanțuri), cultul strămoșilor conform rolurilor și conform comportamentului în timpul pelerinajului, cultul soarelui — întoarcerea soarelui de primăvară — conform dansurilor cu săbii de la zona de trecere moravo-slovacă, ori obiceiul horei cehe din zona de graniță moravo-austriacă, care imită sub o formă simbolică ciclul vieții omului. Cultul ursului în diferite ipostaze se întâlnește începând cu zona Carpaților până la Sumava și acesta ne amintește animalul totemic, exact la fel ca și calul, capra, lupul, berbecul etc. Taurul — *toron* în Cehia nu se întâlnește. El se referă la teritoriul etnic slovac. Actul de fecundare este imitat cu mare efervescență de o serie de animale, fără nici un fel de ascunziș, ca de exemplu, de urs, țap, căluț, coșari și evrei, iar ca recuzită pentru aceasta este o bătă groasă terminată la un capăt cu un acoperământ din piele de arici și acoperită cu o cârpă din textile. La alții apar măști din mestecăn sau botul cailor de lemn, toate acestea acoperite cu pielea de arici cu țepi, simbolizând falusul.

Oamenii din paie și evreii cu zurgălăi în jurul brâului, precum și clopotele mai mari au și un alt rol, și anume, gârbaciul, biciul, atât din paie, cât și din piele, ori împletit din fire de cânepă sau un sac înfășurat ca o banderolă, toate prinse de curea sau de brâu etc. pentru a fi biciuiți atât cei mari, cât și cei mici. Ritul respectiv este legat de cultul morților, al strămoșilor plecați, care se întorc între cei vii, și are scopul de a-i feri cu zgomotul zurgălăilor, cu pocnitul din bice, de duhuri rele, de forțele răului. De asemenea, se judecă moravurile în decădere ale urmașilor și se pedepsesc pentru ele sau pentru a-i feri de a repeta greșelile, toate acestea sub o formă simbolică. La fel este și obiceiul de a-și răscumpăra păcatele pe bani.

În ținuturile Cehiei personajele reprezentând pe evrei umblă de mai bine de o sută cincizeci de ani. Abia mai târziu s-a ajuns la schimbarea rolului lor inițial în pelerinaje și procesiunile la care luau parte. Sunt cunoscute și *dziady* din cultura populară polonă. Denumirea de *zidy* cu sensul de *evrei* a apărut prin contaminarea formei lingvistice a cuvântului din limba polonă. Acestea sunt personaje tăcute sau bolborosind pe sub mustață, cu capete mari, cu măști din piele, cu nasuri mici și roșii, persoane care au dreptul de a judeca și de a pedepsi pe alții. Printr-o neînțelegere a sensului inițial de *bătrâni*, s-a ajuns la extinderea rolului acestor personaje, încât acum mulți evrei în timpul pelerinajului strâng haine vechi, negociază diferite obiecte. Este o formă degradată a rolului inițial — cel al respectării cultului morților.

În mod repetat și în diferite înscenări, are loc sacrificarea căluțului, a mamei cârnilegilor sau a lui Bachus, care sunt judecați, omorâți simbolic și mâncați de cei prezenți, ca apoi în distracția și veselie generală, să reînvie și să prevestească în felul acesta prosperitatea noului ciclu vegetal.

Sacrificarea și reînvierea diferitelor figuri are origini cultice vechi. În Cehia sacrificarea și reînvierea se efectuează întotdeauna după încheierea pelerinajului. După judecarea ceremonială, sacrificarea se face cu bubuitura tunului, cu atingerea printr-un bastonaș fermecat, prin decapitare, după care trupul animalului se gătește ritualic în afara gospodăriei sau la marginea satului, într-o prăpastie plină cu zăpadă. Bachus deseori se spânzură într-o spânzurătoare. În Moravia, în plus, se sacrifică simbolic contrabasul, ceea ce înseamnă că s-au terminat petrecerile, dansul, toate distracțiile și începe o nouă perioadă a postului de Paști. Ursul niciodată nu se sacrifică. Numai într-o singură localitate din Cehia din apropierea localității Sušice, ursul de paie a fost dus simbolic în pădure, unde, după părerea unora, urma să fie sacrificat prin ardere.

Printre personajele demonice se încadrează, în primul rând dracul, care a pătruns în tradițiile populare din reprezentările sale religioase, însă și din miturile barocului și din înfățișările acestuia în artele plastice. Dracul mai există și în iconografia romană și cea gotică ca un înger decăzut, având coarne, aripi ca de liliac, o coadă ca de vacă, umblând cu limba scoasă și cu o furcă în mână. Cu toate că a fost atât de expresiv, el nu apărea în pelerinaje de cârnilegi și nici nu este consemnat în documentele iconografice din veacul al XIX-lea. El nu se întâlnește nici în prezent.

Cu toate acestea dracul nu lipsește din pelerinaje de Sfântul Nicolae, care umblă în seara de 5 decembrie în grupuri numeroase. În zona colinară Sumavské Podlesí în fața Sfințelor Lucii (13 decembrie) umblau mulți feciori travestiți în draci.

Astăzi în ziua respectivă aleargă grupulețe de drăcușori prin satele Cehiei centrale și chiar în Praga.

Dracul apare în basmele cehe, în comparație cu Mefisto al lui Goethe, la fel ca și în basmele slovace ca un personaj destul de primitiv, ca o persoană cu care se poate negocia, care se lasă chiar păcălit de oameni. Uneori dracul se umanizează și astfel devine o slugă a oamenilor, fără să ceară pentru asta în schimb sufletul omului.

Un alt personaj mitic — moartea cu coasă însângărată — are, pare-se, tot o origine barocă conform învățăturii religioase romano-catolice. Nu este chiar așa de binevoitoare, dar și cu ea se pot duce tratative asupra prelungirii vieții omului. În cadrul pelerinajelor și alaiurilor de cârnilegi din secolul al XIX-lea, acest personaj purta în spate un craniu de om atârând în jos, iar în regiunea Sumava moartea este însoțită de un schelet — chemător spre moarte. În felul acesta cei doi apar ca o pereche de soți și soție. În această perioadă a anotimpului de iarnă-primăvară moartea încă nu este invincibilă, însă în prejma Paștilor, de duminica moartă — *smrtná neděle* — moartea, sub formă de păpușă, ori este arsă, ori este aruncată în lacul sau cursul de apă din apropiere.

Sub influența basmelor populare, printre mășcăricii de cârnilegi a apărut și Omul apelor, stăpânitor al locurilor de mori de apă, precum și atotputernicul din iazurile din Boemia. Omul apelor poartă o șapcă din trestie de stuf, are labe ca de broască, haina acoperită de ierburi verzi de apă, din care atârna bucăți de zdrențe textile, poartă ceșcuțe cu căpăcele pentru depozitarea sufletelor celor pe care-i înecă, fața lui este vopsită în verde sau este acoperită cu o mască de hârtie adecvată. Tot din basme și povești sunt preluate și alte personaje, ca de exemplu, vrăjitoarea, bărbatul cel lung și cel lat etc.

De regulă, în cadrul alaiurilor de cârnilegi participau și măști reprezentând diferite păsări — cocoșul, barza cu un copil în cioc sau sub aripă și, mai nou, rățoiul Donald. În alte perioade ale anului sunt obișnuite alte personaje demonice ca Lucek, Percht și Barborek.

Demonul împlinește funcția intermediatorului dintre realitatea faptică și lumea ideilor. Inițial doar o forță pozitivă, un spirit care proteja și se îngrija de societatea grupurilor de oameni vii, era o forță care avea menirea de a străjui averea oamenilor. Rolul acesta aveau a-l îndeplini sufletele celor decedați. Din aceste suflete, sub influența gândirii religioase, s-au născut zeitățile demonice — ființe supranaturale, care de data asta îndeplinesc mai mult un rol de avertizare, de sancționare. Ele interzic totul și ordonă totul.

În științele ezoterice, demonii sunt niște slujitori și niște mesageri ai Satanei și în conștiințele religioase orientale și occidentale întruhidează răul. Reprezintă călăi, siluitori, seducători, chemători la rele. În imaginile Renașterii există documente potrivit cărora demonul ar fi un spirit care în timpul eliberării părăsește persoana suferindă ieșind prin gură, cu o înfățișare nu prea mare, înaripată, asemănătoare cu diavolul. Rămășițe ale acestui spirit de pe măștile de cârnilegi sunt, pare-se, păpuși din cârpe la evreii din colinele din Sumava, figurile antropomorfe aplicate pe hainele pescarilor din Doudlebsko, cel de-al doilea cap cu urechi mari deasupra frunților „charpacilor”

înaripați din împrejurimile localității Vacov din Sumava, sau păpușile din plastic, pe care le poartă la piept măștile evreilor de lângă Hlinsko de pe colinele ceho-morave. Acestea pot fi considerate drept personificări ale imaginilor demonice. La întrebarea de ce poartă în spate sau pe cap diferite figuri, cei în cauză răspund: „Acesta este celălalt «eu» al meu, nu am nici o vină pentru acest lucru...” Funcția acestui *duh rău în miniatură* se poate explica fie ca ceva bun, care arată oamenilor rămășița moralei controlate, fie ca *un duh rău* care preia asupra sa toate năzbâtiile și purifică și purtarea omului. Acest alter ego constituie o caracteristică atât a măștilor din Boemia de răsărit, cât și a celor din Boemia de sud și-l poartă măștile cu fețele vopsite sau cele cu fețele acoperite cu figuri din piele sau pânză.

Magia mai deșănțată din manifestările distracțiilor de Cărnilegi este mai primitivă, mai simplistă și mai pragmatică, decât disputele demonilor instalați pe sistemele religioase cu o poetică orizontală a miturilor. În aceste semne însă se reflectă fără doar și poate imaginile animiste, care reprezintă rămășițe importante ale obiceiurilor populare.

După o mie de ani se mai păstrează una dintre cele mai tipice măști, care se manifestă în diferite etape de evoluție aproape în toate culturile. Este vorba de bufon — măscărici, paiață — rolul căruia este cunoscut încă din vechile jocuri ale satirilor și ale bachanalilor din Grecia antică și Roma antică, din serbările indienilor din vechea Californie, din jocurile eschimoșilor de la Labrador, din misterele tibetane, din aparițiile în public chinezești, precum și din stepele australiene de lângă Aborigenes.

Figura bufonului are o mare și bogată tradiție și în cadrul culturilor populare europene, a culturilor orășenești, a celor de la curțile regale și a intrat în subconștientul oamenilor datorită personajelor clasice, pe care le cunoaștem din literatură, din teatru, din reprezentațiile de circ, din film etc., căpătând denumiri legate de însușirile tipice, de înfățișarea obrazului, de costumație și de modalitățile de manifestare. În felul acesta diferă între ei italianescul *Bajazzo*, franțuzescul *Pierrot* ori *Jean Chocolat*, nemțescul *Hans Wurst*, olandezul *Pickelhering*, italianescul *Maccherone*, cehul *Kašpárek*, englezescul *Clown* de circ, cehescul *Paňáka* etc.; Dionysos — Bachus a fost prototipul clovnilor comici ai secolului al XX-lea. Paňáka popular, clovnul pune la cale diferite discuții, tratative, negocieri absurde; el este viclean, agil, prezent peste tot, inițiatorul și organizatorul tuturor relilor, al nedreptăților, greșelilor neverosimile etc. El nu suferă de vreo maladie corporală, nu are nici cocoașă, nu șchioapătă ca pe vremuri paiațele de la curțile regale, nu are nici o imagine de nesuportat. El este vesel, mereu zâmbește și este zgomotos, fluieră, țipă, bate la porțile caselor oamenilor, ațăță fetele, chiar și femeile mai în vârstă, cu alte cuvinte, își face de cap. Se deosebește de celelalte măști printr-o energie inepuizabilă, o sumedenie de inițiative, de glume. Clovnii sunt o sursă de energie optimistă, un fel de contrabalantă a demonilor și a strămoșilor ursuzi, ei constituie elementele de descătușare și ușurare a alaiurilor de cărnilegi, elemente care ard printr-o forță neobișnuită, printr-o mișcare continuă, printr-o ușurință remarcabilă, manifestând atitudine critică, sarcasm în ironizarea omului, toate acestea provocând râsete și o mare veselie.

Alaiurile și pelerinajele populare de cârnilegi din Cehia au trecut de-a lungul anilor prin diferite schimbări și restricții datorate regimurilor politice în timpul Austro-Ungariei, în perioada primei republici Ceho-Slovace, în timpul ocupației germane și în timpul totalitarismului comunist, iar în zilele noastre ele se mută din sate în orașe, precum și pe podiumurile sărbătorilor folclorice. În oraș și pe scenă ele, însă, și-au pierdut expresia nemijlocită și sensul inițial. Acțiunile lor nu mai sunt individuale, ci este o înscenare exterioară, din care a dispărut buna dispoziție, distracția veselă, așa că dintr-o veselie sălbatică spontană și dintr-o fantezie descătușată a devenit un spectacol bine regizat și învățat de actori.

Evidentă este dispariția unor negocieri magice și încălcarea regulilor rituale. Polifuncționalitatea măștilor de cârnilegi s-a extins mult, componenta de idei fantastice a decăzut. Remarcabilă este deplasarea către o comedie jucată. S-a păstrat timpul și ritmul, precum și expresia alaiurilor, însă nu a devenit nici spectacol de carnaval, nici teatru popular de stradă. În orașe carnavalul s-a limitat la un alai cu trâmbițe zgomotoase, cu baterea tobelor și cu câteva grupări ca și în cazul majoretelor americane.

În cadrul alaiurilor de la sate se mai păstrează încă întreaga varietate a lumii care se eliberează de regulile încetățenite în comunitatea dată, având o bază agrară în modul de viață. În zona de tranziție ceho-moravă mai trăiesc aceste cârnilegi în cea mai pură imagine a antilumii, care conține diferite catharzisuri, îl destinde pe om, îl eliberează de prejudecăți, îl excită tocmai datorită tradiției sale și datorită schimbărilor necontenite.

Schimbările sub influența culturii de masă și a noului mediu de viață pătrund în formele orășenești de alaiuri de cârnilegi, în ultima vreme cu care alegorice, de exemplu, în Milevsko cu participarea a miilor de vizitatori sau în Chodsko din Postrěkov, unde pătrund noi creații de măști.

Cu toate acestea, însă, se deosebesc în mod substanțial măștile de cârnilegi și dansurile sălbatice din Cehia, față de cele din Bavaria, din Austria sau din Polonia. Formele nu s-au amestecat și varianta cehă s-a păstrat nealterată, cu toate că oamenii au posibilitatea să admire la televizor uriașe alaiuri de cârnilegi din străinătate.

Măștile au până în prezent un aspect demonic, călușii sunt specifici și manifestarea lor coincide cu reîncarnarea, elementul pe care îl dă masca și costumația. O serie de discuții și de negocieri, gesturile, dansurile întărite de rechizitele tradiționale etc., toate acestea arată rădăcinile și evoluția structurilor sociale mai vechi. Măștile din Cehia, demonii și bufonii se încadrează în familia manifestărilor cu măști din Europa ca un teritoriu original delimitat de tradiții seculare, iar din punct de vedere artistic ca ceva original și unic.

NOTE

Baran, Ludvik, **Masky, démoni, šaškové** (*Măștile, demonii, bufonii*), în „Umění a řemesla”, I/1975, Praha, p. 42-46.

- Dömötör, Tekla, **Volks Glaube und Aberglaube der Ungarn**, Budapest, 1981.
- Frazer, Georg James, **Zlatá ratolest** (*Creanga de aur*), Praha, 1994.
- Frolec, Václav și Tomeš, Josef, **Masopustní tradice** (*Tradiții de cârnilegi*), Brno, 1979.
- Prolec, Václav, **Vyroční obyčeje, současný stav a proměny** (*Obiceiuri calendaristice, situația actuală și schimbările*), Brno, 1982.
- Horváthová, Emilia, **Rok vo zvykoch nášho ľudu** (*Anul în obiceiurile poporului nostru*), Bratislava, 1986.
- Katalog vystavy (Catalogul expoziției) **Dionysos, Mythos und Myterien**, Akantus, Zürich, 1991.
- Staňková, Jitka, **České lidové karnevaly** (*Carnavalurile populare din Cehia*), în „Kvity”, 1984/5, p. 14.
- Václavík, Antonín, **Vyroční obyčeje a lidové umění** (*Obiceiuri calendaristice și arta populară*), Praha, 1959.
- Zibrt, Čeněk, **Veselé chle života lidu českého**, Vyšehrad, Praha, 1950. (*Momente vesele ale poporului ceh*, Vyšehrad).
- Zibrt, Čeněk, **Přežitky staroděvných obětních obřadu**, (*Rămășițe ale vechilor ceremoniale de sacrificii*), în vol. Listy z dějin českých kulturních, Praha, 1991.

Traducere din limba cehă de
PhDr. Pavel Rozkoň, DrSc.

MASQUES ET DÉMONS EN TCHÉCOSLOVAQUIE

Resumé

L'auteur soutient son commentaire sur la remarque qu'il est très important du point de vue ethnologique le fait que chaque Carnaval retient des traces des cultures anciennes et révèle des étapes de développement culturel comme le cult solaire, le cult des ancêtres, les sacrifices.

Le carnaval c'est un vrai spectacle des masques: paille, fourrures, cuir, foulards aux couleurs vives. La plus importante semble être Morena (un simulacre de femme, en paille, recouvert de vêtements de femme), le symbole de la mort qui finira par être vaincue.

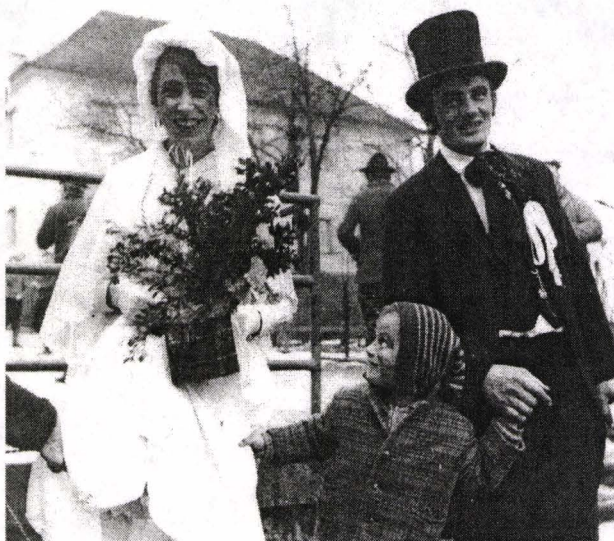

Fig. 1. Mire și mireasă, amândoi bărbați originari din Volenicich. 1972. Cehia de Sud.

Fig. 2. Mască zoomorfă – Vrbice. 1975. Cehia de Sud.

Fig. 3. Călărețul duce în spate pe nepoțel. Dresinek. 1976. Cehia de Sud.

Fig. 4. Călărețul din Srednice –
Ținutul ceho-morav. 1877.

Fig. 5. Masca „karpac” cu păpușa în spate. Alter-ego (celălalt eu). Sud-Vestul Cehiei. Rohanov. 1965.

Fig. 6. Măști antropomorfe realizate din zdrențe. Volenice. Cehia de sud. 1972.

Fig. 7. Țăran. Mască de lemn din
Sud-Vestul Cehiei. Colecția Muzeului
Cehiei de Vest. Plzn. 1975.

Fig. 8. Medicul din alai. Katowice. 1972.
Cehia de Sud.

ARDEREA VRĂJITOARELOR ȘI ÎNĂLȚAREA COPACILOR DE MAI ÎN CEHIA

dr. Jitka STANKOVA

Obiceiurile populare constituie modalități de discuții și de comportament, cărora li se supun de bună voie membrii societății, deoarece răspund tradițiilor culturale vii, și constituie prin caracterul lor forma spontană de viață care se desfășoară în zilele de lucru și în cele de sărbătoare. Erau, și pe alocuri sunt până în zilele noastre, ca un cod moral. Au apărut ca urmare a unei dezvoltări istorice îndelungate, constituie o moștenire deosebită adusă din patria primitivă comună, altele au fost preluate de la populațiile cu care am intrat în contact și cu care ne-am amestecat (de ex. Celții) iar multe alte obiceiuri le-am preluat de la popoarele învecinate. De aceea, o serie de obiceiuri sunt comune pentru toată Europa centrală. Trăsăturile caracteristice ale obiceiurilor noastre din Cehia trebuie căutate mai cu seamă în forma lor decât în funcțiile lor – în poezie, în colorit, în gust, în melodie, în noțiunile de teatru etc. În ultimii cincizeci de ani acestea au cunoscut mari schimbări, au apărut obiceiuri noi, cele vechi au căpătat alături de sensurile lor vechi și funcții noi – magia și miturile s-au transformat în simple povestiri distractive, se pierde motivația religioasă ș.a.

Unele obiceiuri de primăvară care se practicau la noi, în Boemia, după o îndelungată funcționare s-au pierdut sau dispar în fața ochilor noștri, (de ex. golirea fântânilor, stropitul de Paști, colăceii sfințiți de Paști, pelerinajul cu Regina, ruperea florilor și crengilor verzi de Sf. Ioan Botezătorul și pregătirea paturilor de Sf. Ioan, sacrificarea cocoșului, aruncarea țapului sau a berbecului de pe turnul bisericii, urcarea carelor pe acoperișurile caselor, ridicarea mestecenilor de Rusalii în gunoiul din grădină ș.a. Dintre acele obiceiuri care s-au păstrat se remarcă arderea vrăjitoarelor și înălțarea copacilor de mai. Conform acțiunii de anchete pe bază de chestionare, realizate la finele anilor douăzeci ai secolului al XX-lea de către Institutul de etnografie și folclorică al Academiei de științe Ceho-Slovace din Praga, vrăjitoarele se ardeau în perioada respectivă în 90% din satele ținuturilor Boemiei, copacii de mai se înălțau în 20% din sate și ambele aceste obiceiuri au o tendință de a se reînnoi și de a se extinde.

În seara zilei de 30 aprilie pe multe coline în întreaga Boemie, deseori și în Moravia și Silezia, ard focuri mari, iar la 1 mai în multe sate se înalță majestuos copacii de mai, înalți, frumos împodobiți. Cum și din ce s-au născut obiceiurile de ardere a vrăjitoarelor? Vrăjitoarele apar în multe basme populare cehe și credința în acestea este vie pe alocuri până în zilele noastre. Vrăjitoarele, numite și „bosorky”, „ježibaby”, „jedubaby” etc. erau persoane care cu ajutorul unor formule și proceduri magice se străduiau să facă rău. În mod excepțional activitatea putea avea și rezultate pozitive și în acest caz li se spunea făcătoare de farmece. Erau în stare să farmece dragostea, prevesteau viitorul, prevedeau dar și răzbunau dragostea neîmpărtășită. Ca o activitate specială a vrăjitoarelor era și chemarea duhurilor celor decedați. În basme,

vrăjitoarea este înfățișată de obicei ca o femeie bătrână, gârbovită, cu un baston în mână, cu privire deochiată, cu o limbă ascuțită, cu mâinile uscate, cu degete lungi și cu unghii lungi. În majoritatea cazurilor, vrăjitoarele erau considerate persoane care trăiau singuratic și erau suspectate că ar avea de-a face cu duhuri rele (cu diavolul – magia neagră). Erau în stare să producă pagube la recoltă (prin ploi abundente, grindină, fulgere și diminuau recolta prin culegerea de rouă de pe plante cu ajutorul unui cearșaf), produceau pagube la casă (prin inundații, incendii, deochierea vreunui lucru, – de exemplu când se bătea untul), provocau daune persoanelor (au fermecat vreo boală, insucces în muncă, nenorociri, de la bărbați luau potența, de la femei luau fertilitatea ș.a.). Vrăjitoarele uneori apăreau travestite ca pisică sau broască, dar ele aveau puterea de a transforma și alte persoane în animale (de exemplu flăcăul infidel într-un țap). Ele își exercitau farmecele prin intermediul magiei simpatetice – își însușeau obiectul străin ținut din timp, o parte din hainele sau firele de păr ori bucăți de unghii și cu ajutorul acestor lucruri făceau rău foștilor proprietari. De exemplu o figurină modelată din ceară, în care s-au pus fire de păr sau de unghii de la o persoană, se împunge cu niște obiecte ascuțite, ceea ce ar fi trebuit să aibă drept consecință dureri pentru persoana respectivă sau chiar să-i cauzeze moartea. Un element însoțitor absolut obligatoriu erau descântecele (la fel ca și în cadrul șamanismului popoarelor naturale, farmecul vúdú ș.a.), uneori profanau obiectele din cultul creștinesc (aostiilor, a cretei sfințite, a apei sfințite, a lumânării sfințite etc.), transmiteau blesteme ș.a.. Vrăjitoarele preparau și niște prafuri și doctorii speciale (din broaște, șobolani, lilieci, câini, pisici, din creierele acestora și din excrementele lor, din oase de om, din trupul copiilor morți înainte de a fi fost botezați, din sicrie, din țărână adusă din cimitir, din frunzele și tulpinile florilor de înmormântare ș.a.), după consumarea cărora ar fi trebuit să se ajungă la îmbolnăviri cu febră, la orbire și alte boli. Un rol oarecare în activitatea vrăjitoarelor au jucat și halucinogenele vegetale și minerale, care afectau schimbările în conștiința oamenilor, așa că unele manifestări ale așa-numitului zbor spre sabat puteau fi percepute și redată ca trăiri reale. Obiectele auxiliare ale vrăjitoarelor erau un glob din cristal, o oglindă, o sabie sau un bețișor fermecat, oase, o lampă și lumânări negre. Drept urmare a acestor credințe apare și obiceiul arderii vrăjitoarelor.

Conform credinței populare, vrăjitoarele aveau cea mai mare putere în Vinerea Marș, în noaptea Sfântului Filip și Iakub (30 aprilie), de Sfântul Ioan (23 iunie), de Sfântul Petru și Pavel (28 iunie), de Ajunul Crăciunului (24 decembrie), de Bobotează (6 ianuarie). În aceste zile se făceau adunări, uneltiri, sabaturi la intersecții de străzi, de drumuri sau de dealuri, unde se adunau vrăjitoarele călare pe un băț sau pe mătură. Aprinderea focurilor și arderea figurinelor simbolizează pe de o parte magia imitativă a distrugerii cauzelor răului și a puterii sale, pe de altă parte funcționează ca un principiu psihologic al focului, legat de fecundarea în forma sa sexuală, și, în fine, pe de altă parte acționează ca un ritual magic de protecție, în cadrul căruia se formează cenușa și jeratecul împotriva vrăjilor și împotriva farmecelor. În afară de aceasta, fenomenul se desfășoară în perioada trezirii la viață a vegetației. Cu o săptămână înainte de a avea loc arderea vrăjitoarelor (numită și Noaptea Valpurgină) se deschide

pământul (la 24 aprilie, de Sfântul Gheorghe), din pământ ies afară șerpii și șopârlele, atunci pe vremuri se scoteau pentru prima oară vitele la pășunat, tunetul în timpul primelor furtuni de primăvară avea efecte terapeutice magice.

Cum puteau fi recunoscute vrăjitoarele? Cine a cioplit în perioada Sfintei Lucia (13 decembrie) un scăunel sau o lingură de lemn, pe care apoi le lua la biserică, la liturghia de la miezul nopții și ori se așeza pe scăunelul respectiv ori se uita prin gaura de la lingura de lemn, a putut recunoaște care dintre femeile prezente în biserică este vrăjitoarea. De asemenea, preotul, făcând semnul crucii în timpul liturghiei le putea recunoaște, căci acestea ori se întorceau cu spatele, ori țineau la subsuoară o cărămidă, țineau în mână un ac ascuțit, ori ședeau pe un scaun. Vrăjitoarea care lua de la vaci laptele, ținea, cică, în palmă un căfel de usturoi.

Împotriva farmecelor oamenii se apărau prin purtarea mascotelor sau amuletelor, ori a unor ierburi. Dacă cumva cineva s-a îmbolnăvit din cauza farmecelor, trebuia să fie spălat cu o fiertură din nouă feluri de plante, *din care nici o pasăre nu se poate sătura de mâncare*, apa după spălare trebuia aruncată lângă o tufă de soc negru, pentru ca boala să plece de unde a venit și imediat după aceea trebuie părăsit locul. Dacă omul a fost atacat de o vrăjitoare sub formă de pisică neagră, cel atacat trebuia numaidecât să se cațere pe cuptor. Împotriva activității vrăjitoarelor din timpul anului, ori în Ajunul Crăciunului, ori în Vinerea Mare, pâraul de lângă sat se curăța cu grebla de la cuptor. Clădirile se protejau în zilele de adunare sau de sabaturi prin stropirea lor cu apă sfințită cu ajutorul spicelor de grâu sau cu ajutorul crenguțelor de soc negru; cu crengi de soc se astupau în zilele respective și crăpăturile din gard sau în cotețe sau grajduri pentru protejarea vitelor și păsărilor, crenguțe de soc se puneau și în ferestre, deasupra ușilor și porților. În perioada când trebuia să iasă puii, nu era voie să se împrumute nimic din gospodărie. Aceste proceduri, ca și altele de acest gen aveau legătură cu credința în caracterul purificator al apei, al focului, al fugii, cu folosirea farmecelor sau formulelor magice sau scrisului și altor tipuri de amulete.

Documente referitoare la încercări de acțiuni magice există însă din perioada paleoliticului. Este îndeobște cunoscută pictura bărbatului-vrăjitor în masca de cal din peștera franceză Les trois frères (paleoliticul mai târziu), sau măștile de față din scheletul craniului uman (tot acolo), sau descoperirile mai recente din perioada culturii Halstat (de pe teritoriul Slovaciei), sau presărarea celor decedați cu un pumn de pământ înainte de înmormântare. Despre vrăjitoare este vorba și în Vechiul Testament (Exodus 22, 18, Moise III, 19,31). Potrivit geografului grec Strabon și după spusele lui Diódor, preoții celți au sacrificat la sfârșitul sec. al II-lea înainte de Hristos călăii condamnați și prizonierii, întemnițați în cuști uriașe din nuiete și din lemn, morți și vii, sacrificiul efectuându-se într-un uriaș foc. Uriașii giganți din nuiete, înalți de până la 15 metri, se mișcau prin sate și erau arși cu ocazia sărbătorilor de echinocțiu de primăvară în Anglia, Belgia și Franța (ultimele informații referitoare la arderea uriașilor – figurilor de oameni – s-au păstrat din Salisbury, din anul 1844). Creștinismul din Evul Mediu a făcut legătura cu vrăjitoarele în contextul imaginii despre diavol. În ținuturile Cehiei există însemnări referitoare la farmece și ghicitoare încă în Cronica lui Kosma (prințesa Kazi ad.), însă scrierile mai amănunțite se referă abia la anii persecutării directe și la

procesele împotriva vrăjitoarelor. În Europa aceste procese le-a intensificat, pe de o parte, bula papală, emisă la Roma în data de 5 decembrie 1484 de către Innocențiu al VIII-lea (Summis desiderantes affectibus), pe de altă parte și mai cu seamă manuscrisul *Ciocanul împotriva vrăjitoarelor* (Malleus malleficarum) al dominicanilor Sprenger și Institorise, din anul 1487, ulterior tipărite (a atins 29 de reeditări). În unele țări, persecutarea vrăjitoarelor a fost extrem de aprigă (Germania, Franța), în alte țări a fost mai puțin aprigă (Anglia, Cehia). Ca o excepție, în ținuturile Cehiei sunt cunoscute mari procese, cum ar fi cazul din Veliké Losiny și Superk din perioada anilor 1678-1696, Moravia de nord. În timpul proceselor, cei învinuiți erau obligați prin chinuri să recunoască crimele săvârșite la oameni și la averi, să recunoască participarea la adunări și legăturile lor cu diavolul, cu Satana sub formă de țap. Sfârșitul învinuirilor împotriva vrăjitoarelor în Ținuturile Cehiei este legat de Decretul Mariei Terezia din anul 1768. În urma stabilirii câtorva principii de medicină științifică, credința în vrăjitorie treptat a dispărut în Cehia, ea păstrându-se doar în povestirile populare și în basme. Ultima vrăjitoare a fost arsă în Europa, în Elveția în anul 1782. Zguduitoare este vestea recentă din Johannesburg, din anul 1992, în care se vorbește de arderea a câtorva bărbați suspecți de vrăjitorie. Credința în vrăjitoare este alimentată și de câteva acțiuni contemporane ale bisericii catolice, care încă recunoaște așa-numita „posesie în mâinile diavolului” și o înlătură printr-un anumit ceremonial. Neîncrederea în rezultatele științelor obiective contemporane contribuie la reînnoirea credinței în vrăjitoare; apar nu numai diferite alternanțe ale disciplinelor științifice (în medicină, în psihologia ezoterică ș.a.), însă nu se exclude nici existența unor forțe naturale necunoscute până acum (consultațiile TV ale lui A.C. Clark: *Mysterious World*, informația recentă în televiziunea cehă despre o fetiță de 12 ani din Craiova, care poate ridica obiecte din sticlă și din metal prin apropierea mâinii sale de ele). Un nou interes față de vrăjitorie apare în prezent în Anglia, unde pe baza vechii culturi celtice, a fost întemeiată societatea de vrăjitorie Wicca; într-o serie de alte țări apar așa-numite secte ale satanismului. În ținuturile Cehiei atitudinea față de vrăjitoare se îndreaptă într-o altă direcție – ca un nou tip de distracție. Se organizează întreceri de așa-numita Miss vrăjitoare, în Boemia de sud și de vest, în cadrul organizațiilor de educație fizică, de exemplu în cadrul organizației „Sokol” (= Șoimul).

În anii 1948-1989, în ținuturile Cehiei *arderea vrăjitoarelor* se numea acțiunea cunoscută sub numele de *focurile păcii*. În vederea acestora se pregătea tineretul cu câteva zile înainte. Pe un loc mai ridicat deasupra localității se pregătea o grămadă mare de lemne (ramuri uscate aduse din pădure), în prezent, din păcate, la lemnele respective se mai adaugă și câteva cauciucuri uzate. În vârful grămezii de lemne, în unele locuri leagă simbolic și o înfățișare de vrăjitoare (este un element nou). Tinerii adună câteva mături vechi, uneori resturi de unsoare pentru roți, smoală, dar mai cu seamă uleiuri uzate. Desfășurarea serbării spre orele de seară a zilei de 30 aprilie în anii amintiți a fost îmbogățită cu un alai în pomenirea eroilor căzuți în primul război mondial. Se rosteau cuvântări politice și se cânta *Internaționala*. După aceea alaiul cu lămpioane aprinse și cu steagurile țării și cele sovietice pornea spre locul unde era pregătită grămada de lemne. Aici a fost rostită o nouă cuvântare, s-a cântat *Cântecul*

muncii, s-au strâns steagurile și s-a aprins focul. Acum a început ceremonialul tradițional propriu-zis. Băieții aruncau sus măturile îmbibate de smoală sau ulei și aprinse, alergau după ele, iar când vatra începea a se stinge, săreau peste foc. Participarea la arderea vrăjitoarelor este extrem de numeroasă. Deseori ia parte la acest eveniment o jumătate din populația oricărei localități, nu numai rurale, dar și urbane. De exemplu în anul 1978, la arderea vrăjitoarelor dintr-o localitate de opt mii de suflete cum este Humpotc, au participat mai mult de patru mii de oameni. Ceremonialul astăzi este mai simplificat, nu se mai urmăresc scopuri politice și are drept scop adunarea locuitorilor ce trăiesc în aceeași localitate și în vederea organizării unei distracții comune.

În aceeași zi când se ard vrăjitoarele, tineretul se pregătea pentru un alt ceremonial – înălțarea copacilor de mai. În trecut tinerii trebuiau să găsească în pădurea domnească un brad frumos, înalt (de 25-30 metri), pe care trebuiau să-l taie în taină (dă-l fure), să-l aducă în sat și să-l curețe de coajă. Uneori la vârf smocul verde original, dacă era destul de frumos, altfel îl înlocuia cu un mestecăn, cu o zadă sau cu un frasin. Fetele apoi împodobeau vârful cu baticuri, cu panglici, cu flori de hârtie și cu stegulețe; în unele locuri, la vârf se lega și o sticlă cu băutură. De prăjina copacului de mai, sub verdețea copacului se agățau două sau trei cununi din verdețea pinilor sau din flori și din nou panglici. Cu efortul colectiv al mai multor tineri și bărbați căsătoriți, copacul de mai se ridica, de regulă, în piața localității. În vederea înălțării trebuia multă iscusință și unul dintre cei mai în vârstă dădea comenzi pentru a se ridica în același ritm cu ajutorul uneltelor ajutătoare. Corpul copacului de mai deseori era format din două sau trei elemente – trunchiuri de copaci, pe care fierarul local a trebuit să le unească în mod corespunzător cu ajutorul unor cercuri, încât să fie suficient de înalt, de regulă mai înalt decât turnul bisericii locale; în unele locuri copacul acesta înalt era numit „král” (= rege).

Crengile verzi ale copacului de mai trebuiau să asigure umiditatea în tot timpul anului, o vegetație bună a plăntelor ce au renăscut, se credea că acest copac al lui mai îi protejează pe oameni în fața calamităților naturale – în fața grindinei, a furtunilor și inundațiilor etc. Crenguța verde de frasin fixată în vârful copacului de mai înlătura spiritele necurate ale iadului și dansatoarele vrăjitoare în noaptea de Sfântul Filip și Iakub.

Toată noaptea din 30 aprilie spre 1 mai copacul respectiv trebuia păzit, pentru ca flăcării din satele vecine să nu-l doboare sau să nu și-l însușească și să-l ridice din nou în satul lor (acest lucru ar fi o mare rușine). Câțiva tineri păzeau și în același timp cântau la acordeon și jucau. În prezent tineretul de astăzi organizează în timpul pazei un picnic nocturn cu cârnați fripiți, cu pui fripiți și cu băutură.

În jurul copacului de mai se presărau crenguțe de brad, altundeva sub el se înălțau pomișori mici, ca de exemplu brăduți, mesteceni, tei, ienuperi, scoruși, stejari ș.a. Această atmosferă din jurul copacului de mai avea să-și joace rolul său principal în după-amiaza de 1 mai, când s-a adunat la copacul de mai tot tineretul pentru dans (așa-numitele pelerinaje cu copacul de mai sau colecta pentru copacul de mai). Imediat după-amiază porneau doi flăcăi cu muzica și cu un copăcel mic împodobit prin sat și

în toate casele unde aveau fete pentru dans le invitau pe aceste la joc. Cele invitate și uneori chiar femeile măritate contribuiau la plata muzicanților și erau conduse în mod festiv până în piață, lângă copacul de mai. Dacă s-a nimerit să fie vreme bună, se dansa toată după-amiaza în jurul copacului de mai, spre seară însă se juca în localul comunei. Flăcăii se întreceau în cățărutul pe copacul de mai și, bineînțeles, câștiga acela care reușea să ia din vârful copacului sticla cu băutură.

Copacii de mai erau, de asemenea, doborâți în mod festiv, în unele locuri chiar a doua zi, în alte locuri abia pe la sfârșitul lunii mai. Într-o serie de localități copacii de mai rămân la locul lor până la 30 aprilie al anului viitor. În timpul doborârii copacilor de mai în unele locuri se organizează câteva scene de teatru popular, în cadrul cărora rolurile principale le jucau măștile — polițiști, hoți, pădurari, lucrători forestieri, femei bătrâne, uneori și țigani, evrei, medici ș.a. Hoțul, de exemplu, se străduia să taie copacul pentru a-l fura. Erau opriți de lucrătorii forestieri sau paznicul pădurii; în timpul acesta se întâmplau o serie de încurcături locale, care printre altele semnalau sau chiar trădau unele nereguli în viața localității. După-amiaza, flăcăii umblau din nou să invite fetele la dansul de mai, iar seara la balul din crăsmă se vindeau coroanele și panglicile culese din copacul de mai.

În afara copacilor mari de mai, destinați întregii localități, flăcăii mai înălțau în timpul nopții pomișori mai mici de mai, înalți de trei până la zece metri, pentru fetele iubite; îi înălțau în fața geamurilor caselor, dar uneori îi fixau pe acoperișuri. În unele localități acești pomișori de mai erau la fel pentru toate fetele satului, în alte locuri se înălțau pomișorii de mai în fața caselor tuturor fetelor din sat, însă fata care avea deja un bărbat serios, primea cu un pomișor mai mult sau era mai frumos împodobit, vopsit în alb, uneori găsea dimineața în fața casei mai mulți pomișori și alte mici atenții. Dacă la vreuna din fete vroiau să-i facă curte mai mulți flăcăi, în timpul înălțării pomișorilor de mai la aceste fete se ajungea la bătăi între tineri, alteleori unii distrugeau pomișorul pus de rival. Din cauza aceasta flăcăii au fost nevoiți să-și păzească pomișorul înălțat. În aceste localități pomișorii de mai se înălțau numai la acele fete, care erau deja în ajunul căsătoriei, și-i primeau de la logodnici. În prezent această ierarhizare a vârstei nu se mai respectă și nu rareori mici pomișori de mai le înalță tații pentru fetițele lor de vârstă școlară.

Fetele neîndrăgite sau cele care au încălcat normele de morală, primeau în loc de pomișor de mai o scară sau o prăjină goală, eventual în vârf se lega câte un sac vechi sau o mătură uzată; uneori urcau pe acoperișul casei fetei o figurină de bărbat din cârpe și umflat cu paie, în grădină de un pom agățau un butoi vechi cu doagele rupte și cu cercurile ruginite, în altă parte înălțau în curte o prăjină înaltă și în vârf legau o șomoioagă de paie sau un snop. Fetele din aceste case se sculau devreme dimineața și se străduiau să înlăture cât mai repede obiectele rușinii. În unele localități pe lângă înălțarea pomilor de mai se mai face presărarea cărărilor cu nisip, cu rumeguș, însemnări sau inscripții cu var pe șosele și garduri. Prin aceasta deseori se trădează necunoscute până în prezent relații nedorite sau nepermise dintre cei tineri și cei căsătoriți. Înaintea ivirii zorilor în localități este multă agitație, forfotă, mai cu seamă în casele unde cineva de acolo are ceva pe conștiință, pentru a curăța repede drumul sau gardul dacă au fost pictate.

Copacii de mai erau cunoscuți deja în antichitate — grecii, etruscii, romanii și alte popoare antice puneau înainte de 1 mai pe case și pe clădirile anexe mici pomișori verzi, pentru a fi apărați de dureri rele și împotriva diferitelor boli. Documentul cel mai vechi cu privire la copacii de mai este din anul 1255 de la Cáchy, unde se înălțau aceștia ca o manifestare de respect și de urări de bine în fața bisericii, în fața primăriei, în fața caselor cetățenilor de vază din localitate. În ținuturile Cehiei, în sec. al XV-lea, înălțarea copacului de mai constituia un interes serios față de o fată și putea căpăta chiar o valoare juridică — în anul 1433 judecătoria parohială din Zitava a recunoscut la Cetatea Pragueză legalitatea căsătoriei dintre doi tineri (ceremonialul religios de nuntă a fost introdus abia pe la jumătatea secolului al XVI-lea). Din secolul al XVI-lea există documentul că un copac de mai al cărui vârf a fost împodobit cu oglinzi, sticle, cununii și tinichele de aur stătea în sat toată vara (Jan Mirotký, anul 1579). Dragostea față de înălțarea copacilor de mai a fost mare atât la țară cât și în orașe, încât în veacurile XV-XVI în Cehia flăcăii primeau pentru înălțarea lor din visteria locală recompense financiare. Situația s-a schimbat în secolul al XVIII-lea, când, dimpotrivă, autoritățile interziceau flăcăilor de a înălța copacii de mai, deoarece se produceau mari pagube în pădurile domnești și în cele publice — se sancționau nu numai cu amenzi bănești, ci există însemnări că s-au aplicat douăzeci și cinci de lovituri cu băta sau cel vinovat a fost așezat drept pedeapsă pe un măgăruș, pentru nerespectarea interdicțiilor respective. Cu toate acestea, copacii de mai continuau să se înalțe mai departe, chiar în ciuda restricțiilor și, în onoarea autorităților (de ex. avem în acest sens rapoartele de la Jan Jenin din Bratfice, cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea). Copacii de mai sunt semnalați și în textele unor cântece populare: „Na rozloučení, mý potěšení/ Postavim pod okny maj/ haby vedili falešni lidi/ že sem já chodival k vám.” (din regiunea Chodsk). În traducere liberă: „La despărțire, dragostea mea/ Îți ridic un mai sub fereastră/ ca să vadă oamenii perfizi/ Că am umblat la voi”; sau: „Na naši dědině māj je vysoký/ hej, nám hej, māj je vysoký/ A pod tým mājem hraje muzika/ hej, nam hej, hraje muzika” (din Moravia), în traducere: „În satul nostru e un mai înalt/ hei, nou hei, e un mai înalt/ Și sub acel copac înalt cântă muzica/ hei, nou hei, cântă muzica”.

De la sfârșitul veacului al XIX-lea la 1 mai a început și sărbătorirea zilei celor ce muncesc, ceea ce sub o formă sau alta durează și astăzi.

Pomișorii mici de mai au încetat de a mai constitui simboluri de un interes deosebit față de o fată, nici nu mai desemnează o fată gata de măritat. La formele arhaice de înălțare a copacilor de mai, în zilele noastre se adaugă unele noi sensuri, se eliberează unele forme colective și se renunță la un sistem întreg de sancțiuni (în zilele noastre păzirea copacilor de mai se face și de către fete). Forma dominantă a acestui obicei este caracterul său original și azi transformarea lui definitivă într-o simplă distracție, în cadrul căreia nu prea evident se mai trezesc anumite straturi istorice ale acestui fenomen (legătura directă și indirectă cu formele arhaice, schimbarea sensului și variabilitatea). Deosebirile în executarea și evaluarea acestui obicei le putem remarca la cel puțin trei generații diferite. Influența formelor menținute și cultivate în mod artificial crește și se schimbă într-o activitate folclorică, transformându-se, întrucâtva, în înfățișarea teatrului popular.

Înălțarea copacilor de mai este un fenomen central european, care într-un etnic diferit cunoaște diferite modificări — de ex. construcții metalice cu alaiuri din personaje din tablă zincată, în altă parte, la înălțarea copacilor participă travestiți „bărbați de paie” cu un alai de măști (Germania, Austria). În Slovacia se înalță copaci de mai în regiunea sa occidentală și în regiunea sa cea mai răsăriteană. Acest obicei coincide cu ritualul crenguței verzi.

Arderea vrăjitoarelor și înălțarea copacilor înalți de mai sunt în prezent pe teritoriul Cehiei obiceiurile cele mai răspândite, chiar cu tendințe de a se transforma în serbări vesele cu un subtext poetic simbolizând venirea primăverii și a timpului de dragoste.

Ph Dr. Jitka Staňková, Osc.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Boňuš, F.: *Mezi dvěma slunovraty* (Între două echinocții), Gotwaldov, 1959.
Burgstaller, E.: *Debendiges Jahresbrauchtum in Oberosterreich*, Salzburg, 1948.
Člověk ve sváté magie (Omul în lumea magiei), Praha, 1992.
Dömötör, T.: *Volks Glaube und Aberglaube der Ungarn*, Budapest, 1981.
Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska (Enciclopedia culturii populare a Slovaciei),
Etnografický atlas Slovenska (Atlasul etnografic al Slovaciei), Bratislava, 1995.
Frazer, J.G.: *Zlatá ratolest* (Rămureaua de aur), Praha, 1994.
Horoátová E.: *Rok vo avykoch náĎho ľudu* (Anul în obiceiurile poporului nostru), Bratislava, 1998.
Junková J.: *Encyklopédie české lidové kultury* (Enciclopedia culturii populare ceh), Praha, 1998.
Václavík, A.: *Výroční obyčej a lidové umění* (Obiceiurile calendaristice și arta populară), Praha, 1959
Výroční obyčej. *Současný stav a proměny* (Obiceiurile calendaristice. Situația actuală și schimbările), Brno, 1982.
Zíbrt, C.: *Veselé chvíle v životě lidu českého* (Clique vesele în viața poporului ceh), Praha, 1950.

Traducere din limba cehă de Ph.Dr. Pavel Rozkoš, DrSc

LE BÛCHER DES SORCIÈRES

Resumé

La nuit des Walpurges, célébrée par l'allumage des feux rituels, a survécu à travers les siècles.

L'auteur fait aussi une présentation historique a partir de 1484, quand l'Inquisition ayant vu le 1er Mai le jour du sabbat des sorcières, condamne au bûchers toute personne liée de près ou de loin à la magie et au sortilège.

Les feux de Walpurges consomment a présent poupées figurant des sorcières. Les feux sont aussi les feux de la paix et ceux qui reçoivent le printemps et le temps de l'amour.

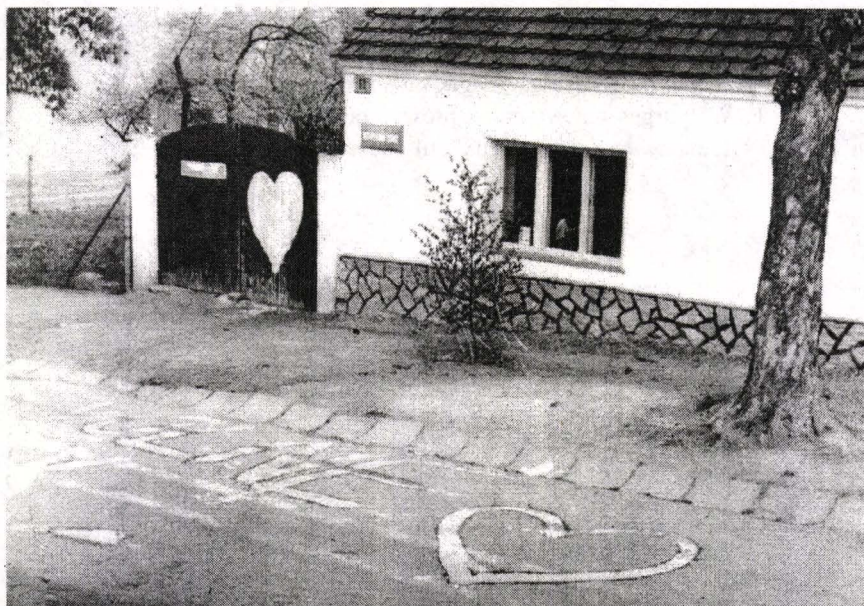

Fig. 1. Semne sentimentale. Inimi pictate la poarta iubitelor și pe trotuar în noaptea de 30 aprilie – 1 mai. În această noapte la fereastra fetelor necăsătorite se pun pomi micuți. Psecko. 1975. Cehia de Sud.

Fig. 2. Înălțarea copacului de mai. Cehia Centrală. 1978.

Fig. 3. Masca vrăjitoarei din alaiul de carnaval. Strakonicko. 1977. Cehia de Sud.

II. DOCUMENTAR

UN ARTICOL REGĂSIT: *SMEII* DE AT. M. MARIENESCU

Șerban VLAD

Articolul a fost publicat în *Almanahul Societății de lectură „Petru Maior”*, Budapesta, 1901, p.68-72. Titlul articolului apare menționat în prezentarea manuscrisului lui Atanasie Marian Marienescu, existent în Biblioteca Mitropoliei ortodoxe din Sibiu¹, în sumarul fondului V, cuprinzând: *Novăceștii*, textul baladelor, note și explicațiuni, corespondență, creație poetică originală. La punctul E se găsește semnalat *Zmeii*². Lucrarea nu apare însă consemnată în *Bibliografia Atanasie Marian Marienescu* la punctul b. *Articole și note publicate în periodice*³, întocmită de Ovidiu Bârlea, precum nici în *Bibliografia selectivă Atanasie Marian Marienescu folclorist*, II. *Studii și articole publicate de Atanasie Marian Marienescu*, b. *În periodice*, realizată de Eugen Blăjan⁴.

Publicarea integrală a articolului este, credem, justificată nu doar pentru a face cunoscut un text pierdut, ci și pentru a înțelege întregul demers al autorului, studiind câteva etape ale cercetării sale legate de personajul zmeului și al balaurului în mitologia autohtonă. Articolul *Smeii* este, poate, unul dintre ultimele sale studii legate de folclor și s-ar putea să facă parte din concluziile întregii sale activități pe care le materializează în *Enciclopedia română*, la care a fost invitat să redacteze articolele privind folclorul și mitologia românească. Ca dovadă că opera lui Marienescu este și un ecou al preocupărilor în domeniu al cercetărilor europene, am consemnat sursele documentare spre a ilustra în același timp și imensul travaliu documentar depus de autor.

Deși nu se ridică la nivelul studiilor dedicate tipologiilor de personaje, cum ar fi de pildă: *Baba Dochia și Babele*⁵, sau *Ielele*⁶, articolul poate fi reprezentativ însă pentru preocupările lui Marienescu, dar și un motiv în plus pentru receptarea „sine ira et studio” a unei puternice personalități tipice pentru Transilvania din secolul al XIX-lea.

În cele mai multe cazuri, în notele care însoțesc textele folclorice, zmeii („smeii”) sunt tratați în tandem cu balaurii, fiind două tipuri de personaje nocive distincte, dar ale căror sfere de caracteristici sunt secante, ducând uneori la înlocuirea unora prin ceilalți. În manuscrisul *Novăceștii, note și explicațiuni*, articolul 10, *Zmeii*⁷, Marienescu în căutarea modelelor și a structurilor arhetipale situează cele două tipuri de personaje la polul negativ, ca forțe distructive, într-un univers în care antinomiile se înfruntă continuu.

În mitologia egipteană *Typhon* (*Seth, Smy*) reprezintă „o tare și împiedecătoare contrapunere, contranizuință, contraînțoarcere sau votare”⁸ (spune autorul traducându-l pe J. C. Schweiger, *Die Mythologie aus den Standpunkte der Naturwiessenschaft*). Ca ucigaș al lui Osiris, reprezintă principiul „rău” al climei Egiptului, vântul fierbinte care usucă Nilul, cu miros greu și înecăcios, datorită căruia zilele devin tot mai scurte și vremea tot mai neprielnică vegetației până ce Horus, zeul soarelui, învinge, și prin el

Osiris, readucând lumina, căldura soarelui, umezeala roditoare, când începe un nou ciclu al vegetației (e citat Preller, *Römische Mythologie*). Grupul de personaje Typhon, Seth, Smy se opun lui Horus, zeu al luminii benefice, lui Osiris, zeul reînvierii, al apei generative, al vântului umed. Typhon este reprezentat în templul închinat lui la Edfu, pe țărmul Nilului, râzând, râsul fiind considerat suprem păcat de teologii și canoanele civilizației egiptene (după *Wiener Jahrbuch*, 1818; Felix Nork, *Mythologie Or.*).

Marienescu preia informația din Preller (Preller, *Griechische Mythologie*, I) conform căruia mitul egiptean al lui Typhon s-a contopit cu cel grecesc al lui Typhon, care se pare că în Grecia era originar din Asia Mică și simboliza „cauzele fizicale ale revoluțiunilor ce împlu interiorul pământului”⁹. Monstrul s-a luptat cu zeii iar Zeus l-a aruncat în tartar de unde încearcă să mai facă rău din când în când prin respirația fumegândă a craterelor vulcanice. În esență, în mitul grec monstrul e aproape identic cu cel egiptean, simbolizând vântul sau aburul fierbinte, distrugător, care vine însă din interiorul pământului.

Din Iacob Grimm (în Iacob Grimm, *Deutsche Mythologie*) preia informația după care în mitologia germană unul dintre numele vechi ale diavolului a fost *Smyl*. „Cine se îndoiește că acesta nu ar fi Smy, cuvântul egiptean [?]”¹⁰ se întreabă retoric autorul convins de claritatea aparențelor. Citează apoi lucrarea lui I. H. Koltschmidt (I. H. Koltschmidt, *Vergleichung der Sprachen von Europa und Indien*), în care cuvântul Smy este explicat prin românescul Zmeu, fiind identice semantic, nu doar asemănătoare fonetic (grafia în lucrările lui Marienescu e „smeu”). Marienescu își continuă argumentările mitologice cu materiale din domeniul lingvistic, amintind și traducerea de către Arthur și Albert Schott a termenului românesc zmeu cu germanul *Teufel* „drac” (Arthur și Albert Schott, *Valachische Märchen*). Astfel, personajul este inclus indubitabil în categoria celor malefice. Din diferitele variante ale unui singur basm, aflate în colecția autorului, trei – patru îl au ca personaj negativ pe zmeu, iar una – două pe drac.

Vorbind despre etimonul slav, pe care unii cercetători îl dau cuvântului zmeu, sârbescul *zmia* (guia) însemnând „șarpe”, iar sârbescul *zmai* „balaur”, aduce în discuție problema confuziilor între zmeu și balaur. Balaurul este un șarpe cu aripi, cu trei, nouă sau douăsprezece capete și este o ființă „de apă, de umezeală”¹¹. Cuvintele *smoc*, *zmek*, sau *zma* din slavă au sensul de „șarpe de apă” (*Wasser Drachen*, în germană), balaur, care este un simbol acvatic spre deosebire de sârbescul *zmeia*, *zmai* care ar proveni din *zemek*, *zemk* sau *zernik* însemnând un spirit al pământului, simbol teluric (după Hanusch, *Die Wissenschaft des slavischen Mythologie*). Convingerea lui Marienescu, oricât de ciudată ar părea, este aceea că originea cuvântului românesc este în egipteanul *Smy* și în nici un caz din germană datorită lipsei de comunicare dintre cele două popoare. Autorul exclude acum, ca și în orice altă împrejurare, vreo posibilă influență slavă asupra mitologiei, obiceiurilor sau folclorului românesc.

La nota II, *Marginea mărilor, la otarul zmeilor*, autorul situează conflictul între Novac și zmeu în eternul conflict dintre lumină și întuneric, dându-i din nou tentă cosmică. Novac e „zeu de lumină”¹², încadrat în categoria personajelor solare, iar zmeul este o ființă a întunericului, simbol al tenebrei, pe care lumina, pentru a se înălța, trebuie să le învingă.

La nota 16, din *Note explicatoare la Serilă, Mezilă și Zorilă*,¹³ încearcă să delimiteze cu mai mare precizie sfera semantică a personajelor și implicit a cuvintelor: balaur și zmeu. Punctul de plecare îl constituie un articol al Dorei d'Istria despre cultura românească (Dora d'Istria, *La nationalité roumaine*), în care se manifestă confuzia dintre cele două personaje: „Zmeînes, femmes des Zmei, dragons, monstre fantastiques”¹⁴. *Dragon*, (în gr. δράκων, la germ. Drache), înseamnă „ființă cu trup de șerpe, se ține de pământ și apă”¹⁵, suprapunându-se cu exactitate sferei semantice a românescului balaur. O mai reală înțelegere a termenului o găsește la Alecsandri (V. Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*): „balaurii, care au trup de șarpe și grai omenesc și care, când se luptă cu vitejii feți-frumoși, se lovesc cu ei în buzdugane”¹⁶. Definiția i se pare exactă însă până la un punct, după Marienescu doar zmeii se bat în buzdugane, nu și balaurii. Printre caracteristicile personajelor amintite de Alecsandri este și aceea a furtului de către zmei a fetelor de împărat, dar și diferitele ajutoare pe care le primește Făt-Frumos sub formă de obiecte ca: teaca Sântei Miercuri, peria Sântei Joi și ștergarul Sântei Vineri, asigurându-i victoria. Printre caracteristicile confruntării dintre cele două forțe antagonice, Alecsandri amintește și buzduganul, cel care asigură victoria finală de forță a binelui.

Într-o aserțiune, Marienescu amintește că deține, în colecția sa de basme, 15 povești despre balauri și alte 15 despre zmei, în care caracteristicile personajelor se evidențiază cu mare claritate. Plecând de la numărul de creații ale genului pe care le deține nu numai autorul, ci întreg patrimoniul folcloric colecționat al epocii, relativ sărac, pun sub semnul provizoriului, al începutului, al pionieratului concluziile nu numai ale lui Marienescu ci și ale colegilor lui.

Aș da în continuare un citat din demersul autorului, care ar putea justifica publicarea articolului Smeii, ca fiind „tractatul” promis despre subiectul în discuție: „cu ocaziune bună voi publica tractate despre zmei și balauri”¹⁷.

În încheierea explicațiilor sale, autorul reia teoria lui Hanusch (deja citată) despre originea slavă a cuvântului și a noțiunii de zmeu, precum și a sensurilor pe care cuvântul le dezvoltă în limbile slave, căreia nu întâmplător îi contrapune teoria lui Schweiger (de asemenea citată deja) asupra semnificațiilor lui Typhon, Seth, Babon și Smy din mitologia egipteană. Încheind, parcă nemulțumit de propriile analize, cu următoarea promisiune: „În detaliu altă dată”¹⁸.

Revenind la povestea propriu-zisă *Serilă, Mezilă și Zorilă*, Marienescu ajunge la concluzia că dacă zmeii fură pe Mândra lumii, considerată simbol al lunii, atunci ei sunt forțele malefice ale întunericului, ale nopții, contrare luminii, soarelui, lunii (care reflectă lumina solară), ei sunt forțe care încearcă să disturbe echilibrul cosmic.

În note la basmul *Urga Murga*¹⁹, încearcă să structureze un întreg eșafod mitologic ce îl are ca personaj central pe Hermes – Mercur ca demiurg, al cărui mit i se pare că se dezvoltă în basmul analizat. Urga Murga, cu toate peripeziile sale, reface mitul zeului din mitologia greco-romană. Zeu „adunător de nori”²⁰ (Preller, *Griechische Mythologie*, I) ce iese seara din peșteră și „ce află alb face negru, și ce negru face alb”²¹, e zeu al minelor și al bogățiilor metalice subpământene. Nu întâmplător e amintit și caduceul său, pe care se află unul sau doi șerpi încolăciți, cu ajutorul căruia adoarme persoanele sau transformă în aur obiectele atinse, „e simbol

luat din viața generică a șerpilor”²². Forțele benefice secunde, mereu în preajma eroului principal, sunt de asemenea animale nocturne legate de casă: grângoasa (goanga), șoarecele, șarpele.

Capitolul F. *Simbolica*, punctul c., e dedicat *șarpelui*. Șarpele cumpărat de Urga Murga și îngrijit de aceasta, îl va însoți pe erou în pelegrinările sale, iar la malul mării, mărindu-se și crescându-i aripi, se va transforma în balaur și își va duce în zbor binefăcătorul în țara balaurilor, în ostrovul tatălui său, împăratul balaurilor. Folosindu-se de bibliografie de epocă (Nork, *Andeutungen eines Systems der Mythologie des alten Orients*, Preller, *Griechische Mythologie*, I, II, J. Friederich, *Die Realien in Iliada und Odysseen*, și *Symbolik und Mythologie der Natur*) face din nou o incursiune în marile mitologii ale lumii. E amintită *Prasarpini* la inzi, având un brâu de șerpi, *Proserpina* la romani și *Persephone* la greci, zeiță ale germinației, ale lumii subpământene, ale forțelor benefice ale naturii. Șarpele e atribuit zeului *Serapis* la egipteni, lui *Esculap* la greci, ca animal vindecător, dar și lui *Hermes*. Șarpele cu coada în gură e *thitha*, simbol al eternității, al „timpului nehotărât”²³, al renașterii, al vieții și al morții în continuă alternanță.

Șarpele e considerat animal de casă, ca locuitor sub pământ e păzitor al avuțiilor subterane, iar *Hades – Pluton* însuși călătorește cu un car cu șerpi. Interesant în cadrul basmului analizat e faptul că Urga Murga, ajutat de șarpele-balaur va lua din comorile oferite de balaurul-tată drept recompensă, dar cu oarecare greutate, un singur obiect: inelul fermecat.

În „partea explicatoare” la *Iovan Iorgovan și Șarpele negru*, în capitolul C. *Mitologia veche*²⁴, deduce natura personajului dintr-o serie de opoziții: lumină – întuneric, uscat – umed, civilizat – sălbatic. În cadrul noțiunii de umed se face distincția între umezeala benefică și cea malefică, între umezeala generatoare și cea distrugătoare. Mitul eroului și al zeului *Heracles – Hercule* (a cărui prezență în folclorul românesc este recunoscută, ca o confirmare a teoriei, și de Alecsandri) constituie matricea în care e inclus și conflictul dintre Iovan Iorgovan și șarpele negru. *Heracle* face parte din categoria personajelor tutelate de *Apolo*, deci personaj solar, având la polul opus *Hydra* din categoria malefică a șerpilor de apă. *Hydra* era monstrul cu nouă capete, din care unul nemuritor, animal ce făcea pagube în rândul turmelor, ucidea oameni, pentru care era suficientă doar răsuflarea lui otrăvitoare. *Heracle* o va săgeta cu „săgeți jăroase”; cele opt capete muritoare odată tăiate vor fi distruse prin ardere, iar ultimul cap, cel nemuritor, după ce a fost tăiat a fost pus sub o stâncă. Șarpele cu multe capete (informație preluată din Preller) simbolizează pământul umed al lacului *Lerna*, cu multe izvoare, iar veninul reprezintă miasma otrăvitoare a apelor stătătoare.

În capitolul E. *Iorgovan în legea creștină*, demonstrația pleacă de la atributul lui *Zeus, Georgos*, însemnând lucrător de pământ, patron al agricultorilor, simbol al reînvierii naturii în primăvară (după At. M. Marienescu, rădăcina *-orgo-* este prezentă și în numele lui Iorgovan). Zeul *Georgos* primăvara „îmblânzește frigul, curăță aerul și ajută ca pământul să-și înceapă boldul său, la înăuntru să se dezvelească, aerul dulce de primăvară prelucră pământul și-l pregătește de rod, pentru aceasta *Zeus Georgos* e lucrător de pământ și patronul plugarilor”²⁵. Interesant pentru acest studiu este faptul că acestui citat autorul îi adaugă altele din textele religioase ale *Mineiului pe luna aprilie*

de la vecernia mică și, respectiv, vecernia mare, referitoare la *Sfântul Gheorghe*, ucigașul balaurului: „Gheorghe purtătorul de lumină, primăvara adevărului luminată a sosit și înnoiește natura”²⁶. „Ca pe o stea mult luminoasă, ca pe un soare strălucit te știm, ca pe un fiu al zilei. Bine ai lucrat pământul cel înțelenit. Luminatul viteaz Gheorghe[!]. Că astăzi primăvara cea înțelegătoare a răsărit nouă dând flori cuvântătoare. Pământearca bogăție de pământ împărțind-o tuturor. Iată rânduneaua, una cea veselă, se împle de harul primăverii. Primăvara ne-a strălucit nouă, răsărit-a primăvara, veniți să ne deșteptăm.[!]”²⁷ Suprapunerea celor două personaje, cel precreștin și cel creștin, sunt pentru cercetător dovezi indubitabile de preluare de către creștinism a vechilor mituri, în cazul de față acela al lui Apolo ucigând dragonul *Pyton*, conflict arhetipal întâlnit și în antagonismul dintre *Heracles* și *Hydra*, *Perseu* și *Meduza*, *Iason* și dragonul ce păzea lâna de aur și *Cadmus* și dragonul râului Ares. Concluzia firească a autorului se creionează: „creștinismul nu s-a creat din sine și pentru sine”²⁸, ci vechile mituri, atât de bine înrădăcinate, se adaptează noii religii. Legenda Sfântului Gheorghe, care ucide balaurul ce o amenința pe Aja, fata de rege, este adusă în Europa de către cruciași (idee preluată din *Brokhaus Konversations Lexicon*). Pe lângă semnificațiile deja cunoscute, balaurul primește altele noi, cu tente negative, de dușman al purității, al creștinismului, simbolizând pe păcătoși, pe păgâni.

Toate studiile și „notele explicatoare” pe care le-am amintit sunt etape ale căror stadiu final îl reprezintă articolul *Smeii*, publicat în *Almanahul Societății de lectură „Petru Maior”* al studenților români aflați la studii în Budapesta. În măsura în care articolele sunt datate, am încercat prezentarea lor cronologică (excepție fiind cel rămas în manuscris despre *Novăceștii*), spre a surprinde dialectica gândirii acestui atât de controversat folclorist, la care romantismul ideilor se împletește cu raționalismul metodei într-un mod atât de personal. Este evidentă evoluția de la primele notații ale explicațiilor, trecând printr-o bogată bibliografie europeană a domeniului, până la coerența și, uneori, la profunzimea unor concluzii privind problematica personajelor studiate. Toate încercările, reușitele și nereușitele sale se înscriu ideii formulate aprioric atât de bine exprimate în următorul citat: „Din cele 12 povești explicate de mine până acum și românii vor vedea că mitologia veche e susținută, continuată și perfecționată de noi în Dacia și atâta arată cred din destul prețul literar și național al poveștilor, cari, prin susținerea numelor eroilor și zeităților vechi, sunt ca și tot atâtea dovezi ponderoase pentru romanitatea noastră în Dacia; căci contrariul ar fi numai când zeii și eroii din povești ar fi din limbile slavice, ori germanice, iară nu din cele greco-romane.

Aceasta e ce mă îndeamnă ca să continuu explicările de povești, sperând că dacă nu și prezentul, dar viitorul le va aprecia după cuviință. „(Oravița, la 1 februarie 1874)”²⁹.

NOTE

1. Ovidiu Bîrlea, *Prezentarea manuscrisului lui At. M. Marienescu, existent în Biblioteca Mitropoliei din Sibiu și înregistrat sub nr. 254*, în *Prefața* la Atanasie M. Marienescu,

Poezii populare din Transilvania, Ediție îngrijită de Eugen Blăjan, „Ediții critice de folclor – culegătorii”, Editura Minerva, 1971, p.781-788.

2. idem, p.786.
3. idem, p.808-811.
4. Eugen Blăjan, *Bibliografie selectivă Atanasie Marian Marienescu folclorist*, în Atanasie Marian Marienescu, *Arghir și Ileana Cosânzeana*, Povești populare și studii de folcloristică, Ediție îngrijită și note de Eugen Blăjan, Editura Minerva, București 1994, p.291-293.
5. At. M. Marienescu, *Baba Dochia și Babele*, în *Familia*, VIII(1872), nr.31-33, și în *Transilvania*, 1872, nr. I, apud At. M. Marienescu, *Arghir și Ileana Cosânzeana*, op. cit., p.233-237
6. At. M. Marienescu, *Ielele*, în *Familia*, IX(1873), nr.9-10, apud At. M. Marienescu, *Arghir și Ileana Cosânzeana*, op. cit., p.248-260.
7. At. M. Marienescu, *Novăceștii – Fragment de epopee națională*, Note, în At. M. Marienescu, *Poezii populare din Transilvania*, op. cit., p.397.
8. idem.
9. idem, p.398.
10. idem.
11. idem, p.398-399.
12. idem, p.399.
13. At. M. Marienescu, *Seran și Zoran. Serilă, Mezilă și Zorilă*, două povești populare prelucrate și prevăzute cu explicațiuni prea interesante pentru popor și pentru învățați, cu o introducere. Pesta, Editura Albina, Tipografia lui Emeric Bartalis, 1873, apud At. M. Marienescu, *Arghir și Ileana Cosânzeana*, op. cit., p.97-III.
14. Dora d'Istria, *La nationalité roumaine*, în *Revue de deux mondes*, martie, 1859, p.436.
15. At. M. Marienescu, *Arghir și Ileana Cosânzeana*, op. cit., p.109.
16. idem.
17. idem, p.110
18. At. M. Marienescu, *Urga Murga*, Pesta, 1874, retipărită în *Albina*, IX (1874), nr.10-13, apud At. M. Marienescu, *Arghir și Ileana Cosânzeana*, op. cit., p.123-140.
19. idem, p.134.
20. idem.
21. idem.
22. idem.
23. idem, p.137
24. At. M. Marienescu, *Iovan Iorgovan și șarpele negru*, în *Familia*, 1874, nr.9, p.109-116, apud At. M. Marienescu, *Poezii populare din Transilvania*, op. cit., p.229-235.
25. idem, p.233.
26. idem.
27. idem.
28. idem, p.234.
29. At. M. Marienescu, *Urga Murga*. Note în At. M. Marienescu, *Arghir și Ileana Cosânzeana*, op. cit., p.141.

Smeli.

In basmele (poveștile) române sunt nisece ființe extraordinare, cari cuprind un loc frumos și în mitologia daco-română. Aceste ființe le voi descrie cât mai pe scurt, dar în legătură cu persoanele și obiectul poveștilor¹⁾.

Smeii au lumea lor. Agheran se scobori pe buricul pământului în jos, unde era lumea smeiilor. Și era o fantă, prin carea „Făt-Frumos” se ducea în lumea neagră, unde locuiau smeiul. Lumea neagră e sub pământ, în opozițiune cu lumea albă, aceea de pe pământ.

Smeii au țara lor, craii și împăratul lor. Aram, Argințan, Aurariu și Aghimant sunt craii smeiilor; eară Iordache în țara lui Negru împărat, era împăratul smeiilor. Și „Aripa-Vântului” s’a dus până la poarta de fer, căci acolo era țara smeiilor; eară „Codru” porci în țara smeiilor, ca să aducă porumbul raiului. Dar smei să afle și în cer, că Sugna Urgă făcu un lanț, îl aruncă la cer, se urcă la cer și acolo ajunse la curțile celor trei smei și scăpa fetele răpite de smei. Smeii au moșia lor și pe pământ. Trei frați ajunseră la podul, ce duce preste un riu mare și lat, care desparte moșia oamenilor de moșia smeiilor.

Smeii în țara lor au și poduri preste riuri. Podurile smeiilor sunt de fer, de aramă, or de argint și de aur. Smeii pe Feții-frumoși de regulă la poduri îi așteaptă, aci se-ntălnesc și se luptă. Dacă vre-un împărat voiesce, ca atare Făt-frumos, să-i facă pod preste apa dela marginea țării, — ce Făt-frumos lucră ziua, smei noaptea tonte le strică.

Palatele, curțile și casele sunt foarte minunate. Prislea de le de palaturile smeiilor și acelea erau de aramă, de argint, or de aur. În țara lui Aram, Argințan, Aurar și Aghimant (diamant) cetatea, porțile și palaturile erau de aramă, argint, aur și diamant. Curțile smeiilor erau înconjurate cu păreți de fer. Aripa-Vântului casa unui smei o afle tot de fer, eară palatul altui smei era într’un ostrov și împrejurul lui curgea un riu de foc. Feții-frumoși după ce înving pe smei cu un sbiciu, or

¹⁾ Studiul e bazat în deosebi pe opul „*Basmele române*” de Lazar Șăinean. București 1895.

cu alt lucru sermeat, lovesc palaturile smeilor și le prefac în mere de aur, apoi merole le duc cu sine.

Într-un palat de regulă locuiesc numai câte un smeu, adeseori câte *trei* și arareori câte *dolspredece*. Câte odată numai un smeu se arată și răpesc o fată de împărat, mai de multe ori câte trei și răpesc trei fete de împărat și le duc în palaturile lor separate. Primul smeu are palat de aramă, al doilea de argint, eară al treilea de aur și astfel în fiecare palat locuiesc câte un smeu, dar Voinicul fără tată zări un palat locuit de trei smeii, ear Sdrincu, spaima smeilor, precum și Bu-suioc, dădura de palaturi, în care locuiau câte *dolspredece* smeii.

Smeii sunt oameni, sau ca oamenii. Împăratul verde sfătui pe fiul său, ca să se feriască de a alugi la *oameni cu părul roșu*, căci sunt oameni răi. Fiul în drum nu întâliu, decât numai oameni cu părul roșu, adevă *smeii cu chipul de oameni*.

Dar și relațiunile familiare ale smeilor arată, că sunt ființe omenești și trăiesc în familie. Codru și Bujor se îndatorară de a aduce porumbul raiului, ce se află la *tata smeilor*. Spân fără de moarte, *tata* smeilor, răpi pe fata Împăratului Verde și peri. *Mama* smeilor era o babă hidă; smeoaien, scorpiu de inimă, se luă după Grecean, ca să-l înghită. *Mama* smeilor urmărește pe Codru, dar acesta o omori. Făt-frumos, scăpând fata de împărat, se puse cu ea în căruța smeoaiice și căruța era tot de sticlă.

Smeii au și fiți și fete. Tata smeilor avea *trei fiți* însurați, eară *fetele* se chemau: Potoaroanca lui Aram, Pițula lui Argințan, Galbena lui Aurariu și Scelicioasa sun Aghimant. Se amintesc și de fata smeului numită Zorina, pentrucă era născută în zori și de trei domnișoare, *nevestele smeilor*. Smeii adeseori apar ca junii frumoși, pentru aceaste mamele voinicilor, or ale fetelor răpite de smeii, se îndrăgostesc cu smeii junii frumoși și se hotărăsc la olaltă, ca să prăpădiască pe voinici, or pe fete.

Smeii au putere, ca să se transigureze, să se prefacă și pentru aceaste smeii, când răpesc fetele frumoase, se arată în mai multe moduri și chipuri. În povestea „Sărila, Meșila și 'orila“, fetele împăratului joacă la rugă, dar se face *întinerie* mare și vine un vifor cu nori grei și fugind toți, smeul a răpit pe fata mai mică a împăratului, pe Mândra-Lumi. Odată trei fete ale împăratului se preumblau prin grădină, când iacă se lasă o *negură* și smeii le răpiră; ear de altădată se ivesc trei smeii în chip de *trei nourași*, smeii răpiră fetele și le duseră în slava cerului.

Smeii se prefac și în foc. Prislea și smeul în luptă se făcură două focuri și așa se lupțară. Când Făt-frumos era în luptă cu smeul, unul se făcea *pară vinată*, eară altul *pară galbenă*. *Mama* smeului se luă după Făt-frumos și acesta simți văpaina din gura smeoaiice ca dintr'un cuptor. Un Făt-frumos și smeul se lupță și pe *nevedute*, adevă fără ca să se vadă unul pe altul. Un smeu avea trei ochi, până ce cu doi dormia, cu unul priveghia. Uneori dacă smeii se lupță cu vitejii, Feșil-frumosii se fac frați de cruce cu ei.

Faptele de frunte ale smeilor sunt, că ei câte unul răpesc câte o fată de împărat, sau câte trei răpesc trei fete de împărat, le duc în palaturile lor și le țin ca pe muierile lor; mai departe smeii înghit câte odată soarele și luna, sau și stelele, or fură soarele și luna de pe cer și le ascund în codrul verde, or fură meriele de aur.

Arma smeilor de regulă e *buzduganul*. Când Feții-frumoși ajung pe rând la palaturile acelor trei smeii, unde locuiesc cele trei fete răpite, aceste spun Feților-frumoși, că smeii dau de scire, când eș rentorc acasă, ca pe atunci mâncarea să nu fie nici ferbinte, nici rece. Dau de scire în acel mod, că din depărtare aruncă buzduganul acasă; cară buzduganul lovesce în ușa, apoi în masă și singur se așază în cuiu; dar Feții-frumoși apucă buzduganele și le asvirle departe îndărăptul smeilor, cari numai prin șueratură le cunosc, că sunt ale lor.

Smeii eș arată și *călări*, anume pe căl de aramă, de argint, or de aur, or de diamant; sau călă au pērul de coloure a acestor metale.

Puterea smeilor nu e statornică pentru totdeauna. Puterea lor stă în unele animale, or în multe lucruri minunate. Din multe, câteva. Puterea unui smeu a stat în trei gândaci dintr'o cutiupă din inima unui iepure; a altuia în cloșca cu pui și oule de aur, cară a unuia în scroafa mistreată, în care se aflau alte animale mai mici. Prin astfel de puteri smeii pot, să se transfigureze, să se strămute chiar și în unele obiecte, ca Feții-frumoși să nu dee de ei; astfel se pot schimba în buștean, buturugă, roată de fer, etc; smeiocele adeseori se prefac în mēr, pēr, livadă, viă cu struguri, ca astfel pe Feții-frumoși să-i bage în cursă și să le facă rău, sau să-și răsbune. Odată o smeioaică, pentruca să se răsbune pe fata de împărat, fiindcă nu s'a dus de muire după fiul ei, câmpile împăratului le-a prefăcut în pustietate, eară satele și orașele în crânguri de oase omenești. Odată un smeu a secat toate isoarele, de n'a mai fost apă în țară.

Smeii, pe lângă toată puterea lor, totdeauna sunt învinși de Feții-frumoși, or în lupă dreaptă, or în buzdugane. Feții-frumoși uncori în călătoria lor cătră smeii înțeleg, că în ce stă puterea acelora, adeseori fetele răpite descoper tainele și atunci Feții-frumoși pun mâna pe lucrurile minunate, ca mai ușor să învingă pe smeii.

Smeii de regulă sunt mai proști, decât Feții-frumoși, sau alți voinici, ba și oamenii trec preste mintea lor. Pentru aceasta smeii adeseori sunt pucăliți. Un voinic băgă mâinile smeuului în crepătura copaciului, altul legă pe un smeu cu un lanț de fer, eară al treilea băgă un smeu în bute. Ajung câteodată și voinicii în slujba, or robia smeilor, dar smeii în poziția lor de abia apucă, cu să scape de voinici. Un smeu poruncește unui voinic, ca cu nisce vase mari, să-i aducă apă. Voinicul n'avea tăriă, ca să o poută face și atunci începe a săpa în jurul fântânii. Smeul îl întreabă: „Ce vrei?” Voinicul răspunse: „Să-ți aduc fântâna cu apă cu tot”, iară smeuul însupăimântat îi dișe: „Du-te, du-te, voinice și numi strica moșia. De altădată un smeu dădu voinicului poruncă, ca să-i aducă un copaciū din pădure, dar când voinicul începū

a lega copacii și a-l răspunde la întrebare, că vrea să-i aducă pădurea întreagă, smele îl mână dela sine.

După unele povești smelei sunt foarte fricioși. Când smelei aud, că vin Feii-frumoși, ca să-l caute, se ascund în pînă, sau în alte locuri; eară când aud pe copiii oamenilor strigând: „Aș mânca carne de smen“, smelei se îngrozesc și fug încetărău și duc ochii.

Așa cred, că acestea dau o descriere cât mai deplină despre ființa și natura smelei.

E întrebarea, că: „ce reprezintă smelei în poveștile române, respective în mitologia daco-română?“ Răspunsul scurt e, că smelei ni se prezintă ca niște puteri ale naturii.

Să recapitulăm ceva pe scurt. Văduăm la început, că lumea smelei e jos, în fundul pămîntului, e lumea neagră, unde e întuneric; apoi văduăm, că smelei se arată, când e întuneric mare și și vîfor cu moartea, când e negură, și trei smele se arată în chip de trei nouăști. Acestea ne spun, că smelei sunt ființe de întuneric și că reprezintă puterile întunericului și ale nopții. Fără cu smelei erau Feii-frumoși. Aceștia sunt ființe de lumină și reprezintă puterile luminii de zi și ale luminii de noapte. Fala de împărat, răpita de smele — în cele mai multe povești — reprezintă luna, respectiv personificațiunea ei, deitarea de lună. Feii-frumoși, care scapă pe fata de împărat acuză sunt luceferii, acuză sunt Gemenii, acuză alte deitări de lumină, rămășițe din mitologia veche, indeosebi greacă. Intre Feii-frumoși, sau lumină și între smele, sau întuneric, e luptă neîntreruptă, ca și între zi și noapte.

Altfel de ființe sunt: serpele, bălanul, or javra din povești. Acestea sunt amfibii, animale de apă, se țin de elementul de apă și astfel reprezintă ființele rele, partea rea a naturii apei, adică a apei stricăcioase fructuosității pămîntului. Și cu aceste ființe rele eară Feii-frumoși se luptă și le înving.

Pentru aceasta e greșală mare în poveștile acelea, în care bălanul joacă rola smelei și e greșală mare când unor smele li se dau 3, 6, 9, 12 sau și 24 de capete, ce sunt atribuite bălanurilor și în poveștile altor popoare; de aci urmează, că e greșală mare, când și caii smelei se fac cu atâtea și atâtea capete. Și aceea e prostia în unele povești, spre exemplu, în „Fiul Oncii“, că smele e înalt de un col, cu barbă cu tot, adică se face un pitic; sau, spre exemplu, că smelei se înlocuiesc cu draci, care sunt ființe rele și de întuneric din mitologia creștină. Dar n'aveni ca să ne mirăm, că originea poveștilor se începe într'un timp mai înainte de asta cu 3000 de ani și poate și mai mult, cănd poveștile trec din gură în gură a sute de mii de oameni și cănd povestitorii plămădesc și după fantasia lor.

De însemnătate e întrebarea, că cuvîntul smele de ce origine e?

La Sîrbi *Zmija* înseamnă șerpe, eară *Zmaj* înseamnă dracon, adică bălaur; la Boemi *Zmije* în înțeles de șerpe, viperă și bălaur; la Poloni *Zmija* (zsmija) înseamnă viperă; la Lausitanii *amij* e cu înțeles de bălaur.

Lazăr Șăinean (în *Basmele române* pg. 810) scrie *Zmeu*¹⁾ și dice: „Terminul zmeu e slavon, zmił sêrb, zmai bulgar, dar sensul primitiv de șerpe înaripat a fost modificat în basmele noastre, înlocuit cu bălaurul.”

Da șerpele să poate înlocui cu bălaurul, dar din acesta smeu nu să poate face; smeuul, după cum s'a arătat mai sus, e cu totul altă ființă în mitologia daco-română.

Dacă Românii ar fi împrumutat cuvântul *Zmija* și l'ar avea în limba de toată ziua, atunci ar fi împrumutat și înțelesul lui, ca șerpe sau bălaur și poveștile lor cu *Zmija* ar fi numai despre șerpi și bălauri, dar fiindcă Românii cuvântul *Zmija* nu l'au împrumutat și nici nu-l înțeleg, cu greu se pôte crede, că unui cuvânt străin i-au dat alt înțeles, adevă de smeu, ce după toată ființa sa e o creațiune română.

Întrebarea din urmă e: „Cari sîntze mitologice vechi stau mai aproape de firea și natura smeuului nostru?” Mai aproape stă *Typhon* al Grecilor și *Smi* al Egiptenilor, cu smeuul nostru *Typhon* a fost personificațiunea viscolului sêlbatic și în deosebi a vântului fierbinte. Plutarch pe *Typhon* l'a numit *Smi*, carele în Egipt a avut templu în Edin, pe șermurul stîng al Nilului. Ismail trebuie să fie deul *Smi*. Israeliții au fost acușai, că au venerat pe *Smi* (F. Nork, *Mythologie des Orients* pg. 28 și 132). *Typhon* să chiamă și *Seth* și *Smi* și aceste espresiuni însemnăză reacțiunea rezistenței mari și împedecătoare în contra deului Horus la Egipteni, Apollon la Greci (I. C. Schweiger, *Einleitung in der Mythologie* pg. 148); cară la Germani să află *Smyl*, care în mitologiă a fost identificat cu diavolul (I. Grimm, *Deutsche Myth.* pg. 563).

Horus și Apollo au fost deul de soare, de lumină; *Smi* a fost contrarul lor, împedecătorul lor, adevă puterea înlunecului. Horus și Apollo sunt Fei-frumoși; *Smi* e zmeul. Precum înțelesul așa și literalele cuvîntelor *Smi* și *Smen* să nimeresc. În basmele și în mitologiile poarelor să află mai multe anticități asemenea.

Oradea mare, Aprilie 1897.

Dr. At. M. Marinescu.

¹⁾ Dicționarul Academiei rom. scrie *smcu* și explică: 1. Gen de mărine și putero gigantică și aburător; 2. bălaur de foc, ce asemenea zboară în aer, prin noaptea.

DOCUMENTE DIN ISTORIA GRANIȚEI MILITARE BĂNĂȚENE. Sec. al XVIII-lea

Trințu MĂRAN

NOTĂ

În numărul de față continuăm publicarea documentelor cercetate de d-l Trințu Măran în arhivele vieneze, cu intenția de a pune la dispoziția cercetătorilor capitolele referitoare la: *Districtul Panciova, Regatul Slavonien și Regatul Sârbiei, Districtul Ujpalanca sau Biserica Albă, Despre Dunăre și partea turcească de dincolo, în măsura în care aceasta privește, respectiv este așezată vis-a-vis de districtul Ujpalanca și Clisură.*

Aceste capitole, ce constituie, de fapt, prima parte a cărții publicată de d-l Trintu Măran, *Documente din istoria graniței militare bănățene* (vol. II, ed. I, ed. autorului ISBN, Viena, 1995) oferă cercetătorilor istorici și etnologi posibilitatea de a avea o imagine completă, ce cuprinde și teritoriile din afara actualei granițe românești, cu privire la modul de organizare a ținuturilor grănicerești în 1769.

Autorul arată în *Cuvântul Înainte* că nu a putut găsi în arhivele și hărțile la care fac referire textele și din această cauză nu le-a putut publica. Pentru înțelegerea textelor el anexează *Harta teritoriului regimentului valaho-iliric romano-sârb din 1780-1784 „deci, după definitivarea întemeierii acestui regiment”, pe care o anexăm și noi.*

Partea a doua a documentului cuprinde *Anexa la relatare și Consignare* care oferă interesante date cu privire la situația demografică și materială a districtelor bănățene în anii 1753 și 1754, *Lista localităților din districtele Banatului* cuprinse în situația de mai sus și *Extrasul totalizator al localităților bănățene* privind taxele și contribuțiile în natură.

Aristida GOGOLAN

Anul 1764 Actul Februarie nr. 522

NOTĂ

Onorabilului Consiliu de Război al Curții Imperiale Regale

La ultima ședere aici a Președintelui Administrației din Timișoara Domnul Graf von Perlas s-a stabilit cu acela, în diferite probleme ale Banatului, o strânsă colaborare și imediat s-a înaintat presupusul raport de către Deputațiunea Bancară Ministerială, Majestății Sale Apostolice Imperiale Regale, în care s-a avizat mai ales că prin popularea graniței de la Uipalanka și până la Orșova se va putea contribui mult, atât pentru siguranța Banatului cât și la îngrădirea propriilor supuși români, dacă însă se va amenaja în această împrejurime o miliție germană de graniță, iar comanda aceasta să fie încredințată unui ofițer german de stat major priceput și cu experiență, care să fie de felul colonelului de artilerie Mezger. Această miliție germană de graniță însă ar fi de compus din fostul corp de vânători de câmp și alți militari reduși (din alte unități) precum și cu semiinvalidi.

La aceasta am primit acum Prea Înalta părere a Majestății Sale Apostolice Imperiale Regale, prin care a binevoit a decide că pentru amenajarea unei miliții germane de graniță, în împrejurimile Uipalanka și Orșova, compusă din semiinvalidi și militari din alte unități să se ajungă la o înțelegere cu Onorabilul Consiliu de Război al Curții Imperiale Regale, după care să se înainteze în termen un raport în această problemă.

La această Prea Înaltă decizie, Onorabilul Consiliu de Război al Curții Imperiale Regale este rugat în mod amical de a ne comunica cu amabilitate dacă și când consideră necesar de a mai întreprinde încă și alte măsuri concrete pe lângă cele deja reținute și prea milostiv recomandate.

Viena la 22 ianuarie 1764

Deputațiunea Bancară Ministerială

Anul 1764 Actul Februarie nr. 522

NOTĂ

Către Deputațiunea Bancară Ministerială

La nota onorabilei Deputațiuni Bancare Ministeriale, din 22 Ianuarie trecut, trimisă aici, cu privire la propunerea de colonizare în Banat a semiinvalidilor, se lămurește prin aceasta, cu amabilitate și fără rezerve cum se va proceda în realitate cu cele 4 companii formate împreună din până la 800 de invalidi și care vor consta din asemenea oameni, care par încă apti colonizării și care vor fi trimiși în curând în Banatul Timișan și anume în ambele locuri și împrejurimi de la Panciova și Uipalanka, unde casele de pe terenurile ce le vor fi destinate, vor putea fi date în posesiunea lor. Indiferent dacă cei trimiși la Timișoara (Banat) și aflați în soldă sunt din cei eliberați din serviciu militar sau capitulați, totul depinde numai ca Onorabilul Consiliu al Curții să dispună invalidilor sus-menționați și altor oameni sosiți aici, repartizarea de terenuri și case, iar după aceia să fie instruiți cu cele necesare. Totodată aici s-a luat în calcul ca invalidilor sus-menționați să li se constituie salarizarea până vor fi în stare să se întrețină singuri prin colonizare.

Dar întrucât Onorabilul Consiliu consideră ca necesară colaborarea în această afacere vă va comunica în continuare cu explicațiile necesare în mod direct.

Viena, 18 Februarie 1764

Consiliul de Război al Curții

Anul 1769

Actul 45-31

Preasupusă și respectuoasă relatare sau descriere geografică

Asupra ținutului bănățean Imperial Regal, respectiv cartografierea terenurilor de graniță și anume de dincoace de fluviul Dunărea de la localitatea Săcula și de pe partea cealaltă de Panciova, de la Zemun și până la Orșova iar de aici spre Mehadia și Caransebeș, până la granița cu Ardealul precum și așa-numita împrejurime Porțile de

Fier, care toate, împreună cu sondajul fluviului Dunărea, s-au efectuat din Prea Înalt Ordin, în vara anilor 1766 și 1767.

Întrucât prezenta hartă a fost întocmită la o scară în care un țol de fortificații, face în realitate 500 de cloftori (stânjeni) și cu toate amănunțele existente cartografiate reglementar și toate acestea înregistrate la această scară încât poate fi ușor asamblată cu harta militară a graniței Ilirice, întocmită în vara anului 1765, apoi aceasta este astfel orientată ca să se vadă înspre partea turcească.

Astfel cu adânc respect, supus și aplecat, doresc să încep descrierea din partea dreaptă și anume de la satul Săcula în districtul Panciova.

Întreaga această cartografiere privește patru districte separate din ținutul bănățean Imperial Regal și anume: Panciova, Uipalanka, Orșova și Caransebeș, care vor fi tratate aici fiecare în parte.

Districtul Panciova

Săcula, prima localitate pe partea dreaptă în districtul Panciovei, cu teritoriul ce îi aparține, pe hartă notată cu Nr. 1, este așezată pe malul de inundații, dar dincoace de Timiș, la care este de remarcat încă de la început că terenurile bune și în general folositoare, în întreg districtul Panciovei, în cele mai multe locuri, sunt așezate cu cel puțin 2 cloftori mai sus decât acelea ce aproape în fiecare an sunt inundate și denumite terenuri inundabile, și care pe prezenta hartă se deosebesc de terenurile bune și folositoare printr-o culoare verzuie. Satul Săcula este acum relativ mare și mai are în prezent încă 54 gospodării de sârbi, apoi pe acest teritoriu este o mlaștină, care provine din Timiș. Locuitorii se întrețin aici îndeosebi cu vite, oi și porci, la fel și cu roadele pământului și livezilor lor. Terenul folosit al acestei localități de ogoare, semănături și livezi este destul de mare și roditor, cu toate acestea însă ca în tot districtul Panciovei puțin cam sărătos și calculat, după reducerea mlaștinei, poate atinge 5.095,1/2 jugăre. De altfel locuitorii nu au terenuri dincolo de Timiș, deoarece acestea aparțin celor două localități militare Ilirice (sârbești) Leopoldova (Centa) și Farkașdin. De altfel, Săcula a fost destinată în anul 1765 de asemenea colonizării militare germane, dar ulterior, din motive nu prea însemnate s-a modificat din nou. Pe partea dreaptă al teritoriului Săculei se mărginește cu districtul Becikerek iar în spate cu predia camerală Costobatz.

Predia Truntall. O mică suprafață de pământ de pășuni pentru vite, notată pe hartă cu Nr. 2, așezată dincoace de Timiș, între teritoriile Săculei și Opavei, care face aproximativ 1031 jugăre de terenuri folositoare și cu toate că în prezent această predie nu aparține terenurilor de colonizare, ci stă sub onorabila Administrație Regională și luată în arendă, de așa-numita Companie a Prediilor, cu o arendă anuală de 80 Florinți, pentru pășunatul vitelor, ar fi foarte bine dacă ținându-se cont de incompetența mea, ca această predie cu timpul, la fel ca și Glogoni și Govedarovatz să fie încorporate terenurilor de colonizare germană, mai ales fiindcă această prerie este așezată între acele localități militare și între unitățile militare menționate mai înainte, ca să nu mai vorbim de adesea apariție de epizotii în această împrejurime.

Opava. O localitate militară germană foarte mare, cu întinse terenuri roditoare, notată pe hartă cu Nr. 3 așezată pe partea de dincoace de Timiș. Pe această parte a Timișului se găsesc numai ogoare și livezi bine roditoare, apoi mai puține vii, de calitate și soi nu prea bune și cu toate că aici terenurile bune și folositoare sunt întreținute de mai multe canale mlăștinoase, totuși după scăderea mlaștinilor, acestea se ridică, conform evaluării de mai înainte, la 9.034 jugăre. Aici sunt domiciliate încă familii de sârbi, rămase după ce s-au declarat pentru starea militară. Onorabila Comisie de Colonizare din Panciova a propus, pentru această localitate, o companie și jumătate, de adevărați coloniști, care însă până în prezent nici pe de parte nu s-a completat. Teritoriu de dincolo de Timiș, adeseori inundat, la stânga de canalul Dunavaț între Timiș și Dunăre, aparține Opavei iar cel din partea dreaptă de la sus-numita apă aparține localității militare Ilirice (sârbești) Centa (Leopoldova) de la care sat duce un drum până la Dunăre, care teren este denumit Platoul Surducului. Între Opava și Secula, așezat pe malul de dincoace de Timiș, unde se văd pe hartă case desemnate în negru, a fost așezat mai de mult un sat. De altfel în jurul teritoriului Opavei se găsesc Prediile camerale Debeleacea și Covačița, pe care sunt doar pășuni pentru vite.

Sefkerin. O localitate militară germană, de mărime mijlocie, așezată pe malul de dincoace al Timișului, al cărui pământ bun este menționat pe hartă cu Nr. 4 și care în afară de unele mlaștini mici, constă doar din ogoare și livezi bine roditoare, care conform calculației însumează 4813 jugăre. Mai sunt și aici câteva vii. Acest sat este destinat, de către Onorabila Comisie de Colonizare, pentru o companie de coloniști germani, în afară de acele familii de sârbi rămase cu domiciliul aici.

Acest sat nu are, de fapt, dincolo de Timiș nici un teren, întrucât terenul așezat acolo aparține Prediei Borcea, care este inundat adeseori de Dunăre și Timiș. Râul Timiș se împarte aici, la Sefkerin, în unele canale sau brațuri, din care canalul principal numit Borcea sau râul Veseli, se unește cu Dunărea vis-a-vis de Belgrad și acoperă cu apă, adeseori la anumite anotimpuri, toate mlaștinile și împrejurimile de aici. Alăturat, terenul Sefkerinului se învecinează cu predia camerală Baranda, care este de asemenea o pășune pentru vite.

Predia Glogoni. O suprafață destul de mare de pășuni și fânețe, între teritoriile Iabuka și Sefkerin, așezat dincoace de râul Timiș, menționat pe hartă cu Nr. 5. Acest teren, în afară de un canal mocirlos, are pământ bine roditor și este foarte comod pentru pășunatul vitelor, îndeosebi prin așezarea lângă apă. Compania Prediilor Bănățene plătește pentru aceasta Administrației Regionale de aici o arendă anuală de 200 de Florinți. Peste Timiș acest teren se mărginește cu deja amintita Predie Borcea. De altfel de pe hartă este de observat cât de necesar ar fi ca această Predie să fie încorporată terenurilor de colonizare militară germană, la lipsa de asemenea terenuri.

Iabuka. O localitate militară germană, nu prea mare, așezată pe malul mai înalt de dincoace de Timiș și a cărei terenuri sunt menționate pe hartă cu Nr. 6 are în afară de câteva canale mocirloase, ce apar din Timiș, doar pământ bine roditor, care conform calculației însumează 2480, 1/2 jugăre, apoi sunt și aici câteva vii mici, care ca și mai sus sunt incluse în celelalte terenuri bune. În continuare, nu prea departe de sat, se

găsește o pădure mică. La fel în partea dreaptă de Iabuka, între brațurile Timișului se vede un mic meterez ruinat.

Conform Preaînaltei Rezoluții, pe locul unde este așezat acum acest sat va fi construit un sat complet nou, reglementar și mai mare.

Onorabila comisie de colonizare a propus pentru această localitate, o companie complectă de coloniști adevărați, fără a lua în calcul acele familii de sârbi, care s-au declarat pentru starea militară și au rămas cu domiciliul aici. Peste Timiș este un teren mocirlos, inundabil, cu multă trestie, care se mărginește cu Predia Ofcea. De la Iabuka duce un drum la postul de pază Borcea Veche iar în partea din spate se găsește Predia camerală Scerebria.

Predia Govedarovatz. Este un teren mic de fânețe sau pășunile de vite, dar care prin poziția sa întrerupe frontul militar între Iabuka și Panciova. Acest teren este însemnat pe hartă cu Nr. 7 și însumează conform calculației 1.173 jugăre. Dacă cu timpul, terenurile de colonizare pentru Panciova sau Iabuka vor fi insuficiente atunci această Predie ar putea fi folosită, în mod comod, ca pășune pentru creșterea vitelor, fiind acoperită doar cu ierbiște și mici desişuri și care și așa este așezată dincoacea de Timiș. În prezent, Compania Prediilor plătește Onorabilei Administrații de aici, pentru aceasta, o arendă anuală de 30 Florinți.

Panciova. Este cea mai mare localitate militară germană din întreg districtul, cu același nume al cărei teren mare și îndepărtat este menționat pe hartă cu Nr. 8. Târgușorul este așezat chiar pe malul înalt de dincoacea de Timiș. Localitatea este relativ bine construită, în modul regiunii de aici și se mărește zilnic, tot mai mult cu casele noilor coloniști și locuințelor ofițerilor și pe lângă clădirile Imperial Regale mai are încă multe alte case bune. Încolo sunt în Panciova, o cazarmă de cavalerie și infanterie, un Oficiu de administrație districtuală, un depozit Imperial de provizii, un Oficiu de vamă, carantină și două biserici, anume una sârbească și una catolică. Mai ales, este aici în Panciova sediul permanent al comandamentului cordonului pentru întregul district. Se mai pot vedea aici încă în mod clar vechile resturi ale fortificațiilor de pământ de odinioară.

În prezent Panciova constă din trei sectoare separate, prima comunitatea sârbească sau grecească, care s-au declarat pentru starea militară și trăiesc în familii cea de a doua comunitate germană compusă tot din familii și care sunt de asemenea militari și apoi cea de a treia compusă din coloniști militari germani, care conform Înaltului Ordin, ar fi să formeze două companii complete.

Întreaga împrejurime, în afară de cea inundabilă, este mare și cu teren bun și roditor. Conform calculației, toate terenurile folosite, după scăderea unor canale mocirloase și a grădinilor caselor însumează 13.569,1/2 jugăre, care ar fi suficiente dacă ar fi repartizate corect după planul întocmit. Hotarul Panciovei este înconjurat cu multe Predii bune, care dacă ar fi lipsă de noi terenuri ar putea să li se repartizeze, de exemplu în partea dreaptă se mărginește cu Predia Janovatz precum și cu Predia Seldoș. În spate, unde încep colinele de nisip, este teritoriul Satului Nou. Pe partea stângă se mărginește cu Prediile Ola și Jurgovatz, care sunt de asemenea de văzut pe hartă. Un anumit braț, de revărsare, din Timiș denumit Nagilo, împarte teritoriul Panciovei aproape în două părți. Pe acest canal mocirlos și lung pe versantul văii Talu

se găsesc multe vii bune, sălașe și diferite livezi de pomi ceea ce face ca din depărtare, din cauza multor căsuțe din grădini să se creadă că este un sat lung. Totalul acestor terenuri de aici sunt incluse în Quantumul celorlalte terenuri bune. Apoi mai aparțin încă terenurilor Panciovei și 398 jugăre pădure de stejar, fag și mici desișuri, care sunt intercalate cu câteva pajști, care din cele observate sunt bine conservate. Între Panciova și Dunăre, la ape mari, aproape totul se inundă. ceea ce se întâmplă de obicei în luna Mai.

Râul Timiș, care la Panciova face multe cotituri, se varsă în sfârșit în Dunăre, la așa-numita precarantină, după ce mai înainte a preluat apele pâraurilor Sibnița și Topola. La Panciova în partea dreaptă, dincolo de Timiș se află așa-numita Predie Ofcea, în timp ce partea stângă aparține terenului inundabil al Panciovei, pe care sunt construite câteva cuptoare de ars cărămidă. Tot aici, chiar pe malul Dunării, se află cele două posturi de Cordon, la vărsarea Timișului, un pichet de pază și cerdacul Hada, care ambele sunt ocupate în continuu cu soldați. În sfârșit, pleacă de aici aproape zilnic un transbordor al Oficiului Imperial Regal de Poduri spre Zemun.

Predia Ofcea. Un teren relativ mare între Panciova și Jabuka, așezat dincolo de Timiș ale cărei terenuri se întind de fapt până la malul Dunării, iar pe hartă sunt însemnate cu un A mare. De fapt s-a întâmplat deja de câteva ori ca întreaga Predie să fie inundată complet de Dunăre, dar așa ceva se întâmplă rar. Ceea ce pe această hartă este redat cu culoare verde spălăcit, este inundat aproape în fiecare an de apele mari și sunt în cea mai mare parte mlaștini cu trestie și canale cu apă. Malul Dunării însă este acoperit aici cu copaci și desișuri.

Pe hartă sunt redată, cu culoare neagră casele, care indică locul unde a fost odinioară satul Ofcea. Se mai văd încă câteva ruine unde mai înainte cu câțiva ani, după cum spun oamenii, se găseau aici case și o biserică, dar întrucât oamenii ziceau că întreg terenul inundabil se așeza cu ceva an de an, apa a alungat locuitorii la fel ca și la Borcea și Cervenka. În sfârșit, pe acest teritoriu sunt două pichete de pază, care însă din cauza inundațiilor nu se găsesc chiar pe malul Dunării, una din zid și cealaltă o colibă din trestie, ambele ocupate (cu soldați), iar dacă cineva vrea să meargă de la Panciova la Zemun, atunci trebuie să treacă pe la ultimul pichet pe un teren peste Sibnitza.

Des amintita Companie a Prediilor a plătit în trecut Onorabiliei Administrații Regionale de aici, pentru această Predie, anual o arendă de 160 Florinți și a fost folosită în special pentru pășunatul vitelor și a hergheliilor. Întrucât însă acest teren este între localități militare și Dunăre, conform modestei mele păreri, ar fi mai bine dacă acest teren ar putea fi atras în folosința teritoriilor de colonizare.

Predia Borcea. Un teren mare dincolo de Timiș între Jabuka și Sefkerin a cărei terenuri pe partea dreaptă ajung până la Canal, respectiv râul Borcea. În față se întind tocmai până la malul Dunării, iar pe hartă sunt însemnate cu un B mare. Și aici inundația are același caracter ca și la sus-menționata Predie Ofcea, fiind inundată aproape în fiecare an prin canale și Dunăre pe întinderi cum sunt redată pe hartă clar locurile respective cu culoare verde spălăcită, dar foarte rar se întâmplă ca acest pământ să fie complet inundat.

Se găsesc și aici, peste tot, urme clare din ogoarele de odinioară la fel ca și pe mai sus descrisă Predia Ofcea, a fost și aici odinioară, un sat, care a fost părăsit nu de mult, la locul unde sunt redată pe hartă case cu culoare neagră.

Pe acest teritoriu se găsesc două posturi de cordon, anume Borcea Nouă, direct vis-a-vis de Belgrad, care posturi, din cauza deselor treceri ale turcilor dincoace, se schimbă doar odată pe an. Chiar lângă pichetul de pază, din zid, se varsă Borcea în Dunăre. Apoi cel de al doilea pichet Borcea Veche este chiar pe apa Borcea unde trece transbordarea spre Cervenka și Zemun. Tot acolo este un cerdac înalt de lemn, pe lângă o vamă și o locuință. De altfel Compania Prediilor plătește anual pentru această Predie 200 Florinți și este folosită de ei pentru pășunatul vitelor și al hergheliilor.

Predia Cervenka. Este o fâșie de pământ de-a lungul și dincoace de malul Dunării, până la teritoriul Opavei. Pe hartă este menționată cu litera C mare.

Această Predie are numele de la un sat, care a stat odinioară aici, de la care însă nu se mai găsesc nici un fel de urme.

Chiar pe malul Dunării drept vis-a-vis de Zemun este un cerdac din lemn și o clădire de vamă, care sunt ocupate cu soldați, denumite de obicei Cervenka. La dreapta de la menționatul cerdac, chiar pe malul de dincoace al Dunării este o mică pădure denumită pădurea Adda. În general însă această Predie este supusă aproape în fiecare an inundației și are multe mlaștini, unde nu se găsește altceva decât trestie înaltă. De la pichetul Cervenka, vara când apa este mică, se poate merge pe jos până la Panciova, Jabuka și Opava, când însă inundația este mare se poate merge cu transbordorul de la Panciova la Zemun direct, fără a mai atinge prea mult Dunărea. De altfel des-amintita Companie a Prediilor plătește Onorabilei Administrații Regionale pentru această Predie anual o arendă de 60 Florinți.

Vlaska Pole (Câmpul românesc). O Predie mică în forma unui triunghi, care a fost cedată odinioară, în întregime, comunității germane din Panciova, în schimbul unui alt teren, din care însă în prezent nu mai deține decât abia un sfert. Această predie este însemnată pe hartă cu Nr. 9 și pe ea crește iarbă bună pentru fân. Conform calculației acest teren însumează 1,222 jugăre. Dar pe de altă parte acest mic teren este așezat așa de departe de Panciova, încât prin timpul necesar și plata transportului scumpește enorm de mult acesta, de fapt, fân bun. La aceasta, modesta mea părere este că ar fi bine dacă această mică Predie ar fi schimbată din nou cu un alt teren așezat mai aproape. Mai cu seamă ar putea fi eventual compensată cândva cu terenuri din Prediile atrase Trunihal, Glogoni și Govedarovatz.

Terenul Călugărilor. Este însemnat pe hartă cu Nr. 10. Nu este de o întindere prea mare și este așezat între Panciova și satul Starciova în zona militară. Constă în cea mai mare parte din păduri și fânețe, care împreună conform calculației, însumează 1.233 jugăre. În acest mic sector se găsește o mănăstire de călugări (Voilovița) cu o biserică și două grădini destul de mari, care de fapt îmbunătățesc privilegiile acestor călugări, care privilegiile însă nu sunt prea întemeiate. De altfel, ar fi de dorit ca acești călugări greci (ortodoxi) cândva să poată fi mutați în alt loc din Banat, mai ales fiindcă acest teritoriu mic întrerupe frontul militar german, de aici și până la malul Dunării. Din această pădure cu copaci mari, de fapt, ei nu pot lua decât necesarul lor pentru

foc și construcție. Dar sub acest pretext s-ar putea cu timpul să se strecoare neordânuieli de amploare. De la malul înalt al terenurilor inundabile și până la Dunăre, în afară de câteva fânețe sunt doar mlaștini și trestie. De altfel pe acest teren chiar pe malul Dunării se află o colibă de trestie cu soldați de cordon.

Starciova. O localitate militară germană destul de mare al cărei teren aparținător este marcat pe hartă cu Nr. 11, este așezată chiar pe malul înalt al terenului inundabil, iar dincoace de malul înalt menționat are doar ogoare și livezi bune roditoare, ale căror întindere, fără terenul inundabil, însumează, conform calculației 6.964,1/4 jugăre. Pe așa-numita Apa Nagila, care se pierde în terenul inundabil, nu departe de sat, se găsesc și câteva vii, dar de calitate nu prea bună, dar totuși sunt incluse în totalul terenurilor calculate. În spate, hotarul Starciovei se mărginește cu Prediile Jurjowatz și Verovatz, care ambele au fost cartografiate și se pot vedea îngăduitor pe hartă.

De la satul Starciova și până la malul Dunării sunt în cea mai mare parte terenuri mlaștinoase năpădite de trestii înalte și numai pe puține locuri se poate face ceva fân sau când nu sunt inundate să fie mânate aici vite. Mlaștinile cu stuțar formează din loc în loc niște canale mici, din care nu departe de satul Starciova se formează un râu mic, așa-numit Poniavaț. Pe teritoriul Starciovei, chiar pe malul Dunării se găsește un cerdac pentru cordon, cu un caporal, 5 soldați și un curier călare. Lângă aceasta se găsesc morile Starciovei. Mai departe în jos la Dunăre sunt colibele de pază din trestii Nr. 2 și 3, ambele cu câte 5 soldați, care însă nu sunt tot timpul ocupate.

Comisia de colonizare a propus pentru această localitate, în afară de sârbi militari rămași cu domiciliul aici, încă o companie completă din coloniști adevărați. Pentru aceștia însă încă nu s-au construit case noi.

Homolița. O localitate militară mare, pe un loc ceva mai ridicat, dincolo de Poniavăț, în mijlocul terenului inundabil, așezat nu prea departe dincoace de Dunăre. Terenul aparținător acestei localități este însemnat pe hartă cu Nr. 12 și însumează, conform calculației, după scăderea unor mlaștini, 6474 jugăre. Terenurile de dincoace de Poniavăț sau de malul înalt, sunt numai ogoare și livezi bine roditoare, mai sunt aici și câteva vii, dar nu sunt de vreo deosebită însemnătate. Pe terenurile inundabile, dintre Poniavăț și Dunăre, sunt și câteva locuri mai ridicate, unde apele mari nu prea ajung, se poate cultiva cucuruz, la fel, între canalele mocirloase, sunt ici-colo fânețe pentru făcut fân, precum și pășuni pentru vite. Mai departe între sat și Dunăre, dincolo de Poniavăț sunt diferite vii și livezi de pomi, care la fel ca și terenurile pentru cucuruz, sus-menționate, sunt luate în calcul în totalul terenurilor obișnuite. De altfel între Poniavăț sat și Dunăre se întâlnește mai mult trestie înaltă și canale mocirloase. În satul Homolița este o biserică sârbească, o cazarmă de infanterie și cavalerie și chiar mai mult o clădire de comandant, iar chiar pe malul Dunării sunt colibele de pază din trestie Nr. 3 și 4, apoi tot într-o colibă de trestie este cerdacul „Rittapeker” Nr. 5 și cerdacul Dunavăț, la care pe brațul Dunării sunt morile Homolnicei. În continuare sunt aici pe malul Dunării colibele Homolnicei și Haila, apoi paza morilor Homolnicei, coliba de pază Nr. 6 la transbordare un cerdac și în sfârșit coliba de pază, din trestie, Nr. 7.

Aceste posturi de fapt nu sunt întotdeauna prea mult ocupate, ci în funcție de situația de pe partea de dincolo (la Turci), când se micșorează când se mărește. În spatele Homoliței hotarul se mărginește cu Predia Verovaț. Onorabila Comisie de Colonizare a propus pentru acest sat o companie completă de coloniști adevărați, în parte locuiesc deja aici și își lucrează pământul și grădinile alături de familiile de sârbi, care locuiesc aici.

Brestovatz. O localitate de mărime mijlocie, care a fost de asemenea rânduie Colonizării Militare Germane și este așezată chiar pe malul de dincoace al Ponîavățului, a cărui teritoriu este marcat pe hartă cu Nr. 13. Are în afară de terenurile inundabile, care se întind până spre Dunăre, ogoare și livezi foarte bine roditoare, care conform calculului însumează 4.866, 1/2 jugăre. Se găsesc și lângă sat pe terenul inundabil câteva vii și livezi bune, din care însă primele rodesc foarte rar. Restul terenului, până la malul Dunării, constă în cea mai mare parte din trestie înaltă și canale mocirloase. Chiar și între aceste mlaștini sunt din loc în loc niște locuri spațioase, unde oamenii după retragerea apelor fac fân și pot să pășuneze aici vitele lor. În spate, teritoriul Brestovatz-ului se mărginește cu Prediile Verovaț și Bavaniște. Chiar pe malul Dunării sunt următoarele posturi de pază, de cordon, pe teritoriul acestui sat la transbordarea Brestovatzului, cerdacul Nr. 8 o colibă de trestie, Nr. 9 și 10 colibe de trestie și Nr. 12 un cerdac. De altfel Onorabila Comisie de Colonizare a destinat pentru acest sat o jumătate de coloniști adevărați, în afară de familiile militare de sârbi rămase cu domiciliul aici.

Plositz. O mică localitate militară germană de graniță, așezată chiar pe malul de dincoace al Ponîavățului, al cărei teritoriu, de o întindere foarte mică este marcat pe hartă cu Nr. 14. Ogoarele și livezile aparținătoare sunt de fapt de bună calitate, dar atât de puține încât sârbi care locuiesc aici nu pot trăi numai din acestea ci mai mult din unele terenuri din alte localități, luate în arendă de familiile lor. Terenurile folosite aparținătoare Ploșitzei însumează conform calculației, numai 2266,1/4 jugăre. Din lipsă de terenuri Oborabila Comisie de Colonizare a propus acum pentru acest sat, la fel ca și pentru Brestovatz numai o jumătate de companie de coloniști adevărați, în afară de familiile militare, de sârbi rămași aici. Dar întrucât Predia Bavaniște, așezată aici în spate nu poate fi acordată acum acestor locuitori, iar pe de altă parte, întrucât numărul de jugăre între Plositz și Brestovatz nu este proporțional, dar totuși s-a propus pentru fiecare sat câte o companie identică, ar fi cel mai folositor dacă terenul satelor Brestovatz și Ploșitza ar fi împărțit în două părți egale, ajutându-se prin aceasta ambele localități. De la satul Ploșitza, lângă care pe Ponîavăț sunt câteva vii de puțină importanță și până la malul Dunării, se găsesc în cea mai mare parte, doar trestii înalte și mlaștini de inundație.

Posturile de cordon la Dunăre sunt următoarele: Nr. 12 și 13, care sunt colibe de trestie, precum și cerdacurile „Orașetz” Nr. 14 și 15 tot colibi de trestie.

Aici la malul Dunării cresc copaci, tufișuri și iarbă bună. La fel pe terenul inundabil, pe unele locuri mai ridicate și mai întinse, după ce apele mari se retrag, se poate face fân și să păască vitele.

Cuvin. Indiscutabil, după Panciova, este cea mai mare localitate militară germană din întregul district, ale cărui terenuri întinse sunt marcate pe hartă cu Nr. 15, care sunt dincoacea de Poiavăț sau mai mult de la malul de inundație încoacea, prevăzute cu multe ogoare și livezi bine roditoare și cu toate că aici pe terenul inundabil dintre Dunavăț și Dunăre, în unele locuri mai ridicate s-a cultivat cucuruz, s-au pus vii și livezi, dar acestea au fost foarte rar folosite întrucât la ape mari au fost supuse inundației. Aici pe malul Dunării cresc mulți copaci și desigur și se poate face din iarbă un fân foarte bun. În special însă există aici din abundență sparanghel de câmp. Satul Cuvin este de fapt mare, dar construit în felul sârbesc și este așezat nu departe de Dunăre, chiar pe malul înalt al terenului inundabil, dar dincoacea de Dunavățul Cuvinului, la care este de notat că Poniavățul care curge în jos de la Ploșitz, aici la Cuvin își pierde numele, după ce se unește cu Dunavățul, care de aici și până la vărsarea în Dunăre, între Gai și Dobovăț se numește Dunavățul Cuvinului. Această ultimă apă nu este altceva decât un mic braț al Dunării, care ia ființă din Dunăre, chiar vis-a-vis de Cuvin, care în zilele aprige de vară adeseori este sec.

La capătul acestui sat, pe partea dreaptă se mai găsește încă ruina unei, relativ mare, fortărețe de pământ care în multe locuri este deja prăbușită și deteriorată.

De altfel terenurile folosite ale Cuvinului, constând din ogoare, livezi și vii, după scăderea unor mlaștini conform calculației însumează 10.103,1/2 jugăre. De aceea și Onorabila Comisie de Colonizare a hotărât ca să adăpostească aici o companie și jumătate, de coloniști adevărați, în afară de acele familii militare de sârbi rămași cu domiciliul aici. Se găsesc de asemenea, către hotarul Gaiului, multe vii bune, lângă care se mai văd încă unele resturi de valul roman de odinioară, care se întinde aproape în linie dreaptă până către Timișoara.

De la satul Deliblata, așezat nu departe în spate, vine o mlaștină lungă numită Apa Neagră, care pe teritoriul Cuvinului se desparte, iar la sus-menționatele vii se pierde în terenul inundabil. Pe această, așa-numită Apă Neagră, se găsesc câteva mori mici de apă, care însă din lipsă de apă au devenit complet inutilizabile.

În spate, hotarul Cuvinului se mărginește cu Predia Bovaniște, Mramorac și cu teritoriul Deliblatei, care sat se vede pe hartă și marchează jumătate de drum între Panciova și Biserica Albă.

Pe sus-numita Predie Bavaniște a fost așezat în vara anului 1766 un sat mare cameral, reglementar cu același nume, al cărui locuitori sunt greci mutați aici din satele Cuvin, Ploșitz și Brestovăț, deoarece nu au vrut să se declare pentru starea militară.

În sfârșit între malul terenului inundabil și Dunăre la dreapta și la stânga de Cuvin se găsește multă trestie și multe mlaștini.

În sat un locotenent de cavalerie are în permanent comandă asupra posturilor de cordon. La capătul satului este o cazarmă de infanterie și cavalerie, apoi și un Oficiu Imperial Regal de vamă cu un încasator și un curier călare. Posturile de pază, de la Dunăre, de pe acest teritoriu sunt următoarele: Nr. 14 și 15 colibe de trestie, postul Semendria cu Nr. 16, o colibă de trestie, pichetul de pază „Cuvin” chiar la podul de lângă sat de unde se duce la două poduri, unul peste Poniavăț și celălalt peste Dunavăț, de la care duce drumul spre insula „Ostrov” apoi pichetul Cuvinului de la

Dunavăț, chiar pe malul Dunării Nr. 17 un cerdac din zid, un pichet „Bersa Verba” Nr. 18 colibă de trestie și un pichet „Moara Cuvinului” Nr. 19.

Gai. O localitate de mărime mijlocie, așezată pe malul de dincoace al Dunavățului Cuvinului, teritoriu aparținând acesteia este însemnat pe hartă cu Nr. 16. În împrejurimea aceasta se pierde povârnișul (panta) Talu, în terenul inundabil, care se deosebește de terenul bun prin aceea că acest teritoriu este foarte supus inundațiilor și atât către Dunăre cât și de partea aceasta se găsesc multe împrejurimi mlaștinoase și canale. Pământul de aici și din cauza colinelor de nisip din spatele satului, este departe de a fi de calitatea celui din localitățile deja descrise. Dar întrucât însă întreg teritoriul Gaiului, nu este deloc mic ci mult mai mărișor, sunt și aici multe ogoare și fânețe bune și folositoare, care după scăderea mlaștinelor, conform calculației împreună cu ale viilor însumează 4.479,1/2 jugăre.

Către hotarul Cuvinului sunt câteva vie foarte bune. Satul are în prezent 87 de gospodării, 3 mori de apă, aproape inutilizabile pe mlaștina „Jașicuti”. Locuitorii se întrețin în special din creșterea vitelor, agricultură și pescuit. În anul 1765 Onorabila Comisie de Colonizare a propus ca și acest sat să fie colonizat dar între timp planul s-a schimbat.

Între Dunavăț și Dunăre sunt numai mlaștini și trestie înaltă.

Posturile de cordon de pe malul Dunării sunt următoarele Nr. 20 o colibă de trestie și pichetul Gai.

În spatele acestei teritoriu se mărginește cu teritoriul satului Deliblata și Predia Vrela.

Dubovăț. Este satul cel mai mic și cel mai rău așezat în întreg districtul Panciova, așezat chiar pe malul de dincoace al Dunării al cărui teritoriu mic constă în cea mai mare parte din coline de nisip și este însemnat pe hartă cu Nr. 17, de pe care este clar de observat că acest teritoriu este puțin folositor nu numai din întinderea sa mică ci și din cauza colinelor de nisip uscate. Locuitorii actuali ai satului nu ar putea să se mențină numai din agricultură dacă familiile lor nu ar arenda, pentru vitele lor, terenuri mocirloase în alte localități. Și nici nu este alt teren mai bun și de prisos de acordat acestui sat, deoarece în spate pe o mare întindere nu se găsește nimic altceva decât coline de nisip, care la arșițele de vară de aici nu pot fi cultivate rentabil. Terenul actual, încă cumva folositor de cultivat, este numai de 936,3/4 jugăre, unde totuși sunt în prezent domiciliat aici 61 de gospodării. Acești oameni se întrețin numai din creșterea vitelor, agricultură și pescuit. Chiar lângă sat, ei au câteva vie mici. Celălalt teren, în afară de colinele de nisip, este supus întotdeauna, la venirea apelor mari, inundațiilor și de aceea crește aici și multă trestie.

La început, Forurile Înalte, au vrut să includă și acest sat în cadrul teritoriului de colonizare germană, care plan însă s-a schimbat din nou.

Pe lături și în spate sunt aici numai coline de nisip. În partea dreaptă, nu departe de Dubovăț se varsă Dunavățul în Dunăre.

În sat se găsește un ofițer din trupele Ilirice (sârbești) de cordon și are sub comanda sa posturile de pază de pe teritoriul satului, de la Ponivăț râul Sahilova satul Dubovăț și hotarele Vreblie și Uipalanka.

Ofițerul precum și soldații respectivi sunt schimbați în fiecare lună.

Predia Vrela. Un teren mic înconjurat de multe coline de nisip, însemnat pe hartă cu Nr. 18 și așezat în spatele hotarelor Gai și Dubovăț. Are ici-colo câteva ogoare și fânețe roditoare, dar și multe mlaștini, dar mai multe coline de nisip.

Odinioară, acest teren a fost deținut de locuitori din Dubovăț, acum însă aparține celor din compania Ilirică Socol și Okrulitza cu plata unei arende anuale de 150 Florinți. Întreg terenul folositor însumează circa 752 jugăre. Și pe acest teritoriu există un pârau mic, cu o moară veche degradată, care se numește Vrela, de la care are și Predia numele.

Monostriș. Însemnată pe hartă cu Nr. 19 este o fâșie îngustă dar lungă de pământ ce se găsește chiar pe malul de dincoace al Dunării, care se afirmă că odinioară a aparținut locuitorilor din insula „Ostrov” și abia înainte cu câțiva ani a fost luată acestora și așa oameni săraci, de către locuitori sârbi din Cuvin, prin mijlocirea chinezului (primarului) principal. Pe toate aceste terenuri nu crește de fapt nimic altceva decât fân bun și întrucât terenul este așezat ceva mai sus este supus rar inundațiilor. Posturile de pază ce se găsesc aici au fost deja citate și descrise la Cuvin.

Insula mare Ostrov. Este o fâșie lungă și îngustă de pământ în mijlocul Dunării între Cuvin și Uipalanka, al cărei teritoriu este însemnat pe hartă cu Nr. 20. Întreaga insulă este lungă de aproximativ 10.000 de stânjani, la partea cea mai lată 1600, la sat 1300 iar către mijloc 600 de stânjani în lățime.

Această insulă, în afară de satul relativ mare Ostrov, are puțin pământ bun. Locuitorii acestei localități, care au constat odinioară din 58 de familii de sârbi, s-au declarat toți pentru starea militară. Acești oameni au acum cea mai mare parte a pământului lor în alte sate de prieteni în arendă cu plata în bani. Cu toate că terenul de pe această insulă însumează 1.886,1/4 jugăre, nu este de bună calitate, ca în alte sate ci foarte nisipos. Dintr-o oarecare privință este chiar foarte bine că această insulă nu a fost colonizată cu militari germani, deoarece întreaga ei poziție este oricum foarte incomodă pentru trupe germane îndeosebi, deoarece aici nu se poate veni altfel decât în apă și aceasta doar pe vreme liniștită. Apoi către partea turcească Dunărea este mult mai îngustă decât către noi și totodată tot ce vine de pe insulă dincoace, va fi vizitat de către un felcer, fără a ține cont de ce fel de persoane sunt, deoarece acest sat este expus bolilor contagioase, mult mai mult decât toate celelalte sate. Pe lângă satul Ostrov se găsesc câteva vii, care însă nu sunt de vreo calitate deosebită.

Un ofițer din trupele ilirice (de sârbi), a cărui casă de comandament este în sat, comandă toate posturile de pază de pe insulă și este schimbat lunar ca toți ceilalți.

Pe insulă, către Uipalanka, se găsesc câteva sălașuri, mulți copaci înalți și tufișuri îndeosebi pe mal, dar și multe mlaștini de inundație cu trestie înaltă. Posturile de pază de pe întreaga insulă sunt următoarele: În satul propriu-zis Ostrova Vela colibă de trestie, apoi Mali Straja, Veliki Straja, Govelariștie, Seliște, Livactița, Beli Berg și Ostrova, care toate sunt colibe de trestie și ocupate cu soldați.

Micul teren Monastriș a aparținut odinioară acestei insule, care acum este menționat cu Nr. 20.

Deci acestea ar fi ceea ce eu aş raporta, cu supunere, despre districtul Panciovei şi a localităţilor acestui district care sunt aşezate pe graniţă, la care ar mai fi de menţionat că posturile de cordon au fost astfel arătate pe hartă şi descrise cum au stat de fapt în ani 1763 şi 1766, acestea sunt însă între timp îpuşinate deoarece bolile, pe partea turcească au încetat, dar pot orişicând în anumite împrejurări, să se răspândească din nou ca şi mai înainte. Apoi sunt menţionate din loc în loc pe hartă, în districtul Panciovei, mici movile, care se găsesc peste tot la şes în Banat, rămase din timpul războaielor cu turcii, înalte de aproximativ 1,1/2 stânjeni, pe care erau odinioară avanposturi.

Acum să descriu aici, cu supunere şi fluviul Dunărea, precum şi partea turcească de dincolo, în măsura în care aceasta priveşte districtul Panciovei, la care este de menţionat mai înainte că atât localităţile cât şi malul de dincolo de Dunăre sunt descrise pe bază de informări din surse de încredere, Dunărea însă este descrisă în baza sondării albiei fluviului la nivelul mediu al apei, locul fiind însemnat pe hartă cu un punct iar adâncimea redată în stânjeni şi picioare. Când însă apa atinge nivelul cel mai înalt atunci adâncimea trebuie socotită cu 1 stânjen şi 6 picioare mai mult. La sondarea Dunării se întâlneşte adeseori o adâncime foarte diferită, astfel în unele locuri adâncimea este de abia de 4 sau 5 stânjeni, iar la numai 10 sau 12 paşi de aici să fie de 13 sau 14 stânjeni. Această stare se întâlneşte îndeosebi la locurile dintre dealuri. La şes, Dunărea îşi schimbă cursul foarte des. De exemplu la Uipalanka, cu mai mulţi ani înainte, între sat şi mica fortăreaţă, care acum e o ruină, a fost un braţ adânc, acum însă apa poate atinge doar o adâncime mijlocie şi poate fi trecută câteodată şi pe picioare.

La această localitate de fapt, Dunărea formează pe partea noastră câteva insule, în timp ce pe partea turcească adâncimea va fi tot mai mare. La fel sunt pe Dunăre unele locuri pe unde puteau trece odinioară cele mai mari vase, care însă acum trebuie să ia complet o altă rută. Apoi, pe de altă parte, acum se găsesc braţuri complet noi, pe unde mai înainte nu putea trece nici un vas, iar acum poate fi navigabil.

Dincolo de Dunăre vis-a-vis de Opava şi până la Dubovătz se găsesc aşezate următoarele localităţi:

În regatul Slavonien

Surduc. Este un ponton de transbordare unde este aşezat chiar pe malul Dunării satul Panosza. Aici este carantina Panosza precum şi clădirea poştei, biserica şi alte clădiri, unde turcii, cu mărfurile lor, trebuie să aştepte pentru a doua şi ultima oară, cam 6 săptămâni, dacă ei au aşteptat mai înainte un anumit timp în carantina din Zemun. Aceasta se înţelege pentru timpul când există teamă de boli contagioase, dar în alte cazuri cordonul se micşorează iar timpul de carantină se reduce la jumătate.

Între acest sat şi Zemun sunt 14 cerdacuri înalte de lemn, aşezate chiar pe malul Dunării ocupate cu trupe regionale Slavone şi care stau, la fel ca şi cele din Panosza, sub comanda comandamentului din Zemun şi sunt schimbate în fiecare lună.

Zemun. O localitate relativ mare, aşezată chiar pe malul Dunării, pe un loc inoportun, înconjurată cu două rânduri de parapeturi.

Pe o înălțime la partea dreaptă unde duce drumul spre Panosza se găsesc vii destul de bune, precum și un castel vechi ruinat cu fortificații, care este așezat la o depărtare, în linie dreaptă de 2000 stânjeni de Belgrad și anume de la moscheia mare din fortăreața de sus. Cu această ocazie eu am avut dorința să măsoar această înălțime și să o compar cu dealul fortificat din Belgrad și am constatat că dealul nostru, pe care se găsește castelul vechi, este mai mic decât dealul fortificat din Belgrad doar cu un picior și patru țoli.

În Zemun se găsește întotdeauna un puternic comandament de trupe germane și naționale precum și de cavalerie și de husari, care toate stau sub comanda colonelului comandant de aici.

Tot aici este și prima carantină care din cauza comerțului dezvoltat este totdeauna plină de oameni și mărfuri.

Comandantul de aici are tot timpul strânse legături cu pașa din Belgrad. Din cauză că la Zemun locuiesc mulți turci circulă aproape zilnic un transbordor de la Zemun la Panciova și Belgrad.

Între râul Sava și Zemun nu este distanță mare și se mai văd încă, din loc în loc redute și fortificații, care ca și cele de pe dealul din partea dreaptă de Zemun, au fost amenajate și amintesc de timpurile răposatului Prinț Eugen. La vârful (vârșarea) râului Sava pe partea noastră, nu mai sunt fortificații, fiind toate demolate. Aici pe râul Sava sunt din loc în loc posturi de cordon sau pichete de pază ocupate cu soldați. Între Belgrad și Zemun sunt pe Dunăre două insule mici, care aparțin părții noastre, cea de a treia insulă mai mare însă este numai jumătate a noastră, dar adeseori nu se poate zădărnici ca turcii să nu-și ia lemne, atât de pe partea noastră cât și de pe malul nostru, mai ales fiindcă avem de a face aici cu oameni precauți și neînduplecați trebuie să evităm unele incidente.

Între Zemun și Belgrad Dunărea are în multe locuri o adâncime de 3 stânjeni, 3 picioare și 6 țoli.

În regatul Sârbiei

Belgrad. Un oraș foarte mare, întins și fortificat, așezat la un unghi al fluviului Dunărea cu râul Sava. Este de fapt împărțit în 3 părți și anume fortăreața (cetatea) de sus, orașul de lângă apă și restul denumit orașul sârbesc. Cine a văzut acest oraș mai demult, acesta acum nu-l va mai recunoaște. Cele mai frumoase case au fost transformate, în acest timp, peste tot în mici calupuri turcești de proastă calitate. Cetatea de sus și orașul de lângă apă mai arată cumva, întrucât turcii nu au avut voie să introducă nimic nou în fortificațiile cetății și nici reparații mai importante nu au efectuat, din care cauză zidurile sunt în multe locuri deteriorate. În cetatea de sus mai dăinuie încă fosta biserică Franciscană, pe care este singurul ceas cu bătaie din întreg Belgradul. În orașul de jos (de la apă) se mai găsește încă vechea magazie de provizii. În general se numără acum în Belgrad 22 de moschee. Cele mai înalte personalități de autoritate de aici sunt: Pașa, Aga ienicerilor și Lefterul. Aceștia administrează și guvernează aici. Sub cetatea Belgradului se mai văd încă liniile de apărare și fortificațiile lui Prinț Eugen, care însă sunt în multe locuri întretăiate și dărăpănate.

La Belgrad unde Dunărea nu este prea lată este adâncă de 6 stânjani și 5 picioare.

Vișnitza. Un sat turcesc, la Dunăre, la jumătate de drum dintre Zemun și Panciova, dar aici locuiește un singur turc, toți ceilalți fiind sârbi. În fața satului, pe Dunăre, sunt două mori de apă stabile pe pontoane.

Velico Selo. Un sat așezat chiar la Dunăre vis-a-vis de Panciova. Între acest sat și precarantina Panciovei se găsesc pe Dunăre 4 insule, care aparțin de fapt de partea noastră, dar totuși nu se poate zădărnici complet ca turcii (sârbi) să nu-și ia de aici nici lemne de foc. Prima insulă se numește Jakova și stă în fața postului nostru de cordon de la Ofcea, cea de a doua se numește Vodeni Zaraska, al cărei vârf este chiar la vărsarea Timișului în Dunăre, cea de a treia este Czaplina, o insulă mică iar cea de-a patra este insula mare Czaglian, pe care spre partea noastră se află un post de cordon și cerdac. Între aceste sus-menționate insule, Dunărea este adâncă de 4 stânjani și 4 picioare.

Vișna. Un sat așezat chiar la Dunăre, care aici este ceva mai îngustă, dar adâncă de 12 stânjani și 6 picioare.

Ritapec. Un sat mic turcesc așezat pe două coline chiar la Dunăre care aici este adâncă de 6 stânjani și 1 picior.

Între acest sat și Krotska este pe un deal un post de pază turcesc, de pe care se poate observa toată împrejurimea de pe partea noastră.

Krotska, datorită unei întâmplări petrecute aici odinioară este încă foarte cunoscut. Satul este prost construit, are o moschee mare și vii foarte bune. Aici Dunărea este lată de aproape 700 stânjani și adâncă de 5 stânjani și 1 picior. Insula, cu același nume, aparține de fapt părții noastre, dar întrucât este foarte aproape de sat, turcii se servesc foarte des de aceasta.

Smederevo. Un sat turcesc, relativ mare, așezat chiar pe malul Dunării, lângă o fortăreață construită din pietre pătrate în forma unui diapazon, înconjurată de ziduri duble și turnuri. Fortăreața este încă în stare bună, la al cărei colț din partea stângă se varsă în Dunăre râul Jesova, Smederevo are de altfel vii renumite.

Insula Smederevo ne aparține de fapt nouă, dar turcii trec mereu pe insulă spre a lua lemne. Dunărea între insulă și sat este adâncă de 4 stânjani și 3 picioare.

Kulitza, este un castel vechi în forma unui sextagon aproape regulat, în care însă nu locuiește nimeni. Chiar mai jos se varsă aici Morava în Dunăre, care este adâncă de 4 stânjani și 4 picioare.

Dobritza. Un sat turcesc așezat vis-a-vis de un colț al insulei Ostrov. Adâncimea brațului Dunării este aici de 3 stânjani și 2 picioare.

Boidka. Un mic sat turcesc, chiar pe malul brațului Dunării unde apa este adâncă de 4 stânjani și 1 picior.

Kostolatz. Un sat așezat pe râul Mlava, nu departe de malul Dunării.

Klepotska. Un sat turcesc așezat pe un mic braț al Dunării. În această împrejurime Dunărea formează multe insule mici, care sunt acoperite cu copaci și stufiguri. Între aceste insule și malul insulei Ostrov apa are o adâncime de 3 stânjani, 1 picior și 2 toli.

Districtul Uipalanka sau Biserica Albă

Uipalanka. O localitate destul de mare și de fapt principală localitate din întregul district cu același nume, al cărei teritoriu este însemnat pe hartă cu Nr. 21. Este așezată pe malul Dunării, între râurile Nera și Caraș și cu toate că oficiul de administrație districtuală a fost mutat de aici la Biserica Albă, totuși districtul și-a păstrat întotdeauna numele de mai înainte.

Terenul ce aparține Uipalankei nu este, în nici un caz, nici bun și nici mare și în mare parte sunt coline de nisip aride. Acele terenuri, care într-o oarecare măsură sunt folositoare însumează, conform calculației 1.657 jugăre. De altfel în Uipalanka locuiesc 99 de proprietari de case, care se hrănesc în cea mai mare parte din comerț și pescuit. Este și aici o cazarmă militară de infanterie și cavalerie, pe lângă care este o casă cu locuințe pentru ofițeri. Soldații de aici precum și posturile de cordon din apropiere stau sub comanda locotenentului major din Uipalanka.

Pe o mică insulă din fața Uipalankei se mai pot vedea fortificațiile de odinioară, din care zidurile sunt aproape complet demolate. Pe această insulă mai este un pichet și două posturi de pază, din stuf, care au sub observație atât Dunărea cât și părțile de dincolo.

În spatele Uipalankei pe Caraș sunt două mori mari permanente. Satul este destul de bine construit și prevăzut cu o biserică sârbească și o capelă catolică. De altfel Uipalanka este ultimul sat la șes, căci după Uipalanka încep, pe ambele părți ale Dunării, dealuri înalte. Râul Nera, care izvorește în Almăj, se varsă în Dunăre mai jos de sat, iar râul Caraș se unește cu Dunărea mai sus de sat. În spate, terenul Uipalankei se mărginește cu așa-numitul terenul Gaidasol, care este doar o colină de nisip, apoi cu teritoriile Vrăcevgai și Socol.

Posturile de pază de cordon, ce aparțin de Uipalanka sunt: vârful insulei Chatot, vărsarea Carașului, care sunt pichete, apoi Uipalanka, vărsarea Nerei și Baziaș.

Mănăstirea de călugări, este așezată chiar pe malul Dunării, mai jos de Uipalanka, al cărei teritoriu mic este însemnat pe hartă cu Nr. 22. Se pare că nu are privilegii deosebite, conform exprimării funcționarilor superiori ai districtului, aceștia ar fi puțin sau chiar deloc întemeiate. Terenurile ce le dețin ei sunt de fapt mici și pe deasupra și foarte accidentate. Micul teritoriu descris se mărginește în spate cu terenul Ocrulitz, iar pe margini cu cele ale Socolului. De aici nu merge nici un drum, pe lângă apă, până la următorul sat de pe Dunăre, ci trebuie mers peste deal. Aici chiar pe malul Dunării sunt două posturi de pază ocupate, Ribîșeva și vechea Rașet.

Localitățile așezate în spate de Uipalanka și Mănăstire și menționate pe hartă, sunt următoarele: Socol un sat militar Iliric (sârbesc) așezat pe Nera, în continuare Ocruglitz (sat dispărut) pe deal, la fel un sat militar Iliric, apoi Câmpia, un sat militar Iliric, așezat pe Nera, mai departe Vrăcevgai, Biserica Albă, ultima un târgușor frumos locuit de germani și sârbi, unde este și oficiul de administrație districtuală, apoi Cușiț, Zlatița și Mănăstirea Zlatița, toate pe Nera și în sfârșit Mănăstirea Cușiț. Toate aceste localități, descrise mai sus, sunt cartografiate numai pentru desăvârșirea hartei și din cauza vecinătății acestora. Toate acestea sunt sau camerale sau aparțin celor două companii de jos (Ilirice, sârbești).

De acum înainte vine Clisura, care regiune muntoasă este o parte a districtului Uipalanka și administrată de un subadministrator cu sediul în Moldova. Sub numele de Clisură se înțeleg acele sate, care sunt așezate între dealuri, fie chiar la Dunăre fie nu prea departe de aici, ca și

Divici. Un sat de mărime mijlocie, așezat sub deal, la vreo 200 de pași de la Dunăre, al cărui teritoriu este menționat pe hartă cu Nr. 23. Are de fapt câteva terenuri bune la Dunăre, unde se cultivă cucuruz, dar aceasta se înțelege doar când apa nu este prea mare, deoarece s-a întâmplat deja adeseori ca din cauza apelor mari posturile de pază de cordon din întreaga clisură să trebuie să se retragă înapoi pe dealuri.

Locuitori, al căror număr se ridică la 25 de gospodării au ici-colo, între dealurile din spate, ogoare, pe care cultivă cucuruz, precum și suprafețe bune pentru fân, apoi, după însușirile locuitorilor și câteva vii și multe livezi de pomi, deosebit de bune. Acești oameni se întrețin îndeosebi din livezile lor multe și frumoase, fac și roți și butoaie pentru vânzare, precum și din pescuit. De la Divici merge peste dealurile din spate, un drum destul de bun spre Ocruglitza, Uipalanka și Biserica Albă. Dealurile următoare din spatele acestui sat sunt pleșuve, nu sunt acoperite cu copaci înalți, acelea care însă sunt ceva mai departe au păduri de stejar și fag.

În anul 1765 a stat aici un locotenent din trupele naționale (sârbi) ca și comandant. La Dunăre sunt pe teritoriul acestui sat următoarele posturi de cordon. Grostovnik, satul Divici și Pârăul Divici.

Aici este de menționat că acestor locuitori de la deal, nu li se pot specifica și evalua cu regularitate terenurile lor particulare de ogoare și fânețe, ca și celor de la șes deoarece aceste terenuri sunt foarte împrăștiate și un ogor este cultivat când în vale când în deal, din care cauză ar trebui ca în fiecare sat să petreacă cineva toată vara, dacă ar vrea ca să evalueze fiecare parcelă mică, întrucât țăranii cultivă în acest an aici iar în anul următor în altă parte și nici atunci o asemenea operațiune nu ar fi atât de exactă ca la șes, deoarece la munte are de a face cu diferite văi și dealuri greu de cuprins și nu ca la șes, unde are în fața sa un câmp neted, apoi la munte nici hotarele nu sunt așa de precise și nici așa de compartimentate ca și la șes. Ca urmare, toate terenurile roditoare ce aparțin fiecărui sat de aici, pot să fie apreciate numai după cantitatea de cereale sau fân aduse la șes în sat.

Belobreșka. Un sat destul de mare, așezat la circa 400 stânjani de Dunăre, între câteva dealuri necultivate, în care locuiesc 55 de proprietari de case. Și aici există o biserică și o moară improvizată, nepermanentă, pe micul pârău ce curge prin sat. Locuitorii au la Dunăre terenuri bune pentru cucuruz și livezi, atunci când nu sunt degradate de ape mari. Pe dealurile din apropiere cultivate, însemnate pe hartă cu Nr. 24, au de asemenea ici-colo ogoare și livezi foarte bune, precum și câteva vii, dar de calitate nu prea bună. Acești oameni se întrețin, îndeosebi din multele și frumoasele lor livezi de pomi din a căror fructe frig răchie și din aceasta câștigă bani mulți. Ei fac ca cei din Divici roți și butoaie pentru vin și practică pescuitul.

De aici merge o cărare peste deal la Câmpia, Biserica Albă și Zlatița. Pădurea din spate constă din stejar și fag. Postul de pază de la Dunăre de pe teritoriul acestui sat se numește Belobreșca.

Șușca. Un sat mic sârbesc cu 48 de proprietari de case, așezat pe deal, circa 350 stânjeni de la malul Dunării, al cărui teritoriu mic este însemnat pe hartă cu Nr. 25. În acest sat se mai vede încă ruina unei vechi biserici Luterane sau Calvine. Acest sat a fost populat odinioară cu națiune Germană, care însă chiar la începutul războaielor cu turcii au fost alungați.

Acest sat are vii destul de bune, la Dunăre suprafețe pentru cucuruz, iar pe dealuri pășuni relativ bune și mici ogoare, dar principala lor ocupație este pomicultura, frigerea și vânzarea de răchie, confecționarea de roți și butoaie pentru vin, pe care le vând. Practică și pescuitul, din care, pe lângă podgorii ei trebuie să se întrețină. În spatele acestui sat sunt numai dealuri, peste care, prin păduri duc cărări la satele așezate în apropiere pe partea de dincoace. Aici, la Dunăre este postul de pază (pichetul) Rebenitză.

Radimna. O comună mare cu 74 proprietari de case și o biserică românească, precum și 8 mori de apă nepermanente și 4 piue de postav tot nepermanente, așezată la circa 1000 stânjeni de Dunăre, pe o vale mare unde încep dealurile mari, pe mica apă Radimna, al cărei întreg teritoriu este însemnat pe hartă cu Nr. 26. Acest sat în vechime nu a stat pe acest loc ci a fost construit chiar la Dunăre. Și aici, la fel ca și la Șușca, sunt multe vii și livezi de pomi, bune, în special foarte mulți pruni, la care se frige și vinde multă răchie. Pe prima mică înălțime înspre Dunăre sunt în cea mai mare parte terenuri pentru cucuruz. Pe dealuri, din loc în loc sunt pășuni relativ mari, libere de pomi, a căror mărime și formă se pot constata clar pe hartă. De la acest sat merge un drum cam bun, peste dealul mare al Radimnei, spre Biserica Albă și Cușița. De altfel în această împrejurime se află cea mai frumoasă pădure de stejar și fag. Pe acest teritoriu se află, chiar la Dunăre, postul de pază Opranitza. Locuitorii satului se întrețin, așa cum s-a arătat și mai înainte, din răchie de prune și cireșe, din pescuit, confecționare de roți și butoaie și alte asemenea.

N. B. O moară de apă nepermanentă plătește anual o contribuție de 3 Florinți iar una permanentă plătește anual 5 Florinți. Gatele (ferestraiele) sunt proprietate Imperial Regală.

Pojejena sârbească. O localitate destul de mare cu 48 de proprietari de case, precum și o moară de apă nepermanentă, așezată la o depărtare de circa 200 stânjeni de malul Dunării, al cărui teritoriu nu prea mare dar bun este însemnat cu Nr. 27. La sat există câteva vii bune, dar mai multe livezi de pomi și ogoare. La Dunăre și chiar și pe dealuri se găsesc din loc în loc fânețe bune. Locuitorii de aici se întrețin în același fel ca și cei din satele din Clisură sus-menționate. În spatele satului se găsește, încă din timpuri vechi, o redută părăsită. În sat este o casă de comandament, în care sunt staționați atât câțiva soldați germani de infanterie cât și de cavalerie pentru cordon, care sunt subordonați unui ofițer din Moldova. Chiar la Dunăre este aici postul de pază Mala Prehenka. În jos de sat mai stă încă ruina unei cazarme vechi.

Pojejena românească. Un sat de mărime mijlocie cu 45 de proprietari de casă, cu o biserică românească și trei mori de apă nepermanente, așezat la Dunăre, ceva mai departe de Pojejena sârbească, descrisă mai înainte, pe o apă mică, chiar la începutul dealurilor, al cărui teritoriu este însemnat pe hartă cu Nr. 28. Locuitorii au către

Dunăre ogoare bune pentru cucuruz, amestecate cu livezi, apoi și în dealurile înalte îndepărtate au întinse livezi și pășuni pentru vite, unde își țin în special vitele lor. Vii sunt aici puține, dar cu atât mai multe livezi de pomi. Pe teritoriul din spate sunt doar dealuri înalte cu păduri de stejar și fag, peste care duce o cărare la forja de la Sasca, iar de acolo în Almaș. Oamenii de aici se întrețin din confdctionarea de roți și butoaie de vin, din pescuit, din fructe și fript răchie și în sfârșit din creșterea vitelor.

Măcești. Un sat de mărime mijlocie cu 43 proprietari de case, așezat la cam 200 de stânjeni dincoacea de malul Dunării pe un pârau mic sub primele dealuri, al cărui teritoriu este menționat pe hartă cu Nr. 29. Are în afara dealurilor înspre Dunăre un pământ destul de bun pentru cucuruz și livezi. Mult mai în spate, pe dealurile înalte ei au câteva livezi întinse și pășuni pentru vite, unde ei își țin și adăpostesc vitele lor. Locuitorii au puține vie deoarece dealurile din față aparțin, în cea mai mare parte localităților Moldova și Boșniac. Ei se întrețin în același fel ca și cei din satele deja menționate mai sus. În spate sunt doar dealuri înalte și păduri, peste care duce o cărare la forja de fier de la Sasca. Chiar la Dunăre este aici postul de pază Perva Rece.

Moldova. O localitate mare cu 128 de proprietari de case, cu o biserică românească și un subadministrator, așezată chiar pe malul Dunării, care aici este neted. Așezarea sa plăcută este de netăgăduit, cea mai excelentă din întreaga Clisură. Dintre toate localitățile din clisură este așezată cel mai convenabil și plăcut. Moldova are un teritoriu mare, bun și roditor, care pe hartă este însemnat cu Nr. 30. Insula mare Moldova aparține tot acesteia, pe care pământul este cam nisipos, dar aici se găsesc totuși multe ogoare pentru cucuruz și livezi. Această insulă mare ca și cea mică din partea dinspre turci este acoperită în mare măsură cu copaci și desișuri.

Fânețele Imperiale mai jos de Moldova de pe dealurile Ali-Beg sunt însemnate pe hartă cu litera A mare și sunt denumite Crivița, aparțin de fapt de asemenea Moldovei, dar sunt Imperial Regale și anual se fac pe acestea circa 20 de stoguri de fân, etalon regional, pe care le primește în mod obișnuit cavaleria și se decontează cu subadministratorul.

În Moldova este și o mică fabrică de mătase, care însă din insuficiență de frunze de dud, are o mică importanță. Apoi mai este și o casă de comandament, în care locuiesc un ofițer național cu trupa națională (sârbească) germană și de cavalerie, care toate împreună stau sub comanda comandamentului din Uipalanka.

Vasele turcești trebuiesc trase contra curentului, de partea noastră, cu care merge, din post în post, un soldat, spre a împiedica eventuale contacte.

Chiar pe partea stângă, lângă sat se găsesc cele mai bune vie și livezi de pomi. La fel locuitorii au și pe dealurile din spate multe și foarte bune vie. Apoi pe terenul de-a lungul Dunării, pe partea noastră, au multe ogoare și livezi bune. Și pe dealurile înalte au din loc în loc locuri pentru pășunatul vitelor și fânețe. Cu toate acestea este în jurul Moldovei încă mult teren pustiu și gol pe care cresc doar tufișuri.

Mai înainte Moldova a fost un sat german. Actualii locuitori germani și sârbi se întrețin în mod deosebit din navigație, pescuit, frigere de răchie, viticultură, agricultură și alte asemănătoare.

În sat este construită, din cărămidă, o moară de măcinat, mare și permanentă, iar pe micul canal între Moldova și Boșniac sunt 9 mori de apă permanente.

Aici sunt următoarele pichete chiar la Dunăre: Moldova, apoi pe insula Moldova pe o mică înălțime un pichet cu un plutonier și 6 soldați, în continuare chiar pe malul de dincoace al Dunării pichetele Bosniac Reca, Varad, Babagai, la care în mijlocul Dunării iese din apă o stâncă ascuțită numită de turci Babagai. Apoi este aici un deal mai mic, chiar pe malul Dunării, așa-numit un picior al marelui deal Ali-Beg, pe care sunt încă de văzut rămășițele unui vechi castel de deal ruinat. Nu departe de la acesta duce un drum și o cărare de la Moldova, peste deal, mai departe în Clisură spre Gorni Liubcova. De la Moldova, pe lângă Dunăre, nu se poate merge mai departe nici cu căruța și nici pe jos, decât până la postul de pază Babagai.

Boșniac. O mică localitate minieră în spatele Moldovei așezat între dealuri, pe două ape mici, ale cărei puțuri de mină nu sunt de vreo importanță deosebită și sunt așezate mult mai în spate. Acest sat nu este cameral ci Imperial Regal, aici este și o biserică catolică pentru funcționari de la mină. Din spatele acestui sat drumurile duc peste dealurile înalte la forja de la Sasca, iar de la Sasca în Almaș, apoi și la Sichevița în Clisură. Pădurea din spate constă în cea mai mare măsură din stejari și fagi cu trunchiuri înalte. Între sat și Sichevița din contră pădurea se taie, unde aici sunt multe păduri de brad.

Sichevița. O localitate mare cu 72 de proprietari de case, așezată la o depărtare de aproximativ o jumătate de milă de la malul Dunării, în spatele satului Gorni Liubcova, între dealuri pe o mică apă cu același nume, al cărei teritoriu întins și în cea mai mare parte deluros este remarcat pe hartă cu Nr. 31. Locuitorii acestei localități au de fapt la sat înspre câmpie mai puține ogoare pentru cucuruz și fânețe, cele mai multe terenuri pentru ogoare, livezi și pășuni însă le au pe diferite dealuri, cum este cu îngăduință de dedus de pe hartă. Apoi sunt și aici în apropiere câteva vii și livezi de pomi din care acești oameni au excedent. Ei se întrețin în mod deosebit din fript răchie, creșterea vitelor, confecționarea de butoaie și altele asemănătoare.

În sat este o biserică românească, iar pe apa ce curge aici sunt 5 mori de apă nepermanente și trei piue de postav, tot nepermanente.

Pe terenul acestui sat, chiar la Dunăre, la piciorul dealului Ali-Beg stă postul de pază Ali-Beg, care este ocupat cu un plutonier național și câțiva soldați.

În această împrejurime țăranii din Sichevița au și câteva terenuri bune. De la pichetul de pază peste povârnișul dealului duce o cărare spre Moldova.

Liubcova de sus. Un sat destul de mare cu 51 de proprietari de case așezat la o depărtare de circa 1200 stânjeni de la malul Dunării, între dealuri, pe un mic pârâu, al cărui teritoriu nu prea mare, este însemnat pe hartă cu Nr. 32. Locuitorii acestui sat au înspre și de-a lungul Dunării ogoare și livezi destul de bune, iar în apropierea dealurilor mici, câteva vii. După sat pe micul pârâu sunt 3 mori de apă nepermanente, iar pe locul unde amintitul pârâu mic se varsă în Dunăre a stat odinioară satul german Liubcova germană. În sfârșit, pe teritoriul acestui sat, chiar la Dunăre, stau posturile de pază de cordon: Liburașna, Kaunitza și Liubcova de sus. Locuitorii se întrețin ca și cei din satul Sichevița, descris mai sus.

Liubcova de jos. O localitate destul de mare cu 63 de proprietari de casă, aşezată circa 600 stânjeni de la malul Dunării, între dealuri mijlocii, pe un mic pârau, al cărei teritoriu mare este însemnat pe hartă cu Nr. 33. Acest sat are atât către Dunăre cât şi în spate precum şi pe dealuri multe ogoare şi livezi bune şi roditoare, apoi şi pe colinele din apropiere au câteva vii. Locuitorii au şi bune livezi de pomi, din care se întreţin în principal la care se adaugă cărauşia, pescuitul, confecţionarea de roţi şi butoaie, frig răchie precum şi navigaţia.

În sat este o biserică românească. Sus la deal şi pe micul pârau sunt 3 mori de apă nepermanente. Pe teritoriul acestui sat stau chiar la Dunăre posturile de pază de cordon, Liubcova de jos, Kamenitza şi Dobritza, ultima stă mai sus pe o stâncă, drept vis-a-vis de satul turcesc Dobritza. În pădurile din spate sunt stejari şi fagi.

Berzasca. O localitate foarte mare cu 111 proprietari de case, aşezată la o depărtare de aproximativ 600 de stânjeni de la malul Dunării, la începutul dealurilor, într-o vale înconjurată de dealuri înalte pe un mic pârau cu acelaşi nume, al cărei teren întins şi în cea mai mare parte deluros este însemnat pe hartă cu Nr. 34. Pe pârau sunt aici 6 mori de apă nepermanente. Locuitorii au aici foarte puţine vii, dar cu atât mai multe şi bune livezi de pomi, din care ei frig nu puţin răchie. Înspre Dunăre precum şi din loc în loc pe dealuri oamenii au ogoare şi livezi destul de bune. Aşa după cum pământul şi hotarul lor se întinde în spate foarte departe până în Almaş, în partea stângă însă terenul lor se întinde până la stâncile Şlibura. Despre acest întreg teritoriu este acum în principal de remarcat, în primul rând că Predia Debeliluk, care pe hartă este însemnată cu litera B mare, este aşezată mult în spate de Berzasca, pe numitul pârau. Această Predie este o vale foarte lungă, pe a cărei locuri vaste creşte cel mai frumos fân şi unde locuitorii din Berzasca ţin la păscut aproape întreg anul majoritatea vitelor lor, care constau în cea mai mare parte din oi, berbeci şi capre. Din Berzasca şi până aici vine un drum iar de aici duce în Almaş. Pe acest drum, până în sat, sunt multe livezi bune de pomi. Apoi în continuare este de remarcat, la stânga de Berzasca, pe malul Dunării, un zid vechi în patru colţuri denumit Drencova, în jurul căruia, pe vremuri a fost o fortificaţie de pământ, care acum nu se mai poate vedea.

Apoi este de remarcat în continuare că şi în partea de jos a micii văi Seringa, prin care curge un mic pârau cu acelaşi nume, care se varsă în Dunăre, locuitorii din Berzasca fac la fel fân bun şi au de asemenea păşuni pentru vite.

În această vale, nu departe de Dunăre stă o coloană (columnă) păgână înaltă de piatră.

În satul Berzasca este de altfel o biserică românească, precum şi o clădire de comandament pentru trupele naţionale de unde în mod permanent un locotenent major exercită comanda asupra posturilor de cordon.

Locuitorii satului de aici se întreţin în special din pescuit, creşterea vitelor, frigerea răchiei şi în sfârşit din navigaţie deoarece vasele cari navighează în josul apei, trebuie să ia, fie aici, fie la Liubcova de jos, cârmaci noi care să conducă vasele de aici peste apele sălbatice şi vârtoase până la Svinîţa, în special că aceşti oameni cunosc bine navigaţia pe Dunăre şi ştiu să ocolească stâncile subacvatice.

Posturile de cordon ce aparțin Berzascăi sunt: Liubcovița de jos, Berzasca, Drencova, Cozla mică, Doica, Șliburi și Jelesova mare. De altfel de la Berzasca la Șvinița duce un drum destul de bun, de mers pe jos sau călare, dar în mai multe locuri, îndeosebi unde malul este abrupt, trebuie să descălece și să meargă pe jos peste stânci până la 3 sau 400 de stânceni.

Pădurile din întreaga această împrejurime constau din stejar, fag, carpen, anin și mesteacăn.

În general întreaga Clisură este o regiune plăcut dotată și roditoare, iar dacă locuitorii ar fi puși la mai multă muncă, ei ar putea prelucra încă multe locuri părăginite și necultivate și prin aceasta să-și obțină mai multe foloase.

N. B. Viile de pe aceste dealuri sunt indicate pe hartă cu linii verzi și liniuțe negre.

Despre Dunăre și partea turcească de dincolo, în măsura în care aceasta privește, respectiv este așezată vis-a-vis de districtul Uipalanka și Clisură.

Ram. Un castel turcesc solid vis-a-vis de Uipalanka și de insula Uipalanka, așezat pe malul Dunării, pe o înălțime stâncoasă, lângă un sat mic cu același nume, care este așezat chiar la picioarele castelului pe un deal în cea mai mare parte necultivat.

Insula mică de pe Dunăre, așezată mai jos, aparține de fapt părții noastre, dar totuși este vizitată și de supuși turci. Insula Uipalanka, relativ mare, aparține locuitorilor din Uipalanka, pe care pe lângă fânețe și copaci se mai găsesc și câteva grădini de legume. Dunărea între Ram și satul turcesc Zatonie este peste tot mai adâncă pe partea cealaltă, după cum arată locurile de pe hartă însemnate cu cifre, astfel ceva mai jos de Uipalanka, apa pe partea noastră nu este nici de 4 picioare de adâncă, dar de partea cealaltă de peste 4 stânceni. De la mănăstirea călugărilor, așezată la Dunăre mai jos de Uipalanka, până la insula Kiselova așezată mai departe, de pe partea noastră, din cauza stâncilor abrupte aproape că se poate trece pe picioare și este foarte rar ca Dunărea între Uipalanka și insula Kiselova să fie liniștită și să nu bată vântul, întrucât în mod obișnuit în această împrejurime sunt vânturi puternice.

Zatonie. Un sat turcesc așezat pe un mal înalt al Dunării vis-a-vis de partea dreaptă a insulei Kiselova. Insula Kiselova, destul de mare, a aparținut odinioară în întregime turcilor, pe care au așezat ei, nu prea demult, chiar pe brațul Dunării, un sat mic denumit Novi Gai. Între această insulă și malul nostru, Dunărea este mai adâncă către partea noastră și anume 6 stânceni și 3 picioare.

Veliki Gradiște. Un sat mare, cu Ieniceri, așezat chiar pe malul neted al Dunării, lângă o fortăreață mică, de pământ, vis-a-vis de satul Șușca, acolo unde se varsă în Dunăre râul Pek. În sat este o moscheie mare. Între acest loc și malul nostru Dunărea este adâncă de 6 stânceni și 3 picioare și lată de peste 500 stânceni.

Pojejena (turcească). Așezat chiar pe malul Dunării vis-a-vis de satul nostru Pojejena. Este destul de mare dar foarte împrăștiat și aici de fapt nu locuiesc turci, ci numai greci (aromâni). Aici Dunărea este adâncă de 17 stânceni și 5 picioare și lată de aproximativ 250 stânceni.

Bastitz. Un sat mic, vis-a-vis de Moldova, așezat nu prea departe de malul Dunării. Constă numai din vreo 5 sau 6 case. Între acesta și Moldova Dunărea este adâncă de 18 stânjeni și 2 picioare și lată de 850 de stânjeni.

Golubatz. Un sat turcesc destul de mare, așezat chiar la Dunăre, dincolo de insula Moldova, la piciorul dealului în fața căruia sunt două insule pe Dunăre. Aici este de menționat că la partea stângă de marea insulă Moldova, unde sunt pe Dunăre așa-numitele stânci Babagai, se formează câteva insule mici acoperite cu copaci și stufuri. Între aceste insule și localitatea Moldova, acolo unde Dunărea este mai îngustă are o adâncime de 6 stânjeni. Aceasta este de admirat, întrucât, după cum spun oamenii, mai demult în timp de vară aici se putea trece la insula mare pe picioare, pe uscat. Totodată pe insulă s-a găsit adeseori în pământ, steril de mină, fără a se putea deduce de unde a fost adus aici. Apoi mai este de menționat, pe partea noastră la stânga de la stâncile Babagai se găsește un castel vechi dărăpănat, pe un deal nu prea înalt, cu multă vegetație, chiar la malul Dunării, care se numește Kraiovograd. Cam vis-a-vis de acest castel vechi, pe partea turcească sunt de văzut ruinele fostului castel fortificat Golubatz, așezat pe un deal mic stâncos chiar la malul Dunării. Mai jos de acest castel dărăpănat, din cauza stâncilor abrupte, de pe ambele părți, Dunărea este foarte îngustă, așa că între dealul înalt și stâncos Ali Beg și partea turcească este numai de 50 stânjeni, dar adâncă de 12 stânjeni, 3 picioare și 2 țoli. În această împrejurime, pe dealurile înalte și stâncoase, se găsesc capre negre sălbatice, apoi mai sunt aici 5 peșteri sau grote, din care 2 pe partea noastră și 3 pe partea turcească, care sunt denumite de obicei grotele muștelor columbache.

După cum asigură oamenii ce locuiesc în această împrejurime, acest soi de muște, foarte mici, ar fi foarte otrăvitoare și ar proveni din cele 5 grote sus-menționate. Ele roiesc de obicei de 3 ori pe an când se răspândesc și sunt foarte vătămătoare. Dacă un om este înțepat de acestea, i se provoacă umflături, dar dacă sunt înțepate vitele, ca boi, cai sau vaci, acestea pot crăpa, dacă nu au fost unse în prealabil cu ceva anume.

Între dealul Ali-Beg și satul turcesc Dobra, fluviul Dunărea este când lat când îngust, unde este cel mai lat este adânc de 4 stânjeni, 2 picioare și 6 țoli. Între satul turcesc Dobra și malul de pe partea noastră fluviul este lat de 340 stânjeni și adânc de 5 stânjeni și 1 picior.

Dobra. Sat turcesc, așezat chiar pe malul Dunării unde se varsă în Dunăre micul râu Dobritza și are în spatele său o vale plăcută.

De la Berzasca fluviul Dunărea începe să curgă în jos ca o săgeată. La fortificația și zidul vechi de la Drencova fluviul este lat de 250 stânjeni și adânc de 7 stânjeni și 3 picioare. Ceva mai departe în jos este din nou mai lat dar aici este numai de 4 stânjeni și 1 picior de adânc. În continuare mai jos de așa-numitele stânci Doika, întreaga adâncime a Dunării este de 15 stânjeni. În sfârșit la hotarul Berzascăi, chiar la mal, acolo unde se termină Clisura și începe districtul Orșovei, este o stâncă lungă, denumită Șlibura, care se întinde în Dunăre și la care apa geme cu toată puterea, face aici multe vârtejuri. Sondajul Dunării este aici o problemă foarte grea și nesigură, întrucât din cauza stâncilor subacvatice în fiecare clipă găsești altă adâncime. Trecerea

de la Berzasca la Șuinița, pe lângă Dunăre, se poate face cu mare greutate și numai călare și atunci, din cauza stâncilor și dealurilor înalte, în multe locuri trebuie descălecat și mers pe jos.

Anexă la Relatare și Consignare

A tuturor Districtelor Banatului Timișan, a orașului Vinga, a orașului Timișoara, german și sârbesc cu periferiile aparținătoare, apoi câte companii de milițieni de graniță și sate de graniță sunt aici, precum și din câte târguri și sate, germane și naționale constau aceste districte și câte persoane au fost în acestea la noua conscriere din anul 1764 în comparație cu cele constatate în anul 1753 de către Comisia Curții pentru cadastru, adică în plus sau în minus.

Denumirea	Sate			în 1764	în 1753
	Oraș	târg	germane, române și sârbe		
Districtul Becikerek	–	1	1	23	2763
Districtul Caransebeș	–	1	1	75	7840
Districtul Ciacova	–	1	2	66	8718
Districtul Cenad	–	1	2	20	4311
Districtul Lipova	–	1	4	55	4996
Districtul Lugoj	–	1	1	97	7295
Districtul Orșova	–	1	–	41	3262
Districtul Panciova	–	1	1	16	2451
Districtul Timișoara	–	–	15	43	6400
Districtul Uipalanka	–	1	1	56	6306
Districtul Vârșeț	–	1	2	71	9620
T o t a l	–	10	30	563	63962
Orașul Vinga	1	–	–	–	199
Orașul Timișoara germ.	1	–	–	–	558
Orașul Timișoara sârb.	–	–	–	–	809
T o t a l	2	10	30	563	65528
La acestea se adaugă					
Milițiile regulate de					
graniță Ilirice (sârbi)					
compuse de 8 companii)	–	–	–	21	3764
T o t a l general	2	10	30	584	69292
Totalul localităților 626					

Lista localităților din districtele Banatului cuprinse în situația de mai sus

Districtul Becikerek

Becikerekul Mare, Aradeț, Pardani, Beci Beodra, Boiar, Elemir, Ecica, Farkașdin, Igios, Itebei, Iancahid, Modoș, Orlovaț, Seciani, Stefanifeld, Boka, Dobrița, Ilancea, Iarkovaț, Mărghita Mică, Marinosele, Nauzina, Tomeșevaț, Becikerekul German.

Total 25

Districtul Caransebeș

Valea Boului, Rugi, Delinești, Apadia, Valeadei, Târnova, Soceni, Brebul, Zorlențul Mic, Zorlențul Mare, Remetea-Pogănești, Scăiuș, Dragomirești, Zgribești, Zălbăgel, Găvojdia, Jena, Sacul, Ohaba Mâtnic, Mâtnic, Prosaca, Zăgujeni, Ruginosu, Jupa, Var, Cicleni, Dalci, Zervești, Rueni, Turnul, Borlova, Zlagna, Bolvașnița, Vârciorova, Ilova, Sadova, Armeniș, Feneș, Rusca, Domașnea, Cănicea, Verendin, Luncavița, Teregova, Slatina, Goleți, Bucoșnița, Petroșnița, Prișian, Buchin, Poiana, Iaz, Obreja, Glimboca, Ohaba Bistra, Mal, Crăjma, Mărul, Valea Mare, Marga, Voislova, Zăvoi, Cireșa Bistrei, Ciuta, Maciova, Peștere, Căvărani, Tincova, Jdioara, Criciova, Cireșul, Măguri, Crivina, Caransebeș Românesc și German.

Total 77

Districtul Ciacova

Dragșina, Birda, Berecuța, Mănăstirea Sf. Gheorghe, Satul Sf. Gheorghe, Opațița, Folia, Cerna, Stamora, Icloda, Uliuc, Unip, Obăd, Voiteg, Ghilad, Ofsenița, Denta, Gaiul Mic, Gaiul Mare, Banloc, Partoș, Tolvădia, Dolaț, Giera, Canac, Seceni, Șurian, Ciavoș, Gad, Rudna, Foieni, Ivonda, Sânmartin, Giuvăz, Cebza, Lighed, Sacoș, Chevereș, Berini, Jebel, Omor, Folia, Macedonia, Sârbova, Hitiaș, Racoviță, Căpaț, Buziaș, Vucova, Blajova, Duboz, Izgar, Vermeș, Iersig, Șoșdea, Cadăr, Șipet, Sculia, Toager, Petroman, Ciacova Sârbească, Ciacova Română, Liebling, Dulău, Silagin, Valea Mare, Valeapai, Nițhidorf.

Total 69

Districtul Cenad

Saravale, Sânnicolau Mare, Sânpetru, Canija, Ciacovă, Cioca, Giala, Oroslamoș, Padina, Sânnicolaul de Tisa, Sanad, Vălcani, Comloș, Cenad, Igrîș, Periam, Beșenova, Szöreg, Desc, Sântivan, Zombor, Beba Veche, Sânnicolaul German, Cenadul German.

Total 23

Districtul Lipova

Lipova Sârbească, Ususău, Belotinț, Dorgoș, Chelmac, Laloșinți Lăpușnic, Ohaba, Bruznic, Zăbaț, Pătârș, Șistarovăț, Căpălnaș, Căprioara, Bulza, Ostrov, Bacăul de Mijloc, Pojoga, Birchiș, Sălciva, Valea Mare, Bulci, Țela, Bata, Virișmort, Dobrești, Buzad, Chizdia de Sus, Chizdia de Jos, Checheș, Cuveștia, Hodoș, Brestovăț, Labașinț, Rădmănești, Spada, Secaș, Stanciova, Godinova, Hermeacova, Teș, Bara, Vizma, Crivobara, Aliuș, Firiteaz, Fiscut, Mașloc, Cheșinț, Aradul Nou-Sârbesc, Zăbrani, Sânnicolaul-Mic, Kisfaludo, Lipova, Gutenbrun, Aradul Nou, Neudorf, Seffdin, Giuvalla, Satu Nou.

Total 60

Districtul Lugoj

Târgul Lugoj, Lugojul german, Lugojel, Oboșag, Honorici, Satu Mic, Herendești, Hodoș, Vișag, Sacul, Finersego, Drăgoești, Ficătar, Ohaba, Boldur, Jabăr, Coștei, Ghizela, Gruni, Părul, Nevrincea, Silha, Valea Lungă, Hezeriș, Tapia, Armadia, Topolovăț,

Ictar, Budinț, Șușanovăț, Babșa, Târgoviște, Balint, Fămidac, Cutina, Leucoșești, Mănăstur, Remetea L., Răchita, Bănia, Pădurea, Topia, Dubești, Ierșnic, Ohaba, Cladova, Paniova, Hisiaș, Lucăreț, Clalovăț, Șuștra, Făget, Povârșina, Temerești, Sintești, Margina, Zorani, Nemeșești, Coșteiul de Sus, Boin, Crivina, Petroasa, Fărășești, Curtea, Romanești, Goizești, Tomești, Luncani, Jupânești, Zolț, Gladna, Drăcșinești, Mătnic, Bucovăț, Băsești, Bichiși, Dumbrava, Bătești, Brănești, Breazova, Coșava, Găvojdia, Criciova, Suzani, Jupani, Sudriaș, Bujor, Săceni, Surduc, Botinești, Sărăzani, Pogănești, Bârna, Jurești, Drinova, Botești, Hăuzești, Fârdia.

Total 99

Districtul Orșova

Svinița, Tisovița, Plavișevița, Dubova, Ogradena, Ișalnița, Crivița, Jupalnicul Vechi, Jupalnicul Nou, Tufari, Coramnic, Topleț, Bârza, Pecinișca, Mehadia, Bolvașnița, Plugova, Globurău, Bogoltin, Cornereva, Cornea, Crușovăț, Cuptoare, Mehadica, Pârvoava, Lăpușnicel, Globul, Petnic, Iabłanița, Borloveni, Pătaș, Prilipeț, Bozovici, Lăpușnic, Mocerici, Dalboșeț, Bănia, Rudăria, Prigor, Putna.

Total 42

Districtul Panciova

Sacula, Gai, Dubovăț, Deliblata, Satu-Nou, Ostrova, Bavaniște, Doloave, apoi urmează 10 localități militare de graniță: Opava, Sefkerin, Iabuka, Panciova Germană, Starceova, Homolița, Brestovăț, Ploșit, Cuvin, Panciova Sârbească.

Total 18

Districtul Timișoara

Sântandrei, Becicherecul Mic, Satchinez, Bereteaz, Carani, Variaș, Sânpetru Mare, Secusigiu, Felnac, Mănăstur, Calacea, Jadani, Seciani, Murani, Giarmata Sârbească, Cerneteaz, Săcălaz, Beregsău, Sânmihaiul German, Bobda, Cenei, Checea, Zârnia, Dinaș, Parța, Șag, Giroc, Chișoda, Utvin, Sânmihai, Urseni, Moșnița, Bucovăț, Albina, Bazoș, Petrovaselo, Recașul Sârbesc, Izvin, Ianova, Bencec, Remetea, Șuștra, Ghiroda, Sânpetru German, Zădărlac, Bodrog, Iarmata, Orțișoara, Beșenova, Peciul Nou, Freidorf, Recaș, Jimbolia, Landstreu, Ciața, Iecia, Biled, Grabaț.

Total 58

Districtul Uipalanka

Gaițașol, Grebenaț, Omor, Duplei, Iasenova, Suboțița, Iam, Ciortea, Milcoveni, Berliște, Biserica Albă Germană, Biserica Albă Sârbească, Biserica Roșie, Vraceutai, Uipalanka, Zlatița, Cușița, Lescovița, Naidaș, Bogodinți, Slatina, Sasca, Socolari, Ilidia, Ciuchici, Nicolinți, Rusova Nouă, Rusova Veche, Crucița, Vraniuți, Răcăjdia, Ciclova, Oravița, Broșteni, Răchitova, Maidan, Agadici, Ciudanovița, Jitin, Ticvaniul Mic, Petrovați, Greoni, Mercina, Vrani, Baziaș, Divici, Belobreșca, Șușca, Radimna, Pojejena Română, Pojejena Sârbească, Măcești, Moldova, Bosniac, Sichevița, Liubcova de Sus, Liubcova de Jos, Berzasca.

Total 58

Districulul Vârșeț

Carașova, Clocotici, Lupac, Vodnic, Rafnic, Calina, Doman, Gârliște, Goruia, Reșița, Giurgiova, Secășeni, Țerova, Bărboșu, Dezești, Doclin, Ezeriș, Fizeș, Fârliug, Gertenish, Călnic, Moniom, Biniș, Bocșa, Ramna, Berzovia, Surduc, Vasiova, Comorăște, Jam, Ticvaniul Mare, Fatina, Ferendia, Forotic, Gătaia, Gherman, Cacova, Cârnecea, Clopodia, Lăpuș, Mărghita, Percosova, Vatin, Radovan, Jamul Mare, Șemlac, Mănăstirea, Sântion, Sântimhai, Alibunar, Coștei, Vlaicovă, Iabuca, Izbiște, Köveresch, Cacova Mică, Marcovă, Mesici, Oravița, Parța, Păuliș, Potporani, Rătișor, Gaiul Mic, Sozica, Srediște, Mănăstirea Sredinște, Straja, Ulma, Vărădia, Vârșeț, Voivodinți, Cudriți.

Total 74

Orașul Vinga (Theresiopol) 1

Orașul Timișoara, german, sârbesc cu periferiile respective 1

Localitățile care formează cele 8 companii de miliție Ilirice (sârbești) de graniță sunt următoarele:

În districtul Becikerek

Kikinda Mare, Carlova, Franiova, Cuman, Taras, Melențe, Botoș, Schautz-Sige, Centa, Idvor.

Total 10

În districtul Cenad

Cherestur, Iosefova, Mocrin, Kikinda Mică.

Total 4

În districtul Uipalanka

Socol, Okruglița, Câmpia, Rabensberg, Petrilova, Macoviște, Potoc.

Total 7

~~Totalul general al localităților (supuse impozitării) 626~~

Notă. În scopul actualizării denumirii localităților s-a folosit „Harta fizică, politică și etnografică a Banatului” întocmită de Prof. Virgil Pan, de la Liceul „Constantin Diaconovici Loga” din Timișoara, aprobată de Minister cu Ordinul Nr. 64773/1937. Se menționează însă că nu toate localitățile, din actul original, au putut fi identificate, fie din cauza unor denumiri necunoscute, fie din cauza că unele localități au dispărut sau s-au comasat cu altele. În toate aceste cazuri s-au redat denumirile originale. Totodată e posibil să se fi strecurat și unele erori la actualizare, pentru care se cer cuvenitele scuze.

Extras totalizator

al localităților bănățene așezate la Dunăre, către turci, privind supușii aflați aici, conform conșcripției cadastrale locale, efectuată de către Oficiile de Administrare locale, împreună cu domni comandanți locali ai localităților de graniță, din partea Comandantului General și care au trecut la starea militară, precum și acei supuși care au dorit să rămână și în viitor aici, apoi cât au plătit aceștia, atât ca taxe sau alte contribuții cum cele în natură și în sfârșit cu cât au fost taxate casele sau alte bunuri ale celor ce, prin înțelegere comună, s-au mutat cu domiciliul în alte localități.

Districtul Panciova

Localitatea: Panciova sârbească.

<i>Situația numerică a persoanelor:</i>	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	278	36
Frați sau fii căsătoriți	94	17
Frați sau fii necăsătoriți	52	16
Văduve cu case	14	—
Săraci căsătoriți	80	8
Săraci necăsătoriți	6	1
Foarte săraci sau neputincioși	6	—

Dări plătite până acum

Taxe fixe	4229,38 fl.	472,19 fl.
Pentru sarea primită	1458,16 fl.	116,13 fl.
Taxe pentru cârciumi și măcelării	377,45 fl.	32,19 fl.
Taxe pentru mori	60 fl	—
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	—	—
Zeciuiala în bani pentru miei	63,32 fl.	9,56 fl.
Zeciuiala în bani pentru albine	98,40 fl.	1,56 fl.
Zeciuiala în bani pentru vin	16,16 fl.	0,36 fl.
Zeciuiala în măsurii pentru grâu	742,1/2	114,3/4
Zeciuiala în măsurii pentru orz	251,1/2	29,3/4
Zeciuiala în măsurii pentru ovăz	—	—
Zeciuiala în măsurii pentru cucuruz	114	24,3/4
Valoarea în bani a acestora	603,42 fl.	90,39 fl.
Totalul dărilor ce au de plătit până acum	6912,12 fl	
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		723,50 1/2 fl.
<i>Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili, împreună cu cei trecuți la starea militară</i>		7636,2 1/2 fl.

Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:

— case	384
— bordeie	11

Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor,
pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați 25.039 fl.

Districtul Panciova

Localitatea: Panciova Germană.

<i>Situația numerică a persoanelor:</i>	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	104	4
Frați sau fii căsătoriți	8	—
Frați sau fii necăsătoriți	19	1
Văduve cu case	6	—

Săraci căsătoriți	4	–
Săraci necăsătoriți	6	–
Foarte săraci sau neputincioși	–	–
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	787,48 fl.	32 fl.
Pentru sarea primită	375,5 1/2 fl	14,46 1/2 fl.
Taxe pentru cârciumi și măcelării	225 fl.	15 fl.
Taxe pentru mori 27 fl. –		
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	500 fl	–
Zeciuiala în bani pentru miei	14,49 1/2 fl.	3,49 1/2 fl.
Zeciuiala în bani pentru albine	10,48 fl.	1,48 fl.
Zeciuiala în bani pentru vin	–	–
Zeciuiala în bani pentru tutun	1,45 1/4 fl.	0,41 fl.
Zeciuiala în măsuri pentru grâu	16,7/8	–
Zeciuiala în măsuri pentru orz	20,1/4	–
Zeciuiala în măsuri pentru ovăz	11,1/4	–
Zeciuiala în măsuri pentru cucuruz	22,1/2	–
Valoarea în bani a acestora	31,9 3/4 fl.	–
Totalul dărilor ce au de plătit până acum	1973,26 fl.	
Totalul dărilor ce vor plăti ca militari		68,5 fl.
Totalul dărilor ce vor plăti supuși rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară		2041,31 fl.
Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:		
– case		104
– bordeie		10
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați		22470 fl.

Localitatea: Starciova

Situația numerică a persoanelor:

	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	72	13
Frați sau fii căsătoriți	28	4
Frați sau fii necăsătoriți	7	2
Văduve cu case	–	–
Săraci căsătoriți	19	–
Săraci necăsătoriți	–	–
Foarte săraci sau neputincioși	4	–
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	1384,16 fl.	187 fl.
Pentru sarea primită	558,8 fl.	80,32 fl.

Taxe pentru cârciumi și măcelării	393 fl.	–
Taxe pentru mori	–	–
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	16 fl.	–
Zeciuială în bani pentru miei	41,18 fl.	5,36 fl.
Zeciuială în bani pentru albine	30,8 fl.	2,8 fl.
Zeciuială în bani pentru vin	–	–
Zeciuială în bani pentru tutun	–	0,15 fl.
Zeciuială în măsuri pentru grâu	392,3/8	52
Zeciuială în măsuri pentru orz	144,3/4	24
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	93,5/8	2
Valoarea în bani a acestora	330,46 1/2 fl.	41,36 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	2753,36 1/2 fl.	–
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		317,7 fl.
<i>Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili, împreună cu cei trecuți la starea militară</i>		3070,43 1/2 fl.
Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:		
– case		44
– bordeie		18
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați		1264,30 fl.

Localitatea: Homolița.

Situația numerică a persoanelor:

	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	109	9
Frați sau fii căsătoriți	57	3
Frați sau fii necăsătoriți	17	–
Văduve cu case	3	–
Săraci căsătoriți	14	1
Săraci necăsătoriți	1	–
Foarte săraci sau neputincioși	1	–
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	1910,42 fl.	117 fl.
Pentru sarea primită	737,49 fl.	35 fl.
Taxe pentru cârciumi și măcelării	217 fl.	–
Taxe pentru mori	36 fl.	–
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	35 fl.	–
Zeciuială în bani pentru miei	59,21 fl.	–
Zeciuială în bani pentru albine	28,32 fl.	–
Zeciuială în bani pentru vin	–	–

Zeciuială în bani pentru tutun	–	–
Zeciuială în măsuri pentru grâu	545,3/4	28
Zeciuială în măsuri pentru orz	134,1/8	9
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	90	–
Valoarea în bani a acestora	425,6 fl.	20,24 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	3449,30 fl.	–
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		172,24 fl.
<i>Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară</i>	3621,54 fl.	
Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:		
– case		121
– bordeie		9
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați		2021 fl.

Localitatea: Ploșița

Situația numerică a persoanelor:

	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	57	–
Frați sau fii căsătoriți	6	–
Frați sau fii necăsătoriți	4	–
Văduve cu case	1	–
Săraci căsătoriți	17	–
Săraci necăsătoriți	–	–
Foarte săraci sau neputincioși	–	–
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	493,1 fl.	–
Pentru sarea primită	319,44 fl.	–
Taxe pentru cârciumi și măcelării	75 fl.	–
Taxe pentru mori	–	–
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	10 fl.	–
Zeciuială în bani pentru miei	11,21 fl.	–
Zeciuială în bani pentru albine	6,8 fl.	–
Zeciuială în bani pentru vin	–	–
Zeciuială în bani pentru tutun	–	–
Zeciuială în măsuri pentru grâu	123,3/4	–
Zeciuială în măsuri pentru orz	67,1/2	–
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	39,3/8	–
Valoarea în bani a acestora		

Totalul dărilor ce au plătit până acum	1032,14 fl.	
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		—
<i>Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară</i>	1032,14 fl.	
Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:		
— case		70
— bordeie		6
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați		748 fl.

Localitatea: Cuvin

<i>Situația numerică a persoanelor:</i>	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	155	40
Frați sau fii căsătoriți	48	20
Frați sau fii necăsătoriți	9	1
Văduve cu case	4	—
Săraci căsătoriți	24	5
Săraci necăsătoriți	1	1
Foarte săraci sau neputincioși	—	—
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	2806 fl.	575,30 fl.
Pentru sarea primită	940,8 fl.	178,32 fl.
Taxe pentru cârciumi și măcelării	313 fl.	42 fl.
Taxe pentru mori	—	12 fl.
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	200 fl.	—
Zeciuială în bani pentru miei	35,24 fl.	3,12 fl.
Zeciuială în bani pentru albine	34,06 fl.	5,20 fl.
Zeciuială în bani pentru vin	0,18 fl.	—
Zeciuială în măsuri pentru grâu	506,1/4	90
Zeciuială în măsuri pentru orz	223	45
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	2	9,9/4
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	148,1/8	6
Valoarea în bani a acestora	453,42 fl.	77,38 1/4 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	4784,4 1/4 fl.	—
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		894,12 1/4 fl.
<i>Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară</i>		5678,16 1/2 fl.
Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:		
— case		188,1/2
— bordeie		4

Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor,
pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce
vor fi mutați

3180,30 fl.

Localitatea: Homolița

Situația numerică a persoanelor:

Supuși rămași ca Trecuți la
și contribuabili starea militară

Proprietari de case	109	9
Frați sau fii căsătoriți	57	3
Frați sau fii necăsătoriți	17	–
Văduve cu case	3	–
Săraci căsătoriți	14	1
Săraci necăsătoriți	1	–
Foarte săraci sau neputincioși	1	–

Dări plătite până acum

Taxe fixe	1910,42 fl.	117 fl.
Pentru sarea primită	737,49 fl.	35 fl.
Taxe pentru cârciumi și măcelării	217 fl.	–
Taxe pentru mori	36 fl.	–
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	35 fl.	–
Zeciuială în bani pentru miei	59,21 fl.	–
Zeciuială în bani pentru albine	28,32 fl	–
Zeciuială în bani pentru vin	–	–
Zeciuială în bani pentru tutun	–	–
Zeciuială în măsuri pentru grâu	545,3/4	28
Zeciuială în măsuri pentru orz	134,1/8	9
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	90	–
Valoarea în bani a acestora	425,6 fl.	20,24 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	3449,30 fl.	–
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		172,24 fl.

*Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași
ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la
starea militară*

3621,54 fl.

Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:

– case	121
– bordeie	9

Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor,
pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce
vor fi mutați

2021 fl.

Localitatea: Ploșița

Situația numerică a persoanelor:

Supuși rămași ca Trecuți la
și contribuabili starea militară

Proprietari de case	57	–
Frați sau fii căsătoriți	6	–
Frați sau fii necăsătoriți	4	–
Văduve cu case	1	–
Săraci căsătoriți	17	1
Săraci necăsătoriți	–	–
Foarte săraci sau neputincioși	–	–
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	493,1 fl.	–
Pentru sarea primită	319,44 fl.	–
Taxe pentru cârciumi și măcelării	75 fl.	–
Taxe pentru mori	–	–
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	10 fl.	–
Zeciuială în bani pentru miei	11,21 fl.	–
Zeciuială în bani pentru albine	6,8 fl.	–
Zeciuială în bani pentru vin	–	–
Zeciuială în bani pentru tutun	–	–
Zeciuială în măsuri pentru grâu	123,3/4	–
Zeciuială în măsuri pentru orz	67,1/2	–
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	39,3/8	–
Valoarea în bani a acestora	425,6 fl.	20,24 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	1032,14 fl.	
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		
<i>Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară</i>		
	1032,14 fl.	
Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:		
– case	70	
– bordeie	6	
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați	748 fl.	

Localitatea: Cuvin

Situația numerică a persoanelor:

	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	155	40
Frați sau fii căsătoriți	48	20
Frați sau fii necăsătoriți	9	1
Văduve cu case	4	–
Săraci căsătoriți	24	5
Săraci necăsătoriți	1	1

Foarte săraci sau neputincioși	–	–
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	2806 fl.	575,30 fl.
Pentru sarea primită	940,8 fl.	178,32 fl.
Taxe pentru cârciumi și măcelării	313 fl.	42 fl.
Taxe pentru mori	–	12 fl.
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	200 fl.	–
Zeciuială în bani pentru miei	35,24 fl.	3,12 fl.
Zeciuială în bani pentru albine	34,06 fl.	5,20 fl.
Zeciuială în bani pentru vin	0,18 fl.	–
Zeciuială în bani pentru tutun	–	–
Zeciuială în măsuri pentru grâu	506,1/4	90
Zeciuială în măsuri pentru orz	223	45
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	2	9,1/4
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	148,1/8	6
Valoarea în bani a acestora	453,42 fl.	77,38 1/4 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	4784,4 1/4 fl.	–
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		894,12 fl.
<i>Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară</i>		5678,16 1/2 fl.
Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:		
– case	188,1/2	
– bordeie	4	
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați		3180,30 fl.

Localitatea: Gai

<i>Situația numerică a persoanelor:</i>	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	78	–
Frați sau fii căsătoriți	28	–
Frați sau fii necăsătoriți	2	–
Văduve cu case	2	–
Săraci căsătoriți	24	–
Săraci necăsătoriți	1	–
Foarte săraci sau neputincioși	3	–
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	1338,28 fl.	–
Pentru sarea primită	405,44 fl.	–
Taxe pentru cârciumi și măcelării	195 fl.	–
Taxe pentru mori	9 fl.	–

Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	35 fl.	–
Zeciuală în bani pentru miei	19,36 fl.	–
Zeciuală în bani pentru albine	11,4 fl	–
Zeciuală în bani pentru vin	0,36 fl.	–
Zeciuală în bani pentru tutun	0,15 fl.	–
Zeciuală în măsuri pentru grâu	248,5/8	–
Zeciuală în măsuri pentru orz	123,3/4	–
Zeciuală în măsuri pentru ovăz	–	–
Zeciuală în măsuri pentru cucuruz	73,1/8	–
Valoarea în bani a acestora	224,55 1/2 fl.	–
Totalul dărilor ce au plătit până acum	2242,38 1/2 fl.	–
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		–
<i>Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară</i>		2242,38 1/2 fl.
Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:		
– case	97	
– bordeie	11	
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați		628 fl.

Localitatea: Dubovăț

Situația numerică a persoanelor:

	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	45	3
Frați sau fii căsătoriți	35	1
Frați sau fii necăsătoriți	3	1
Văduve cu case	3	–
Săraci căsătoriți	22	6
Săraci necăsătoriți	–	–
Foarte săraci sau neputincioși	–	–
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	551,32 fl.	53,31 fl.
Pentru sarea primită	368,38 fl.	40,20 fl.
Taxe pentru cărciumi și măcelării	110 fl.	–
Taxe pentru mori	–	–
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	30 fl.	–
Zeciuală în bani pentru miei	19,42 fl.	0,6 fl.
Zeciuală în bani pentru albine	1,44 fl	–
Zeciuală în bani pentru vin	–	–
Zeciuală în bani pentru tutun	–	–
Zeciuală în măsuri pentru grâu	64,1/2	3

Zeciuială în măsuri pentru orz	42,1	2,3/4
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	51,1/4	9
Valoarea în bani a acestora	76,6 fl.	4,54 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	1157,42 fl.	–
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		98,51 fl.
<i>Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară</i>	1256,33 fl.	
Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:		
– case	66	
– bordeie	6	
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați	562 fl.	

Localitatea: Iabuca

Situația numerică a persoanelor:

	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	79	–
Frați sau fii căsătoriți	31	–
Frați sau fii necăsătoriți	10	–
Văduve cu case	4	–
Săraci căsătoriți	4	–
Săraci necăsătoriți	–	–
Foarte săraci sau neputincioși	–	–
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	1352,38 fl.	–
Pentru sarea primită	457,40 fl.	–
Taxe pentru cârciumi și măcelării	320 fl.	–
Taxe pentru mori	–	–
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	70 fl.	–
Zeciuială în bani pentru miei	25,3 fl.	–
Zeciuială în bani pentru albine	53 fl.	–
Zeciuială în bani pentru vin	1,16 1/2 fl.	–
Zeciuială în bani pentru tutun	0,19 fl.	–
Zeciuială în măsuri pentru grâu	273,3/8	–
Zeciuială în măsuri pentru orz	93,3/8	–
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	50,5/8	–
Valoarea în bani a acestora	221,37 1/2 fl.	–
Totalul dărilor ce au plătit până acum	2501,30 fl.	–
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		–

*Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași
ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la
starea militară*

2501,30 fl.

Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:

– case	86
– bordeie	4

Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor,
pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce
vor fi mutați

1288 fl.

Localitatea: Sefkerin

Situația numerică a persoanelor:

Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
--------------------------------------	-------------------------------

Proprietari de case	108	–
Frați sau fii căsătoriți	30	–
Frați sau fii necăsătoriți	3	–
Văduve cu case	–	–
Săraci căsătoriți	–	1
Săraci necăsătoriți	–	–
Foarte săraci sau neputincioși	–	–

Dări plătite până acum

Taxe fixe	1873,35 fl.	–
Pentru sarea primită	820,58 fl.	–
Taxe pentru cârciumi și măcelării	302 fl.	–
Taxe pentru mori	–	–
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	76 fl.	–
Zeciuială în bani pentru miei	36,37 1/2 fl.	–
Zeciuială în bani pentru albine	40 fl	–
Zeciuială în bani pentru vin	–	–
Zeciuială în bani pentru tutun	0,45	–
Zeciuială în măsuri pentru grâu	405	–
Zeciuială în măsuri pentru orz	106,4/8	–
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	55,1/4	–
Valoarea în bani a acestora	307,51 fl.	–
Totalul dărilor ce au plătit până acum	3457,46 1/2 fl.	–

Totalul dărilor ce vor plăti ca militari

–

*Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași
ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la
starea militară*

3457,46 1/2 fl.

Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:

– case	106
– bordeie	2

Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor,
pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor
ce vor fi mutați

1972 fl.

Districtul Ujpalanka

Localitatea: Ujpalanka

Situația numerică a persoanelor:

Supuși rămași ca
și contribuabili

Trecuți la
starea militară

Proprietari de case

93

6

Frați sau fii căsătoriți

38

3

Frați sau fii necăsătoriți

38

—

Văduve cu case

—

2

Săraci căsătoriți

—

—

Săraci necăsătoriți

—

—

Foarte săraci sau neputincioși

19

5

Dări plătite până acum

Taxe fixe

1125,57 fl.

81,33 1/2 fl.

Pentru sarea primită

242,47 1/2 fl.

26,41 1/2 fl.

Taxe pentru cârciumi și măcelării

120 fl.

—

Taxe pentru mori

50 fl.

—

Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor

372 fl.

—

Zeciuială în bani pentru miei

13,33 fl.

—

Zeciuială în bani pentru albine

—

—

Zeciuială în bani pentru vin

17,59 1/2 fl.

—

Zeciuială în bani pentru tutun

—

—

Zeciuială în măsuri pentru grâu

69,1/2

3

Zeciuială în măsuri pentru orz

20,1/2

0.58

Zeciuială în măsuri pentru ovăz

3

—

Zeciuială în măsuri pentru cucuruz

115

7,3/4

Valoarea în bani a acestora

94,33 fl.

5,18 fl.

Totalul dărilor ce au plătit până acum

2036,46 fl.

—

Totalul dărilor ce vor plăti ca militari

113,33 fl.

*Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași
ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la*

starea militară

2150,19 fl.

Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:

— case

114

— bordeie

—

Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor,
pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce
vor fi mutați

11428 fl.

Localitatea: Moldova

Situația numerică a persoanelor:

	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	89	33
Frați sau fii căsătoriți	25	18
Frați sau fii necăsătoriți	5	6
Văduve cu case	—	6
Săraci căsătoriți	—	—
Săraci necăsătoriți	—	—
Foarte săraci sau neputincioși	20	6
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	992,48 fl.	337,12 fl.
Pentru sarea primită	382,22 1/4 fl.	119,49 3/4 fl.
Taxe pentru cărciumi și măcelării	120 fl.	—
Taxe pentru mori	29 fl.	6 fl.
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	—	—
Zeciuială în bani pentru miei	24,48 1/2 fl.	6,33 fl.
Zeciuială în bani pentru albine	14,44 fl.	8,8 fl.
Zeciuială în bani pentru vin	73,34 1/2 fl.	26,2 fl.
Zeciuială în bani pentru tutun	—	—
Zeciuială în măsuri pentru grâu	46	16
Zeciuială în măsuri pentru orz	—	—
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	7	—
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	137	33
Valoarea în bani a acestora	85,39 fl.	22,42 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	1722,56 2/4 fl.	—
Totalul dărilor ce vor plăti ca militari		526,26 3/4 fl.
Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară		2249,23 1/2 fl.
Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:		
— case		104
— bordeie		—
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați		6665,42 fl.

Localitatea: Maciova

Situația numerică a persoanelor:

	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	35	8
Frați sau fii căsătoriți	3	—
Frați sau fii necăsătoriți	2	—

Văduve cu case	–	–
Săraci căsătoriți	–	–
Săraci necăsătoriți	–	–
Foarte săraci sau neputincioși	1	–
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	310,46 fl.	49,14 fl.
Pentru sarea primită	145,37 fl.	21,44 1/2 fl.
Taxe pentru cârciumi și măcelării	16 fl.	–
Taxe pentru mori	–	–
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	–	–
Zeciuială în bani pentru miei	8,40 1/2 fl.	1,45 fl.
Zeciuială în bani pentru albine	1,48 fl.	0,20 fl.
Zeciuială în bani pentru vin	6,39 1/2 fl.	3,45
Zeciuială în bani pentru tutun	–	–
Zeciuială în măsuri pentru grâu	10,3/4	1,1/4
Zeciuială în măsuri pentru orz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	4	–
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	40	7
Valoarea în bani a acestora	23,51 fl.	3,33 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	513,6 3/4 fl.	–
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		80,21 1/2 fl.
<i>Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară</i>	593,28 1/4 fl.	
Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:		
– case		38
– bordeie		–
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați		1171,30 fl.

Localitatea: Pojejena Sârbească

Situația numerică a persoanelor:

	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	28	10
Frați sau fii căsătoriți	2	2
Frați sau fii necăsătoriți	2	2
Văduve cu case	1	–
Săraci căsătoriți	–	–
Săraci necăsătoriți	–	–
Foarte săraci sau neputincioși	4	3
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	247 fl.	102 fl.

Pentru sarea primită	128,34 fl.	55,24 1/2 fl.
Taxe pentru cârciumi și măcelării	40 fl.	–
Taxe pentru mori	3 fl.	–
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	–	–
Zeciuială în bani pentru miei	6,27 1/2 fl.	5,19 fl.
Zeciuială în bani pentru albine	–	0,40 fl.
Zeciuială în bani pentru vin	3,26 fl.	7,16 fl.
Zeciuială în bani pentru tutun	–	–
Zeciuială în măsuri pentru grâu	9	4
Zeciuială în măsuri pentru orz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	7	1
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	33	13
Valoarea în bani a acestora	21,3 fl.	7,57 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	449,40 1/2 fl.	–
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		178,40 fl.
<i>Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară</i>	628,20 1/2 fl.	
Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:		
– case		31
– bordeie		–
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați		1353,30 fl.

Localitatea: Divici

Situația numerică a persoanelor:

	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	5	20
Frați sau fii căsătoriți	1	5
Frați sau fii necăsătoriți	–	6
Văduve cu case	–	–
Săraci căsătoriți	–	–
Săraci necăsătoriți	–	–
Foarte săraci sau neputincioși	1	3
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	51,25 fl.	192,16 fl.
Pentru sarea primită	20,6 fl.	97,13 1/4 fl.
Taxe pentru cârciumi și măcelării	25 fl.	–
Taxe pentru mori	–	3 fl.
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	–	–
Zeciuială în bani pentru miei	3,27 fl.	8,18 fl.
Zeciuială în bani pentru albine	–	1,4 fl.

Zeciuială în bani pentru vin	0,36 fl.	3,10 1/2 fl.
Zeciuială în bani pentru tutun	–	–
Zeciuială în măsuri pentru grâu	1,1/2	2,1/2
Zeciuială în măsuri pentru orz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	–	1
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	9	26
Valoarea în bani a acestora	4,30 fl.	12,38 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	105,4 fl.	
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		317,40 1/4 fl.
<i>Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară</i>	422,44 1/4 fl.	
Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:		
– case		5
– bordeie		–
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați		244 fl.

Localitatea: Belobreșca

Situația numerică a persoanelor:

	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	44	11
Frați sau fii căsătoriți	19	6
Frați sau fii necăsătoriți	1	–
Văduve cu case	–	–
Săraci căsătoriți	–	–
Săraci necăsătoriți	–	–
Foarte săraci sau neputincioși	1	2
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	399,7 fl.	132,12 fl.
Pentru sarea primită	144,2 fl.	40,18 fl.
Taxe pentru cârciumi și măcelării	20 fl.	–
Taxe pentru mori	–	3 fl.
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	–	–
Zeciuială în bani pentru miei	8,16 1/2 fl.	4,21 fl.
Zeciuială în bani pentru albine	4,8 fl	–
Zeciuială în bani pentru vin	2,55 1/2 fl.	3,13 1/2 fl.
Zeciuială în bani pentru tutun	–	–
Zeciuială în măsuri pentru grâu	61	17
Zeciuială în măsuri pentru orz	3	1
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	3	1
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	61,1/2	17,1/2

Valoarea în bani a acestora	63,27 fl.	17,57 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	641,56 fl.	
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		201,1/2 fl.
<i>Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară</i>	842,57 1/2 fl.	
Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:		
– case	42	
– bordeie	–	
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați	3794 fl.	

Localitatea: Șușca

Situația numerică a persoanelor:

	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	25	23
Frați sau fii căsătoriți	7	7
Frați sau fii necăsătoriți	2	5
Văduve cu case	–	–
Săraci căsătoriți	–	–
Săraci necăsătoriți	–	–
Foarte săraci sau neputincioși	2	3
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	222,18 fl.	230,42 fl.
Pentru sarea primită	70,24 fl.	80,24 fl.
Taxe pentru cârciumi și măcelării	10 fl.	–
Taxe pentru mori	–	–
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	–	–
Zeciuală în bani pentru miei	11,16 1/2 fl.	7,1 1/2 fl.
Zeciuală în bani pentru albine	1,12 fl.	1,28 fl.
Zeciuală în bani pentru vin	0,58 fl.	1,30 fl.
Zeciuală în bani pentru tutun	–	–
Zeciuală în măsuri pentru grâu	15	12
Zeciuală în măsuri pentru orz	1	–
Zeciuală în măsuri pentru ovăz	1	1
Zeciuală în măsuri pentru cucuruz	29	26
Valoarea în bani a acestora	21,21 fl.	17,57 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	337,30 fl.	–
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		339,2 1/2 fl.
<i>Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară</i>	676,32 1/2 fl.	

Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:	
– case	24
– bordeie	–
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați	1139 fl.

Localitatea: Berzasca

Situația numerică a persoanelor:

	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	93	1
Frați sau fii căsătoriți	9	–
Frați sau fii necăsătoriți	10	–
Văduve cu case	1	–
Săraci căsătoriți	–	–
Săraci necăsătoriți	–	–
Foarte săraci sau neputincioși	8	–
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	753,52 fl.	5,30 fl.
Pentru sarea primită	363,11 1/2 fl.	4,58 1/2 fl.
Taxe pentru cârciumi și măcelării	15 fl.	–
Taxe pentru mori	18 fl.	–
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	–	–
Zeciuială în bani pentru miei	13,58 1/2 fl.	–
Zeciuială în bani pentru albine	13,4 fl.	–
Zeciuială în bani pentru vin	19,7 1/2 fl.	–
Zeciuială în bani pentru tutun	–	–
Zeciuială în măsuri pentru grâu	29	–
Zeciuială în măsuri pentru orz	1	–
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	106	1
Valoarea în bani a acestora	60,12 fl.	0,24 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	1256,26 fl.	–
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		10,52 1/2 fl.
<i>Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară</i>	1267,18 1/2 fl.	

Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:	
– case	81
– bordeie	–
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați	2834,30 fl.

Localitatea: Liubcova de Jos
Situația numerică a persoanelor:

	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	54	7
Frați sau fii căsătoriți	9	—
Frați sau fii necăsătoriți	6	4
Văduve cu case	2	—
Săraci căsătoriți	—	—
Săraci necăsătoriți	—	—
Foarte săraci sau neputincioși	13	2
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	474,10 fl.	69,50 fl.
Pentru sarea primită	201,53 fl.	32,30 3/4 fl.
Taxe pentru cărciumi și măcelării	20 fl.	—
Taxe pentru mori	9 fl.	—
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	—	—
Zeciuială în bani pentru miei	12,39 fl.	1,21 fl.
Zeciuială în bani pentru albine	2,32 fl.	1,12 fl.
Zeciuială în bani pentru vin	6,33 3/4 fl.	5,37 1/2 fl.
Zeciuială în bani pentru tutun	—	—
Zeciuială în măsuri pentru grâu	17,3/4	2,1/4
Zeciuială în măsuri pentru orz	1	—
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	—	—
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	64	7
Valoarea în bani a acestora	36,39 fl.	4,9 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	763,26 3/4 fl.	—
Totalul dărilor ce vor plăti ca militari		114,40 1/2 fl.
Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară		878,7 fl.
Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:		
— case		57
— bordeie		—
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați		2165 fl.

Districtul Orșova

Localitatea: Șvinița

Situația numerică a persoanelor:

	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	—	77
Frați sau fii căsătoriți	—	28

Frați sau fii necăsătoriți	–	9
Văduve cu case	–	3
Săraci căsătoriți	–	–
Săraci necăsătoriți	–	2
Foarte săraci sau neputincioși	–	6
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	–	954 fl.
Pentru sarea primită	–	307,9 fl.
Taxe pentru cârciumi și măcelării	–	70 fl.
Taxe pentru mori	–	25 fl.
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	–	–
Zeciuală în bani pentru miei	–	47,34 1/2 fl.
Zeciuală în bani pentru albine	–	23,12 fl
Zeciuală în bani pentru vin	–	139,33 3/4 fl.
Zeciuală în bani pentru tutun	–	–
Zeciuală în măsuri pentru grâu	–	76,5/8
Zeciuală în măsuri pentru orz	–	–
Zeciuală în măsuri pentru ovăz	–	–
Zeciuală în măsuri pentru cucuruz	–	45,3/4
Valoarea în bani a acestora	–	64,16 1/2 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	–	–
Totalul dărilor ce vor plăti ca militari		1630,45 3/4 fl.
Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară		1630,45 3/4 fl.
Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:		
– case		1
– bordeie		–
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați		20 fl.

Localitatea: Tisovița

Situația numerică a persoanelor:

	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	–	22
Frați sau fii căsătoriți	–	3
Frați sau fii necăsătoriți	–	7
Văduve cu case	–	2
Săraci căsătoriți	–	1
Săraci necăsătoriți	–	4
Foarte săraci sau neputincioși	–	1
<i>Dări plătite până acum</i>		

Taxe fixe	–	203 fl.
Pentru sarea primită	–	71,5 fl.
Taxe pentru cârciumi și măcelării	–	10 fl.
Taxe pentru mori	–	5 fl.
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	–	–
Zeciuială în bani pentru miei	–	11,34 1/2 fl.
Zeciuială în bani pentru albine	–	4,38 fl.
Zeciuială în bani pentru vin	–	22,31
Zeciuială în bani pentru tutun	–	–
Zeciuială în măsuri pentru grâu	–	–
Zeciuială în măsuri pentru orz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	–	40,3/4
Valoarea în bani a acestora	–	16,18 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	–	–
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		344,6 1/2 fl.
<i>Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară</i>		344,6 1/2 fl.
Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:		
– case	–	
– bordeie	–	
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați		–

Localitatea: Plavișevița

<i>Situația numerică a persoanelor:</i>	<i>Supuși rămași ca și contribuabili</i>	<i>Trecuți la starea militară</i>
Proprietari de case	5	28
Frați sau fii căsătoriți	2	1
Frați sau fii necăsătoriți	1	4
Văduve cu case	1	6
Săraci căsătoriți	–	1
Săraci necăsătoriți	1	1
Foarte săraci sau neputincioși	1	1
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	38,19 fl.	237,45 fl.
Pentru sarea primită	22,59 fl.	96,27 fl.
Taxe pentru cârciumi și măcelării	–	10 fl.
Taxe pentru mori	0,48 1/2 fl.	5,11 1/2 fl.
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	–	–
Zeciuială în bani pentru miei	4,13 1/2 fl.	16,16 1/2 fl.

Zeciuială în bani pentru albine	1,12 fl	6,52 fl.
Zeciuială în bani pentru vin	4,18 3/4 fl.	18,23 3/4
Zeciuială în bani pentru tutun	–	–
Zeciuială în măsuri pentru grâu	0,50/80	4,38
Zeciuială în măsuri pentru orz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	7	41,1/8
Valoarea în bani a acestora	3,10 1/2 fl.	19,4 1/2 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	74,57 1/4 fl.	–
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		410,1 1/4 fl.
<i>Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară</i>	484,58 1/2 fl.	
Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:		
– case		6
– bordeie		–
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați		95,10 fl.

Localitatea: Dubova

Situația numerică a persoanelor:

	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	–	24
Frați sau fii căsătoriți	–	–
Frați sau fii necăsătoriți	–	2
Văduve cu case	–	1
Săraci căsătoriți	–	7
Săraci necăsătoriți	–	1
Foarte săraci sau neputincioși	–	2
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	–	213 fl.
Pentru sarea primită	–	71,2 fl.
Taxe pentru cârciumi și măcelării	–	7 fl.
Taxe pentru mori	–	3 fl.
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	–	–
Zeciuială în bani pentru miei	–	1,45 fl.
Zeciuială în bani pentru albine	–	9,4 fl.
Zeciuială în bani pentru vin	–	10,52 1/2 fl.
Zeciuială în bani pentru tutun	–	–
Zeciuială în măsuri pentru grâu	–	4
Zeciuială în măsuri pentru orz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	–	–

Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	–	27,7/8
Valoarea în bani a acestora	–	13,33 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	–	–
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		337,51 1/2 fl.
<i>Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară</i>	337,51 1/2 fl.	
Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:		
– case	–	
– bordeie	–	
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați	–	

Localitatea: Ogradena

Situația numerică a persoanelor:

	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	7	53
Frați sau fii căsătoriți	–	7
Frați sau fii necăsătoriți	–	11
Văduve cu case	1	7
Săraci căsătoriți	1	1
Săraci necăsătoriți	–	4
Foarte săraci sau neputincioși	–	6
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	38 fl.	438 fl.
Pentru sarea primită	18,26 1/2 fl.	223,17 1/2 fl.
Taxe pentru cârciumi și măcelării	–	41 fl.
Taxe pentru mori	5 fl.	18,30 fl.
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	–	–
Zeciuială în bani pentru miei	–	14,28 fl.
Zeciuială în bani pentru albine	–	9,40 fl.
Zeciuială în bani pentru vin	0,56 1/4 fl.	33,44 3/4 fl.
Zeciuială în bani pentru tutun	–	–
Zeciuială în măsuri pentru grâu	0,12	7,4/8
Zeciuială în măsuri pentru orz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	5,1/4	52,3/8
Valoarea în bani a acestora	2,24 fl.	25,39 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	64,46 3/4 fl.	–
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		804,19 1/4 fl.
<i>Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la</i>		

starea militară 869,6 fl.

Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:

– case 8
– bordeie –

Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor,
pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce
vor fi mutați 342 fl.

Localitatea: Ișalnița

Situația numerică a persoanelor:

	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	2	28
Frați sau fii căsătoriți	–	6
Frați sau fii necăsătoriți	–	9
Văduve cu case	–	4
Săraci căsătoriți	1	5
Săraci necăsătoriți	–	2
Foarte săraci sau neputincioși	–	6

Dări plătite până acum

Taxe fixe	19 fl.	257 fl.
Pentru sarea primită	4,59 fl.	77,28 fl.
Taxe pentru cârciumi și măcelării	0,36 fl.	17,24 fl.
Taxe pentru mori	5 fl.	8 fl.
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	–	–
Zeciuială în bani pentru miei	0,4 1/2 fl.	2,43 1/2 fl.
Zeciuială în bani pentru albine	–	4,4 fl.
Zeciuială în bani pentru vin	–	5,5 3/4 fl.
Zeciuială în bani pentru tutun	–	–
Zeciuială în măsuri pentru grâu	–	1,6/8
Zeciuială în măsuri pentru orz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	1,1/2	39,4/8
Valoarea în bani a acestora	0,36 fl.	16,41 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	30,15 1/2 fl.	
Totalul dărilor ce vor plăti ca militari		388,24 1/4 fl.

*Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași
ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la
starea militară*

418,39 3/4 fl.

Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:

– case 3
– bordeie –

Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor,
pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce
vor fi mutați 76 fl.

Localitatea: Crivița

Situația numerică a persoanelor:

	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	–	24
Frați sau fii căsătoriți	–	2
Frați sau fii necăsătoriți	–	4
Văduve cu case	–	2
Săraci căsătoriți	–	–
Săraci necăsătoriți	–	–
Foarte săraci sau neputincioși	–	4
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	–	179 fl.
Pentru sarea primită	–	77,2 fl.
Taxe pentru cârciumi și măcelării	–	7 fl.
Taxe pentru mori	–	8 fl.
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	–	–
Zeciuială în bani pentru miei	–	3,34 1/2 fl.
Zeciuială în bani pentru albine	–	1,12 fl.
Zeciuială în bani pentru vin	–	2,15 fl.
Zeciuială în bani pentru tutun	–	–
Zeciuială în măsuri pentru grâu	–	4,1/3
Zeciuială în măsuri pentru orz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	–	6,3/8
Valoarea în bani a acestora	–	5,9 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	–	
Totalul dărilor ce vor plăti ca militari		283,12 1/2 fl.
Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară		283,12 1/2 fl.
Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:		
– case		–
– bordeie		–
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați		–

Localitatea: Jupalnicul Vechi

Situația numerică a persoanelor:

	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	–	20
Frați sau fii căsătoriți	–	4
Frați sau fii necăsătoriți	–	13

Văduve cu case	–	9
Săraci căsătoriți	–	1
Săraci necăsătoriți	–	2
Foarte săraci sau neputincioși	–	9
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	–	253 fl.
Pentru sarea primită	–	123,45 fl.
Taxe pentru cârciumi și măcelării	–	–
Taxe pentru mori	–	–
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	–	–
Zeciuală în bani pentru miei	–	3,24 fl.
Zeciuală în bani pentru albine	–	3,24 fl.
Zeciuală în bani pentru vin	–	11,37 1/2 fl.
Zeciuală în măsuri pentru grâu	–	9,36/40
Zeciuală în măsuri pentru orz	–	–
Zeciuală în măsuri pentru ovăz	–	–
Zeciuală în măsuri pentru cucuruz	–	36,3/4
Valoarea în bani a acestora		20,33 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	–	–
Totalul dărilor ce vor plăti ca militari		415,43 1/2 fl.
<i>Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară</i>		
		415,43 1/2 fl.
Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:		
– case		–
– bordeie		–
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați		–

Localitatea: Jupalnicul Nou

<i>Situația numerică a persoanelor:</i>	<i>Supuși rămași ca și contribuabili</i>	<i>Trecuți la starea militară</i>
Proprietari de case	4	30
Frați sau fii căsătoriți	1	4
Frați sau fii necăsătoriți	2	21
Văduve cu case	–	9
Săraci căsătoriți	–	1
Săraci necăsătoriți	–	2
Foarte săraci sau neputincioși	2	8
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	24,15 fl.	198,45 fl.
Pentru sarea primită	9,51 fl.	113,4 1/4 fl.

Taxe pentru cârciumi și măcelării	–	–
Taxe pentru mori	–	–
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	–	–
Zeciuială în bani pentru miei	0,6 fl.	2,24 fl.
Zeciuială în bani pentru albine	–	1,24 fl.
Zeciuială în bani pentru vin	12,11 1/4 fl.	16,30 fl.
Zeciuială în bani pentru tutun	–	–
Zeciuială în măsuri pentru grâu	–	0,9/10
Zeciuială în măsuri pentru orz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	4,14	36,3/8
Valoarea în bani a acestora	1,42 fl.	14,53 1/4 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	48,1 1/2 fl.	
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		347,37 1/2 fl.
<i>Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară</i>	395,43 fl.	
Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:		
– case		9
– bordeie		–
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați		769 fl.

Totalul districtului Panciova

<i>Situația numerică a persoanelor:</i>	Supuși rămași ca și contribuabili,	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	1085	105
Frați sau fii căsătoriți	365	45
Frați sau fii necăsătoriți	126	21
Văduve cu case	37	–
Săraci căsătoriți	208	20
Săraci necăsătoriți	15	2
Foarte săraci sau neputincioși	14	–
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	16727,38 fl.	1437,16 fl.
Pentru sarea primită	6442,10 1/2 fl.	465,23 1/2 fl.
Taxe pentru cârciumi și măcelării	2527,45 fl.	89,15 fl.
Taxe pentru mori	132 fl.	12 fl.
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	972 fl.	–
Zeciuială în bani pentru miei	326,44 fl.	22,40 fl.
Zeciuială în bani pentru albine	314,10 fl.	11,12 fl.

Zeciuială în bani pentru vin	18,27 fl.	0,36 fl.
Zeciuială în bani pentru tutun	8,48 fl.	0,56 fl.
Zeciuială în măsuri pentru grâu	3319	0,56
Zeciuială în măsuri pentru orz	1229,3/8	110,1/2
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	13,1/4	9,1/4
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	767,4/8	37,3/4
Valoarea în bani a acestora	2794,56 1/4 fl.	235,11 1/4 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	30264,39 3/4 fl.	–
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		2274,29 3/4 fl.
<i>Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară</i>		32539,9 1/2 fl.
Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:		
– case		1302,1/2
– bordeie		81
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați		59176 fl.

Totalul districtului Uipalanka

<i>Situația numerică a persoanelor:</i>	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	466	119
Frați sau fii căsătoriți	113	41
Frați sau fii necăsătoriți	66	23
Văduve cu case	4	8
Săraci căsătoriți	–	–
Săraci necăsătoriți	–	–
Foarte săraci sau neputincioși	69	24
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	4577,23 fl.	1200,29 1/2 fl.
Pentru sarea primită	1698,58 1/2 fl.	479,7 3/4 fl.
Taxe pentru cărciumi și măcelării	386 fl.	–
Taxe pentru mori	109 fl.	12 fl.
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	372 fl.	–
Zeciuială în bani pentru miei	103,6 1/2 fl.	34,39 fl.
Zeciuială în bani pentru albine	37,20 fl.	12,52 fl.
Zeciuială în bani pentru vin	131,48 3/4 fl.	50,35 fl.
Zeciuială în bani pentru tutun	–	–
Zeciuială în măsuri pentru grâu	255,1/2	58
Zeciuială în măsuri pentru orz	26,1/2	1,5/8
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	25	4

Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	594,1/2	138,1/4
Valoarea în bani a acestora	411,15 fl.	92,35 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	7826,52 3/4 fl.	–
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		1882,18 1/4 fl.
<i>Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la starea militară</i>	9709,11 fl.	
Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:		
– case	496	
– bordeie	–	
Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor, pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce vor fi mutați	30798,12 fl.	

Totalul districtului Orșova

<i>Situația numerică a persoanelor:</i>	Supuși rămași ca și contribuabili	Trecuți la starea militară
Proprietari de case	18	306
Frați sau fii căsătoriți	3	55
Frați sau fii necăsătoriți	3	80
Văduve cu case	2	37
Săraci căsătoriți	2	17
Săraci necăsătoriți	1	18
Foarte săraci sau neputincioși	3	43
<i>Dări plătite până acum</i>		
Taxe fixe	119,30 fl.	2933,30 fl.
Pentru sarea primită	56,16 1/4 fl.	1160,57 3/4 fl.
Taxe pentru cărciumi și măcelării	0,36 fl.	162,24 fl.
Taxe pentru mori	10,48 1/2 fl.	72,41 1/4 fl.
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	–	–
Zeciuială în bani pentru miei	4,24 fl.	112,19 1/2 fl.
Zeciuială în bani pentru albine	1,12 fl.	63,30 fl.
Zeciuială în bani pentru vin	17,26 fl.	260,32
Zeciuială în bani pentru tutun	–	–
Zeciuială în măsuri pentru grâu	1,5/40	109,11/24
Zeciuială în măsuri pentru orz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	–	–
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	18,0	326,4/8
Valoarea în bani a acestora	7,52 1/2 fl.	196,7 1/4 fl.
Totalul dărilor ce au plătit până acum	218,5 1/2 fl.	–
<i>Totalul dărilor ce vor plăti ca militari</i>		4962,2 3/4 fl.
<i>Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași</i>		

ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la
starea militară 5180,7 1/4 fl.

Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:

– case 27
– bordeie –

Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor,
pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor
ce vor fi mutați 1302,10 fl.

Totalul general al districtelor Panciova, Uipalanka și Orșova

Situația numerică a persoanelor: Supuși rămași ca Trecuți la
și contribuabili starea militară

Proprietari de case	1569	530
Frați sau fii căsătoriți	481	141 –
Frați sau fii necăsătoriți	195	124
Văduve cu case	43	45
Săraci căsătoriți	210	37
Săraci necăsătoriți	16	20
Foarte săraci sau neputincioși	86	67

Dări plătite până acum

Taxe fixe	21424,31 fl.	5571,15 1/2 fl.
Pentru sarea primită	8197,25 1/4 fl.	2105,29 fl.
Taxe pentru cârciumi și măcelării	2914,21 fl.	251,39 fl.
Taxe pentru mori	251,48 fl.	96,41 1/2 fl.
Taxe pentru pescuit și folosirea mlaștinilor	1344	–
Zeciuială în bani pentru miei	434,14 1/2 fl.	169,38 1/2 fl.
Zeciuială în bani pentru albine	352,42 fl.	87,34 fl.
Zeciuială în bani pentru vin	167,42 fl.	311,43
Zeciuială în bani pentru tutun	8,49 fl.	0,56 fl.
Zeciuială în măsuri pentru grâu	3575,5/8	454,19/24
Zeciuială în măsuri pentru orz	1253,1/8	112,1/8
Zeciuială în măsuri pentru ovăz	38,1/4	13,1/4
Zeciuială în măsuri pentru cucuruz	1380	502,7/8
Valoarea în bani a acestora	3214,3 3/4 fl.	523,53 1/2 fl.

Totalul dărilor ce au plătit până acum 38309,38 fl.

Totalul dărilor ce vor plăti ca militari 9118,50 fl.

*Totalul dărilor ce au de plătit supușii rămași
ca și contribuabili împreună cu cei trecuți la
starea militară* 47428,28 fl.

Cei ce vor fi mutați în alte localități posedă:

– case 1825,1/2
– bordeie 81

Valoarea evaluată a caselor, bordeielor, viilor,

pomilor fructiferi și alte proprietăți a celor ce
vor fi mutați

91276,22 fl.

La suma menționată mai sus 91.276,22 fl. se mai adaugă valoarea evaluată a
caselor următoarelor persoane din Panciova Germană, afectate de legea respectivă și
anume:

- Curierul vămii Johann Künstätter	90 fl.
- Supraveghetorul carantinei Stephan Mediero	210 fl.
- Încasatorul vamal Pachheimer	300 fl.
- Văduva administratorului Harebckin	400 fl.
- Văduva revizorului Grünbackin	400 fl.
- Practicantul Igali	25 fl.
- Caporalul Kovacs	400 fl.
- Casele a trei Husari cu anexele lor	475 fl.
- Și în sfârșit berăria cu tot inventarul	5.000 fl.

Valoarea acestor case, care rămân la

Înalta apreciere se ridică la

7.300 fl.

Iar împreună cu suma sus-menționată face

98.576,22 fl.

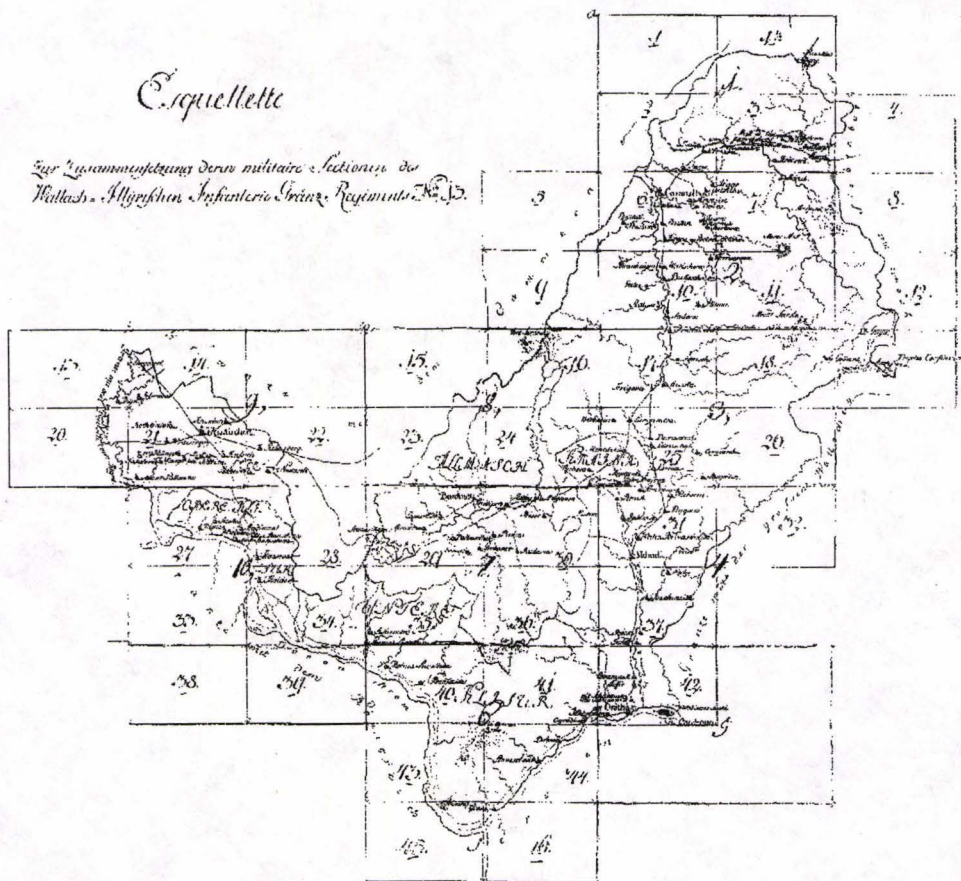
ss. Contabilul administrației Imperial Regale și director al casei

ss. Johann Hubert Frank

Timișoara la 13 Septembrie 1764.

C.iquellelle

Zur Zusammenstellung der militärischen Sectionen der
Weltkarte. Allgemeine Infanterie-Gränz-Regimente No. 12.

III. MUZEOLOGIE

PIESE SÂRBEȘTI ȘI CARAȘOVENEȘTI ÎN COLECȚIA ETNOGRAFICĂ A MUZEULUI BANATULUI

Mirjana MALUCKOV

În colecția etnografică a Muzeului Banatului se păstrează în jur de 70-80 obiecte provenite din gospodării sârbe și peste 20 de piese aparținând carașovenilor din Banatul românesc.¹

Recensământul din anul 1920 indică în Banatul românesc, (ale cărui granițe au fost stabilite la Convenția de Pace de la Paris, după primul război mondial) un număr de 49033 de sârbi stabiliți în 61 de localități cu populație mixtă, din care, cea sârbă reprezenta mai mult de jumătate. Alte câteva mii de sârbi trăiau la orașe sau în localități rurale în care ponderea o dețineau românii sau alte etnii (germani, maghiari etc.). Conform împărțirii administrativ-teritoriale de atunci, cel mai mare număr de localități cu populație sârbă se aflau în județul Timiș-Torontal (41), care cuprindea părțile centrale și nordice ale Banatului. În Banatul de sud, în jurul județului Caraș se aflau 14 localități cu populație sârbă. Cinci colonii la nord de Mureș au intrat în componența județului Arad, iar o localitate din zona Clisurii – Gerdapul se afla în județul Severin.²

După recensământul din anul 1992, în România trăiesc în jur de 30000 de sârbi. Caracteristic este faptul că a scăzut numărul localităților cu populație majoritar sârbească și că populația de această etnie a apărut în unele zone, orașenești, în care mai înainte nu era reprezentată.³

Satele de carașoveni: Carașova, Nermet, Iabalcea, Lupac, Clocotici, Vodnic, Rafnic, sunt plasate la sud de Reșița pe colinele munților Banatului, sau în zone mai joase, pe râul Caraș.

După datele din anul 1924 în aceste sate sunt menționați 2601 carașoveni, 337 croai, 171 sârbi, iar în grupul „alții” apar 628 de persoane.

Obiectele păstrate în colecția secției de etnografie a Muzeului Banatului provin din diferite localități bănățene și din Clisura Dunării, după cum urmează:

Birchiș	– 2
Beregsău	– 2
Diniaș	– 1
Dubova	– 3
Eselnița	– 1
Foieni	– 1
Igriș	– 2
Jebel	– 1
Măcești (Macievici)	– 13
Moldova Nouă	– 1
Moldova Veche	– 5

Naiđaș	- 1
Ogradena	- 1
Orșova (Tufări)	- 1
Parța	- 1
Pesac	- 1
Sacoșul Turcesc	- 1
Saravale	- 15
Sănnicolaul Mare	- 1
Sculea (Tolvadia)	- 1
Semlacul Mare	- 2
Timișoara	- 1
Urseni	- 1
<i>Total</i>	<i>61 de piese</i>

Carașovenii sunt reprezentați numai cu obiecte din Carașova: 14 cămăși, o bluză, un brâu ȧesut – Koniče, trei Keče (modelul tipic de ȧesătură care îmbracă corpul femeii de la talie în jos), un batic, o coronișă de mireasă, câteva piese pastorale – măsură de lapte din lemn, de exemplu. Este posibil ca nu toate cămășile să fie din Carașova, ci și din satele aparținătoare acestei comune.

Muzeul Banatului din Timișoara, la fel ca și alte muzee din fostul grup al Ungariei de sud, a fost înființat la sfârșitul secolului al XIX-lea⁵, ca și muzeul din Vârșeș, Bela Ȧrcva, mai târziu cel din Becicherecul Mare (Zrenianin)⁶. Astăzi, cele mai valoroase piese din colecțiile acestor muzee sunt cele achiziționate în perioada înființării lor, dacă s-au mai păstrat.

Există consemnări scrise despre obiectele deținute de aceste muzee în perioada înființării lor, dar și însemnări privind înstrăinarea, din păcate, a unor piese din aceste colecții.⁷

Colecția secției de etnografie a Muzeului Banatului s-a constituit începând din primele decenii ale secolului al XX-lea. Încă de la înființare, secția etnografică a Muzeului Banatului și-a propus să acorde o atenție sporită colecționării de exponate etnografice, fără a se neglija vreo naționalitate din Banat... „În acest muzeu se va putea ilustra specificul național al celor șapte naționalități din Banat, puterile culturale, valorile sociologice (ale acestora), într-o comparație etnografică.”⁸ Alți oameni și alte condiții istorice de cercetare au făcut ca munca în privința cercetărilor etnologice cu privire la sârbii din Banatul românesc să ia avânt în ultimele decenii ale secolului al XX-lea.

Cele aproape 100 de obiecte sârbești și carașovenești din colecția secției de etnografie a Muzeului Banatului pot fi cercetate după felul cum ele sunt clasificate în depozit: în funcție de materialul din care sunt confecționate, sau în funcție de apartenența la anumite etnii din acest ȧinut – grupe de sârbi veniți în satele de deal ale Banatului mijlociu ori *Pomoriste*^{9a}, în partea de deal a Banatului și în Clisura Dunării. Obiecte din Muntenegru**l** bănașean nu există.

În funcție de materialul de confecționare cele mai multe piese sârbești din colecție sunt din material textil. Sub aspectul funcționalității, ponderea o reprezintă

îmbrăcămintea: 5 cămăși bărbățești, 10 femeiești – oprege sau cămăși, 4 ciule, 2 brăuri, mai multe catrințe, chilimuri și ponievi.

Cât ajută această colecție la analiza caracteristicilor etnologice ale sărbilor din Banatul românesc se va vedea abia când obiectele se vor grupa după amplasamentul geografic al locului din care provin.

Din grupul nordic – *Sănnicolaul Mare, Igrîș, Saravale, Pesac, Semlac, Birchiș*, cele mai numeroase achiziții sunt din Saravale, unde jumătate din populație este de etnie sârbă, iar cealaltă jumătate românească⁹. Dintre cele două cămăși bărbățești, una este confecționată din pânză fină țesută, decorată cu broderie *toledo*, caracteristică pentru portul sârbesc bănățean și cel din Bacica, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX¹⁰. Trei oprege și patru catrințe țesute, foarte interesante, sunt din aceeași perioadă. Colecția de 5 fuste datează tot de la începutul secolului XX și este de mare importanță pentru portul sârbesc din Banat. De aceeași importanță sunt și catrințele din Igrîș și Sănnicolau cu decor pe marginile de jos.

Comuna *Pesac* este reprezentată printr-un chilim și două ștergare. Toate trei obiectele au caracteristicile tehnicii de țesătură și ornamentare specifice și la sârbii din partea iugoslavă a Banatului de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX^{10a}.

Din *Șemlacul Mare* colecția conține două ponievi datând tot de la răscrucea dintre cele două secole.

Cele două obiecte din *Birchiș* – un chilim și o ponivă – prezintă caracteristicile chilimurilor sârbești. Chilimurile prezentate de Nicolae Țăranu în albumul publicat de Muzeul Banatului din Sănnicolaul Mare, Igrîș și Saravale, chiar dacă nu sunt achiziționate din casele sârbești, ele prezintă trăsăturile chilimurilor din Banatul iugoslav.

Partea mijlocie a Banatului de câmpie și împrejurimile Timișoarei este reprezentată cu 8 obiecte din 7 localități (*Becicherecul Mic, Dinaș, Foeni, Parța, Sacoșul Turcesc, Sculea (Tolvădia), Jebel, Timișoara*). Catrința țesută din Foeni, probabil chilimurile din Beregsău, sunt din colecția veche a muzeului. Colecția din Sacoșul Turcesc este mai nouă și cuprinde o bluză din satul *Sculea* (lângă Tolvădia), datând de la începutul secolului XX. Cilimurile din Beregsău și Jebel sunt de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Opregul din Dinaș și cel din Parța, mai ales cel din Parța, sunt interesante ca materiale comparative cu opregele sârbești și românești din partea iugoslavă a Banatului^{11a}. Cămașa sârbească achiziționată din Timișoara provine, probabil, dintr-un sat din împrejurimile acestui oraș. Chilimurile din această zonă, prezintă și ele caracteristicile chilimurilor din Banatul sârbesc.

Din partea sudică a Banatului românesc, în afară de Naidaș, sunt reprezentate o serie de localități din zona Clisurii Dunării: *Moldova Veche* și *Moldova Nouă, Măcești (Macievici), Sichevîța, Dubova, Ogradena, Eselnița și Orșova*.

Din Naidas colecția cuprinde o șubă albă femeiască, o rochie țesută, fără mâneci, cu aplicații din stofă neagră și roșie, datând de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Din colecția veche a Muzeului Banatului se mai păstrează un brâu țesut, datat la sfârșitul secolului al XIX-lea, provenind din *Moldova Nouă*. În registrul de inventar este cuprinsă o ciulă, menționată din *Moldova Veche* sub denumirea de *conci sârbesc*.

Această piesă este, însă, originară din *Sichevița*. Era purtată de femeile tinere, decorată cu broderie aurie. A. Stanoilovici arată următoarele, cu privire la asemenea piese de găteala capului¹²: „Tinerele mirese se poartă ca și fetele, diferența este că ele își pun pe cap o ciulă. Înainte de război, miresele bogate purtau ciule cusute cu aur sau argint pe care le obțineau din Melanaca. Astăzi, asemenea ciule sau cămăși brodate se mai găsesc doar în arhiva unor familii.”¹³ Din *Moldova Veche* colecția cuprinde o cămașă bărbătească cu izmene, un brâu îngust țesut din lână, din prima jumătate a secolului XX. Aceste trei obiecte sunt individuale, nu aparțin aceleiași familii. Izmenele au fost achiziționate de la o familie care a vândut muzeului și un laibăr și un grup de piese de îmbrăcăminte femeiești: ciorapi tricotați din lână roșie (o pereche), aparținând portului femeiesc de sărbătoare specific în două sate sârbești din Clisură: *Moldova Veche* și *Măcești*.

Tot aceeași proveniență o are și catrința de lână țesută pe scândură (în două ițe și aleasă cu spetează); un laibăr femeiesc din lână de oaie lucrat în atelier specializat la *Moldova Veche*, precum și o fustă creață (opeceac). Documentele muzeale menționează aceste piese în portul sârbilor din regimentele grănicerești din Clisura Dunării. Din alte gospodării sunt încă trei ciule, un opreg și două fuste.

Din *Dubova* colecția conține două chilimuri și o poniavă ambele datând de la începutul secolului nostru.

Din *Ogradena* există o cămașă bărbătească, iar din *Eșelnița* un chilim datat sfârșitul secolului XIX – începutul secolului XX cu decor geometric și cruci.

O treime din obiecte provin din colecția veche a muzeului, dar celelalte achiziții sunt făcute în a doua jumătate a secolului XX și provin, în general, din cercetările de teren ale etnologilor din Muzeul Banatului.

Prezentarea obiectelor sârbești din colecția Muzeului Banatului ridică două probleme:

1. ce posibilități are muzeul cu obiectele proprii, fără împrumuturi de la alte muzee, de la gospodăriile sârbești sau colecționari (indiferent de naționalitate) să prezinte cultura națională a sârbilor din Banatul românesc?

2. câte obiecte din colecția Muzeului Banatului ar putea ajuta la cercetarea comparativă a portului sau a chilimurilor sârbilor din Banatul românesc cu cel din Banatul iugoslav, dat fiind că la granița vestică, și parțial la cea din sud sunt vecini?

Ce relevanță au legăturile culturale stabilite de-a lungul timpului între sârbii din aceste ținuturi și cei din Iugoslavia?

Ce însemnătate au legăturile mai mult sau mai puțin strânse stabilite în timp între sârbii din cele două ținuturi?

Dacă privim problema din alt punct de vedere, observăm că mai mult de 10 obiecte sârbești provin doar din două localități – Saravale și Macievici – iar 15 localități sunt reprezentate prin câte un singur obiect din totalul de 24 de localități. La fel, din șapte localități carașovene este reprezentată una singură, Carașova. Este logic că situația nu este mulțumitoare. De exemplu, zona reprezentativă a populației sârbești din Banat-Munteșu nu este reprezentată de nici un obiect.

Lucrând la monografia *Portul popular românesc din Banatul iugoslav*¹⁴, când a trebuit să dau o formă finală textului, mi-am dat seama că nu o voi realiza bine până la capăt dacă nu cunosc portul popular al românilor din România.

Terminând textul monografiei *Chilimurile sârbești din Voivodina*, rod al studiului colecției Muzeului Voivodinei și a cercetărilor de teren¹⁵, am observat că granița de est a chilimurilor sârbești din Voivodina se găsește undeva în România. Având în vedere condițiile istorice asemănătoare în care au trăit ambele popoare, român și sârb, a fost clar că istoria culturală a portului, ca și obiectele textile, în general, trebuie să se facă în limitele condițiilor sociale adecvate și a condițiilor culturale existente în județele sudice ale Ungariei: Torontal, Timiș, Caraș-Severin, iar înainte de aceasta, la granița militară a imperiului austriac. Condiții diferite de viață apar după delimitarea noilor granițe din 1920.

Așa cum, din cercetarea portului românesc din Banatul iugoslav a reieșit faptul că în această enclavă românească s-au păstrat unele obiecte vechi și s-au dezvoltat noi caracteristici ale portului românesc bănățean, care în patria-mamă s-au dezvoltat după alte criterii, și portul sârbesc, în partea românească a Banatului prezintă o dezvoltare proprie față de cel din zona iugoslavă a Banatului. De aceea, fiecare piesă textilă sau de port popular de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX este foarte important să fie păstrată în colecțiile muzeale din Banat. Pe lângă piesele deținute de Muzeul Banatului menționăm că Muzeul Județean de Etnografie a regimentului de graniță Caransebeș păstrează printre altele, o colecție de 20 de ciule din Macievici lucrate din materiale diferite: mătase, catifea, pânză și decorate în mai multe feluri. Tot aici există și o surprinzător de mare colecție de piese carașovene.

Am avut ocazia să particip la marile adunări ale sârbilor de la mănăstirea Bezdin (Veliku Gospojinu) și în 29 august 1993 la Petrovaselo și Muntenegru bănățean cu ocazia vizitei Preasfințitului Mitropolit Vlado Sava Šumadski la administratorul de atunci al eparhiei timișorene¹⁶, cu credința că aceasta va fi o ocazie de a vedea portul actual al sârbilor din Banatul românesc.

Am fost însă surprinsă, căci la Bezdin nu am văzut nici o persoană îmbrăcată în port popular, dar la Petrovasela, în timpul slujbei, mi-am spus că, afară, în fața bisericii, este o fată îmbrăcată în port popular. Mai întâi am văzut un copil în port de sărbătoare, care corespundea portului românesc de la mijlocul secolului din Voivodina și alte sate din împrejurimile Vârșeșului și am crezut că era vorba de un costum național și că oamenii m-au înțeles. Asemănător era și costumele de tânăra nevestă al unei femei acum în vârstă, a cărei casă am vizitat-o. Abia mai târziu, când am văzut unele costume femeiești de vârstă mijlocie în Kraliebat, pe care le-au purtat în tinerețe și le-am comparat cu fotografiile portului din Muntenegru bănățean, înregistrat la începutul sec. XX de dr. Simonovici (Radivoi) și care se păstrează în colecția etnografică a Muzeului Voivodinei, mi-am dat seama de problema pierderii portului sârbesc vechi și de posibilele dezvoltări ale acestuia în cursul secolului XX. De aceea cred că este deosebit de importantă fiecare piesă de port sau țesătură păstrată, mai ales fustele din câmpia Banatului (cu deosebire cele din Saravale), ca și opregele și cămășile deținute de colecția Muzeului Banatului, pentru cercetarea portului sârbesc din Banatul românesc.

Despre etnologia sârbilor din Banatul românesc la mijlocul secolului XX s-a scris puțin chiar dacă nu se poate nega existența unor surse importante și cărți bune care conțin date și despre sârbi. Cercetătorii trebuie să studieze revistele bănățene și mai ales timișorene apărute în ultima sută de ani în limbile sârbă, română, germană sau maghiară. Referitor la sârbi, sunt foarte importante monografiile satelor publicate în colecția *Din sat în sat* pe care o scoate editura Kriterion din București¹⁵ în care se găsește din belșug material etnologic important. Trebuie evidențiate publicațiile Muzeului Banatului Tibiscus (1970) și Analele Banatului (1981) care au deschis orizonturi cu totul noi în cercetarea colecțiilor muzeale, mai ales a celei etnografice. În ceea ce privește etnologia sârbească sunt necesare studii aprofundate. Sperăm că în activitatea Muzeului Banatului se va ajunge la cercetarea sistematică a sârbilor din Banatul românesc și la un program de achiziții noi, dat fiind programul de activitate al secției de Etnografie care prevede organizarea unor expoziții succesive de artă populară a minorităților naționale precum și cercetări de teren asupra acestor minorități.

Nici prezentarea obiectelor carașovenești la Muzeul Banatului din clipa aceasta nu corespunde realității. Conform programului amintit mai sus în august 1997 s-au făcut cercetări sistematice în localitățile carașovenești de unde s-au adunat câteva obiecte importante donate de carașoveni. Planificarea unei expoziții despre carașoveni, va duce, desigur, la creșterea colecției de obiecte carașovene.

Datorită faptului că zonele unde trăiesc sârbi sunt destul de întinse, când se va organiza expoziția despre sârbi, probabil că ea o să dureze mai mult, dar, cunoscând echipa care se ocupă de aceste probleme, sunt sigură că va fi un succes.

NOTE

1. Am cercetat colecția cu ajutorul conducerii administrative a secției de Etnografie a Muzeului Banatului, cu consultarea șefului secției Aristida Gogolan, în două etape: în anul 1995 – colecția de chilimuri, iar în anul 1997 colecția de piese textile în întregime. Subliniez faptul că în decurs de trei zile am văzut aproape întreaga colecție, dar, desigur, s-au strecurat și unele greșeli.
- ciril.2. Dr. Terovici, Liubivoi, *Sârbii din România*, Novi Sad, 1991, p.199;
- ciril.3. Stepanov, Liubomir, *Uniunea democratică a sârbilor și carașovenilor din România. 1990-1995*, Timișoara, 1995, p.204;
4. Ibid. p.203;
5. Turcuș, Aurel, *Aspecte privind istoricul secției de etnografie a Muzeului Banatului (1872-1972)*, Tibiscus, Etnografie, Timișoara, 1974, p.7-30; Ioachim Miloia, *cercetător al culturii populare, Tibiscus-Etnografie*, 1974, p.225-237;

La data când am efectuat cercetările colecția secției de etnografie era în curs de reorganizare, astfel că ea nu cuprindea un catalog al colecțiilor organizate pe criteriul etnic. Din informațiile pe care le-am primit ulterior, colecția cuprinde un număr mai mare de piese sârbești provenind din localități cu populație mixtă, luate în evidențe ca piese românești. Rămâne o sarcină importantă pentru colectivul secției să le identifice și să le ia în evidența ca piese sârbești. (nota autoarei)

6. Muzeul din Bela Trcva a fost înființat în 1877. Stanimir Barachici, *Prolog la cercetarea istoricului activității Voivodinei. Activitatea muzeelor Voivodinei*, 23-24, Novi Sad, 1974-1978, p.17-21; ciril. Rastko Rasajski, *Acțiunea de înființare a muzeului din Becicherecul Mare începută în anul 1902*; Milan Petrov, *Muzeul Județean Torontal din Becicherecul Mare de la înființare până în anul 1918. Studii. Muzeul din Voivodina* 15-17, Novi Sad, 1966-1968, p.201-207;
7. Turcuș, Aurel, *Aspecte*, p.8;
8. Idem ibidem;
- 8a. Drdjaci, Dušan, „*Novi Jivot*” din *Timișoara, despre naționalitățile iugoslave din România, Sanu*, vol.I, *Culegerea de studii*, serie nouă, vol.5, Belgrad, 1971, p.133-137 Etnografic; *Monografia săteacă – sursă de studiu a sârbilor din România, Culegere. Tmișoara*, 1, Novi Sad, 1994, p.131-136;
- ciril.9. Bugarschi, Stevan – *Ortodoxismul sârbesc în România. Timișoara–Belgrad–Novi Sad*, 1995, p.140-142; Natalia Marcu, *Textile de interior. (Ponievi și chilimuri)* din satele Saravale și Igris (județul Timiș), în colecția Muzeului Satului din București. Tibiscus 1973, p.99-105; Aristida Gogolan, *Evoluție și elemente caracteristice ale portului popular din satele Saravale, Igris, Secusigiu*, Tibiscus–Etnografie, 1976-1978, p.7-36;
- ciril.10. *Portul popular sârbesc din Voivodina* I. Organizat Mil S. Filipovici, Novi Sad, Matica Srbsca, ed. Specială, 2, 1953;
- 10a. Maluckov Miriana, *Colecții de ștergere în muzeul din Voivodina*, Rad. U.M. 31, Novi Sad, 1988-1989, 205-286;
- ciril.11. Nicolae Țăranu, *Chilimuri bănașene*, vol.I, Timișoara, 1971;
- ciril.12. Stanoilovici, Alexandru, *Monografia clisurii bănașene*, Petrovgrad, 1938 p.73-74;
13. Malutcov, M. – *Colecția de kape femeiești din muzeul Voivodina*, Rad, VM 30, Novi Sad, 1986-1987, p.203-276. Despre un tip de kape aurite de la sfârșitul sec. al XIX-lea din Banatul mijlociu, *Glasnik, Etnogarfskog muzeja m Beogradu* 54-55, 1991;
14. Maluckov M., *Portul popular românesc din Banatul iugoslav*, Novi Sad, 1973., p.159-223 fot.;
15. Maluckov M., *Despre chilimurile sârbilor din Voivodina*, Chilimurile sârbilor din România p.99-107 cu 23 fotogr. color și 6 alb-negru. Pregătit pentru tipar la muzeul din Voivodina;
16. Acest lucru l-am putut realiza mulțumită vicariatului Bisericii Ortodoxe Sârbești din Timișoara, împreună cu dl. protoereu Vladimir Marcovici, locțiitor arh. Dragomir Petcov, paroh al Bisericii Ortodoxe Sârbești din Timișoara. Îndeosebi, mulțumesc pentru ajutor și colaborare d-lui dipl. ing. Stevan Bugarschi.
17. Dr. Ljaca D., *Etnografia sătească ca izvor*, 132.

Fig. 1. Ciulă. Colecția veche a Muzeului
Banatului. Loc de proveniență
necunoscut.

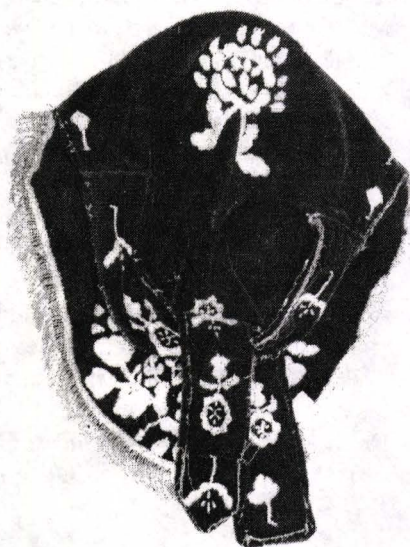
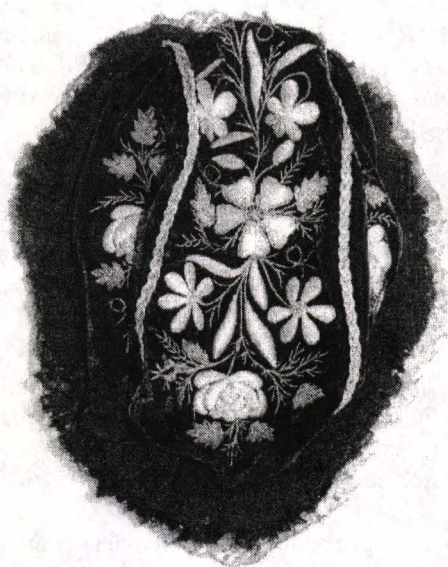

Fig. 2. Ciulă. Colecția Muzeului
Banatului. Provine din Măcești (jud.
Caraș-Severin)

Fig. 3. Fustă plisată din stofă. Colecția Muzeului Banatului. Provine din Măcești (jud. Caraș-Severin)

Fig. 4. Pieptar femeiesc din blană. Colecția Muzeului Banatului. Provine din Moldova Veche (jud. Caraș-Severin)

Fig. 5. Catrință. Colecția Muzeului Banatului. Provine din Măcești (jud. Caraș-Severin)

Harta localităților din care provin obiectele.

EXPOZIȚIA SĂRBĂTORILE DE PRIMĂVARĂ ÎN BANAT

LA SECȚIA DE ETNOGRAFIE A MUZEULUI BANATULUI

Maria MÂNDROANE

În data de 10 aprilie secția de etnografie a fost gazda celei de-a opta manifestări culturale dedicată sărbătorilor de primăvară din Banat.

Dacă anul trecut secția noastră încerca o sinteză a sărbătorilor de Paști la români și naționalitățile conlocuitoare din Banat, în acest an am reușit, într-un cadru general, să îmbinăm varietatea sărbătorilor existente local cu armonia anotimpului în floare.

Gândită pe două planuri tematice expoziția s-a evidențiat, mai întâi prin *sărbătorile populare*, începând cu lăsatul secului de brânză: *Fărșancul*, cu frumusețea și bogăția măștilor, ca și punerea în evidență a unui obicei încă activ, în satele bănașene: *Sântoaderul*, obicei cu o diversă gamă ritualică și magică; *Sângeorzul*, patronul și apărătorul anotimpului desprimăvărat și al turmelor rodnice.

Cadru natural, lărgit vizibil, printr-un spațiu adecvat, *Cultul moșilor*, *Joile mari* și *Slobozitul apelor* sunt momente cheie: cerul, în marea sărbătoare a Paștelui, rămâne deschis pentru a primi sufletele strămoșilor, care se întorc în sat să petreacă împreună cu casnicii. În același cadru natural ritualul „înfătășirii” sau *Mătcălăul*, surprinde un alt moment, în sărbătoarea primăverii și în viața tinerilor vlăstari care, prin intermediul ritualului sugerat, aduc triumful bucuriei de a fi, unirea lor cu mama natură.

Cel de-al II-lea plan tematic s-a axat pe sărbătorile religioase, îndeosebi pe cele legate de Săptămâna Patimilor: *Vinerea-Neagră*, *Sâmbăta lui Lazăr*, *Duminica Floriilor*, *Masa de anafură* pentru a se continua apoi cu *masa ritualică de Paști*.

În dreapta spațiului expozițional am prezentat un ciclu de icoane pe sticlă, cu tema: *Viața și pătimirile mântuitorului nostru Iisus Hristos*, așa cum a fost ea închipuită de meșterii populari.

Întreaga noastră expoziție s-a dorit un triumf asupra vremelniceii. Explozia vegetală, bucuria sărbătorească, bogăția de lumină și cântec, cu menirea lor divină, toate găsindu-și concretizare în Ființă. Doar astfel unitatea: om-natură formează un tot inseparabil, în afara căruia nu există sens.

CRONICA SECȚIEI DE ETNOGRAFIE A MUZEULUI BANATULUI ÎN ANUL 1997

Aristida GOGOLAN

Colectivul secției:

dr. Lidia Gaga – cercetător științific
Aristida Gogolan – muzeograf, șef secție
Gabriela Luca – muzeograf
Maria Mândroane – muzeograf
Alina Șeptilici – muzeograf
Niculina Moși – conservator
Maria Șepetan – gestionar custode

Lucrări științifice publicate

Lidia Maria Gaga – Rapports de parente dans une famille traditionnelle de l'Almaj (a XVIIIe emme siecle), în A.B.-Etn., 1997, p.49-75

Aristida Gogolan – Valorizarea simbolică a legendei Sfântului Gheorghe în civilizațiile agrare, in, A.B.-Etn., vol.3, 1997, p.127-138

– Datini și obiceiuri de primăvară în Banat. Catalog de expoziție. Editat de Muzeul Banatului. 1997

Gabriela Luca – Mauri și creștini, in, A.B.-Etn., vol.3, 1997, p.250-259

Maria Mândroane – „De la Sântoader, la Rusale”, in, A.B., vol.3, 1997, p.152-155

Alina Șeptilici – Pietatea transilvăneană în secolul al XVIII-lea. Icoana între ortodoxism și greco-catolicism, A.B.-Artă, 1997, p.173-188

Activitatea expozițională

Expoziția de bază a secției de Etnografie. Arta populară din Banat

Coordonator, Aristida Gogolan

Vernisajul – 4.04.1997

Teme expoziționale:

- Elemente de arhitectură populară;
- Interioare țărănești;
- Icoane pe sticlă și oglindă. Piese de artă religioasă.
- Țesături populare din lână (cilimuri, fețe de pernă, traiste);
- Portul popular românesc din Banat;
- Portul popular al germanilor din Banat;
- Portul popular al altor minorități naționale (maghiari, sârbi, bulgari);
- Principalele centre de ceramică populară din Banat;
- Arta decorării artistice a lemnului.

2. *Datini și obiceiuri de primăvară la români și minoritățile naționale din Banat*. Coordonator: Aristida Gogolan. Au colaborat: Gabriela Luca și Maria Mândroane. Expoziția a fost organizată în colaborare cu Forumul german, Uniunea democratică a maghiarilor, Uniunea democratică a bulgarilor, Uniunea democratică a sârbilor și carașovenilor, Uniunea democratică a ucrainenilor, Uniunea democratică a cehilor și slovacilor. Vernisajul a avut loc în 17.04.1997
 3. Expoziție de creator: *Mihaela Ursu Levgrand. Podoabe din piatră și aramă*. Coordonator: Gabriela Luca. A colaborat: Maria Mândroane. Vernisajul a avut loc în 12.sept.1997.
 4. Colaborare cu celelalte secții ale Muzeului Banatului: *125 de ani de activitate muzeală la Timișoara*. Coordonator pentru secția de Etnografie – Aristida Gogolan. Vernisajul a avut loc în 24.10.1997.
 5. Colaborare cu celelalte secții ale muzeului – *Târgurile Timișoarei*. Coordonator din partea secției de Etnografie: Alina Șeptilici. Vernisajul a avut loc în noiembrie 1997.
 6. Colaborare cu Arhivele Statului din Timișoara și familia lui Ioachim Miloia – *Viața și opera lui Ioachim Miloia*, cu prilejul comemorării a 50 de ani de la trecerea în neființă a celui care a fost creatorul muzeologiei timișorene. – Ioachim Miloia. Coordonator din partea secției de Etnografie: Aristida Gogolan. Vernisajul a avut loc în 6 nov. 1997.
 7. *Influențe baroce în arta populară bănățeană*. Coordonator: Lidia Maria Gaga. Expoziția reia într-o formă nouă, expoziția organizată în anul 1993.
 8. *Crăciunul bănățean povestit de Simion Manguica*. Coordonator Aristida Gogolan. Colaborator: Corina Dumitrescu. Vernisajul a avut loc în 12.XII.1997.
- Sesiuni științifice, simpozioane, manifestări culturale*
1. *Datini și obiceiuri de primăvară*. Sesiune științifică cu participare internațională. 17-18.04.1997.
 2. *125 de ani de activitate muzeală la Timișoara*. Sesiunea științifică cu participare internațională. 24-25 oct. 1997. Secțiunea etnografică a avut o participare națională.
 3. *Ioachim Miloia – cercetător al culturii populare*. Simpozion organizat în colaborare cu Arhivele Statului Timișoara.
 4. *Relații familiale și de rudenie în Almaj*. Expunere. Lidia Maria Gaga. Au participat studenți ai facultății de Istorie din Universitatea de Vest.
 5. *Crăciunul în Banat*. Expunere. Otilia Hedeșan, Universitatea de Vest. *Spectacol de colinde*. 12.12.1997.

Cercetări de teren

Zona Carașova. Cu participarea întregului colectiv al secției și a doamnelor Mirjana Maluckov – Novi Sad (Jugoslavia) și Sanda Tașula – Centru Național al Creației populare – București.
 perioada: 11-16 august 1997.

Activități de evidență și cercetare a colecției:

1. Transferarea către secția în aer liber la Pădurea Verde a unui număr de 1491 obiecte din colecție, din totalul de 12.128 numere de inventar. Au participat: Lidia Maria Gaga, Aristida Gogolan, Maria Șepeșan.
2. Depozitarea pe criterii științifice și întocmirea cataloagelor la colecțiile: *Obiecte de uz gospodăresc, Unelte agricole, Meșteșuguri, Arta religioasă*. Au participat: Maria Mândroane, Gabriela Luca, Alina Șepilici, Moși Niculina și Maria Șepeșan.
3. Inventarierea și preluarea obiectelor provenite din donații de la Asociația șvabilor bănățeni și unele societăți comerciale din Timișoara, cu sprijinul Oficiului pentru Patrimoniul cultural național. Colecția s-a îmbogățit prin aceste donații cu 59 de piese în valoare de 5.575.000 lei, pe următoarele colecții:
 1. Broderii populare: cearceafuri, ștergare, fețe de pernă, fețe de masă – 15 piese;
 2. Obiecte de cult și cărți religioase: 4;
 3. Obiecte din ceramică, sticlă, porțelan și lemn, pentru uz gospodăresc – 23;
 4. Instalații de industrie casnică textilă – 1;
 5. Piese de mobilier (paturi, scaune, masă, scrin, blidar, garnișe, lavoar etc.) 16. Au participat: Aristida Gogolan, Maria Șepeșan.

Activitatea de conservare:

S-au conservat donațiile amintite mai sus prin tratamente împotriva cariilor și moliilor, – Alina Șepilici și Moși Niculina, împreună cu echipa de muncitori.

S-a conservat colecția de covoare – cilimuri și ponievi și s-a început depozitarea pe suluri. A participat Moși Niculina.

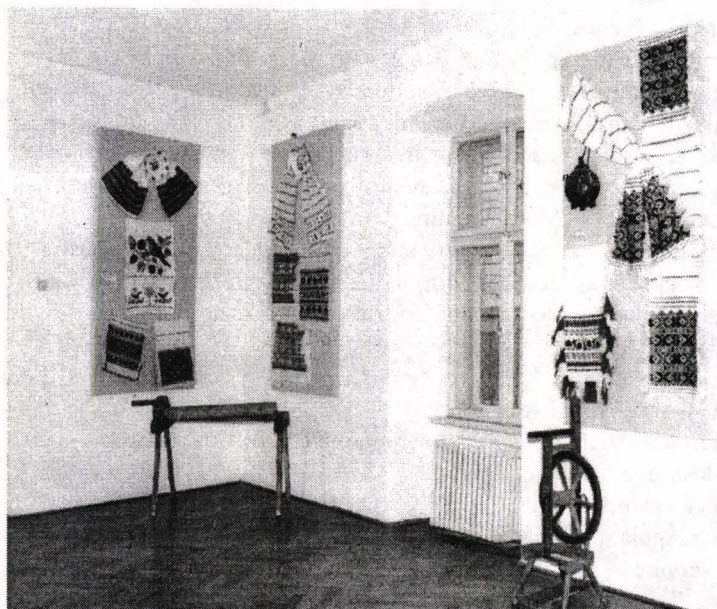

Fig. 1. Sala de ștergare decorative

Fig. 2. Colț de interior german

Fig. 3. Aspect din expoziția de ceramică

Fig. 4. Aspect din sala „Arta lemnului – ocupații tradiționale”

IV. CONSERVARE. RESTAURARE

ANALIZA CROMATOGRAFICĂ A UNOR COLORANȚI VEGETALI

Tatiana COSTINAȘ

Coloranții naturali extrași prin diferite procedee din plante sau animale au fost utilizați încă din antichitate la vopsirea fibrelor textile. Obținerea lor se realizează cu randamente mici, vopsirile rezultate erau în multe cazuri relativ slabe și gama de nuanțe relativ restrânsă.

Scopul lucrării a fost de a încerca separarea și analizarea unor coloranți vegetali folosind metoda Cromatografiei în Strat Subțire. Metoda prezintă o serie de avantaje printre care amintim: colorantul fiind identificat pe baza culorii sale proprii, nu necesită aplicarea unui reactiv special, toată operația de separare reducându-se exclusiv la cromatografierea propriu-zisă.

Dintre coloranții vegetali am ales coloranții antocianici care se găsesc în petalele florilor. Câteva precizări teoretice ne vor ajuta să înțelegem condițiile în care se produc separările acestor coloranți. Antocianenele pot fi cromatografiate bine numai sub formă de săruri și pentru a împiedica o disociere în timpul cromatografiei, trebuie lucrat pe straturi de Silicagel G preparat cu o soluție de acid clorhidric 0,01%. Afară de aceasta se poate obține o separare satisfăcătoare numai atunci când stratul de Silicagel conține o cantitate de apă. Pentru a obține un anumit grad de umiditate a stratului de cromatografiere, se usucă plăcile la 20°C, 3-5 ore sau la 25°C aprox. 2-3 ore. Mai repede se poate usca la 50°C în uscător aprox. 45 minute. Placa trebuie să fie la limita opacității. După aplicarea extractelor de coloranți de așteaptă 5 min. până ce solventul s-a volatilizat complet și după aceea se așează plăcile în vasul de dezvoltare. La cromatogramele în strat subțire ale extractelor de flori se observă că în ciuda marii varietăți de culori între roșu și albastru închis, apar pete de culoare numai în patru tonalități, deci sunt conținute în flori numai patru componente distincte datorate de culoare:

- roșu-portocaliu (pelargonidin)
- violet (cianidin)
- albastru violet (delfinidin)
- galben-verzui (flavone)

Pelargonidin, cianidin, delfinidin aparțin grupei antocianidelor, care au ca structură de bază 2-fenil-cromenul. În poziția 3-5-7 se afla o grupă de hidroxil și antocianidele se deosebesc numai prin faptul că variază numărul grupelor hidroxil în ciclul fenil.

În plante, antocianidele sunt conținute ca și glicozide numite antociane (formează coloranții roșii și albaştri din flori și fructe). Aceasta înseamnă că în poziția 3 sau 5 atomul de hidrogen (H) din gruparea OH, a fost înlocuit cu un rest de zahăr. Conținutul de zahăr provoacă o bună solubilitate a antocianelor.

Flavonele se prezintă ca antocianide oxidative.

Antocianole se prezintă, după extracția din floare cu acid clorhidric-metanolic, sub formă de săruri de piriliu. Schimbări interesante de culoare se ivesc la schimbarea PH-lui. La trecerea din mediul acid la mediu neutru se formează din cationii roșii de culoare, o bază violet. Adâncirea culorii se bazează pe formarea unui sistem chinoid. În forma alcalină se formează anionul albastru.

În vederea separării coloranților din petalele de flori luate în studiu, am procedat în felul următor: pentru a acoperi 4 sticle de gheam de dimensiuni 20x40 cm, cu un strat subțire de absorbție, s-a preparat o pastă omogenă din 20 g Silicagel G și 40 ml apă. S-a lăsat placa să se usuce la aer cca 15 minute, apoi s-a introdus într-un termostat la temperatura de 65°C, unde a fost ținută până a doua zi. Eluentul a fost și el pregătit cu o zi înainte conținând următoarele: 30 ml n-butanol (obținut prin distilarea butanolului tehnic și luând fracțiunea 115-117), 90 ml acetat de etil, 30 ml acid acetic glacial și 150 ml apă. Din cele două straturi care se formează, se folosește numai cel superior. Astfel pregătit, eluentul s-a introdus în camera de dezvoltare care a fost căptușită în partea inferioară și pe unul din pereți cu hârtie de filtru pentru a obține o saturație de cameră mai bună.

Pentru a obține extractul de floare s-a luat aproximativ 1 g de petale, și s-a omogenizat într-un mojar cu 2 g nisip și 2 ml metanol plus 1 ml acid clorhidric (1 ml HCl + 30 ml metanol). După decantare s-au folosit aceste soluții intens colorate. Am încercat să analizăm coloranții din următoarele flori:

- lălele galbene
- lălele violet
- frunză
- gerberă roz
- lălele roșii
- vioarele

Cu ajutorul unei micropipete s-au pipetat pe placă 2 microlitri de colorant în ordinea indicată mai sus. S-a lăsat câteva minute placa în aer pentru a se evapora solventul, apoi s-a introdus în camera de dezvoltat. După câteva minute s-a putut observa separarea câtorva componente colorate. Dezvoltarea a durat 78 de minute, frontul fiind marcat la 15 cm distanță de start. S-a scos placa din camera de dezvoltat și s-a introdus într-un termostat la cca. 115°C unde a stat 5 minute. Conturul petelor colorate a fost marcat cu vârful unui ac, apoi s-a folosit lumina ultravioletă pentru a vizualiza eventualele pete incolore, a căror contururi au fost marcate ca și înainte. Pentru a mânui mai ușor cromatograma, aceasta s-a acoperit cu o hârtie de calc. Din cromatogramă se poate vedea că apar pentru fiecare colorant 4 sau 5 pete, deci 4 sau 5 componente distincte. S-au calculat valorile R_f ale petelor:

Extras de colorant	Rf x 100						
	I	II	III	IV	V	VI	VII
lalele galbene	11,2	26	40,7	54			
lalele violet	7,3	26	45,3	52	60		
frunza	12	30,6	48,6	52,6	50,9	65,3	98,6
gerbera roz	10,6	20,8	37	56,6	80		
lalele roșii	11,2	22	29	50	40,7		
viorele 10	21,9	30	50				

Comparând valorile Rf cu cele indicate în literatură s-a reușit identificarea *Pelargonidinei* de culoare roșu-portocaliu în coloranții extrași din: lalele galbene, lalele roșii, lalele violet și din viorele;

Keracianina de culoare violet în coloranții lalelelor roșii, violet și viorele;

Cianidina de culoare roșie în lalelele roșii.

Pe cromatograma reprezentând colorantul din frunză s-au putut separa: clorofila precum și carotina și xantofila, două carotinoide ce însoțesc clorofila în plantele verzi.

Continuând analiza unei game mai largi de coloranți vegetali, studiind proprietățile fizice și chimice ale lor sperăm să ne aducem o contribuție măcar modestă la restaurarea științifică a obiectelor de patrimoniu cu suport textil.

Chimist: Tatiana Costinaș

Laboratorul Zonal de restaurare Timișoara.

V. RECENZII

Mitologia românească

Tudor PAMFILE,

Editura Allfa – Grup editorial All București

Reeditată după 80 de ani de la apariție, trilogia *Mitologia românească* a lui T.Pamfile este o lucrare de maximă importanță pentru etnologia contemporană, pentru istoria culturii populare în general.

În domeniul mitologiei populare T.Pamfile apare ca un deschizător de drumuri. Cele câteva apariții premergătoare *Mitologiei românești: Sfârșitul lumii după credințele poporului român* (1911), *Povestea lumii de demult* (1913), *Diavolul învrăjbitor al lumii* (1914), *Cerul și podoabele lui* (1915), *Văzduhul* (1916) dovedesc strădania autorului de a desțeleni un drum prea puțin bătătorit până la el.

Sub egida Academiei Române în 1916 apar cele două volume: *Dușmani și prieteni ai omului* și *Comorile*, pentru ca în 1924 să apară, postum, și volumul *Pământul. După credințele poporului român*.

Ca un pios omagiu adus lui T.Pamfile la împlinirea a 75 de ani de la trecerea sa în neființă, Editura Allfa S.A. retipărește, în condiții grafice excepționale *Mitologia românească*.

Cartea este structurată pe trei secțiuni:

Prima secțiune este dispusă pe mai multe paliere tematice: cele cinci capitole ale secțiunii sunt delimitate, la rândul lor, prin așa-numitele „despărțiri”. Primul capitol se referă la reprezentările mitologice, legate de: soartă, ajutor, noroc etc. Împletirea forțelor benefice: ursitoare, îngeri, zâne bune, animale (șarpele casei, broasca) cu forțele malefice (piaza-rea, sărăcia, nălucirile oamenilor) sunt evidente.

În capitolul al II-lea grupările malefice stau în legătură directă cu diferitele activități și interdicții legate de ele: Joimărița, Marți-seara, Sfânta Vineri, Înătoarea.

Aceleași reprezentări malefice, în capitolul al III-lea, sunt încadrate în spațiul dintre pământ și văzduh: strigoi, zmei, iele: Moșul-codrului, Mama-pădurii ș.a.

Capitolul al IV-lea se referă la reprezentările mitice acvatice, apa devenind un spațiu, bun conducător de malefic, iar forțele din adânc vătămătoare omului: știma-apelor, Femeia-pește, Sorbul, Dulful mării.

Ultimul capitol, capitolul al V-lea, aduce în prim plan reprezentările mitologice purtătoare de boli și moarte: Ciuma, Holera, Moartea.

A doua secțiune a cărții, intitulată: *Comorile*, reflectă diferite credințe mitologice referitoare la existența comorilor îngropate.

Descoperirea și dezgroparea acestor comori necesită o inițiere și un ritual specific. Banul privit ca „ochi al Dracului” se dovedește, ca totdeauna, în credința populară de rău augur.

A treia secțiune: *Pământul*. După credințele poporului, plecând de la o tradiție biblică, aduce în față două forțe antitetice, într-o luptă permanentă: bine-rău, D-zeu-Satan.

Sfârșitul pământului apare astfel văzut ca o consecință firească pusă sub semnul păcatului original.

Lucrarea lui T.Pamfile impresionează prin bogăția de informații, prin varietatea și frumusețea credințelor populare, a legendelor culese, dovedindu-se a fi un mic dicționar de lucru sau un instrument de bază în abordarea terenului, din perspectiva contemporană.

Maria Mândroane

Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească

Ivan EVSEEV

Editura Amarcord. Timișoara, 1997

Un eveniment cu totul special a marcat activitatea cultural-științifică a muzeografilor secției de Etnografie a muzeului Banatului în luna ianuarie a.c. – lansarea *Dicționarului de magie, demonologie și mitologie românească* a profesorului universitar Ivan Evseev.

Intenția, pentru început, iar apoi decizia de a concepe lucrarea mai sus amintită, provine, după cum însuși autorul mărturisește, din încurajările și sugestiile specialiștilor și numeroșilor iubitori ai folclorului românesc, din dorința de perseverare în munca de cercetare, interpretare și glosare a fondului inepuizabil de valori ale culturii noastre tradiționale. Această lucrare lexicografică de mitologie românească se dorește a fi o continuare a scrierilor marilor folcloriști și mitologi români – D.Cantemir, B.P.Hașdeu, S.Mângiucă, T.Pamfile, G.Coșbuc ș.a. și reușește să se impună cu mare succes evidențiind, într-o manieră de reală frumusețe specificul național al mitologiei românești.

Numind-o, fără rezerve, o carte de căpătâi pentru etnologii și etnografii români, dar și pentru cei din alte spații culturale, *Dicționarul* domnului Ivan Evseev „acordă o atenție sporită magiei populare, în toate variantele ei, deoarece această componentă importantă a vieții comunității sătenești a fost privită cu anumite rezerve și chiar suspiciuni de cărturarii iluminați din secolele trecute și cu vădită desconsiderare de către reprezentanții „scientismului ateist” dintr-un trecut nu prea îndepărtat de care nu vom reuși să ne despărțim nici prea ușor nici prea curând.” (Ivan Evseev)

Alcătuită generos pe parcursul a 500 de pagini, cu o bibliografie impresionantă, lucrarea propune ca o componentă esențială, meteorologia calendaristică, considerațiile teoretice sau/și interpretările personale ale unor fapte folclorice, fiind sprijinite permanent de o mărturie etnografică, venită de la persoane ce trăiesc în interiorul realităților din satul tradițional românesc.

Corina Dumitrescu.

PRESCURTĂRI BIBLIOGRAFICE

- A.A.F. – Anuarul Arhivei de Folclor. Cluj
A.M.E.T. – Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei. Cluj
An.B.-Etn. – Analele Banatului-Etnografie = Tibiscus-Etnografie. Timișoara
An.-Etn.-Art.-Ist.-Lingv. – Anuar de Etnologie-Artă-Istorie-Lingvistică. Timișoara
An.Folcl. – Anuarul de Folclor, Cluj Napoca
A.U.T. – Analele Universității Timișoara, seria științe sociale, Timișoara
Biharea – Biharea, Oradea
BCMI – Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice, București
B.M.I. – Buletinul Monumentelor Istorice, București
C.C.S. – Caietul Cercului de Studii. Timișoara
Cibinium – Cibinium, Sibiu
Folcl. Lit. – Folclor literar, Timișoara
Ethn. – Ethnologica, București
MIMBuc. – Materiale de istorie și muzeografie, București
M.S.S.F.L.A. – Memoriile secției de științe filologice, literatură și artă, București
M.S.-S.C. – Muzeul Satului. Studii și comunicări, București
R.E.F. – Revista de Etnografie și Folclor, București
R.F. – Revista de Folclor, București
Rev. Muz. – Revista Muzeelor, București
R.M.M. – Revista Muzeelor și Monumentelor, București
R.I.S.B.C. – Revista Institutului Social Banat-Crișana-Timișoara
S.L.L.F. – Studii de limbă, literatură și folclor, Reșița
St. Com. Caransebeș – Studii și comunicări de istorie și etnografie, Caransebeș=Tibiscum
Tibiscum = Studii și comunicări de istorie și etnografie. Caransebeș
Tibiscus – Tibiscus, Timișoara
Tibiscus-Etn. – Tibiscus Etnografie = Analele Banatului – Etnografie.

„Omul societăților în care mitul e viu trăiește într-o lume **deschisă**, deși **cifrată** și misterioasă. Lumea îi **vorbește** omului și pentru a înțelege acest limbaj e de ajuns să cunoști miturile și să descifrezi simbolurile.”

Mircea Eliade

Autori:

Mircea Taban
Lidia Maria Gaga
Otilia Hedeșan
Ioan Viorel Boldureanu
Aristida Gogolan
Angela Lazăr
Maria Mândroane
Alina Bufanu
Gabrilea Luca
Sanda Tașula
Pavel Rozkos
Elena Rodica Colta
Raluca Dan Smarandache
Ludwig Baran
Jitka Stankova
Șerban Vlad
Trintu Măran
Mirjana Maluckov
Tatiana Costinaș
Corina Dumitrescu

ISBN 973-9336-99-X

<https://biblioteca-digitala.ro>